

FÓRUM TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEMLE

NEGYEDÉVENKÉNT MEGJELENŐ TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

XIX. évfolyam

Főszerkesztő

CSANDA GÁBOR

A szerkesztőbizottság elnöke

ÖLLÖS LÁSZLÓ

Szerkesztőbizottság

Biró A. Zoltán (Románia), Fedinec Csilla (Magyarország), Holger Fischer (Németország), Gyurgyík László (Szlovákia), Hunčík Péter (Szlovákia), Petteri Laihonon (Finnország), Lampl Zsuzsanna (Szlovákia), Lanstyák István (Szlovákia), Lengyel Zsolt (Németország), Liszka József (Szlovákia), Mészáros András (Szlovákia), Roncz Melinda (Szlovákia), Simon Attila (Szlovákia), Szarka László (Magyarország), Andrej Tóth (Csehország), Végh László (Szlovákia)

Tartalom

Tanulmányok

BAUKO JÁNOS

A keresztnévdivat változása Szlovákiában 3

MISAD KATALIN

A nyelvváltozatok bemutatása a szlovákiai magyar tannyelvű iskolák anyanyelvtankönyveiben 35

KOLLÁTH ANNA

Tanárképzés és kétnyelvű közoktatás 45

BAJCSI ILDIKÓ

A hivatalos Magyarország és a Sarló. Jelentések a mozgalom vezető személyiségeiről 59

SZÚTS ISTVÁN GERGELY

A pozsonyi Madách Szalon kulturális és üzleti tevékenysége egy partnercég iratai alapján, 1942–1944 83

LISZKA JÓZSEF

Szent Péter muzsikája, avagy a Tüske fogta zsidó. A gyerekfolklórtól Auschwitzig? 97

Közlemények

FÜLÖP LÁSZLÓ

Adattár iványi Fekete László füleki alkapitány jobbágyainak
személyneveiről (1670–1684) 125

Pályakép

MIT ÉR AZ EMBER, HA KUTATÓ?

Interjú Kontra Miklóssal, a nyelvtudomány kandidátusával,
tudományos főmunkatárssal 135

Dokumentumok

ANGYAL BÉLA

Dokumentumok az Országos Magyar Kisgazda Földműves és Kisiparos
Párt és a Magyar Nemzeti Párt történetéhez 1920–1936 151

ÚRAD VLÁDY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Realizované s finančnou podporou
Úradu vlády Slovenskej republiky
– program Kultúra národnostných
menšín 2017

FÓRUM TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEMLE

A szerkesztőség címe: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Park u. 4., 931 01 Somorja. E-mail: csanda@foruminst.sk • Kiadja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja. IČO: 34 028 587. Felelős kiadó: Simon Attila igazgató • Nyomdai előkészítés: infopoint Kft. • Nyomta: Adecta, Kft., Čiližská Radvaň • Megjelent a Szlovák Köztársaság Kormányhivatala támogatásával • Példányszám: 600 • Ára: 3 € • 2017. június • Nyilvántartási szám: EV 904/08 • ISSN 1335-4361 • Internet: <http://www.forumszemle.eu> • Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

FÓRUM SPOLOČENSKOVEDNÁ REVUE

Adresa redakcie: Fórum inštitút pre výskum menšín, Parková 4, 931 01 Šamorín. E-mail: csanda@foruminst.sk • Vydavateľ: Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín. IČO: 34 028 587. Zodpovedný: Attila Simon riaditeľ • Tlačiarenská príprava: infopoint s.r.o. • Tlač: Adecta, s.r.o., Čiližská Radvaň • S finančným príspevkom ÚV SR • Náklad: 600 • Cena: 3 € • jún 2017 • Evidenčné číslo: EV 904/08 • ISSN 1335-4361 • Internet: <http://www.forumszemle.eu>

A keresztnévdívat változása Szlovákiában¹

JÁNOS BAUKO
Changing of forname fashion in Slovakia

Keywords: forename, official personal name, bilingualism, Slovakia Hungarians, mother tongue name planning, Hungarian–Slovak forename dictionary.

---

1. Terminushasználat, a keresztnév fogalma

A keresztnév a megnevezett személy rendszerint születéskor kapott, hivatalosan anyakönyvezett egyéni neve, mely az öröklődő családnévhez kapcsolódik. A keresztnév fogalmát a következőképpen határozza meg a Magyar értelmező kéziszótár: „A keresztségben kapott név. A családnévhez járuló anyakönyvezett személynév, utónév” (ÉKsz 2003, 652. p.). A keresztnév műszó már régen elvesztette a „keresztségben kapott név” jelentését, s olyanokra is vonatkozhat, akik nem keresztény egyházi szertartás alkalmából kapták nevüket (Hajdú 1994, 18. p.). A keresztnév és utónév terminus szinonimaként használatos a magyar névtanban. Magyarországon a hivatalos nyelvben, az anyakönyvi és más állami személynyilvántartásban az utónév műszó szerepel. A magyar nyelvben a névsorrend szempontjából a családnév (vezetéknév) áll az első helyen és azt követi a keresztnév (utónév). Ez azzal függ össze, hogy a magyarban a jelző megelőzi a jelzett szót: a családnév kijelölő jelzőként áll a keresztnév mint jelzett szó előtt (pl. *Polák Pál* – *Melyik Pál?* A *Polák* családhoz tartozó).

A határokon túl azonban a kisebbségben élő magyarok nem utónévként, hanem „előnévként, első névként”, fordított névsorrendben (keresztnév + családnév) is használják a személyneveket (még akkor is, ha magyarul van anyakönyvezve), ezért a továbbiakban kizárólagosan a keresztnév terminust használom. Arra, hogy a keresztnév az adott nyelvben az első helyen áll, egyes névtani terminusok – pl. az angol *first name*, a német *Vorname* – is utalnak.

Hajdú Mihály említi, hogy a névtudomány által, illetve a köznyelvben kevésbé használatos utónév, valamint a hivatalos nyelvből kirekesztett keresztnév meghatározását az egyénnév vagy egyéni név terminussal helyettesíthetnénk, de eddig csak kevesen fogadták el ezt a megoldást. A 19. századi születési anyakönyvekben az újszülött „egyéni neve”

---

1 Készült a Magyar Tudományos Akadémia Domus Hungarica Ösztöndíjának támogatásával

rovatcímet használták, csak az állami anyakönyvezés (1895) kezdetekor került sor az „utónév” rovatcím bevezetésére (a meg nem keresztelteteket is itt jegyezték fel). Hajdú a keresztnév terminust a keresztény kultúrák, az egyénnév terminust a nem keresztény kultúrák névhasználatának tárgyalásakor használja (Hajdú 2003a, 152–153. p.).

A szlovák nyelvben a keresztnév terminus megfelelőjeként a *krstné meno ~ rodné meno ~ meno* 'keresztnév ~ születési név ~ név' használatos. A hivatalos dokumentumokban a *meno* 'név' terminus szerepel a leggyakrabban, a *krstné meno ~ rodné meno* rövidítéseként 'keresztnév' jelentésben él (l. Bauko 2012, Knappová 1989, Pleskalová 2011). A szlovák névtanósok napjainkban a *rodné meno* 'születési név, születéskor kapott név' terminus használatát részesítik előnyben, mivel a *krstné meno* 'keresztnév' szakkifejezés elsősorban a megkeresztelt személyekre vonatkozatható.

A hivatalos személynevek közé tartozó keresztnevek elsősorban a formális szinten használatosak (az egyén nevét bejegyzik az anyakönyvbe, egyéb hivatalos dokumentumokba), társadalmilag kodifikáltak, használatukra törvények vonatkoznak, általában nagyobb közösségekben, tágabb társadalmi úzusban ismertek, az egyént egész életén keresztül azonosítják, zártabb névrendszert alkotnak (a keresztnevek a már meglévő névállományból választhatók). A keresztnév statikus névfajta, döntően a születéskor rendelődik hozzá viselőjéhez (Hoffmann 2008, 17. p.). A határon túli magyaroknál eltérés mutatkozhat az írásban szereplő, anyakönyvezett és a szóbeli keresztnévforma között. A szlovákiai magyarok körében szlovákuul anyakönyvezett keresztnevek az élnyelvben, informális beszédhelyzetekben, családi körben többnyire magyaros formában használatosak. A szlovákiai magyarokra jellemző magyardomináns kétnyelvűség elsősorban a szóbeli névhasználatban érvényesül.

2. A személynevek anyakönyvi bejegyzésével kapcsolatos szlovákiai törvények

Szlovákia 1993-as megalakulását követően születtek meg a személynevek anyakönyvezését szabályozó törvények: a kereszt- és családnévről szóló 1993. évi 300. számú és az anyakönyvekről szóló 1994. évi 154. számú többször módosított törvények.

A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa 1993. szeptember 24-én adta ki a kereszt- és családnévről szóló 1993. évi 300. számú, többször módosított törvényt. A törvényben az áll, hogy mindenkinek kell viselnie kereszt- és családnévet. A keresztnév a családnévvel együtt minden ember identitásának szerves részét képezi, az egyén társadalomban való azonosításának alapvető jele.

Az újszülött keresztnévét általában a szülők megállapodással határozzák meg. Amennyiben a szülők egyike ismeretlen vagy meghalt, a gyermek keresztnévét az ismert szülő nyilatkozatban állapítja meg. Ha a szülők között névre vonatkozó megegyezés nem született, vagy mindkét szülő ismeretlen, illetve az anya a gyermeket a szülést követően egészségügyi intézményben hagyta és nem adott nevet a gyermeknek, az újszülött keresztnévét az anyakönyvet vezető települési vagy városkerületi önkormányzatnak a kezdeményezésére a bíróság mondja ki.

Nem adható feltűnően szélsőséges, sértő, nevetséges vagy nem személyre utaló keresztnév, a kicsinyítő képzővel ellátott és becéző név (a formailag önállósult keresztne-

vek kivételével), az illető élő testvére által viselt név, továbbá férfinak nem adható női név, és viszont. Ezek a korlátozások nem vonatkoznak az idegen nevekre, amennyiben köztudomású, hogy az ilyen névhasználat összhangban van az adott állam hagyományaival, ahol az adott keresztnév használatos. Az anyakönyvi hivatal kérésére ezt a tényt a gyermek szülőjének a külföldi állam képviselőjének igazolásával kell bizonyítania.

A Szlovák Köztársaság területén született személy számára több, legfeljebb azonban három keresztnév határozható meg. Az a személy, akinek második és harmadik keresztnévet határoztak meg, nagykorúsága elérését követően (kiskorú személy esetében annak törvényes képviselője) kérvényezheti ezen nevek törlését, illetve sorrendjük megváltoztatását abban az anyakönyvi hivatalban, amely őt a születési anyakönyvbe bejegyezte. A második vagy harmadik keresztnév törlése, sorrendjének megcserélése nem számít névváltoztatásnak. Ilyen módon a második és a harmadik nevet csak egyszer lehet törölni, illetve sorrendiségét megváltoztatni. A törvény szerint a Szlovák Köztársaság állampolgára a hivatali érintkezésben olyan formában és sorrendben használja teljes nevét, amilyenben az a születési anyakönyvben fel van tüntetve.

A Szlovák Köztársaság állampolgára születése után a szülők családnevét, a szülők eltérő családneve esetén annak a szülőnek családnevét veszi fel, amelyben a szülők a házasságkötéskor megegyeztek; illetve ha a szülők nem kötöttek házasságot, és eltérő családnevet viselnek, a gyermek családnevét a szülők közösen határozzák meg. Megegyezéssel csak olyan családnevét határozható meg, melyet a megegyezéskor a szülők egyike viselt. Ismeretlen apától származó gyermek az anyjának a gyermek születésekor viselt családnevét veszi fel. Ha a gyermek egyik szülője sem ismert, a gyermek családnevét a bíróság állapítja meg, mégpedig annak az anyakönyvi hivatalnak a kezdeményezésére, amelynek anyakönyvébe a gyermek születését bejegyzik. Ha a gyermek más államnak állampolgára, annak a jogrendjével és hagyományaival összhangban is vehet fel családnevet.

A szlovák állampolgár a hivatalos kapcsolatokban csak akkor használhat több családnevet, ha ezeket korábbi jogszabályok alapján vagy a házasságkötéskor tett egyetértő nyilatkozattal vette fel (egyre gyakrabban fordul elő, hogy a feleség felveszi a férje családnevét, de a lánykori családnevét is használja hivatalosan, így kettős családnevek keletkeznek). A házasság felbontását vagy a nagykorúság elérését követően dönthet arról, hogy csak az egyik családnevet fogja használni.

A névviselő kérvényezheti család- és keresztnévének megváltoztatását, főképp akkor, ha az sértő, feltűnően szélsőséges vagy nevetséges, illetve ha azt sajátos okok indokolják. Ha a szülők közös családnevet viselnek, e családnev megváltoztatása csak a szülők együttes kérelme alapján lehetséges, s a névváltoztatás a szülők kiskorú gyermekeire is kiterjed.

A keresztnév megváltoztatása az anyakönyvi eljárás keretében történik meg, ha idegen nyelvű név szlovák megfelelőjére történő fordításáról (vagy fordítva), örökbe fogadott gyermek nevééről, a nem megváltozása miatti névváltozásról van szó. Az örökbefogadást engedélyező határozat jogerőre emelkedését követő hat hónapon belül az örökbefogadó szülők egyetértő írásos nyilatkozattal az örökbefogadott személy számára annak anyakönyvezett keresztnévétől eltérő nevet határozhatnak meg. A házasságkötéskor házastársa családnevét felvevő személy a házasság megszűnését kimondó bontóítélet jogerőre emelkedését követő egy hónapon belül a házasságkötést bejegyző anyakönyvi hivatalnál bejelentheti, hogy a házasságkötés előtt viselt családnevét veszi fel újra.

A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa által 1994. május 27-én kiadott az anyakönyvekről szóló 154/1994. számú törvény (módosított változatát a 2006. évi 420. számú törvény tartalmazza) biztosítja a nem szlovák nemzetiségű nők számára a családnev -ová toldalék nélküli bejegyzését, a kisebbségek számára a személynév anyanyelven való anyakönyvezését, illetve kérvényezhető a régebben szlovákuul anyakönyvezett név anyanyelvi névalakra való átírása. A 16.§ szerint a nem szlovák nemzetiségű nő családnevének bejegyzése a nemre utaló szlovák végződés nélkül történik: a) ha nőnemű gyermek szülei a gyermek családnevének anyakönyvezésekor kérik; b) ha nő a házasságkötés anyakönyvezésekor kéri; c) ha az érintett nő azt külön törvény szerint családnev-változtatásról rendelkező határozat bejegyzésével kapcsolatban kérelmezi.

A 19.§-ban olvasható, hogy ha a nem szlovák nemzetiségű személy keresztnéve az anyakönyvben szlovák névformában van bejegyezve, az érintett személy írásbeli kérelmére a születési anyakönyvi kivonatban keresztnévét anyanyelvi névformában tüntetik fel. Továbbá az érintett személy írásbeli kérelmére nő születési vagy házassági anyakönyvi kivonatában a családnevet a nemre utaló szlovák végződés nélkül tüntetik fel. Minden további hivatalos kivonatban és az anyakönyvbe bejegyzett adatokról készített tanúsítványban ez a névforma szerepel. Kiskorú nőnemű személy esetében a kérelmet a szülők nyújthatják be.

A 36.§ alapján a női családnev a szlovák nyelvben a nemre utaló megfelelő végződéssel használatos.

3. A keresztnévek anyakönyvezésekor használatos névjegyzékek, névkönyvek Szlovákiában és Magyarországon

A szlovákiai anyakönyvi hivatalokban a keresztnévek bejegyzésekor elsősorban a Milan Majtán–Matej Považaj által írott szlovák keresztnévkönyvet használják (vö. Bauko 2008). A kiadvány azonban nem foglalkozik a kisebbségi névhasználattal, névtörvényekkel. A Majtán–Považaj-féle keresztnévszótár 1983-ban látott napvilágot, később több kiadásban megjelent, a bővített változata 1998-ban „Vyberte si meno pre svoje dieťa” (Válasszon keresztnévet gyermekének) címen. A könyv a keresztnévek szótárán kívül egyéb részeket is tartalmaz. A szerzők a mű elején foglalkoznak a személynevek történetével, a keresztyénység felvétele előtt használatos régi szláv nevekkal, a keresztyénységben kapott személynevekkel, a keresztnévi eredetű családnevekkel, a névdivattal. Ezt a részt követi a keresztnévszótár. Az egyes keresztnévek ábécérendben találhatóak. A keresztnévek mellett rövidítések jelölik a női, illetve férfinevet. A szerzők a keresztnév eredete és jelentése után a különböző nyelvekben (angol, cseh, francia, magyar, német, olasz, orosz, spanyol, svéd stb.) meglévő névmegfelelőket tüntetik fel, majd közlik a keresztnévből származó családneveket. A továbbiakban a keresztnévek anyakönyvezéséről, a becenévi alakváltozatokról, az új keresztnévek létrejöttéről, a névválasztásról, illetve -változtatásról, a női családnevek használatáról olvashatunk. A férfi és női keresztnévek hivatalosan bejegyezhető alakváltozatainak listája nem tartalmaz magyar névformákat. A keresztnévek naptára című fejezetben hónapokra és azon belül napokra bontva találjuk meg az egyes nevek névnapjának időpontját. A könyv a keresztnévek becenévi alakváltozatainak jegyzékével zárul.

A magyar keresztnévszótárakat többek között Farkas Tamás tekintette át és jellemezte tanulmányaiban (Farkas 2006). A máig alapműként közismert magyar keresztnévszótár, Ladó János „Magyar utónévkönyv” című műve 1971-ben jelent meg; később bővített kiadása is elkészült (Ladó–Bíró 1998). A névcikkekben közli a keresztnév eredetét, jelentését, becézését, névnapját és rokon neveit. Ismeretterjesztő jellegű, enciklopédikus tartalmú Fercsik Erzsébet és Raátz Judit „Keresztnévek enciklopédiája” című kötete (Fercsik–Raátz 2009). Adatgazdag, részletes névcikkei a következőket tartalmazzák: eredet és jelentés; védőszent, névnap, gyakoriság; becézés, rokon név, női-férfi névpárok, idegen nyelvi megfelelőik; előfordulásai családnévként, híres emberek neveként, a művészetben, helynévként, a népszokásokban, a frazeológiában, névcsúfolókban, köznevesült alakokban. Névanyaga a Magyarországon leggyakrabban viselt 100-100 férfi-, valamint női névre korlátozódik, mely ugyanakkor a lakosság kb. 85%-ának névanyagát öleli fel. A szótári anyagot naptár, névstatisztikák és névmutató egészítik ki. A kétnyelvű keresztnévszótárak típusát képviseli egy szakszerű magyar–angol/angol–magyar névszótár (Hajdú 1983), mely a nevek mellett azok kiejtését, etimológiáját és becézőit is tartalmazza. A nemzetiségi keresztnévanyag összeállítását a magyarországi kisebbségi önkormányzatok végezték el a közelmúltban. A német nemzetiségé önállóan (Heinek 2004, vö. a második kiadással: Brenner–Erb–Knipf 2015), majd a többi 12 kisebbségé (bolgár, cigány, görög, horvát, lengyel, örmény, román, ruszin, szerb, szlovák, szlovén, ukrán) együtt, közös kiadványban jelent meg (S. Dávid szerk. 2004). A név eredeti alakja mellett rendszeresen közlik annak fonetikus átírását, magyar megfelelőjét, eredetét és jelentését, többnyire pedig becézését, névnapját és egyéb (pl. művelődéstörténeti, híres névviselőkre vonatkozó) megjegyzéseket. Farkas Tamás egyik tanulmányában megjegyzi (Farkas 2012), hogy a kisebbségi magyar névhasználatra – így a körülményekre, államnyelvi megfelelőkre – is tekintettel lévő magyar keresztnévkönyv típusának is lenne létjogosultsága, elsősorban természetesen a határokon túli magyar lexikográfiában.

Magyarországon az anyakönyvi hivatalokban a keresztnévek bejegyzésekor a <http://www.nytud.hu/oszt/nyelvmuvelo/utonevek/index.html> weboldalt is használják, amely a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Nyelvtudományi Intézete által anyakönyvi bejegyzésre alkalmasnak minősített férfi- és női utónevek (folyamatosan bővített és havonta frissített) jegyzékét tartalmazza. Ez a névlista tartalmazza a Nyelvtudományi Intézet által 1997-ben összeállított névlistát, valamint mindazokat a neveket, amelyeket az intézet 1997 óta bárki számára anyakönyvi bejegyzésre alkalmasnak minősített, állampolgárságra és nemzetiségre való tekintet nélkül.

A Magyarországon élők névviselését az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény szabályozza. E törvény 44.§-ának (4) bekezdése kimondja: „Ha a szülők által választott utónév nem szerepel az utónévjegyzékben, az MTA a központi anyakönyvi szerv megkeresésére harminc napon belül nyilatkozik a kért utónév anyakönyvezhetőségéről.” Ha magyar állampolgár olyan utónevet szeretne bejegyeztetni, amely nem található meg az MTA Nyelvtudományi Intézetének honlapján levő női és férfiutónevek listájában, akkor ezt a nevet hivatalos eljárásban a lakóhely vagy a születés helye szerinti illetékes anyakönyvvezetőnél vagy a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal Anyakönyvi Felügyeleti Osztályán kell kérvényeznie. A minisztérium továbbítja a kérvényt az MTA Nyelvtudományi Intézetéhez. Itt a nyelvész (névkutató, nyelvtörténész, pszicholingvista, szociolingvista) szakemberekből álló Utónévbizottság szakvéleményt

készít a kérvényezett névről. Az Utónévbizottság – kizárólag a hivatal megkeresésére – bizonyos alapelvek figyelembevételével készíti el szakvéleményét az egyes nevekről (l. <http://www.nytud.hu/oszt/nyelvmuvelo/utonevek/alapelvek.html>). A magyar névhagyományok alapján fiúgyermek számára csak férfinevet, leánygyermek számára csak női utónevet javasolnak bejegyzésre. A női-férfi rokon nevek esetében támogatják annak a névalaknak a bejegyzését, amelyik a névpár tagjai közül nem szerepel a bejegyezhető nevek listáján, de más nyelvekben megtalálható, illetve megfelel a magyar névalkotási szabályoknak is. Az újonnan kérvényezett utónevet minden esetben a mai magyar helyesírás szabályai szerint anyakönyvezik (pl. *Gerald* helyett *Dzserald*, *Claudia* helyett *Klaudia*). Az idegen nyelvi eredetű újabb utóneveknek a magyarban meglévő meghonosodott megfelelőit ajánlják bejegyzésre, ha vannak ilyenek (pl. *Casper* helyett *Gáspár*, *Catharina* helyett *Katalin*). Amennyiben az idegen névnek nincs magyar megfelelője, abban az esetben javasolják a bejegyzést, ha a név valamely nyelvben, kultúrában, vallásban hiteles módon igazolhatóan névként használatos, jelentése a magyarban nem pejoratív (nem rosszálló hangulatú) és nem sértő. Nem javasolják az olyan név bejegyzését, amely hangzásában, jelentésében a gyerek személyiségfejlődésére nézve a későbbiekben vélhetően káros lehet, amely miatt például csúfolhatják, kiközösíthetik őt. Az újonnan alkotott köznévi eredetű fantázianevek önálló utónévként való bejegyzését akkor javasolják, ha a név beilleszthető a magyar és az európai névkultúra típusainak valamelyikébe (ilyen például a nők esetében az újabb virágnevek női utónévként való használata). Az utónévlistán szereplő nevek becéző változatai abban az esetben javasolhatók bejegyzésre, ha már vannak hagyományai a magyar névkincsben (pl. ha személynévi használatuk a középkorra nyúlik vissza, és ez hitelesen bizonyítható is: *Gergő*, *Janó*, stb.). Nem javasolnak bejegyzésre földrajzi névként, márkanévként és művésznévként, valamint csak családnévként használt alakokat (pl. *Gyimes*, *Benetton*, *Zséda*, *Károlyi*). Ez alól kivétel, ha a ma használatos földrajzi név bizonyíthatóan személynévi eredetű (pl. *Abony*, *Apaj*, *Mizse*), vagy a ma családnévként használt nevet a középkorban bizonyíthatóan egyelemnű személynévként használták (pl. *Benke*, *Pető*).

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének honlapján – <http://corpus.nytud.hu/utonevportal/> – elérhető az online utónévkereső, amely a 2013 júniusáig alkalmasnak minősített 3529 utónevet tartalmazza. A név beírása után megjelenik a nemhez való tartozása, az eredete, jelentése, névnapja, becézése, a rokon nevek listája, a név szótagszáma, hangrendje, gyakorisága. Minden egyes megjelöltételre külön is rá lehet kattintani, s így könnyen hozzá lehet jutni egyéb vonatkozó adatokhoz.

Szlovákiában nem létezik olyan interneten elérhető hivatalos névjegyzék, mint Magyarországon, amely az országban anyakönyvezhető keresztnévek listáját tartalmazná, azonban a szlovákiai anyakönyvi hivatalokban egyéb online névforrásokat használnak. Minden olyan keresztnévet bejegyeznek az anyakönyvbe, mely megtalálható a www.babynameworld.com, www.babynames.com, vagy a www.babynology.com weboldalon. A szlovák televízióban 2014 októberében egy anyakönyvvezető nyilatkozott a nevek bejegyzését illetően. Arra a kérdésre, hogy bejegyezhetnék-e Szlovákiában pl. a *Lucifer* nevet (Oroszországban egy újszülöttnek adott név alapján), az anyakönyvvezető igenlő választ adott (lásd http://www.tvnoviny.sk/my-zeny/1775412_chceme-matdoma-lucifera-nie-je-problem), mivel az adott név férfinévként megtalálható a www.babynology.com honlapon.

A Szlovák Tudományos Akadémián belül nem működik keresztnévbizottság, illetve egy újonnan kérvényezett keresztnév bejegyzésével kapcsolatban csak ritkán fordulnak az Akadémiához tanácsadásért, s szakvélemények sem készülnek a nevekről. Ez annak is köszönhető, hogy a vonatkozó törvényekben nincs ezzel kapcsolatos meghatározás (az említett magyarországi törvénnyel ellentétben), és az anyakönyvvezetők online keresztnévjegyzékeket is használnak, melyek bőséges névadatbázist nyújtanak ugyan, de téves névformákat is tartalmazhatnak.

4. A keresztnévdívat változása Szlovákiában

Szlovákiában a rendszerváltást követően 1995–2000 között Jaromír Krško (2001) vizsgálta a legfrekvenciáltabb keresztnéveket. Az utóbbi évekből származó újszülöttek teljes névlisztájának adatait a Szlovák Köztársaság Belügyminisztériumából szereztük meg. Az 1. táblázatban feltüntettük az újszülötteknek választott 1–20. legnépszerűbb szlovákiai keresztnévet, éspedig az 1995-ös, 2000-es és 2013-as évből. A táblázatban található – jel arra utal, hogy a név az adott évben nem tartozott az 1–20. legnépszerűbb keresztnév közé.

1. táblázat. Újszülötteknek választott leggyakoribb keresztnévek Szlovákiában 1995-ben, 2000-ben és 2013-ban

Férfinév	1995	2000	A név Népszerűsége	2013	Női név	1995	2000	A név Népszerűsége	2013
Jakub	8.	3.	↑	1.	Sofia	–	–	↑	1.
Samuel	–	5.	↑	2.	Nina	–	–	↑	2.
Adam	18.	6.	↑	3.	Natália	13.	4.	↑	3.
Lukáš	7.	10.	↑	4.	Nela	–	–	↑	4.
Martin	1.	1.	↓	5.	Viktória	–	2.	↑↓	5.
Tomáš	2.	4.	↓	6.	Ema	–	–	↑	6.
Michal	5.	11.	↓↑	7.	Laura	–	14.	↑	7.
Filip	15.	13.	↑	8.	Michaela	4.	10.	↓↑	8.
Matej	13.	14.	↓↑	9.	Kristína	3.	1.	↑↓	9.
Matúš	12.	15.	↓↑	10.	Simona	6.	5.	↑↓	10.
Patrik	3.	2.	↓	11.	Sára	–	–	↑	11.
Peter	4.	8.	↓	12.	Tamara	–	–	↑	12.
Simon	–	–	↑	13.	Lucia	5.	8.	↓	13.
Dávid	9.	9.	↓	14.	Alexandra	–	11.	↑↓	14.
Alex	–	–	↑	15.	Karolína	–	–	↑	15.
Dominik	14.	12.	↑↓	16.	Emma	–	–	↑	16.
Oliver	–	–	↑	17.	Lea	–	–	↑	17.
Sebastián	–	–	↑	18.	Diana	–	–	↑	18.
Daniel	19.	–	↓↑	19.	Dominika	2.	6.	↓	19.
Marek	6.	7.	↓	20.	Katarína	8.	9.	↓	20.

Szlovákiában 2013-ban az újszülöttek legnépszerűbb keresztnévei közé tartoznak a fiúknál a *Jakub*, *Samuel*, *Adam*, *Lukáš*, *Martin*, *Tomáš*, *Michal*, *Filip*, *Matej*, *Matúš*, a

lányoknál a *Sofia, Nina, Natália, Nela, Viktória, Ema, Laura, Michaela, Kristína, Simona*. Ha a gyakorisági listát összehasonlítjuk az 1995-ös, 2000-es évvel, az újszülötteknek választott 1–20. legnépszerűbb keresztnévet illetően eltérő névadási tendenciával találkozunk a fiúk és lányok esetében. A névdivatban nagyobb változások mutatkoznak a lányoknál, mint a fiúknál. Az 1–20. leggyakoribb fiúnév nagy része ismétlődik, az említett években csak sorrendi helyet váltanak, 1995-ben az 1–10. helyen állók között csak a *Samuel* név nem szerepelt, azóta népszerűsége nagymértékben nőtt, 2013-ban a 2. pozícióra került. 2013-ban a 10–20. helyen állók közé négy olyan név (*Šimon, Alex, Oliver, Sebastián*) jutott be, amelyek nem szerepeltek sem 1995-ben, sem 2000-ben a leggyakoribb nevek között. Továbbá szembeötlő, hogy a *Daniel* név 2000-ben nem található meg a legnépszerűbb nevek között. Az újszülött lányok névadásában dinamikusabb változásokat figyelhetünk meg a keresztnévek sorrendiségét illetően. A 2013-as év legnépszerűbb nevei közül 1995-ben és 2000-ben tíz lánynév (*Sofia, Nina, Nela, Ema, Sára, Tamara, Karolína, Emma, Lea, Diana*) hiányzik, melyeknek népszerűsége nagyban nőtt az utóbbi időben. 2013-ban az 1–10. helyen lévő keresztnévek közül hat név (*Sofia, Nina, Nela, Viktória, Ema, Laura*) nem található meg 1995-ben az 1–20. leggyakoribb lánynév között. A következő keresztnévek népszerűsége nőtt (↑) az elmúlt években: *Jakub, Samuel, Adam, Lukáš, Filip, Matúš, Matej, Simon, Alex, Oliver, Sebastián, Sofia, Nina, Natália, Nela, Ema, Laura, Sára, Tamara, Karolína, Emma, Lea, Diana*. A népszerűségben csökkenő tendenciát mutatnak (↓) a *Martin, Tomáš, Patrik, Peter, Dávid, Marek, Lucia, Dominika, Katarína* keresztnévek.

A névstatistikai adatok alapján Szlovákia önállósulásától kezdve a leggyakrabban választott fiúnév a *Martin* (1993–2002 között az 1. helyen állt), míg a lánynevek közül a *Kristína* (1996–2002 között volt az 1. helyen). Annak ellenére, hogy napjainkban csökkent e nevek népszerűsége, ez idáig még nem hiányoztak az 1–10. leggyakoribb keresztnév listájából.

Markánsabb változásokat figyelhetünk meg a névdivatban, ha a 2013-as legnépszerűbb keresztnéveket összevetjük a 20. század második feléből (1953-ból és 1983-ból) származó adatokkal (l. 2. táblázat).

A múltban bizonyos keresztnévek napjainkhoz képest gyakrabban ismétlődtek, így nagyobb volt egyes nevek megterheltsége. A születések száma is lényegesen nagyobb volt, mint az ezredfordulón. Az egykor divatos, gyakran választott hagyományos fiúnevek (*František, Ján, Jozef, Juraj, Ladislav, Milan, Miroslav, Pavol, Štefan, Vladimír*) és lánynevek (*Alžbeta, Andrea, Anna, Emília, Eva, Helena, Jana, Lenka, Margita, Mária, Marta, Martina, Monika, Viera, Zuzana*) többségét napjainkban kevesebben adják gyermeküknek Szlovákiában. A 20. században az 1–10. helyen álló fiúnevek közül a *Martin, Tomáš, Michal* került be a 21. században a legnépszerűbb nevek listájába. A lányoknál dinamikusan változtak a divatos nevek, 2013-ban egyetlen női keresztnév sem került be az 1–10. leggyakoribb név közé azok közül, melyek 1953-ban és 1983-ban a legnépszerűbbek voltak.

Az egyes generációk eltérő névadási szokásaira utal az is, ha összehasonlítjuk az újszülöttek és az összes lakos körében előforduló leggyakoribb keresztnéveket Szlovákiában: 2013-ban a férfinevek esetében két azonos keresztnév (*Michal, Martin*) fordul elő az 1–10. legnépszerűbb név között, a női nevek közül egy sem ismétlődik, az újszülött lányoknak kevésbé választják az egykor hagyományos keresztnéveket. A

hagyományok nagyobb szerepet játszanak a névválasztáskor a férfiaknál, akik gyakrabban örökítik a keresztnévüket (vagy más férfielőd nevét), mint a nők.

2. táblázat. Újszülötteknek választott leggyakoribb keresztnévek Szlovákiában 1953-ban, 1983-ban és 2013-ban

1953	Jozef	5131	1983	Peter	4666	2013	Jakub	1206
	Ján	5129		Martin	3055		Samuel	1090
	Štefan	2360		Michal	2672		Adam	1089
	Milan	2264		Tomáš	2283		Lukáš	946
	Peter	2012		Ján	2245		Martin	946
	Ladislav	1849		Jozef	2075		Tomáš	937
	František	1623		Marek	1829		Michal	920
	Vladimír	1481		Miroslav	1585		Filip	823
	Miroslav	1346		Juraj	1246		Matej	746
	Pavol	1174		Pavol	1170		Matúš	741
	Mária	6007		Zuzana	3006		Sofia	891
	Anna	4706		Katarína	2875		Nina	828
	Eva	2192		Jana	2818		Natália	787
	Helena	2125		Lucia	2146		Nela	763
	Marta	1864		Mária	1768		Viktória	743
	Viera	1243		Martina	1679		Ema	710
	Katarína	1085		Eva	1440		Laura	616
	Alžbeta	1068		Lenka	1390		Michaela	531
Emília	1048	Monika	1291	Kristína	514			
Margita	908	Andrea	1179	Simona	460			

A Szlovákiával szomszédos országok közül Csehországban találkozhatunk a keresztnévek gyakoriságát, illetve állományát illetően a legtöbb hasonlósággal (l. 4. táblázat). Ez nem meglepő, hiszen a két ország 1993-ig egy államalakulathoz (Csehszlovákia) tartozott, és a névadók ugyanazon névállományból választhattak keresztnévet gyermeküknek. A rendszerváltást követően a 20. század végén és a 21. század elején hasonló tendenciák mutatkoznak a két ország keresztnévdívatjának, -állományának változásában (vö. Knappová 2008, 2010; Pleskalová 2011). A Cseh Statisztikai Hivatal honlapjáról a 2011-ben született gyermekeknek választott legnépszerűbb keresztnéveket vetjük alapul (mivel az egyéb – utóbbi – éveknél csak a januárra vonatkozó adatok vannak közzé), melyeket az ugyanazon évből származó szlovákiai adatokkal vetettük össze.

3. táblázat. Az újszülöttek és az összlakosság körében előforduló leggyakoribb szlovákiai keresztnév 2013-ban

	2013 újszülöttek	2013 összes lakos	2013 újszülöttek	2013 összes lakos
1.	Jakub	Ján	Sofia	Mária
2.	Adam	Jozef	Nina	Anna
3.	Samuel	Peter	Natália	Zuzana
4.	Lukáš	Štefan	Nela	Katarína
5.	Martin	Michal	Viktória	Helena
6.	Tomáš	Martin	Ema	Eva
7.	Michal	Milan	Laura	Jana
8.	Filip	Miroslav	Michaela	Alžbeta
9.	Matej	František	Kristína	Margita
10.	Matúš	Ladislav	Simona	Marta

4. táblázat. Újszülötteknek választott leggyakoribb keresztnév Szlovákiában és Csehországban 2011-ben

	Fiúnevek		Lánynevek	
	Szlovákia 2011	Csehország 2011	Szlovákia 2011	Csehország 2011
1.	Jakub	Jakub	Sofia	Eliška
2.	Samuel	Jan	Viktória	Tereza
3.	Tomáš	Tomáš	Natália	Adéla
4.	Martin	Adam	Nela	Natálie
5.	Lukáš	Lukáš	Laura	Anna
6.	Michal	David	Ema	Karolína
7.	Adam	Matyáš	Nina	Kateřina
8.	Filip	Matěj	Kristína	Lucie
9.	Matúš	Vojtěch	Michaela	Barbora
10.	Patrik	Ondřej	Sára	Veronika

A szlovákiai és csehországi 2011-es gyakorisági keresztnévjegyzéket összehasonlítva azt láthatjuk, hogy a fiúk névanyagában nagyobb a hasonlóság, mint a lányoknál. A fiúknál mindkét országban a *Jakub* áll az első helyen. Mind Szlovákiában, mind Csehországban előszeretettel választják a szülők az 1–10. helyen álló keresztnév közül a *Jakub*, *Tomáš*, *Lukáš*, *Adam* fiúnevet és a *Natália* / *Natálie* lánynevet.

Magyarországon 2011-ben a legnépszerűbb keresztnév közé tartoztak a következők: *Bence*, *Máté*, *Levente*, *Ádám*, *Dávid*, *Balázs*, *Dominik*, *Péter*, *Gergő*, *Milán*; *Hanna*, *Anna*, *Jázmin*, *Nóra*, *Boglárka*, *Zsófia*, *Lili*, *Réka*, *Dóra*, *Luca*. Az adott évben Magyarországhoz viszonyítva az 1–10. leggyakoribb keresztnév között több azonos név (illetve másik nyelvben lévő névmegfelelő) volt Csehországban (*Adam* / *Ádám*, *David* / *Dávid*, *Matěj* / *Máté*, *Anna*, *Lucie* / *Luca*), mint Szlovákiában (*Adam* / *Ádám*, *Matúš* / *Máté*, *Sofia* / *Zsófia*).

Magyarországon 1996–2011 között az újszülötteknek leggyakrabban a *Bence, Dávid, Máté, Dániel, Ádám, Péter, Balázs, Tamás, Levente, Márk; Anna, Viktória, Réka, Vivien, Eszter, Petra, Boglárka, Fanni, Zsófia, Alexandra* keresztnéveket választották (I. Raátz 2013, 400. p.).

A névdívat változása nyomon követhető a magyarországi és szlovákiai gyakorisági névlistákban is (I. Fercsik–Raátz 2009, Hajdú 2003, Kálmán 1989, Krško 2001, Ladó–Bíró 1998, Majtán–Považaj 1998, Raátz 2013, Veres 2012, 2013, 2014a, b, 2015). A 2012-ben Magyarországon és Szlovákiában leggyakrabban anyakönyvezett 1–20. helyen álló keresztnévek listája a névválasztásban megfigyelhető eltérésekre és hasonlóságokra is utal (I. 5. táblázat).

5. táblázat. Újszülötteknek választott leggyakoribb keresztnévek Magyarországon és Szlovákiában 2012-ben

Leggyakrabban anyakönyvezett keresztnévek 2012-ben				
	Fiúnevek		Lánynevek	
	Magyarország	Szlovákia	Magyarország	Szlovákia
1.	Bence	Jakub	Hanna	Sofia
2.	Máté	Samuel	Anna	Natália
3.	Levente	Adam	Jázmin	Nela
4.	Ádám	Lukáš	Nóra	Viktória
5.	Dávid	Michal	Csenge	Nina
6.	Balázs	Martin	Zsófia	Ema
7.	Dominik	Tomáš	Luca	Laura
8.	Gergő	Filip	Lili	Michaela
9.	Dániel	Matúš	Boglárka	Kristína
10.	Péter	Patrik	Dóra	Sára
11.	Tamás	Matej	Réka	Alexandra
12.	Botond	Peter	Viktória	Lucia
13.	Milán	Dávid	Emma	Simona
14.	Zsombor	Šimon	Eszter	Karolína
15.	Áron	Alex	Laura	Tamara
16.	Zalán	Dominik	Petra	Dominika
17.	Bálint	Oliver	Lilla	Vanessa
18.	László	Marek	Fanni	Emma
19.	Márk	Daniel	Vivien	Lea
20.	Marcell	Richard	Zoé	Veronika

A magyarországi és a szlovákiai 2012-es gyakorisági keresztnévjegyzéket összehasonlítva azt láthatjuk, hogy a fiúk névanyagában nagyobb a hasonlóság, mint a lányoknál. Mind Magyarországon, mind Szlovákiában előszeretettel választják (az 1–20. helyen álló keresztnéveket illetően) a szülők a *Matúš / Máté, Adam / Ádám, Dávid, Dominik,*

Daniel / Dániel, Peter / Péter, Tomáš / Tamás, Marek / Márk, Viktória, Emma, Laura keresztnévet (illetve annak másik nyelvben létező névpárját).

A múltban gyakran ismétlődtek ugyanazon keresztnévek, nagyobb volt egy név megterheltsége és a gyermekszületések száma is. Az egykor divatos, gyakran választott hagyományos fiúnevek és lánynevek többségét napjainkban kevesebben adják gyermeküknek, a szülők inkább egyedülálló, ritkábban használatos (gyakran idegen eredetű) nevet választanak. Az alábbi (6–7.) táblázatokban jól látható, hogy a keresztnévi változása elsősorban a rendszerváltás után, a 20. század végén és a 21. század elején figyelhető meg.

6. táblázat. A leggyakoribb női keresztnévek Magyarországon

	16. század	17. század	18. század	1983–1988	1996-ban	2013-ban
1.	Anna	Anna	Erzsébet	Katalin	Alexandra	Hanna
2.	Katalin	Katalin	Anna	Anita	Vivien	Anna
3.	Margit	Erzsébet	Katalin	Andrea	Viktória	Jázmin
4.	Borbála	Zsuzsanna	Zsuzsanna	Tímea	Dóra	Luca
5.	Erzsébet	Judit	Judit	Zsuzsanna	Nikolett	Emma
6.	Zsófia	Zsófia	Ilona	Éva	Fanni	Nóra
7.	Dorottya	Mária	Borbála	Ágnes	Eszter	Lili
8.	Orsolya	Borbála	Éva	Krisztina	Barbara	Zsófia
9.	Ilona	Klára	Sára	Judit	Anna	Zoé
10.	Magda	Krisztina	Mária	Mónika	Klaudia	Csenge

7. táblázat. A leggyakoribb férfi keresztnévek Magyarországon

	16. század	17. század	18. század	1983–1988	1996-ban	2013-ban
1.	János	János	János	Gábor	Dávid	Bence
2.	Péter	István	István	Tamás	Dániel	Máté
3.	Mihály	Mihály	Mihály	Péter	Tamás	Levente
4.	István	György	József	Zoltán	Bence	Ádám
5.	György	Péter	György	László	Péter	Dávid
6.	Gergely	András	Ferenc	István	Ádám	Dominik
7.	Pál	Pál	András	Attila	Márk	Dániel
8.	Benedek	Ferenc	Péter	Zsolt	László	Balázs
9.	András	Gergely	Sámuel	János	Zoltán	Milán
10.	Balázs	Tamás	Gergely	József	Krisztián	Gergő

Magyarországon a legnépszerűbb női keresztnévek között több évszázadon át az *Anna* szerepel. A 16. és 17. században a leggyakrabban választott női keresztnév volt, s 2013-ban is nagy népszerűségnek örvend, hiszen az első helyen a *Hanna* névalak (ez az *Anna* eredeti formája), a második pozícióban az *Anna* keresztnév áll. A 2013-ban leggyakrabban választott keresztnévek közül az előző időszakokban csak a *Zsófia* névvel találkozhatunk még az 1–10. között (a 16. és 17. században a 6. helyet foglalta el),

a további nevek (*Jázmin, Luca, Emma, Nóra, Lili, Zoé, Csenge*) az utóbbi években lettek divatosak. A férfinevek körében a 16–18. század népszerűi nevei (*János, Péter, Mihály, István, György*) napjainkban kevésbé divatosak. Az 1996-ban és 2013-ban leggyakrabban választott 1–10. név között a *Bence, Máté, Levente, Ádám, Dávid, Dominik, Dániel, Milán, Gergő, Márk, Krisztián* névvel.

Az 1990-es években bekövetkezett politikai változás hatott a keresztnévrendszerre, s újabban kérvényezett neveket is eredményezett (I. Fercsik–Raátz 2009). A női nevek körében előtérbe kerültek az angol és amerikai (*Dzszenifer, Dzsesszika, Bonni, Kimberli*), francia (*Arlett, Babett, Döniz, Sarlott, Zsaklin, Zsüliett*), olasz (*Julietta, Lauretta, Leonetta, Loretta, Tittina*), germán (*Annaróza, Brenda, Brunella, Hédi*) és egyéb idegen eredetű nevek (*Dafné, Dára, Nyina*).

Magyarországon a szülők szívesen választottak lánygyermeküknek magyar neveket is. Sor került a feledésbe merült régi nevek felújítására (*Bíbor, Liliom, Gyöngy*). Kedveltek a közszói eredetű nevek, melyek növények (*Áfonya, Bodza, Eper, Frézia, Gyopár, Kála, Magnólia, Málna, Mandula, Szamóca, Zsálya*), természeti jelenségek (*Bóra, Riana < 'rianás' >*) vagy ásványok (*Gyémánt, Platina*) nevéből jöttek létre. Írói névalkotásból is származnak újabb anyakönyvezhető keresztnévek: pl. a *Bóbita* név Weöres Sándor magyar költő azonos című gyerekverséből, a *Berzsián* Lázár Ervin *Berzsián és Dideki* című meséjében szereplő költő nevéből való.

Népszerű névalkotási mód a magyar névadásban már ismert keresztnévek becéző alakjának választása (*Ági, Andi, Anni, Borka, Cili, Dorka, Gizi, Gréti, Hanni, Iluska, Juli, Klári, Magdi, Manyi, Marika, Mici, Mimi, Panni, Piri, Zsófi, Zsuzsi*). Gyakori az idegen eredetű nevek rövid alakjának, illetve becéző formájának kérvényezése is (*Ata, Dára, Gréte, Kim, Lara, Letti, Lotti, Mandi, Meggi, Mendi, Mollis, Peggis, Szindi, Zorka, Zsanka*).

Kedvelt névformává váltak a két keresztnévből álló alakok: *Annadóra, Annaflóra, Annamari, Annaréka, Annaróza, Annasára, Máriaróza* stb. Alkottak összetett neveket közszókból, illetve közszóból és keresztnévből is: pl. *Csillagvirág, Tűzvirág, Annavirág*.

A legnagyobb számban a férfinevek között is az idegen eredetű, főleg az angol nevek jelennek meg (*Brandó, Brendon, Eliot, Krisztofer, Szkott*), de előfordul több más eredetű név is (*Jáfet, Adonisz, Alexandros, Ámor, André, Antonió, Benitó, Frederik, Gerhárd, Keán, Nyikita*). A férfinevek köréből sem hiányoznak a régi magyar nevek, mint például az *Ajándok, Balmaz, Bozsó, Csikó, Magor, Som, Táltos, Turul, Zápor, Zolta*.

A kérvényezett nevek között több olyan is van, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete nem javasolt anyakönyvezésre. Elutasított női név a *Kiskegyed, Dakota, Csiperke, Bolivia, India*; elutasított férfinév a *Dodi, Öcsi, Kisherceg, Sonny*.

Egyes keresztnéveknek van férfi-női párja, ugyanabból a névtől származnak, a két névalak többnyire a névvégi morfémában tér el, a női nevek végén a leggyakrabban az -a képző fordul elő. Ez a férfi-női pár viszony egyes esetekben közismert, máskor kevésbé feltűnő a névhasználók számára. Férfi-női névpárokat alkotnak a következő keresztnévek: *Adrián : Adria, Adriána, Adrianna, Adrienn; Albert : Alberta, Albertina; Alex : Alexa, Alexandra, Alexia; András : Andrea; Antal : Antonella, Antónia; Arnold : Arnolda; Árpád : Árpádina; Attila : Etelka, Etel; Bálint : Valentina; Benedek : Benedikta; Benjámín : Benjamina; Dániel : Daniella; Dénes : Dionízia, Denissza; Dominik : Dominika; Emil :*

Emília; Erik : Erika; Ervin : Ervina; Ferenc : Franciska; Gábor : Gabriella; György : Györgyi, Györgyike; Ignác : Ignácia; István : Stefánia; Iván : Ivána, Ivica; János : Johanna; stb. Vannak olyan férfi és női alakváltozattal rendelkező nevek, amelyeknek egyik változata hiányzik a névkincsből, ezeket is szívesen választják, alkotják meg újabban a szülők: *Damjana* (férfi párja *Damján*), *Tamina* (német *Tamino*), *Hunóra* (*Hunor* férfinévből).

5. A keresztnévadás indítékai

A keresztnév választást és -használatot a névtörvények, valamint a nyelvi (pl. a nevek helyesírását, kiejtését érintő sajátosságok) és egyéb nyelven kívüli tényezők is befolyásolják. Az egyén a születésekor nem maga választja nevét, hanem azt szüleitől, hozzátartozóitól kapja. Felőtté, szülővé válva már ő játszik/játszhat szerepet a gyermeke keresztnév választásában: névadó lesz /lehet belőle.

A keresztnévadást motiváló tényezők (vö. Knappová 2010, 26–39. p., Raátz 2012) közül egyre hangsúlyosabban jelenik meg, hogy a keresztnév az adott közösségen belül egyértelműen töltsen be identifikáló és differenciáló funkcióját egyedisége, ritka előfordulása által. A szülők gyakran olyan keresztnéve(ke)t adnak gyermeküknek, amely egyedülálló, ritkán használatos a szűkebb (vagy tágabb) környezetben. Példaként említtem, hogy a 2012-es évben Szlovákiában született fiúk 1404-féle keresztnév-változata között 892 (a fiúnevek 64%-a), valamint a lányok 1636-féle névalakja között 937 (a lánynevek 57%-a) egyszeri előfordulású (egyetlen újszülötthöz kapcsolódik). A 2013-ban született fiúk 1272-féle keresztnév-változata között 769 (a fiúnevek 60,5%-a), és a lányok 1483-féle névalakja között 771 (a lánynevek 52%-a) egyszeri előfordulású.

A névadók a második (ritkábban harmadik) név kiválasztásával is törekednek a név egyediségére, a kettős/hármas keresztnévek nagy része egyszeri előfordulású. A 2012-es újszülöttek névlistájából lássunk néhány olyan egyszeri előfordulású kettős keresztnévet, amelynek első tagjaként ugyanazon keresztnév (illetve annak írásváltozata, magyar névpárja) áll: pl. *Viktória Abigail, Viktória Amy, Viktória Barbora, Viktória Bjori, Viktória Diva, Viktória Ella, Viktória Erika, Viktória Leah, Viktória Mária, Viktória Nina, Viktória Sofia, Viktória Zdenka, Viktória Zoé; Ladislav Giovanni, Ladislav Krisztofer, Ladislav Lukáš, Ladislav Matej, Ladislav Patrik, László Andor, László Bence, László Krisztián, László Levente, László Péter*. Szlovákiában 2013-ban öt hármas – két lány (*Adele Viktoria Madeleine, Franciska Mária Sarlott*) és három fiú (*Olajide Alex Ayinde, Patrik François Štefan, Tameem Mahmoud Yehia*) kapta – és 473 kettős keresztnévet anyakönyveztek. A 2013-as újszülöttek névlistájában a fiúknál a kettős keresztnévek első tagjaként leggyakrabban az *Adam* és *Sebastián* nevek fordulnak elő: *Adam Damian, Adam Damián, Adam Ján, Adam Marko, Adam Michal, Adam Sebastián, Adam Tamás, Adam Viliam; Sebastián Armani, Sebastián Attila, Sebastian Gabriel, Sebastián Július, Sebastián Michael, Sebastián Miroslav*. A lányoknál a kettős keresztnévek első tagjaként a legfrekvenciáltabb az *Anna*, *Emma* és *Zoé*: *Anna Barbora, Anna Gréta, Anna Orsolya, Anna Rosa, Anna Rozália, Anna Viktória; Emma Anna, Emma Dominika, Emma Isabella, Emma Rose, Emma Vanesa, Emma Zsófia; Zoé Bernadett, Zoé Jázmin, Zoé Kamilla, Zoe Sofia, Zoe Szilárda, Zoé Zaira, Zoe Marie*.

A szülők gyakran választanak gyermeküknek idegen hangzású, illetve a szlovák ortográfiától eltérő helyesírású neveket, amelyek különböző alakváltozatokban vannak

anyakönyvezve. A 2013-ban Szlovákiában született gyermekek keresztnévlistájában található vonatkozó példákat: *Adel, Adele, Adelle; Elisabeth, Elizabeth, Elizabet, Elizabeta; Evelin, Evelín, Evelina, Evelína, Eveline, Evelyn, Evelynne; Charlot, Charlota, Charloo, Charlotta, Charlotte; Jasemin, Jasemín, Jasmin, Jasmín, Jasmina, Jasmina, Jasmine, Jasmyn, Jasmyna, Yasemin, Yasemine, Yasmin, Yasmína, Yasmina, Yasmine; Jesica, Jesika, Jessica, Jessika; Damian, Damián, Damien, Damijan, Damjan, Damján; Christia, Christián, Kristian, Kristián, Kristijan; Christofer, Christopher, Kristofer, Kristoffer, Kristopher, Krisztofer; Mathias, Matias, Matiáš, Matthias, Mattias*, stb. A szomszédos Magyarországon szigorúbban szabályozzák az anyakönyvezett keresztnévek helyesírását, az említett névformák közül többnyire csak a magyaros helyesírású, standard alakváltozatok jegyezhetők be az anyakönyvbe: *Adél, Elizabet, Evelin, Evelina, Sarlott, Jázmin, Jázmina, Dzsesszika; Damián, Damján, Krisztián, Krisztofer, Mátyás*.

A keresztnévadási indítékok között szerepel az ismert személyek nevének felvétele. Ebben a tömegtájékoztató eszközök, a médiák is fontos szerepet játszanak. Különösen közkedveltek a különféle tv-sorozatok, filmek szereplői, filmsztárok, énekesek, futballisták stb. után kapott keresztnévek. A 2013-ban Szlovákiában született gyermekek keresztnévei közül filmek, sorozatok szereplőinek nevei motiválták a következők bejegyzését: *Brandon, Diego, Esmeralda/Eszmeralda, Esperanza, Ines, Kerem, Milagros, Summer, Romualdo, Sultan. Kristián Ronaldo* és *Zidan* a világhírű futballjátékosok után kapták nevüket. A *Socrates* név viselője az ókori görög filozófust idézi fel. *Armani* a divattervező után lett elnevezve. Filmszínészekre emlékeztetnek az *Antonio* (Banderas), *Douglas, Dustin* (Hoffman) keresztnévek. *Rihanna* és *Shakira* a kedvelt női énekesek nevét idézik fel, s a *César, Edison, Kennedy* keresztnéveknek is emlékeztető funkciójuk van. Az *Ezeregy éjszaka* című török tv-sorozat főszereplői után Szlovákiában 2011-ben 38 fiúnak adtak *Onur*, és 29 lánynak *Seherezádé*, illetve 10-nek *Šeherezáda* keresztnévet. 2012-ben jelentősen csökkent az említett keresztnévek anyakönyvi bejegyzése: 7 fiúnak választottak *Onur*, 3 lánynak *Seherezádé*, illetve 2-nek *Šeherezáda* alakváltozatban nevet. A *Šeherezádát* 2013-ban már csak egy lánynak választották, míg az *Onur* nevet 9, az *Onúr* névváltozatot 1 fiú kapta. A roma kisebbség képviselői szívesen választanak gyermeküknek egzotikus, egyedülálló nevet. Egy 2014 októberében sugározott szlovák tv-híradóban nyilatkozott egy Szlovákiában élő roma személy, akinek *Winnetou* a keresztnéve. A nevét a híres Karl May-regény indián főhőse után kapta szüleitől az 1970-es években, amikor az azonos nevű filmet vetítették. A névviselő elmondása szerint a saját gyermekeinek már nem választana hasonló nevet, mert gyakran kinevették miatta.

A férfiak és a nők keresztnévei eltérőek, a viselt név utal a hordozója nemére. Léteznek azonban olyan keresztnévek is, melyeket mindkét nem képviselői választhatnak. Már az ősi magyar névanyagban is vannak mindkét nem körében előforduló nevek: *Mogu, Mogdi* 'mag, magocska' (a név jelentése a sok utód nemzésével függ össze), *Scentev* 'szent', *Sceret(h)eu* 'szerető', *Scerelmes* 'szerelmes, szerető'. Napjainkban a kétnemű keresztnévek közé tartozik (vö. Knappová 2010) az *Andrea, Ashley, Benny, Casey, Charlie, Christie, Jean, Kai, Kelly, Lauren, Lee, Mallory, Michele, Nicky, Paris, Sonny, Taylor, Whitney*, stb. Szlovákiában a 2012-es évben született lányok és fiúk neveként egyaránt előfordult az *Alex* (601 fiú és 4 lány kapta), *Bao* (1 fiúnak és 2 lánynak adták) keresztnév, 2013-ban az *Andrea* nevet 1 fiú és 119 lány, a *Thanh*

keresztnevet 1-1 névviselő kapta. A férfiak második keresztnévként női nevet is viselhetnek. Szlovákiában 2012-ben egy fiú újszülött kapta a *Giovanni Maria* kettős keresztnévet, melynek második tagja – a *Mária* női név – a család vallásosságára, Szent Mária tiszteletére, illetve kulturális tradícióra (az olaszban a *Mária* többes férfi keresztnév tagjaként jelentkezhethet) utalhat.

A keresztnévek a szóbeliségben, illetve az informális írásbeliségben gyakran becézett alakváltozatban használatosak. A becenevek hivatalosan anyakönyvezett keresztnévekké válhatnak. Példaként említhetjük a következő becéző alakváltozatok önálló keresztnévként való használatát: *Borbála* – *Bora, Bori, Boris, Boriska, Borka, Boróka; Ilona* – *Ila, Ilka, Illa, Ilon, Ilonka, Ilus; Katalin* – *Kata, Katarina, Kati, Katica, Katinka, Kató, Katrin; Mária* – *Mara, Mari, Marica, Marinka, Mariska; Benedek* – *Bende, Bene, Benke, Benkő, Benő; Gergely* – *Gergő, Gerő; György* – *Györe, Györk, Györke; Miklós* – *Mike, Mikes, Mikó, Miksa; Péter* – *Pető, Petres* (l. Ladó–Bíró 1998). Napjainkban növekvőben van a keresztnévként anyakönyvezett becenevek száma (vö. Raátz 2013). A szülők a becéző névformát közvetlenebbnek, kedveskedőbbnek tartják. Az újszülöttek 2012-es szlovákiai névlistájában a következő becézett alakváltozatok szerepelnek: *Adelka, Anni, Annika, Branko, Danika* (női névként), *Darinka, Ella, Ela, Eli, Hanka, Janka, Johanka, Kata, Katka, Katica, Kristínka, Lili, Marika, Markétka, Maruška, Niki, Pavlínka, Radka, Stefani, Szofi, Tomi, Vojteška, Zsófi*. Az újszülöttek 2013-as szlovákiai névlistájából a *Beátka, Bíborka, Bori, Borka, Danika, Dianka, Eli, Hanka, Irenka, Ivanka, Janka, Johanka, Kristínka, Kvetka, Magdalénka, Mirka, Stanka, Terezka, Viki, Zdenka; Ata, Branko, Darko, Fraño, Janko, Mirek, Mirko, Radko, Slavko, Tom, Tono, Zlatko* becenevből származó keresztnéveket említhetjük.

A gyakran előforduló keresztnévek a névadót befolyásolhatják abban, hogy „divatos” nevet válasszon újszülött gyermekének.

Egyesek a keresztnév hangzását, mások a jelentését (vagy ezek együttesét) veszik figyelembe a névadáskor. A névadók egy része keresztnévszótárban néz utána a név etimológiájának.

A múlt századokra jellemző keresztnév általi névörökítés – nagypapa, nagymama, apa, anya, keresztszülők nevének öröklése – egyre ritkább napjainkban (vö. Vörös F. 2011, 2013), ami a családban levő névörökítési hagyományok gyengülését mutatja. A név öröklése erősebben tartja magát a fiúknál, mint a lányoknál. Az újszülött fiúk gyakrabban öröklik nevüket a férfielődöktől, mint a lányok a nőági felmenőktől.

A névválasztás egyik oka lehet az is, hogy a név különböző nyelvekben azonos alakváltozatban szerepeljen, így elkerülhetők a név átírásával, kiejtésével, lejegyzésével kapcsolatos problémák.

Az interetnikus kapcsolatok révén számos idegen nyelvből származó keresztnév jelenik meg a névállományban. A nyelvi-etnikai kisebbségek egy rétege a névadásban arra törekszik, hogy a név töltsen be etnikai identitásjelölő szerepét, utaljon a névviselő nemzetiségi hovatartozására.

Sok külföldi állampolgár telepedett le, illetve kötött házasságot Szlovákiában. A vegyes nemzetiségű családokban többnyire a külföldi férfi (ritkábban nő) névadási szokásaihoz, névkultúrájához alkalmazkodik a házastárs: az újszülött gyermek keresztnévét általában az apa (vagy anya) hazájában ismert névállományból választják ki a névadók, akik így a külföldi, idegen mintát követik. Lássunk néhány 2012-es vonatkozó,

egyszeri előfordulású névadatot: fiúnevek – *Abdalahman, Ahmet, Amir, Ayhan, Ayk, Ayo, Belu-chukwu, Cao, Casper, Fei, Gianluca, Hai, Hieu, Hoang, Cheng, Chi, Jamal*, lánynevek – *Anh, Cassie, Ha, Hao, Nur, Shilla, Thien, Quynh, Via, Yan, Zaira Brooklyn*. Az egyes (szlovákban nem használatos) írásjelek, illetve csak a cseh kultúrkörben használatos keresztnévek, névalakok utalnak a néviselő cseh nemzetiségére vagy anyanyelvére: *Alžběta, Anežka, Jitka, Markéta, Máša, Miluše, Natálie; Jiří, Matěj, Oldřich, Přemysl, Věroslav, Zbyněk*. Az ázsiai országok közül főképpen Vietnamból származó egyének telepedtek le Szlovákiában. A vietnami szülők (vagy vegyes házasságban élő vietnamiak) 2013-ban többek között a *Duc, Duc Phu, Hao, Khai, Quan, Quoc, Tien, Tuan, Yen, Yí* fiúneveket, *Dao, Gia, Hoai, Tia, Tuyet* lányneveket adták újszülött gyermeküknek.

6. A szlovákiai magyarok személynévhasználata a névpolitika tükrében

A történelmi változások következtében a 20. század folyamán több országhoz tartoztak a szlovákiai magyar települések. Ezek a társadalmi változások a tulajdonnevek világában is tetten érhetők, elsősorban a személynevek anyakönyvi bejegyzését érintették. A vonatkozó névpolitikai, névtervezési kérdésekről több tanulmányban olvashatunk (vö. Bauko 2011a, Gyönyör 1987, Lanstyák 2000; Lanstyák–Szabó Mihály 2002; Szabó Mihály 2005, 2008; Vörös F. 2004a, 2004b, 2007, 2011, 2013; Vörös O. 2004, 2007; Vörös O.–Simon 2006; Zalabai 1995). A névpolitika a névhasználatot érintő törvényekkel foglalkozik. Az egyes államok jogszabályai befolyásolják a névhasználatot a hivatalos (formális) szinten.

A szlovákiai magyar települések a 20. század elején az Osztrák–Magyar Monarchia részét képezték. Az első világháború után, 1920-ban a trianoni békeszerződés értelmében Csehszlovákiához kerültek. A Csehszlovák Köztársaságban a keresztnéveket az állam nyelvén kellett bejegyezni, s csupán zárójelesen lehetett feltüntetni a nemzetiségi szülők gyermekeinek anyanyelvű névváltozatát. 1922-től kezdik szlovákul vezetni az anyakönyveket, a magyar keresztnéveket lefordították a szlovák névmegfelelőjére (pl. a *György Juraj*, az *Erzsébet Alžbeta* lesz). Szlovákia magyarlakta területeit 1938-ban a bécsi döntés eredményeképpen újból visszacsatolták Magyarországhoz, ezért az anyakönyvezés nyelve ismét magyarra változott. 1945 után újra Csehszlovákiához csatolták a településeket, ezt követően szlovákul vezették az anyakönyveket. 1959-ben a kisebbségek kérhették volna a törvény szerint gyermekük keresztnévének anyanyelvű bejegyzését, de ezt hivatalosan nem tették közzé. Az 1977. évi belügyminisztériumi rendelet szerint a kisebbségek a kényszerűen csehszlovákul bejegyzett neveknek kérhették anyanyelvi formában való helyreállítását, de ez sokszor az anyakönyvvezetőknél nem találkozott megértéssel. 1990-től a nyelvtörvényre hivatkozva igyekeztek korlátozni a magyar névformák bejegyzését. 1993-tól Szlovákia önállósulása után a Szlovák Köztársasághoz tartoznak a szlovákiai magyar települések.

Szlovákiában az 1989-es rendszerváltást (ún. bársonyos forradalom) követően a névdívat változása, a keresztnévállomány bővülése, gazdagodása is megfigyelhető. 1993-ban Csehszlovákia két önálló, független államra vált szét. 1993. január 1-jén alakult meg a Szlovák Köztársaság (és a Cseh Köztársaság). Megnyíltak az államhatárok, megnőtt a migráció, a ki- és bevándorlás. Szlovákia 2004-ben az Európai Unió tagjává vált, megnövekedett a külföldön munkát vállalók száma, illetve sok külföldi telepedett

le az országban. Ezek a tényezők mind szerepet játszottak az ország keresztnévállományának alakulásában.

Kisebbségi környezetben a névválasztásakor fontos tényező (lehet) az egyén etnikai identitása. A Szlovákiában élő kisebbségek számarányának változását a rendszerváltást követő népszámlálások mutatják (l. 8. táblázat). A szlovákiai magyarok egyik része anyanyelvi formában, magyarul anyakönyveztetni gyermeke nevét, ezáltal utalva az újszülött, illetve a család magyar nemzetiségére. A szlovákiai magyarok másik része szlovákul írhatja be az anyakönyvbe a gyermeke nevét, amiben szerepet játszhat az is, hogy a névadó neve is szlovákosan van anyakönyvezve, s ez a minta befolyásolja a névbejegyzésének módját.

8. táblázat. Szlovákia lakosságának nemzetiségi megoszlása a 2011-es, 2001-es, 1991-es népszámlálási adatok alapján

A Szlovák Köztársaság népszámlálási adatai						
	2011		2001		1991	
	összlakosság	%	összlakosság	%	összlakosság	%
összesen	5 397 036	100,0	5 379 455	100,0	5 274 335	100,0
Nemzetiség						
szlovák	4 352 775	80,7	4 614 854	85,8	4 519 328	85,7
magyar	458 467	8,5	520 528	9,7	567 296	10,8
roma	105 738	2,0	89 920	1,7	75 802	1,4
ruszin	33 482	0,6	24 201	0,4	17 197	0,3
cseh	30 367	0,6	44 620	0,8	52 884	1,0
ukrán	7 430	0,1	10 814	0,2	13 281	0,3
német	4 690	0,1	5 405	0,1	5 414	0,1
morva	3 286	0,1	2 348	0,0	6 037	0,1
lengyel	3 084	0,1	2 602	0,0	2 659	0,1
orosz	1 997	0,0	1 590	0,0	1 389	0,0
bolgár	1 051	0,0	1 179	0,0	1 400	0,0
horvát	1 022	0,0	890	0,0	-	-
szerb	698	0,0	434	0,0	-	-
zsidó	631	0,0	218	0,0	134	0,0
egyéb	9 825	0,2	5 350	0,1	2 732	0,1
ismeretlen	382 493	7,0	54 502	1,0	8 782	0,2

A legutóbbi, 2011-es népszámlálás szerint a lakosság 80,7%-a szlovák nemzetiségű. A többségi lakosságon kívül a következő kisebbségek élnek az országban: 8,5% magyar, 2% roma, 1% alatt a cseh, ruszin, ukrán, német, lengyel, horvát, szerb, orosz, zsidó, morva, bolgár és egyéb, 7% ismeretlen, nem vallotta be a nemzetiségét.

Szlovákiában a legszámosabb kisebbséget a magyar nemzetiségű lakosok alkotják. A legutóbbi, 2011-es népszámlálás alapján az összlakosság 8,5%-a, 458 467 lakos vallotta magát magyar nemzetiségűnek, illetve 9,4%-a, 508 714 személy magyar anyanyelvűnek (mivel a népszámláláskor az 5 397 036 lakos közül 382 493 személy nem tüntette fel a nemzetiségét, valószínű, hogy a reális számarányok magasabbak lennének).

Szlovákiában az 1994-es anyakönyvi törvény (módosított változatát a 2006. évi 420-as törvény tartalmazza) biztosítja a nem szlovák nemzetiségű nők számára a családnev -ová toldalék nélküli bejegyzését, a keresztnév anyanyelven (kisebbségi nyelven) történő anyakönyvezését, illetve kérvényezhető a régebben szlovákul anyakönyvezett név átírása.

Az utóbbi időben többen éltek azzal a lehetőséggel Szlovákiában, hogy az eredetileg szlovákul anyakönyvezett keresztnévet átírassák magyarra. A Dunaszerdahelyi járásban 2002–2007 (március végéig) között 325 személy magyarosította a keresztnévet (pl. *Zuzana* → *Zsuzsanna*, *Katarína* → *Katalin*, *Ladislav* → *László*, *Juraj* → *György*). 1994–2005 között az Érsekújvári járásban 225-en, a Vágsellyei járásban 200-an, Zselízen 186-an igényelték a keresztnév magyaros bejegyzését.

7. Keresztnévkutatások a szlovákiai magyar nyelvterületen

A szlovákiai magyar vonatkozású személynévkutatásokat áttekintő munkák az utóbbi évtizedben jelentek meg. Vörös Ferenc foglalta össze elsőként a felvidéki személynévkutatások történetét (Vörös F. 2004b). Bauko János áttekintette a nyitrai magyar tanácsok (egykori és jelenlegi) oktatóinak és hallgatóinak megjelent, illetve megjelenés előtt álló publikációit (Bauko 2010a), valamint a 2000–2010 között Nyitrán megvédett névtani témájú dolgozatokat (Bauko 2010b), majd összefoglalta a magyar névtani kutatásokat Szlovákiában (Bauko 2011b, 2015a).

Szlovákiai magyar nyelvterületről származó történeti személynévanyagot közölt Hajdú Mihály (2003b), aki a Garam–Ipoly közének 15–16. századi család- és keresztnéveit elemezte, valamint Udvari István, aki Trencsén (1993), Szepes, Zemplén (1994) és Nyitra (1996) vármegyei személynéveket vizsgált Mária Terézia idejéből.

A szlovákiai magyar vonatkozású keresztnévkutatások egy része a Hajdú Mihály által szerkesztett Magyar Névtani Dolgozatok és Magyar Személynévi Adattárak sorozatban jelent meg a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Csáky Károly (1988) Ipolyfödemes, Juhász Aladár (1983) Vága, Laczkóné Erdélyi Margit (1997) Hontfüzesgyarmat keresztnéveit vizsgálta.

A keresztnévhasználat sajátosságaival több szerző is foglalkozott egy-egy településen: Martoson Truglyné Gergely Katalin (1992), Bényen Jankus Gyula (1993), Nagykéren N. Császi Ildikó (1995, 1997), Kéménden Vörös Júlia (1996), Kolonban Sándor Anna (1999), Alsó- és Felsőszeliben Vörös Ferenc (2010).

A gyermekek, iskolások kereszt- és beceneveit Köbölkúton Gedai Borbála (1977), Párkányban Rigler János (1980), Nagykéren N. Császi Ildikó (1997) vizsgálta. A nyitrai egyetemisták névhasználatával, névattitűdjével Bauko János foglalkozott (Bauko 2004, 2009a,b).

Vörös Ottó és Simon Szabolcs (2006) a szlovákiai magyarok személynévhasználatának sajátosságairól értekezett.

Vörös Ferenc a *Nyelvek és kultúrák vonzásában. Személynévek a magyar nyelvterület északi pereméről* (2011, 2013) című kétkötetes monográfiájában behatóan foglalkozik a keresztnévek témakörével. Négy szlovákiai magyar település – Balony, Diósförgepatony, Kiscétény, Nagycétény – keresztnévállományát vizsgálja az állami anyakönyvezés kezdetétől (1896-tól) 1999-ig. A keresztnéveket a szerző olyan kulturá-

lis képződményként mutatja be, amelyek népek, társadalmak, műveltségek, hagyományok évszázados kapcsolatrendszeré által nyerték el az egyes nyelvekben mai formájukat. Ennek következtében zárványként őrzik mindazt, ami az idők során az őket használó közösségekben végbement.

Bauko János az utóbbi években megjelent tanulmányaiban a szlovákiai magyarok személynévhasználatáról (2011a; 2013; 2015b), a tulajdonnév identitásjelölő funkciójáról (2014), a társadalom és a névhasználat kapcsolatrendszeréről (2015a) írt.

8. A keresztnévek használata magyar–szlovák kétnyelvű környezetben

Magyarország határain túl, a Kárpát-medencében kisebbségként élő magyarság névhasználatára jellemző a kétnyelvűség, hiszen kétnyelvű közösségként a tulajdonneveket nemcsak kisebbségi nyelvű (anyanyelvi), hanem államnyelvi formában is használják. A határokon túli magyarok névhasználatára hatással van a kétnyelvű környezet, s az államnyelv és a kisebbségi nyelv érintkezése, kölcsönhatása következményeként a tulajdonnévkészletben megjelennek a kontaktusjelenségek.

A szlovákiai magyar beszélőközösség kétnyelvűnek tekinthető. A szlovákiai magyarokra a magyardomináns kétnyelvűség (a magyar nyelvtudásuk jobb, mint a szlovák) a jellemző, s ez a névhasználatban is megmutatkozik. Minél kisebb mértékben szorulnak rá a másik nyelv használatára, annál inkább anyanyelvdomináns a kétnyelvűségük és a tulajdonnév-használatuk is. A magyardomináns névhasználat elsősorban a nem hivatalos szóbeli és írott nyelvi szintérhez kötődik. Ez azzal függ össze, hogy a szlovákiai magyarok nagy része olyan településeken él, melyekben a helyi lakosság többségét teszi ki (egyes helyeken több mint 90%-át), a mindennapok során gyakrabban használják a magyar nyelvet, a magyar névformákat. A hivatalos írásbeli ügyintézés során a szlovákiai magyarok névhasználatára szlovákdomináns, a névhasználók az államnyelvi (többségi) névmintákhoz alkalmazkodnak. A szlovákiai magyarok az adott kommunikációs helyzetnek megfelelően képesek használni a magyar és szlovák tulajdonnévformákat, de a magyar nyelvű szövegekörnyezetbe szlovák névalakok, a szlovák nyelvű kontextusba magyar névformák is kerülhetnek. A kétnyelvű névhasználók mentális lexikonában két (vagy több) nyelv névkincse található, s a tulajdonnevek egyik vagy másik nyelvből való aktiválása, kiválasztása, használata a társadalmi környezettől, a kommunikációs helyzettől (formális vagy informális) és partnerektől, pragmatikai tényezőktől függ. A szlovákiai magyarok kétnyelvűségéből adódik az egyes nyelvekhez kötődő kettős személynév-, valamint a kétnyelvű hely- és intézménynév-használat.

A bilingvis közösségekben a személynevek szélesebb tárából válogathatnak a névhasználók. A szlovákiai magyarok körében eltérő család- és keresztnévhasználat mutatkozik a hivatalos (formális) és nem hivatalos (informális) szintéren. A hivatalos szintéren a szlovákos névformák használata dominál, ekkor a névsorrend keresztnév + családnév, és a nők családnévéhez az -ová végződés kapcsolódik (pl. *Peter Horváth, Katarína Szabóová*). A nem hivatalos szintéren (írásban és élőnyelvben egyaránt) a magyaros névformák kerülnek előtérbe, ekkor a névsorrend családnév + keresztnév, és a nők családnévéhez nem járul az -ová végződés (pl. *Horváth Péter, Szabó Katalin*). A szlovákiai magyarok kétnyelvűsége a kettős személynévhasználatban (pl. *Ferenc Szabó : Szabó František, Alžbeta Nagyvová : Nagy Erzsébet*) is megmutatkozik.

A kettős személynévhasználat jelezheti a kettős identitást is, az érintettek többsége azonban feltehetően megelőző-elkerülő stratégiaként alkalmazza: egy esetleges nyelvi-kommunikációs problémát előz meg azzal, hogy a többségi nyelvet (mintát) elváró kontextusban a többségihez alkalmazkodó formát, a kisebbségi nyelvű vagy informális kontextusban pedig a kisebbségi nyelvű formát választja (Szabómihály 2008, 44. p.). Vörös Ottó említi egyik tanulmányában, hogy a határokon túl élő magyarok nagy többsége elfogadja, hogy a kétnyelvűség kiterjeszthető személynévre is, az anyanyelvi hagyományokhoz köthető névalak főképpen szóban, illetve a nem hivatalos írásbeliségben használatos (l. Vörös O. 2010). A kárpátaljai magyaroknál a személynév a hivatalos dokumentumokban többféle alakváltozatban szerepelhet: az ukrán személyi igazolványban cirill betűs változatban, az útlevélben a cirill betűs forma mellett latin betűsre átírt alakban is. Az útlevélben az egymás mellett álló cirill és latin betűs család- és keresztnév formája gyakran eltér egymástól: pl. *фазекаш / FAZEKASH, АндРєя / AND-REIA*. A hivatalos személynéven kívül egy olyan név is használatos, amelyen az adott személyt rokonai, ismerősei azonosítják (vagyis amellyel ő maga azonosul). Például a személyi igazolványban szereplő *Kovács Iván Petrovics* vagy *Molnár Jelizaveta Olekszandrivna* (a harmadik névelem az apai névre utal) nevű személyt családja és barátai *Kovács Jánosként* és *Molnár Erzsébetként* ismerik, édesapjukat pedig *Péternek* és *Sándornak* szólítják (l. Beregszászi–Cserniczkó 2011).

A szlovákiai magyar sajtóban megfigyelhetjük, hogy a keresztnévek használata ingadozik. Magyar szövegkörnyezetben előfordul(hat)nak szlovákos névformák, illetve szlovák szövegkörnyezetben is megjelen(het)nek magyaros alakváltozatok. A kettős személynévhasználat jellemző a regionális magyar–szlovák kétnyelvű újságokra. Példaként említem, hogy a Komáromi Lapok (Komárňanské listy) kéthetente megjelenő kétnyelvű regionális lap közli a magyar és szlovák szövegrészben is a komáromi újszülöttek, a házasságot kötöttek és elhunytak nevét. A nevek feltüntetése gyakran eltérő az „Újszülöttek” és „Novorodenci”, a „Házasságot kötöttek” és „S’úbili si vernost”, az „Elhunytak” és „Opustili nás” rovatban. Néhány példát említek a Komáromi Lapok 2013 márciusában megjelent számaiból (a magyar és szlovák rovatban lévő névalakot egymás mellett tüntetem fel). Jellemző, hogy a magyarosan írott keresztnévnek a szlovák szövegkörnyezetben a szlovák névpárja jelenik meg: *Ambrus Mihály – Michal Ambrus, Bakulár János – Ján Bakulár, Bedecs Erzsébet – Alžbeta Bedecsová, Bőszí Georgína Krisztina – Georgína Kristína Bőszí, Czigle Tamás – Tomáš Czigle, Halász Pál – Pavol Halász, Horváth Béla – Vojtech Horváth, Igrényi Imre mérnök – Ing. Imrich Igrényi, Madarász Ádám – Adam Madarász, Nagy Katalin – Katarína Nagyová, Németh Károly – Karol Németh, Pécsi József – Jozef Pécsi, Perczel Julianna – Juliána Perczelová*. Az eltérő névsorrenden kívül a keresztnév alakváltozata azonos maradhat, a magyar és szlovák rovatban magyarul, illetve szlovákul lejegyzett keresztnév is található: *Csóka Gyula – Gyula Csóka, Szabó Márk – Márk Szabó; Bagin Ondrej – Ondrej Bagin, Kollár Ján – Ján Kollár*. A keresztnév helyesírásában mutatkozhat egyéb különbség: *Brand Ricky – Riky Brand*. Arra is van példa, hogy a szlovák rovatban is magyaros a névsorrend: *Máté Levente, Kovács Alex*. A szlovákiai magyarok az elhunyt (magyar identitású) hozzátartozóik (szlovákul anyakönyvezett) személynévét többnyire magyaros alakváltozatban teszik közzé a gáászjelentésekben. A sírfeliratra többnyire nem a

szlovákul anyakönyvezett névforma, hanem a magyar névváltozat kerül, amelyen a családban, rokonságban szólították, azonosították az egyént.

Ritkábban arra is van példa, hogy a keresztnév magyar és szlovák névpárja egyszerre, egy névalakban jelenik meg. Ilyen névváltozatok (pl. *Juraj Mészáros György*) szerepelhetnek névjegykártyákon, szórólapokon, nyomtatott kiadványokon, stb. A komáromi Duna Menti Múzeum épületén van elhelyezve az a kétnyelvű emléktábla, amelyen a következő szöveg olvasható: *V tepto budove tvoril a učil / Ebben az épületben alkotott és tanított / Karol HARMOS Károly / akademický maliar – festőművész*. A személynév szokatlan változatban szerepel: a két keresztnév közé ékelődik a családnév, az első helyen áll a magyar keresztnév szlovák névpárja (*Karol*), ezt követi a családnév (*Harmos*), majd a magyar keresztnév (*Károly*). A hibrid, két nyelv névelemeiből álló névalak egyszerre idézi fel a személynév szlovák és magyar változatát is.

Szlovákiában a személynevek a különböző névjegyzékekben az egyén nemzetiségétől függetlenül általában magyaros névsorrendben szerepelnek (pl. *Lukáč Kristian, Tamášová Eva*), hiszen a névlistákban (lakosság-nyilvántartás, telefonkönyv, osztálykönyv, az intézmények alkalmazottainak nyilvántartása stb.) a családnév áll az első helyen és azt követi a keresztnév, a betűrendbe sorolás a személy családnévének kezdőbetűje alapján történik.

A szlovákiai magyarok magyar–szlovák kétnyelvű környezetben élnek, így mind a magyar, mind a szlovák névhasználat hatással van rájuk. A keresztnévválasztásuk eltér mind a magyarországi magyarok, mind a szlovákiai szlovákok névadási, névhasználati sajátosságaitól. A szlovákiai magyar szülők egy része a Magyarországon is használatos utónevek közül válogat, és magyaros formájú keresztnévet választ gyermekének (pl. *Erzsébet, István*). Ők élnek az anyakönyvi törvény adta lehetőséggel, amely engedélyezi a kisebbségek anyanyelven történő anyakönyvezését. A szlovákiai magyar szülők másik része szlovákul anyakönyvezi gyermeke nevét (pl. *Alžbeta, Štefan*), így a szlovákban használatos keresztnévek listájából választ nevet. A szlovákiai magyar családokban azonban az élőnyelvben többnyire nem az anyakönyvezett szlovák változatot használják, hanem a név magyar megfelelőjét, illetve annak becézett alakváltozatát: pl. *Erzsébet, Erzszi, Böbe; István, Pista, Pityu*. A vegyes nemzetiségű családokban gyakori a magyar és szlovák névformák variábilis használata, a személyneveket beszédhelyzettől, nyelvtől, személytől függően váltogathatják. A vegyes házasságban élő gyermekek számára megszokottá válik a magyar és szlovák névalakok párhuzamos használata.

A nevek az egyén, illetve közösség nyelvi hovatartozására utalhatnak, etnikai identitásjelölő szimbólumként funkcionálhatnak (vö. Bauko 2014). Szlovákiában egyes keresztnévek csak a magyar nemzetiségűek körében fordulnak elő, etnikai identitásjelölő szerepük van, utalnak az egyén nyelvi hovatartozására, a névviselő nemzetiségére: pl. *Anikó, Csenge, Csilla, Csongor, Emese, Enikő, Napsugár, Ödön, Örs, Szabolcs, Tünde, Virág, Zalán, Zoltán, Zsolt, Zsombor*. Az említett keresztnéveknek nincs szlovák névmegfelelőjük, nem fordíthatók le szlovák nyelvre. A szlovákiai magyar szülők másik része olyan keresztnévet választ gyermekének, amely mind a magyar, mind a szlovák nyelvben azonos alakváltozatban használatos, elkerülvén ezáltal a név átírásával, fordításával kapcsolatos bonyodalmakat: pl. *Albert, Andrea, Angelika, Anna, Dávid, Júlia, Laura, Mária, Tamara, Tibor, Viktória*.

Az anyakönyvi törvény szerint Szlovákiában egy gyermeknek legfeljebb három keresztnévet lehet adni. A több keresztnévet viselők hivatalos érintkezésben azt a keresztnévet használják, amelyik az első helyen szerepel az anyakönyvben. A kettős keresztnévek bejegyzése divatossá kezd válni az utóbbi években, a hármas keresztnévadás lehetőségét azonban ritkán használják ki a szülők. Példaként említem, hogy a Komáromi Anyakönyvi Hivatalban 1994–2012 között 806 kettős, és mindössze 5 hármas keresztnévet jegyeztek be. Szlovákiában 2012-ben az újszülöttek között 781 kettős (az ez évben bejegyzett 3040 névváltozatnak 25,6%-át teszik ki) és 5 hármas keresztnévet anyakönyveztek.

A kettős keresztnév mindkét tagja lehet magyar bejegyzésű: *Ákos István, Álmos Bendegúz, Előd Zsombor, Hunor Attila, István Zoltán, József Kristóf, Szilárd János, Tamás Bence, Vilmos András, Zalán Márk; Annabella Júlia, Bíborka Ágnes, Enikő Csenge, Jázmin Virág, Kincső Virág, Krisztina Viola, Réka Lilla*. Több újszülöttnél ismétlődhet a kettős keresztnév első vagy második tagja: pl. *András Bence, András Máté, István Imre, István Márk, István Zsombor, László Zsombor, Mátyás Ferenc, Mátyás Lázár, Mátyás Péter, Péter László, Péter Márton, Tamás Bendegúz, Tamás Dániel*. Van, amikor csak a kettős keresztnév egyik tagja utal a névviselő magyar identitására, mivel a másik név azonos alakváltozatban használatos a szlovákban és magyarban is: *Alex Levente, Tibor Ádám, Tibor Bálint, Réka Andrea*, stb.

Az újszülötteknek egyes kettős keresztnéveket is választanak a szülők Szlovákiában. A kettős keresztnév utalhat a vegyes házasságban élő szülők névadásban történő megegyezésére. Az egyik keresztnév magyar, a másik szlovák formában lehet anyakönyvezve: pl. *Balázs Imrich, Lajos Daniel, Ernest Balázs, Eugen Márk, Hajnalka Zlatica, Ladislav Krisztofer, Samuel Barnabás, Sebastián Zsolt*. A magyarul bejegyzett keresztnév egyéb idegen eredetű névvel is párosulhat: pl. *Anthony Csaba, Balázs Brúnó, Bence Christian, Bryan Zoltán, Ferenc Armand, Giuseppe András, James Jácint, Levente Kevin, Vanessa Etel*. A vegyes kettős keresztnévet viselők a hivatalos érintkezésben az első helyen szereplő nevet használják. Az elsőként magyaros formában bejegyzett keresztnév által a hivatalos névhasználat is magyardomináns lesz.

Szlovákiában az anyakönyvekbe nem jegyzik be az újszülöttek, illetve szülők nemzetiségét, ezért nem tárhatjuk fel bővebben a keresztnév és névviselő nemzetisége közti összefüggéseket. Nem tudjuk, hány szlovákiai magyar anyakönyvezte szlovákul gyermeke nevét, de a teljes újszülött-névlisztából kiolvashatjuk azt, hogy az egyes keresztnéveket hányszor anyakönyvezték magyaros alakváltozatban.

Lássuk példaként a 2013-ban Szlovákiában született gyermekek leggyakrabban előforduló keresztnéveit, melyek az 1–20. helyen szerepeltek (a zárójelben a névviselők számát tüntetjük fel). A fiúknál az anyakönyvezett szlovák és magyar alakváltozatok aránya a következőképpen alakult: *Jakub* (1206) – *Jakab* (0), *Samuel* (1090) – *Sámuel* (1), *Adam* (1089) – *Ádám* (41), *Lukáš* (946) – *Lukács* (0), *Martin* (946) – *Márton* (8), *Tomáš* (937) – *Tamás* (12), *Michal* (920) – *Mihály* (2), *Filip* (823) – *Fülöp* (1), *Matej* (746) – *Mátyás* (11), *Matuš* (741) – *Máté* (30), *Peter* (675) – *Péter* (13), *Šimon* (621) – *Simon* (128 – az utóbbi névalakból nem állapítható meg, hogy ebből hány a magyaros bejegyzés, mivel a *Simon* névnek [szimon] olvasata is van), *Oliver* (510) – *Olivér* (12), *Sebastián* (498) – *Szebasztián* (1), *Daniel* (491) – *Dániel* (15), *Marek* (491) – *Márk* (25). Az 1–20. helyen álló keresztnévek között olyan is található, melynek magyar

névpárját egyszer sem anyakönyvezték az adott évben (*Jakab, Lukács*), illetve egyes keresztnévek alakváltozata mindkét nyelvben azonos (*Patrik, Dávid, Alex, Dominik*).

A lányoknál az 1–20. helyen álló keresztnévek többsége azonos alakváltozatban használatos mind a magyar, mind a szlovák nyelvben: *Nina, Natália, Viktória, Laura, Sára* (a szlovákban azonban [szára] a név kiejtése), *Tamara, Lucia, Alexandra, Emma, Lea, Diana, Dominika*. A Szlovákiában leggyakrabban anyakönyvezett keresztnéveket a következő arányban jegyezték be magyarul: *Sofia* (891) – *Szofia* (2), *Nela* (763) – *Nella* (97, ez a névváltozat azonban a nem magyar nemzetiségűek között is használatos), *Michaela* (531) – *Mihaéla* (0), *Kristína* (514) – *Krisztina* (2), *Simona* (460) – *Szimóna* (0), *Karolína* (391) – *Karolina* (10), *Katarína* (335) – *Katalin* (2). Egyes keresztnévek magyar névpárját (*Mihaéla, Szimóna*) nem anyakönyvezték 2013-ban.

A 2013-as évben a szlovákiai anyakönyvekbe bejegyzett egyes keresztnévek (nincs szlovák névmegfelelőjük) csak a magyar nemzetiségűek körében fordulnak elő, etnikai identitásjelölő szerepük van: pl. *Álmos, Ákos, Bence, Bendegúz, Botond, Bulcsú, Csaba, Csongor, Előd, Gergő, Lehel, Levente, Őrs, Szabolcs, Tiborc, Zalán, Zente, Zoltán, Zsolt, Zsombor; Boglárka, Boróka, Csenge, Csepke, Csilla, Emese, Enikő, Ildikó, Kincső, Napsugár, Tünde, Villő, Virág*.

Azokon a településeken, ahol a magyar nemzetiségű lakosok alkotják a helyi lakosság nagyobb részét, növekvőben van a magyaros anyakönyvi bejegyzések aránya. Példaként említeném Gúta városát, melyben a 2011-es népszámlálás alapján a lakosság 77%-a magyar nemzetiségű. A magyarul, illetve szlovákul anyakönyvezett férfi keresztnévpárok aránya 1990–2012 között Gútán a következő: *Tamás* (44) – *Tomáš* (22), *Péter* (35) – *Peter* (7), *Ádám* (20) – *Adam* (17), *Krisztián* (27) – *Kristián* (1), *Róbert* (17) – *Robert* (13), *Márk* (17) – *Marek* (3), *András* (14) – *Ondrej* (3), *Adrián* (13) – *Adrian* (3), *Gábor* (13) – *Gabriel* (3), *László* (13) – *Ladislav* (4), *István* (12) – *Štefan* (7), *Dániel* (11) – *Daniel* (8), *János* (10) – *Ján* (3), *József* (10) – *Jozef* (5), *Imre* (8) – *Imrich* (4). A Gútán 1990–2012 között anyakönyvezett női keresztnévpárok aránya szintén a magyaros bejegyzések dominanciájára utal: *Krisztina* (23) – *Kristína* (6), *Mónika* (19) – *Monika* (3), *Szylvia* (11) – *Silvia* (4), *Katalin* (9) – *Katarína* (4), *Éva* (8) – *Eva* (5), *Zsuzsanna* (7) – *Zuzana* (2), *Eszter* (4) – *Estera* (2), *Zsanett* (4) – *Žaneta* (2), *Gabriella* (3) – *Gabriela* (3), *Ágnes* (2) – *Agneša* (0). A Gútai Anyakönyvi Hivatalban 1990–2012 között magyarul, illetve szlovákul bejegyzett férfi és női keresztnévpárok aránya azt mutatja, hogy az újszülöttek keresztnévének a bejegyzése magyardomináns, a szülők többnyire anyanyelvi változatban anyakönyveztetik gyermekük nevét.

9. Anyanyelvi személynévtervezés Szlovákiában: magyar-szlovák keresztnévszótár

Az alkalmazott névtudomány (bővebben I. Raátz 2015) fontos területe a névtervezés, amely a tulajdonnevek használatának tervezésével, problémáival foglalkozik (vö. Bauko 2015a, 83–88. p.), a hagyományokra, a közösség és az egyén igényeire és érdekeire, a gyakorlati szempontokra egyaránt figyelmet fordít (Farkas 2015, 32–33. p.). Névtervező, névmenedzselő tevékenységgel (vö. Lanstyák 2015, Szabó Mihály 2008, Vörös O. 2007) hozzájárulhatunk az anyanyelvi névhasználat terjesztéséhez is. A

kisebbségi (anyanyelvi) névtervezés elsősorban a személy-, hely- és intézménynevek hivatalos használatát érinti.

A kisebbségi (anyanyelvi) személynévtervezés egyik módja lehet Szlovákiában egy (általam előkészületben lévő) magyar–szlovák keresztnévszótár megalkotása, amely útmutatóként szolgálhat az anyanyelvi névtervezéshez, a szlovákiai magyarok személyneveinek anyanyelven történő anyakönyvezéséhez. A keresztnévszótárt a szlovákiai magyar településeken az anyakönyvi hivatalokban is használhatnák segédeszközként.

Az előkészületben lévő magyar–szlovák keresztnévszótár három fő fejezetre tagolódik. Az „Általános tudnivalók” című részben foglalkozunk a keresztnév fogalmával, a személynevek rendszerében betöltött helyével, a magyar keresztnévek kialakulásának történetével, az anyanyelvi személynévtervezés fontosságával, az anyakönyvezés sajátosságaival, a keresztnévek anyakönyvezésekor használatos szlovákiai és magyarországi névkönyvekkel és -jegyzékekkel, a kisebbségekre vonatkozó szlovákiai névtörvényekkel, a névdívat változásával, a keresztnévadás indítékaival, a szlovákiai magyarok személynévhasználatának jellemzőivel. A „Magyar–szlovák keresztnévszótár” című fejezet egyelőre 3067 (1749 női és 1318 férfinévhez kapcsolódó) névcikket tartalmaz. A szótári részben feltüntetjük a magyarul (Magyarországon hivatalosan) anyakönyvezhető férfi és női keresztnévalakokat, ezek mellett a szlovák névmegfelelőjüket (ha létezik), továbbá a névetimológiát és -jelentést, a becenévalakokat, a névnap(ok) időpontját, a rokon nev(ek)et. A „Melléklet” című részben a személynevek anyakönyvezését érintő szlovákiai névtörvények szövegét ismertetjük.

A magyar–szlovák keresztnévszótárban található névcikkek megírásához alapvető forrásul szolgált a Ladó János és Bíró Ágnes által 1998-ban kiadott „Magyar utónévkönyv”, és a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének honlapján elérhető Magyarországon anyakönyvi bejegyzésre alkalmasnak minősített férfi- és női keresztnévek listája (<http://www.nytud.hu/oszt/nyelvmuvelo/utonevek/index.html>), valamint az online utónévkereső (<http://corpus.nytud.hu/utonevportal/>). A szlovák névpárok keresésekor elsősorban Milan Majtán–Matej Považaj által 1998-ban megjelent „Vyberte si meno pre svoje dieťa” (Válasszon keresztnévet gyermekének) című, illetve Miloslava Knappová „Jak se bude vaše dítě jmenovat?” (Hogy hívják majd az Ön gyermekét?) című 2010-ben kiadott (mintegy 14 000 keresztnévet tartalmazó) keresztnévszótárát és a belügyminisztériumból származó szlovákiai lakosok keresztnévjegyzékének adatbázisát használtuk.

A címszóként álló keresztnév/keresztnévek félkövér betűtípussal szerepelnek a szótárban. Az első helyen található álló nyomtatott nagybetűvel szedve a Magyarországon anyakönyvezhető keresztnévalak, melyhez gondolatjellel kapcsolódik az adott névnek szlovák nyelvben használatos, anyakönyvezhető névpárja, névmegfelelője (ha létezik). A magyar–szlovák névpárok esetében három eltérő jelöléssel találkoztunk:

1. Azokat a keresztnévalakokat, melyek mindkét nyelvben (a magyarban és szlovákban is) azonos alakváltozatban anyakönyvezhetőek nyomtatott nagybetűkkel közöljük. A Magyarországon anyakönyvezhető névformát álló, a szlovák nyelvben használatos névalakot dőlt nyomtatott nagybetűkkel szedjük. Pl.: JÚLIA – *JÚLIA*, ADRIÁN – *ADRIÁN*.

2. Azokat a keresztnévalakokat, melyek mindkét nyelvben (a magyarban és szlovákban is) eltérő alakváltozatban anyakönyvezhetőek, eltérő betűtípussal jelöljük. A

Magyarországon anyakönyvezhető névforma után a szlovák nyelvben meglévő keresztnévi megfelelő dőlt kisbetűkkel (a keresztnév természetesen nagybetűvel kezdődik) szerepel. Pl.: ORSOLYA – *Uršula*, GÁBOR – *Gabriel*.

3. Abban az esetben, ha a Magyarországon használatos hivatalos keresztnévalaknak nincs a szlovák nyelvben névpárja, illetve a keresztnév napjainkig nem fordult elő a szlovák névhasználatban (nincs névviseelője, nem anyakönyvezték ez idáig Szlovákiában), ezt Ø-val jelöljük. E nevek nagy része magyar eredetű. Pl.: GYÉMÁNT – Ø, ÁLDÁS – Ø.

A címszóként szereplő keresztnévet a név eredetének és jelentésének közlése követi. Ezek után feltüntetjük a keresztnév becézett alakváltozatait, majd naptári rendben felsoroljuk az adott keresztnév valamennyi névpárját. A névcikkek végén az adott keresztnév rokon neve(i) található(k).

Lássuk szemléltetésképpen a fentiekben említett női és férfinévekhez kapcsolódó névcikkeket:

JÚLIA – JÚLIA

A latin eredetű *Júliusz* férfinév (jelentése: ragyogó, vagy Jupiter istennek szentelt) női párja. Becézés: *Juci, Jucika, Jucó, Juli, Julika, Julcsa, Julcsi, Julis, Juliska, Julka, Julinka, Jutka*. Névnep: április 8., május 22., július 21. Rokon nevek: *Juli, Juliána, Julianna, Julietta, Julilla, Julinka, Juliska, Julitta, Lia, Lili, Zsüliett*.

ADRIÁN – ADRIÁN

A latin *Hadrianus* névből származik. Jelentése: a Velence tartományban levő Hadria városából való (férfi). Becézés: *Adri, Adrika*. Névnep: március 4., 5., szeptember 8. Rokon név: *Adorján*.

ORSOLYA – *Uršula*

A latin eredetű *Ursula* névből származik. Jelentése: kis medve. Mai formája az *Ursula* > *Ursola* > *Orsola* > *Orsolya* változatokon keresztül alakult ki. Becézés: *Orsi, Orsika*. Névnep: október 21. Rokon nevek: *Orsi, Orsika, Ulla, Urszula, Urzula, Urzulina*.

GÁBOR – *Gabriel*

Héber eredetű bibliai név. A *Gábríel* magyar alakváltozata. Jelentése: Isten embere, Isten bajnoka. Becézés: *Gabi, Gabika, Gábris, Gáborka, Gabri, Gabcsi, Gabica, Gabici, Gabesz, Gabó, Gabóca, Gabkó*. Névnep: február 27., március 24., szeptember 29. Rokon nevek: *Gabos, Gábriel*.

GYÉMÁNT – Ø

Magyar eredetű név. Újabb keletű névalkotás a hasonló közszóból. Jelentése: csiszolt drágakő, ékkő, briliáns. Névnep: július 19., október 4.

ÁLDÁS – Ø

Magyar eredetű név. Az *Áldáska* női név férfi párja. Az *áldás* közszóból származik. Névnep: augusztus 13., október 8., december 29. Rokon név: *Áldáska*.

10. Összegzés

Szlovákiában az 1989-es rendszerváltás után a névdivatot, a keresztnévállomány gazdagodását több tényező befolyásolta. Az államhatárok megnyitása a migráció, a ki- és bevándorlás növekedését eredményezte. Ennek köszönhetően a keresztnévállomány főképpen idegen nyelvekből származó névelemekkel bővült.

Szlovákia 1993-as megalakulását követően születtek meg a keresz- és családnév-ről szóló 1993. évi 300. számú, valamint az anyakönyvekről szóló 1994. évi 154. számú többször módosított törvények, melyek a személynevek anyakönyvezését szabályozzák. A kisebbségi névviselők számára lehetővé teszik a keresztnév anyanyelven (kisebbségi nyelven) történő anyakönyvezését, illetve kérvényezhető a régebben szlovákul anyakönyvezett név átírása, s biztosítják a nem szlovák nemzetiségű nők számára a családnév -ová morféma nélküli bejegyzését.

A szlovákiai anyakönyvi hivatalokban a keresztnévek bejegyzésekor elsősorban a Milan Majtán–Matej Považaj által írott keresztnévszótárt használják, de interneten elérhető keresztnév-adatbázisokat is igénybe vesznek, ezért az anyakönyvezett keresztnévfélék és névváltozatok száma is növekedik.

A rendszerváltás előtt gyakran ismétlődtek ugyanazon keresztnévek, nagyobb volt egy név megterheltsége. Az egykor divatos, gyakran választott hagyományos keresztnéveket napjainkban ritkábban adják gyermeküknek a névadók. Az egyes generációk névadási szokásai eltérőek, a fiatalok körében nagy számban található olyan keresztnéveket, amelyek hiányoznak az idős korosztály névkincséből. A névadók körében egyre erőteljesebb az egyedi keresztnévek bejegyzésére való törekvés. Az újszülötteknél gyakoriak az idegen hangzású, helyesírású keresztnévek, a kettős keresztnévek bejegyzése divatossá kezd válni, egyre több becenév válik anyakönyvezhető keresztnévvé, növekszik a bejegyzett keresztnévváltozatok száma.

A szlovákiai kisebbségekhez tartozó személyeknek lehetőségük van a név anyanyelven való bejegyzésére, a keresztnévválasztás során gazdagabb névkincsből, a kisebbségi és többségi névállományból egyaránt válogathatnak. Ennek eredményeként a vegyes nemzetiségű családokban nyelviileg vegyes többes keresztnévek is szülehetnek. Az internetikus kapcsolatoknak köszönhetően különböző nyelvekből származó keresztnévekkel bővül a névállomány.

A magyar–szlovák kétnyelvű környezet hatással van a szlovákiai magyarok névválasztására és névhasználatára. A társadalmi környezet, a kommunikációs helyzet (formális vagy informális), a kommunikációban részt vevő partnerek befolyásolják az egyik vagy másik nyelvből származó személynévformák kiválasztását és használatát. A szlovákiai magyarokra a kettős személynévhasználat a jellemző. A nem hivatalos (informális) szóbeli és írott nyelvben magyardomináns a személynévhasználat. A hivatalos (formális) szintéren a szlovák névformák használata dominál, de növekvőben vannak a magyarul anyakönyvezett nevek, melyeknek etnikai identitásjelölő szerepük van, utalnak az egyén nyelvi hovatartozására, a névviselő nemzetiségére.

Minden szülő szembesül azzal a kérdéssel, hogy újszülött gyermekének milyen keresztnévet válasszon, illetve a gyermek személynevét milyen alakváltozatban anyakönyveztesse. A „Magyar–szlovák keresztnévszótár” című kiadvány azért készül, hogy hozzájáruljon az anyanyelvi (magyar nyelvű) személynévtervezéshez Szlovákiában, segítse a szülőket újszülött gyermekük keresztnévének kiválasztásában. A szlovákiai magyarok számára a magyar–szlovák keresztnévszótár útmutatóként szolgálhat a keresztnévek anyanyelven történő anyakönyvezését illetően. A keresztnévszótárt a szlovákiai magyar településeken az anyakönyvi hivatalokban is használhatnák.

Irodalom

- Bauko János 2004. Személynévvizsgálatok a nyitrai Konstantin Egyetem magyar szakos hallgatói körében. In Sándor Anna–Vörös Ferenc (szerk.): *Studia artis grammaticae et litterarum*. A Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék Kiadványai I. Nyitra, Nyitrai Konstantin Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar, 74–89. p.
- Bauko János 2008. A szlovák névtudomány múltja és jelene. *Névtani Értesítő*, 30, 185–193. p.
- Bauko János 2009a. A név maga az ember (Névattitűd-vizsgálatok nyitrai egyetemisták körében). In Menyhárt József–Presinszky Károly (szerk.): *Fordítás – kétnyelvűség*. Nyitra, Konstantin Filozófus Egyetem, 73–80. p.
- Bauko János 2009b. Személynevek iránti attitűdvizsgálatok nyitrai egyetemi hallgatók körében. In Borbély Anna–Vančóné Kremmer Ildikó–Hattyár Helga (szerk.): *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. 15. Élőnyelvi Konferencia Párkány, 2008. szeptember 4–6. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 101. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra, MTA Nyelvtudományi Intézet–Gramma Nyelvi Iroda–Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar–Tinta Könyvkiadó, 249–254. p.
- Bauko János 2010a. Névtani kutatások a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén. In Kozmács István–Vančóné Kremmer Ildikó (szerk.): *Tudomány az oktatásért – oktatás a tudományért. Közös jövőnk a nyelv I. Nyelvtudomány és pedagógia*. A nyitrai magyar pedagógusképzés 50 éves évfordulója tiszteletére tartott nemzetközi konferencia előadásai. Nyitra, Konstantin Filozófus Egyetem, 19–33. p.
- Bauko János 2010b. Névtani témájú dolgozatok a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén (2000–2010). *Névtani Értesítő*, 32, 173–177. p.
- Bauko János 2011a. A szlovákiai magyarok személynévhasználata. In Szabómihály Gizella–Lanstyák István (szerk.): *Magyarok Szlovákiában VII. kötet. Nyelv*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 407–422. p.
- Bauko János 2011b. Magyar névtani kutatások Szlovákiában. In Szabómihály Gizella–Lanstyák István (szerk.): *Magyarok Szlovákiában VII. kötet. Nyelv*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 469–486. p.
- Bauko János 2012. A magyar és a szlovák (szláv) névtani terminológia összevetése. *Névtani Értesítő*, 34, 157–166. p.
- Bauko János 2013. A keresztnévek használata magyar–szlovák kétnyelvű környezetben. In Bauko János–Benyovszky Krisztián (szerk.): *Tulajdonnevek a fordítás és a kétnyelvűség kontextusában*. Nyitra, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, 5–27. p.
- Bauko János 2014. A tulajdonnév identitásjelölő funkciója. In Bauko János–Benyovszky Krisztián (szerk.): *A nevek szemiotikája*. Nyitra–Budapest, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem–Magyar Szemiotikai Társaság, 78–96. p.
- Bauko János 2015a. *Bevezetés a szocioonomasztikába*. Nyitra, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem.
- Bauko János 2015b. A keresztnévadást befolyásoló tényezők a rendszerváltozás utáni Szlovákiában. In Misad Katalin–Vörös Ferenc (szerk.): *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig V. Interetnikus kapcsolatok*. Pozsony, Szenczi Molnár Albert Egyesület, 204–227. p.
- Beregszászi Anikó–Csernicskó István 2011. A kárpátaljai magyar személynevek átírásának és használatának kérdésköréről. *Magyar Nyelvtudományi Közlemények*, 135, 414–422. p.
- Brenner Koloman–Erb Maria–Knipf Erzsébet 2015. *A magyarországi német utónevek jegyzéke*. (ldu.hu/attachments/file/55c1da40ce468a37560000b8)
- Csáky Károly 1988. *Ipolyfödemes (Ipeľské Úľany) személynevei*. Magyar Névtani Dolgozatok 78. Budapest, ELTE.

- N. Császi Ildikó 1995. Nagykér (Veľký Kýr) személynévhasználatának történeti vizsgálata. In Kassai Ilona (szerk.): *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*. A 6. Élőnyelvi Konferencia előadásai. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztálya, 181–187. p.
- N. Császi Ildikó 1997. Névválasztási és becenévhasználati sajátosságok egy szlovákiai vegyes iskola neveinek tükrében. *Névtani Értesítő*, 19, 45–50. p.
- S. Dávid Emese (szerk.) 2004. *Magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek utónévkönyve*. Budapest, Aranyhal Kiadó.
- Farkas Tamás 2006. Keresztnévkönyvek – keresztnévtárak – keresztnévszótárak Magyarországon. In Mártonfi Attila–Papp Kornélia–Slíz Mariann (szerk.): *101 írás Pusztai Ferenc tiszteletére*. Budapest, Argumentum, 246–252. p.
- Farkas Tamás 2012. Proper Name Dictionaries in Hungary. In Fábián Zsuzsanna (ed.): *Hungarian Lexicography II. Lexikográfiai füzetek 6. Monolingual and Special Dictionaries*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 307–329. p.
- Farkas Tamás 2015. A nemzetközi névkutatás és magyar kapcsolatai. In Farkas Tamás–Slíz Mariann (szerk.): *Magyar névkutatás a 21. század elején*. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság–ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, 23–47. p.
- Fercsik Erzsébet–Raátz Judit 2009. *Keresztnevek enciklopédiája. A leggyakoribb női és férfinevek*. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Gedai Borbála 1977. *Gyerekek kereszt- és becenevei Kőbölkúton*. Magyar Személynévi Adattárak 13. Budapest, ELTE.
- Gyönyör József 1987. A személynévek anyanyelvi változatainak anyakönyvi bejegyzéséről. In Zalabai Zsigmond (szerk.): *A hűség nyelve. Csehszlovákiai magyar írók az anyanyelvről*. Pozsony, Madách, 60–75. p.
- Hajdú Mihály 1983. *Magyar–angol, angol–magyar keresztnévszótár*. *Hungarian–English, English–Hungarian Dictionary of Christian Names*. Budapest, ELTE.
- Hajdú Mihály 1994. *Magyar tulajdonnevek*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Hajdú Mihály 2003a. *Általános és magyar névtan. Személynévek*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Hajdú Mihály 2003b. A Garam–Ipoly közének személynévei a XV–XVI. században. In Kiss Jenő (szerk.): *Válogatott tanulmányok*. Budapest, ELTE, 164–191. p.
- Heinek, Otto (szerk.) 2004. *Magyarországi német utónevek jegyzéke*. Magyarországi Németek Országos Önkormányzata.
- Hoffmann István 2008. A személynévrendszerek leírásához. *Magyar Nyelvjárások*, XLVI, 5–20. p.
- Jankus Gyula 1993. *Bény (Bíňa) személynévei*. Magyar Névtani Dolgozatok 122. Budapest, ELTE.
- Juhász Aladár 1983. *Vága (Váhovce) mai személynévei*. Magyar Személynévi Adattárak 61. Budapest, ELTE.
- Kálmán Béla 1989. *A nevek világa*. Debrecen, Csokonai Kiadó. (Negyedik, átdolgozott és bővített kiadás.)
- Knappová, Miloslava 1989. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha, Academia.
- Knappová, Miloslava 2008. Rodná jména v Česku v 21. století. In Čornejová, Michaela–Kosek, Pavel (szerk.): *Jazyk a jeho proměny. Prof. Janě Pleskalové k životnímu jubileu*. Brno, Host, 121–132. p.
- Knappová, Miloslava 2010. *Jak se bude vaše dítě jmenovat?* Praha, Academia.
- Krško, Jaromír 2001. Frekvencia rodných mien na Slovensku. *Slovenská reč*, 66, 14–25. p.
- Laczkóné Erdélyi Margit 1997. *Hontfűszegymart személynévei*. Magyar Névtani Dolgozatok 147. Budapest, ELTE.
- Ladó János–Bíró Ágnes 1998. *Magyar utónévkönyv*. Budapest, Vince Kiadó.
- Lanstyák István 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest–Pozsony, Osiris Kiadó–Kalligram Könyvkiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely.

- Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella 2002. *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában*. Pozsony, Kalligram Kiadó.
- Majtán, Milan–Považaj, Matej 1998. *Vyberte si meno pre svoje dieťa*. Bratislava, Art Area.
- Pleskalová, Jana 2011. *Vývoj vlastních jmen osobních v českých zemích v letech 1000–2010*. Brno, Masarykova univerzita, Host.
- Raátz Judit 2012. *A mai keresztnévadás kulturális reprezentációjának vizsgálata*. In Balázs Géza–Veszelszki Ágnes (szerk.): *Nyelv és kultúra – kulturális nyelvészet*. Budapest, Magyar Szemiotikai Társaság, 308–313. p.
- Raátz Judit 2013. Társadalmi változás – névjog – névválasztás. In Tóth Szergej (szerk.): *Társadalmi változások – nyelvi változások. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében*. Budapest–Szeged, MANYE–Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 396–401. p.
- Raátz Judit 2015. Alkalmazott névtan. In Farkas Tamás–Slíz Mariann (szerk.): *Magyar névkutatás a 21. század elején*. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság–ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, 227–247. p.
- Rigler János 1980. *Párkány iskolás korosztályának kereszt- és becenevei*. Magyar Személynévi Adattárak 29. Budapest, ELTE.
- Sándor Anna 1999. A koloni keresztnevek változó világa. *Névtani Értesítő*, 21, 229–232. p.
- Szabó Mihály Gizella 2005. A szlovákiai magyar nyelvtervezés kérdései. Standardizálás és kodifikálás. In Vörös Ferenc (szerk.): *Regionális dialektusok, kisebbségi nyelvhasználat*. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 224. Budapest–Nyitra–Somorja, Magyar Nyelvtudományi Társaság–Konstantin Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara–Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum, 27–34. p.
- Szabó Mihály Gizella 2008. A határon túli névhasználat és a nyelvi tervezés. In Bölcskei Andrea–N. Császi Ildikó (szerk.): *Név és valóság*. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. A Károlyi Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. Budapest, Károlyi Gáspár Református Egyetem BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, 41–52. p.
- Truglyné Gergely Katalin 1992. *Martos (Martovce) keresztnevei (1731–1982)*. Magyar Névtani Dolgozatok 109. Budapest, ELTE.
- Udvari István 1993. Trenčsén vármegyei úrbéri összeíró birtokosok nevei (Mária Terézia úrbérrendezése idejéből). *Névtani Értesítő*, 15., 303–305. p.
- Udvari István 1994. Szepes és Zemplén vármegyei úrbérrendező konskriptorok nevei. *Névtani Értesítő*, 16, 35–39. p.
- Udvari István 1996. Nyitra vármegyei magyar és szlovák férfi keresztnevek Mária Terézia korában (1769–70). *Névtani Értesítő*, 18, 39–44. p.
- Veres István 2012. 2011 – a Jakubok és a Žofiák éve. <http://uj szo.com/online/panorama/2012/01/11/2011-a-jakubok-es-zofiak-eve>
- Veres István 2013. Kelendők a szokatlan utónevek. <http://uj szo.com/napilap/kozelet/2013/01/22/kelendok-a-szokatlan-utonevek>
- Veres István 2014a. Tavaly is a Sofia és a Jakub volt a legnépszerűbb. <http://uj szo.com/online/kozelet/2014/01/08/tavaly-is-a-sofia-es-a-jakub-volt-a-legnepszerubb-fb>
- Veres István 2014b. Barnabáš, Piroška – keresztnévadás 2013-ban. <http://uj szo.com/napilap/kozelet/2014/02/19/barnabas-piroska-keresztnevadas-2013-ban>
- Veres István 2015. Keresztnevek: nem született János és Éva 2014-ben. <http://uj szo.com/napilap/kozelet/2015/01/31/keresztnevek-nem-szuletett-janos-es-eva-2014-ben-0>
- Vörös Ferenc 2004a. Névpolitika a Felvidéken. In Balázs Géza (szerk.): *A magyar nyelvi kultúra jelene és jövője*. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ, 367–381. p.
- Vörös Ferenc 2004b. A (történeti) személynévkutatás a Felvidéken különös tekintettel a Trianon utáni fejleményekre. In Farkas Ferenc (szerk.): *Magyar névtani kutatások itthon és*

- határainkon túl.* Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 200. Budapest, A Magyar Nyelvtudományi Társaság, a Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Kar, a TIT Jászszági Szervezete, a Jászok Egyesülete, 39–59. p.
- Vörös Ferenc 2007. Névfordítás és névváltoztatás kétnyelvű környezetben. In Hoffmann István–Juhász Dezső (szerk.): *Nyelv, nemzet, identitás III. Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói.* A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus nyelvészeti előadásai. Debrecen–Budapest, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 185–199. p.
- Vörös Ferenc 2010. A két világháború közötti Alsó- és Felsőszeli a nevek tükrében. In Szarka László–Tóth Károly (szerk.): *Alsó- és Felsőszeli a 20. században I.* Somorja–Komárom, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 11–62. p.
- Vörös Ferenc 2011. *Nyelvek és kultúrák vonzásában I. Személynevek a magyar nyelvterület északi pereméről.* Pozsony, Kalligram Könyvkiadó.
- Vörös Ferenc 2013. *Nyelvek és kultúrák vonzásában II. Személynevek a magyar nyelvterület északi pereméről.* Pozsony, Kalligram Könyvkiadó.
- Vörös Júlia 1996. *Kéménd személy- és szólítónevei 1830–1977 között.* Anyanyelvi Füzetek 4. Nyitra, Kiadja a Szlovákiai Magyarok Anyanyelvi Társasága és a Nyitrai Pedagógiai Főiskola Hungarisztika Tanszéke.
- Vörös Ottó 2004. A határon túli névkutatás és hozadéka a nyelvi tervezésben. In Farkas Ferenc (szerk.): *Magyar névtani kutatások itthon és határainkon túl.* Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 200. Budapest, A Magyar Nyelvtudományi Társaság, a Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Kar, a TIT Jászszági Szervezete, a Jászok Egyesülete, 135–138. p.
- Vörös Ottó 2007. A névhasználat tervezésének néhány kérdése kisebbségi, kétnyelvűségi környezetben. In Maticsák Sándor (szerk.): *Nyelv, nemzet, identitás I. A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus nyelvészeti előadásai.* Budapest–Debrecen, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 187–193. p.
- Vörös Ottó 2010. Kétnyelvűség és személynévhasználat. In Vörös Ferenc (szerk.): *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig.* Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 234. Budapest–Szombathely, Magyar Nyelvtudományi Társaság–NYME Savaria Egyetemi Központ, 101–104. p.
- Vörös Ottó–Simon Szabolcs 2006. Nyelvtervezés – névtervezés. Személynévhasználat és a szlovákiai magyarok. In Benő Attila–Szilágyi N. Sándor (szerk.): *Nyelvi közösségek – nyelvi jogok.* Kolozsvár, Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége, 343–359. p.
- Zalabai Zsigmond (szerk.) 1995. *Mit ér a nyelvünk, ha magyar? A „táblaháború” és a „névháború” szlovákiai magyar sajtó-dokumentumaiból 1990–1994.* Pozsony, Kalligram Könyvkiadó.

JÁNOS BAUKO

CHANGING OF FORNAME FASHION IN SLOVAKIA

Following the 1989 change of regime, there were more factors that influenced the forename giving in Slovakia. After opening the state borders the rise of migration, both emigration and immigration has resulted in a dynamic change of given name stock that has mainly broadened by foreign language name elements. While before the change of regime, the loadedness of a name was bigger, strivings towards having more unique and rare names registered have been more powerful nowadays. Due to interethnic relationships the name stock is being enriched by given names of various foreign origins. There are also generational differences in

name bearing: the younger generation uses many of those given names that are absent from the older generation's name stock. The number of the registered given name variants is increasing; the foreign spelled names are also frequent. Movie and TV series characters often serve as inspiration for naming. More and more nicknames become registerable given names. Giving two forenames has become a new fashion in Slovakia in recent years. The members of minorities have a wider choice of names since they might choose from the minority as well as majority name stock. Among the members of the minorities, the name registration in mother tongue is increasing.

Minority name planning is one of the fields of applied onomastics, the tasks of which include propagation of the mother tongue name usage. The minority name planning deals primarily with the official use of personal, geographical and institution names. Publishing a Hungarian–Slovak forename dictionary (under preparation by me) may be one of the methods for the minority (mother tongue) name planning in Slovakia, which could serve as a guideline for mother tongue name planning, for registering the personal names of Hungarians living in Slovakia in their mother tongue. The study deals with the laws of the Slovak Republic concerning personal names, the name registers and name catalogues in Slovakia and Hungary used at registering, the importance of name planning as well as the features of the planned forename dictionary and the structures of its entries.

A nyelvváltozatok bemutatása a szlovákiai magyar tannyelvű iskolák anyanyelvtankönyveiben¹

KATALIN MISAD

Demonstration of Language Variation in Hungarian Textbooks of First Language in Slovakia

Keywords: Hungarian textbooks of first language, language variation, dialects, bilingualism.

---

0. Bevezetés

Az utódállamokban élő magyar beszélőközösségek számára az anyanyelvhasználat egyik legfontosabb színtere a magyar tannyelvű iskola. Szlovákiában a magyar oktatási intézményeket látogató tanulóknak általában lehetőségük nyílik arra, hogy a társadalom- és a természettudományok alapszókincsét anyanyelvükön sajátítsák el, a magyar középiskolákban érettségiző fiatalok egy része azonban már többségi nyelvű főiskolán vagy egyetemen folytatja a tanulmányait, a másik része pedig munkába áll. Akár az egyik, akár a másik lehetőséget választják, anyanyelvük használatára a továbbiakban már csak korlátozott mértékben lesz módjuk. A fentiek ismeretében nem meglepő tehát, hogy a kisebbségi helyzetben folyó anyanyelvoktatás céljai között – iskolatípustól függetlenül – elsődleges helyen az anyanyelvi dominancia elérése és megőrzése, ezzel párhuzamosan pedig a standard nyelvváltozat elsajátíttatása szerepel. (vö. Szabómihály 2010, 308. p.; Misad 2011, 175–176. p., 2014, 117. p., 2016). De vajon figyelembe veszik-e az útmutatóként szolgáló oktatási dokumentumok – az állami oktatási program, a kerettanterv, az anyanyelvi tanmenetek – és a hozzájuk igazodó anyanyelvtankönyvek, hogy a kisebbségi magyar iskolákban tanuló diákok többsége nem birtokolja és nem használja aktívan anyanyelve köznyelvi változatát? S tudatában vannak-e a tankönyvszerzők annak, hogy ezeknek a fiataloknak a nagy része nyelvjárási közegben szocializálódott, ráadásul kétnyelvű beszélőközösségben él, ahol anyanyelvként egy, a többségi nyelv hatása alatt álló nyelvváltozatot sajátított el?

---

1 A tanulmány alapjául szolgáló kutatások a Fórum Kisebbségkutató Intézet keretében működő Gramma Nyelvi Iroda munkaterve szerint folytak a pozsonyi Comenius Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén (Comenius University, Faculty of Arts, Department of Hungarian Language and Literature)

Írásomban annak feltérképezésére vállalkozom, hogyan, milyen elméleteket követve dolgozzák fel a szlovákiai magyar tannyelvű alap²- és középiskolák számára készült anyanyelvtankönyvek a nyelvi változatosság kérdését. A dolgozat alapvetően a nyelvjárások és az anyanyelvként elsajátított kontaktusváltozatok bemutatásának szempontjait és módozatait érinti.

1. Oktatási dokumentumok és tankönyvek a szlovák közoktatási törvény tükrében

Szlovákiában kilenc évvel ezelőtt szinte követhetetlen iramban, néhány hónap alatt lezajlott a közoktatás reformja. Az akkori oktatási miniszter, aki a Szlovák Nemzeti Párt jelöltjeként került a minisztérium élére, hangsúlyozta, hogy a 2008. szeptember 1-jétől hatályos közoktatási törvény (Zákon z 22. mája 2008 o výchove a vzdelávaní [školský zákon] a o zmene a doplnení niektorých zákonov) különös figyelmet fordít az egyes tantárgyak tartalmi megújítására. Mivel a kisebbségi nyelvű oktatás Szlovákiában a többségi oktatás integráns része, amely tartalmában nem, csak a tanítás nyelvében különbözik a szlovák tannyelvű oktatástól, a megbízott szakembereknek a Magyar nyelv és irodalom tantárgy tartalmi és kimeneti követelményrendszerének kidolgozásakor figyelembe kellett venniük a többségi tannyelvű iskolák anyanyelvoktatási programjának szempontjait. A tantárgyi követelményeket rögzítő dokumentum bevezető részében azonban nyelvészeti kutatásokkal alátámasztott tényként utalnak arra, hogy a magyar nyelvű oktatásban részesülő tanulók anyanyelve kisebbségi nyelvváltozatnak minősül, melyet a magyarországi köznyelvi nyelvváltozathoz képest egyrészt nagyobb mértékű nyelvjárásiasság, másrészt a többségi nyelv elemeinek előfordulása jellemez. Megállapítják továbbá, hogy a magyar tannyelvű iskolák tanulói anyanyelvük standard változatával többnyire csak az iskolába lépéskor találkoznak, így annak használata a mindennapi kommunikációs helyzetekben számukra nem magától értetődő. A bevezetés záró részében éppen ezért tantárgyi célként tüntetik fel a standard nyelvváltozat elsajátítását, melyet meggyőződésük szerint speciális nyelvi neveléssel lehet elérni³ (1. Štátny vzdelávacie program. Maďarský jazyk a literatúra. ISCED 2 [magyarul: Állami oktatási program. Magyar nyelv és irodalom. ISCED 2], Štátny vzdelávacie program. Maďarský jazyk a literatúra. ISCED 3A [magyarul: Állami oktatási program. Magyar nyelv és irodalom. ISCED 3A]).

A fenti dokumentumok vonatkozásában a magyar tannyelvű alap- és középiskolák számára új anyanyelvtankönyvek készültek. Ezek azonban – kevés kivétellel – nem fog-

2 Az *alapkiskola* (Mo.-on: *általános iskola*) a szlovák *základná škola* tükörfordítása. A szlovákiai magyar nyelvhasználatban standard kifejezésnek minősül: állandó eleme az alapfokú oktatási intézmények hivatalos magyar nevének, valamint az iskolatípushoz kapcsolódó magyar nyelvű oktatási dokumentumoknak, s kizárólagos jelleggel használja a szlovákiai magyar központi sajtó is.

3 A vonatkozó dokumentumnak sem a bevezető, sem más részében nem találtunk utalást arra, mit értenek a szerzők „megfelelő speciális nyelvi nevelés” alatt.

lalkoznak a szlovákiai magyar nyelvi valósággal és annak sajátos jelenségeivel, vagyis egyszerűen nem veszik figyelembe azt a tényt, hogy a kisebbségben élő tanulók nyelvhasználata eltér az egynyelvű anyaországi tanulóktól. Ennek legmeghatározóbb okaira már a bevezető részben is utaltunk: a kisebbségi magyar gyermekek jelentős része nem a magyarországi köznyelvet, hanem egy nyelvjárásváltozatot beszélve kerül az iskolába, mégpedig olyan nyelvi környezetből, ahol beszélt és/vagy írott formában napi szinten kapcsolatba kerül a többségi nyelvvel. A kisebbségi anyanyelv-tanekönyveknek tehát – a kontrasztív szemléletre építve – egyrészt az anyanyelvjárás, illetve a standard nyelváltozat használatából adódó kettősnyelvűség, másrészt az anyanyelv-ként elsajátított kontaktusváltozat(ok) és a standard közötti eltérések nyelvi-nyelvhasználati vonatkozásait kellene megismertetniük a tanulókkal, hogy egyértelművé váljon számukra az a tény, miszerint anyanyelvüknek több változata van, s hogy mikor használják az egyik vagy a másik nyelváltozat elemeit, kódjait, regisztereit, az az éppen aktuális beszédhelyzettől függ (vö. Lanstyák 1996, 12. p.; Kiss 1999, 397. p.; Kožík 2004, 103. p.; Misad 2009, 151–54. p., 2014, 154. p., 2016; Simon 2010, 93. p.).

2. A nyelvjárások megjelenítése az anyanyelv-tanekönyvekben

A nyelvjárások témakörét az alapiskolában a 9. osztály, a középiskolában a 2. osztály számára készült tankönyv tárgyalja. A vizsgált segédletek csak részben igazodnak az oktatási programban megfogalmazott tantárgyi követelményekhez, melyek az alapiskolák számára a *tájszavak*, a középiskolák számára pedig a *szókészlet nyelvjárási elemei* témakört jelölik meg elsajátítandó kívánalomként. Mind az alap-, mind a középiskolai tankönyv definícióval indítja a nyelvjárás tananyag-részt, miközben az előbbi egy mára elavulttá vált középiskolai segédletből kölcsönzi a nyelvjárások meghatározását: „A *szókészlet csoportosításának egyik szempontja az is lehet, hogy a nyelvet beszélők az ország mely részén élnek – vagyis földrajzi elhelyezkedésük szerint. Az egy-egy földrajzi területre jellemző nyelváltozatot nyelvjárásnak nevezzük. A szavakat az egyes területeken a köznyelvtől eltérő módon használják. Ez a különbözőség lehet csupán kiejtésbeli módosulat, de lehet egy teljesen különböző, más területeken teljesen ismeretlen szó is.*”⁴ A középiskolai tankönyv ezzel szemben a szerzőpáros magyarországi tagjának az anyaországban megjelent segédletéből emeli át a kérdéses fogalom definícióját, amely azonban bizonyíthatóan követi a legújabb dialektológiai forrásmunkákban található meghatározásokat: „*Nyelvjárásnak az adott nyelv azon változata tekinthető, amely a nyelvterület csak egy részén használatos.*”⁵

-
- 4 Bolgár Katalin–Bukorné Danis Erzsébet 2012. *Magyar nyelv az alapiskola 9. osztálya és a nyolcosztályos gimnázium 4. osztálya számára. Maďarský jazyk pre 9. ročník základnej školy a 4. ročník gymnázia s osemročným štúdiom s vyučovacím jazykom maďarským*. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
  - 5 Uzonyi Kiss Judit–Csicsay Károly 2012. *Magyar nyelv. Tankönyv a gimnáziumok és a szakközépiskolák II. osztálya számára. Maďarský jazyk. Učebnica pre II. ročník gymnázií a pre II. ročník stredných odborných škôl*. Bratislava, Vydavateľstvo TERRA.

Mindkét vizsgált tankönyv foglalkozik a nyelvjárások felosztásával, ám az alapiskolai ezúttal is egy régebbi forrásból származó csoportosítást tesz közzé. Az egyes dialektusok jellemző jegyeire nem tér ki, mindössze a palóc nyelvjárásról közöl egy mondatnyi adalékot: „A magyar nyelv legnagyobb nyelvjárási területei a következők: a nyugat-magyarországi, a dunántúli, a dél-magyarországi, a mezőségi, a palóc, a tiszai és a székely (Románia bizonyos területén élő magyarok nyelvjárása). A palóc nyelvjárás Magyarország északi részén használt nyelvjárás, mely átnyúlik a határon Szlovákia déli területeinek nagy részére.” A középiskolai tankönyv ismételtelen a legújabb dialektológiai munkákhoz igazodva, de nem a törzsanyagban, hanem csak kiegészítő adalékként sorolja fel a magyar nyelvjárási régiókat: „A magyar nyelvterületen a mai szakirodalomban tíz nagy nyelvjárási régiót különítenek el: a nyugat-dunántúli, a közép-dunántúli-kisalföldi, a dél-dunántúli, a dél-alföldi, a palóc, a Tisza–Körös-vidéki, az északkeleti, a mezőségi, a székely és a moldvai nyelvjárási régiót.”

A tankönyvszerzők mind a két iskolatípus segédletében megnevezik a Szlovákia területén beszélt magyar nyelvjárásokat is. Az alapiskolai tankönyv ezúttal is egy korábbi felosztást közöl, melyet az alkotók saját zárójeles megjegyzésekkel egészítenek ki: „Szlovákia területén három magyar nyelvjárás ismert: dunántúli (ez a csallóközietiek nyelvjárása), palóc (a Vág/Váh⁶ folyótól a Hernád/Hornád folyóig), északkeleti (Szlovákia legkeletibb része).” A középiskolai segédlet ugyan ez esetben is a legújabb rendszerezést teszi közzé (ismét csak kiegészítő adalékként), de a közép-dunántúli-kisalföldi nyelvjárástípusba tartozó nyelvjáráscsoportokat illetően egy régebbi felosztást követ: „A közép-dunántúli–kisalföldi nyelvjárás további csoportokra oszlik, ezek a csallóközi, a mátyusföldi és a szigetközi nyelvjárás vagy aldialektus”.⁷

Konkrét nyelvjárási jelenségekkel csak a középiskolai tankönyv foglalkozik. A szerzők először a nyelvjárások és a köznyelvi nyelvváltozat közötti hangtani eltérésekre hívják fel a tanulók figyelmét: „A hangtani jelenségek között a magánhangzók körében előforduló eltérések a jelentősebbek. A hangok színe eltérhet a köznyelvitől. A palócban az á hangot ajakkerekítésesen, az a hangot ajakrésesen ejtik: kátonâ, három, âpam (sic!)⁸. [...] A magánhangzók számában is mutatkozhat eltérés az egyes nyelvjárásokban. A csallóközi nyelvjárás például két e hangot ismer. Megkülönbözteti a nyílt e hangot és a zárt ê-t, de nem a zárt, hanem a nyílt változat tér el a köznyelvi kiejtéstől: a nyílt e-t a röviden ejtett á-hoz közelíti. Pl.: âmber (ember), âlmeġy (elmeġy).” (sic!)⁹ A

6 Egy hatályos miniszteri rendelet alapján a nemzetiségi iskolák számára készült anyanyelv-tan-könyvekben és az ún. fordított tankönyvekben szereplő földrajzi neveket az adott nemzetiség nyelvén kívül szlovákul is közzé kell tenni, mégpedig az előfordulás helyén (azaz folyó szövegben is), továbbá a tankönyv végén közölt vagy az illető tananyagot követő kétnyelvű szójegyzékben.

7 A legújabb forrásművek a közép-dunántúli–kisalföldi nyelvjárástípusnak két nyelvjáráscsoportját különböztetik meg: a csallóközi-szigetközit és az észak-dunait.

8 A tankönyv helytelenül jelöli a palóc illabiális a-t: az adekvát jelölésmód nem az a betű karika, hanem az a betű pont, tehát az â jelölés helyett az á-t kellett volna alkalmazni.

9 A köznyelvinél nyíltabb e hang jelölése a dialektológiában nem a tankönyvben szereplő â, hanem az e betű alatt lefelé mutató nyilat tartalmazó ě.

jelentésbeli eltéréseket a következőképpen mutatja be a tankönyv: „Jelentés szerinti tájszavakról akkor beszélünk, ha ugyanazon a szón vidékenként más értenek. Pl.: cseléd (Biharban családhoz tartozó gyermek), harisnya (Székelyföldön a férfiak fehér gyapjú nadrágja), torzsa (Kalotaszegen ádámcsutka).” A tankönyvből idézett szövegrészekből kitűnik, hogy míg a szerzők a hangtani eltéréseket a szlovákiai magyar, addig a jelentésbelieket az erdélyi magyar nyelvjárásokra jellemző példákkal szemléltették. A nyelvjárási jelenségek feltárása a segédletben a tulajdonképpeni tájszavak leírásával zárul: „Tulajdonképpeni tájszavakról akkor beszélünk, ha egészen más hangsor jelöl egy fogalmat, mint a nyelvterület többi részén. A köznyelvi kukorica egyes vidékeken tengeri, máshol törökbúza; a metélttésztát nevezhetik csikmáknak; a döntésképtelen emberre Csallóközben a tapitnya, a mosatlan edényre a rékas szót használják.”

A vizsgálat során tanulmányoztuk a nyelvjárásokhoz kapcsolódó gyakorlatok számát és típusát is. Az alapiskolai tankönyvben egyetlen, jellege szerint inkább a kontaktusváltozatokhoz kötődő, egynyelvű szemléletet tükröző feladatot találtunk, amely így hangzik: „Keressetek hasonló¹⁰ szavakat, melyeket a környezetetekben helytelenül használnak, majd írjátok le helyes magyar megfelelőjüket!” A középiskolai tankönyv szerzői két hasonnemű gyakorlatot rendelnek a nyelvjárások témaköréhez: az egyik szerint azt kell megállapítaniuk a tanulóknak, hogy a felsorolt tájszók miben térnek el köznyelvi megfelelőjüktől; a másik arra buzdítja őket, hogy gyűjtsenek a saját nyelvjáróterületükre jellemző kifejezéseket, majd adják meg ezek köznyelvi megfelelőit.

3. Az anyanyelvként elsajátított kontaktusváltozatok szemléltetése a tankönyvekben

Az a tény, hogy a magyar tannyelvű oktatási intézményt látogató tanulók kétnyelvű környezetben élnek, aminek következtében többé-kevésbé kétnyelvűnek tekinthetők, valamint hogy ez a kétnyelvű állapot akaratlanul is hatással van az általuk beszélt nyelváltozat(ok)ra, a vizsgált anyanyelvű tankönyvekben inkább csak kivételesen tükröződik. Igaz, az alapiskolákban folyó anyanyelvi nevelés tartalmi követelményei között sem találtunk egyetlen olyan kulcsfogalmat sem, amely a kétnyelvűség témakörébe illeszkedne; a középiskolák tantárgyi követelményrendszerében pedig csupán egyetlen vonatkozó fogalomra bukkantunk: a *magyar–szlovák kétnyelvűségre*.

A gimnáziumok és szakközépiskolák 1. osztálya számára készült tankönyvben¹¹ a szlovákiai magyar anyanyelvű tankönyvek történetében először esik szó a kétnyelvűség mibenlétéről, illetve a jelenséghez kapcsolódó alapfogalmakról, mint pl.: egyéni és

10 Hasonló szavak alatt a „tyepláki szúprava, kofola, horcsica, párki, cselenka, hranolki, zmizík, szpacák, rukszák stb.” kölcsönszókat értik a tankönyvszerzők, amelyek a kétnyelvű környezet hatására a tanulók anyanyelvűségében is felbukkannak.

11 Misad Katalin–Simon Szabolcs–Szabó Mihály Gizella 2009. *Magyar nyelv a gimnázium és a szakközépiskolák 1. osztálya számára. Maďarský jazyk pre 1. ročník gymnázií a stredných odborných škôl s vyučovacím jazykom maďarským*. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

közösségi kétnyelvűség, kiegyenlített és egyenlőtlen kétnyelvűség, hozzáadó és felcserélő kétnyelvűségi helyzet stb. A szerzők a szlovákiai magyar beszélők számára ismerős szituációk segítségével dolgozzák fel a tananyagot, az egyéni kétnyelvűség fogalmát például a következőképpen magyarázzák: *„Egy Bodrogközben élő mérnök ismeri a helyi magyar nyelvjárást, de a szlováknak nagy valószínűséggel csak a köznyelvi változatát sajátította el. Otthon a családban magyarul beszél, viszont szlovák egyetemet végzett, ezért a munkájával kapcsolatos szakkifejezéseket elsősorban szlovákul ismeri. Mérnökünk mind a két nyelvet használva kiválóan elboldogul az életben, bár olykor a szlovákban ragozási hibát vét, a magyarországi kollégákkal beszélve pedig esetleg megértési problémái vannak.”* Az idézett szövegrész valós tényként mutatja be, hogy a bodrogközi mérnök anyanyelvének nem a köznyelvi, hanem az egyik nyelvjárásváltozatát beszéli, vagyis felhívja a tanulók figyelmét arra, hogy a nyelvek – beleértve a magyar nyelvet is – változatokban léteznek, miközben arra is ügyel, hogy lehetőség szerint ne sérüljön az általában valamely nyelvjárásváltozatot beszélő tanulók nyelvi otthonosság-érzete¹² (vö. Beregszászi–Csernicskó 1996, 35. p.; Lanstyák 1996, 12. p.; Kiss 1999, 400. p.). A szóban forgó tankönyv a kétnyelvűség típusait ismertetve a bemutatott oppozíciók azon válfajára helyezi a hangsúlyt, amely a kisebbségi beszélőközösségek szempontjából kívánatos lenne. A nyelvek ismeretének szintje alapján megkülönbözteti az egyenlőtlen (domináns) és a kiegyenlített (balansz) kétnyelvűséget: *„Az első azt jelenti, hogy a beszélő az egyik nyelvet sokkal jobban, kompetensebben beszél, mint a másikat; a második esetben a nyelvtudása mindkét nyelven megközelítőleg azonos.”* Az egyéni és a közösségi kétnyelvűség szempontjából a következőképpen szemlélteti a hozzáadó és a felcserélő kétnyelvűségi helyzetet: *„Az utóbbi esetben a másodnyelv az anyanyelv helyébe lép. A hozzáadó kétnyelvűségi helyzetben az anyanyelvhez mintegy hozzáadódik a második nyelv, de nem szorítja ki azt a használatból. Kedvező esetben a hozzáadó helyzet kiegyenlített kétnyelvűséget eredményez.”*

A kétnyelvűség nyelvi következményeire, ezen belül a szlovákiai magyarság által beszélt nyelvváltozat(ok) jellemző, illetve kevésbé feltűnő sajátosságaira szintén a középiskolák 1. osztálya számára készült tankönyvben találunk utalásokat, miközben a szerzők ügyelnek arra, hogy a tanulóknak kellőképpen tudatosuljanak a kontaktusváltozat(ok) és a standard nyelvváltozat eltérései. A kódváltás fogalmát például a következő módon magyarázza a segédlet: *„A magyar nyelv korlátozott használatának egyik legjellemzőbb következménye, hogy a beszélők bizonyos dolgok, fogalmak magyar nevét nem ismerik. Ezért előfordul, hogy a többségi nyelvből átveszik azt az elemet, amelynek a magyar megfelelője nem jut az eszükbe. [...] Az alábbi példában a beszélő el is mondja, hogy azért használja a v'kasz szót, mert nem ismeri a magyar megfelelőjét (vagyis a kimutatás szót).”* A továbbiakban szó esik a közvetlen kölcsönszók (pl.: szl. párky → szm. párki, Mo.: 'virslí' stb.¹³); a szlovák mintára keletkezett tükörszók és -kife-

12 Az aktuális szlovákiai magyar anyanyelvtankönyvek szerzői és a magyar szakos pedagógusok nagy része általában úgy véli, hogy meg kell „szabadítania” a tanulókat a családban elsajátított nyelvjárásváltozatuktól (l. Lanstyák 1996, 12. p.; Misad 2009, 153. p.; Misad–Simon 2009, 259. p.).

13 A rövidítések feloldása: szl. = szlovák megnevezés, szm. = szlovákiai magyar megnevezés, Mo. = Magyarországon használt megnevezés.

jezések (pl.: szl. náplň práce → szm. munkatöltet, Mo.: 'munkaköri leírás' stb.); a jelentéskölcsönzéssel keletkezett szavak (pl.: szl. diéty → szm. diéta – Mo.: 'napidíj' stb.); ill. a szlovákos nyelvtani szerkezetek (pl.: szl. členský príspevok → szm. tagsági díj, Mo.: 'tagdíj' stb.) fogalmáról is, miközben a szerzők ezek mindegyikét gazdag példasorral szemléltetik.

A szlovákiai magyar beszélők nyelvhasználatára jellemző jelenségek némelyikét a középiskolák 2. osztálya számára készült tankönyv is tárgyalja, de az előzőtől eltérő fel fogásban. Pl.: „Kölcsönyszavak – kisebbségi (nemzetiségi) csoportok körében használatosak. Anyanyelvünkbe belekeverednek az államnyelv, esetünkben a szlovák nyelv egyes kifejezései. Ennek főleg két fajtáját ismerjük: 1. direkt kölcsönyszavak – botaszki, tyepláki, horcsica, párki, spekacski, hranolki, bandaszka, nanuk stb.; 2. tükörfordítások – rosszul lefordított kifejezések¹⁴: műszaki igazolvány – forgalmi engedély; autóiskola – autós iskola (sic!); természetiskola – erdei iskola; naftakályha – olajkályha stb.”

A kétnyelvűség témaköréhez kapcsolódó gyakorlatok csak az első osztályos tankönyvben találhatók. Az egyik felhívja a tanulók figyelmét a Termini Kutatóhálózat honlapjára, melyen tájékozódhatnak a kisebbségi magyarok nyelvhasználatát érintő kutatásokról, majd arra ösztönzi őket, hogy a Ht szótár rovatban keressenek rá néhány, a Kárpát-medencei kisebbségi magyarok által használt szóra (l. *skopka, konyhalinka, tunel, blokk, poliklinika*), s állapítsák meg, melyik régió(k)ra jellemzőek. A másik gyakorlat szerint a diákoknak a Magyar értelmező kéziszótárban, ill. az Értelmező szótár+-ban kell a kétnyelvű magyar közösségek nyelvhasználatában előforduló szavakat, kifejezéseket keresniük.

4. Összefoglalás

Írásomban azt vizsgáltam, miképpen jelenik meg a nyelvi változatosság témaköre a szlovákiai magyar tannyelvű alap- és középiskolák számára készült anyanyelvtankönyvekben. A kutatás tapasztalatait összegezve megállapíthatjuk, hogy a nyelvjárások tekintetében a vizsgált alap- és középiskolai tankönyvek szinte kizárólagosan csak elméleti tudnivalókat közölnek, miközben azt sugallják a tanulóknak, hogy a dialektusok anyanyelvük tartozékai ugyan, de különösebb közük nincs hozzájuk, ezért a meghatározásukon és a felosztásukon kívül felesleges többet tudni róluk. Az anyanyelvként elsajátított kontaktusváltozatokról a segédletek egy része negatív sztereotípiákat közvetít. A kétnyelvűség hatásai közül csak az „anyanyelvünkbe keveredett kölcsönszavakat” említik, melyeket „rosszul fordított kifejezés”-nek, „nyelvhelyességi hibá”-nak minősítenek. Kizárólagosan a gimnáziumok és szakközépiskolák 1. osztálya számára készült szociolingvisztikai szemléletű tankönyv tartalmaz olyan kétnyelvűséggel kap-

14 Megjegyezzük, hogy a tankönyvszerzők a segédlet Szófajtan c. fejezetében számos más „rosszul lefordított kifejezést” közölnek standard példaként, pl.: *Párkányi Városi Hivatal, Galántai Városi Hivatal* (Uzonyi Kiss–Csicsay 2012, 96–97. p.). A városi hivatal megnevezés az idézetben felsorolt példákhoz hasonlóan a szlovák *mestský úrad* megnevezés szó szerinti fordításából keletkezett, magyarországi megfelelője a *polgármesteri hivatal*.

csolatos ismereteket, melyek segítségével – természetesen a köznyelvi nyelvváltozat elsajátításának szükségességét előtérbe helyezve – a tanulók tudatosíthatják a szlovákiai magyar nyelvhasználat jellemző jegyeit, valamint az anyanyelvként elsajátított kontaktusváltozat(ok) és a standard nyelvváltozat közötti különbségeket.

Irodalom

- Beregszászi Anikó–Csernicskó István 1996. A magyar nyelv változatai és stílusrétegei a kárpátaljai magyarnyelv-tankönyvekben. In Csernicskó István–Várad Tamás (szerk.): *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat. A 8. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Budapest, Tinta Könyvkiadó és Kiadványszerkesztő Bt., 29–38. p.
- Kiss Jenő 1999. Nyelvhasználat, szociolingvisztika, iskola. In V. Raisz Rózsa–H. Varga Gyula (szerk.): *Nyelvi és kommunikációs kultúra az iskolában. II. kötet*. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 395–400. p.
- Kožík Diana 2004. A határon túli magyar anyanyelvoktatás helyzete és problémái. A szlovákiai magyar anyanyelvoktatás középiskolai magyarnyelv-tankönyvekben megjelenő nyelvváltozatok tükrében. In Szabó Géza–Molnár Zoltán–Guttman Miklós (szerk.): *„Emberközpontúság a magyar nyelv oktatásában és kutatásában”*. A *Berzsenyi Dániel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai VI.* Szombathely, Berzsenyi Dániel Főiskola, 100–105. p.
- Lanstyák István 1996. Anyanyelvi nevelés a határon innen és túl. In Csernicskó István–Várad Tamás (szerk.): *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat. A 8. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Budapest, Tinta Könyvkiadó és Kiadványszerkesztő Bt., 11–15. p.
- Misad Katalin 2009. *Nyelvi kontaktusok. Szlovákiai magyar vonatkozású alkalmazott nyelvészeti tanulmányok*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum.
- Misad Katalin 2011. Az anyanyelvi nevelés problémái a szlovákiai magyar tannyelvű oktatási intézményekben. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*, VI. évf., 1. sz. Miskolc, Egyetemi Kiadó, 175–184. p.
- Misad Katalin 2014. A kétnyelvűség aspektusának vizsgálata a szlovákiai magyar tannyelvű középiskolák anyanyelvtankönyveiben. In Lőrincz Julianna–Simon Szabolcs–Török Tamás (szerk.): *Odbornosť a metodické otázky učebníc – Zborník z medzinárodného sympózia o výskume učebníc. Az anyanyelvoktatás dokumentumainak szakmai, módszertani vizsgálata. A Selye János Egyetem TTK Mai Magyar Nyelvi Tanszékén működő Varialógiai Kutatócsoport 2013–2014-es nemzetközi szimpóziumokon elhangzott előadásainak gyűjteményes kötete*. Komárom, Selye János Egyetem, 117–128. p.
- Misad Katalin 2016. *A nyelvi változatosság szemléltetése szlovákiai magyar anyanyelvtankönyvekben*. Szombathely, Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ. (Megjelenés alatt.)
- Misad Katalin–Simon Szabolcs 2009. Nyelvi ideológiák és nyelvhelyességi babonák egy szlovákiai magyarnyelv-tankönyvben. In Borbély Anna–Vančóné Kremmer Ildikó–Hattyár Helga (szerk.): *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák. 15. Élőnyelvi konferencia, Párkány, 2008. szeptember 4–6*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 255–262. p.
- Simon Szabolcs 2010. *Nyelvi szondázások. Alkalmazott nyelvészeti tanulmányok a szlovákiai magyar nyelvhasználat köréből*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum.
- Štátny vzdelačiací program. Maďarský jazyk a literatúra. (Vzdelačacia oblasť: jazyk a komunikácia). ISCED 2. http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/vzdelavacie_oblasti/madarsky_jazyk_literatura_isced2.pdf (2017. január 17.)

- Štátny vzdelávací program. Maďarský jazyk a literatúra. (Vzdelávacia oblasť: jazyk a komunikácia). ISCED 3A. http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/gymnazia/vzdelavacie_oblasti/madarsky_jazyk_literatura_isced3a_titul.pdf (2017. január 17.)
- Szabó Mihály Gizella 2010. A magyar nyelvű oktatás Szlovákiában a rendszerváltozás után. Bartha Csilla–Nádor Orsolya–Péntek János (szerk.): *Nyelv és oktatás kisebbségben. Kárpát-medencei körkép. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* 135. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 279–316. p.
- Zákon z 22. mája 2008 o výchove a vzdelávaní [školský zákon] o zmene a doplnení niektorých zákonov. http://www.uips.sk/sub/uips.sk/images/PKvs/z245_2008.pdf (2017. január 18.)

Vonatkozó tankönyvek

- Bolgár Katalin–Bukorné Danis Erzsébet 2012. *Magyar nyelv az alapiskola 9. osztálya és a nyolc-osztályos gimnázium 4. osztálya számára. Maďarský jazyk pre 9. ročník základnej školy a 4. ročník gymnázia s osemročným štúdiom s vyučovacím jazykom maďarským*. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Misad Katalin–Simon Szabolcs–Szabó Mihály Gizella 2009. *Magyar nyelv a gimnázium és a szakközépiskolák 1. osztálya számára. Maďarský jazyk pre 1. ročník gymnázií a stredných odborných škôl s vyučovacím jazykom maďarským*. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Uzonyi Kiss Judit–Csicsay Károly 2012. *Magyar nyelv. Tankönyv a gimnáziumok és a szakközépiskolák II. osztálya számára. Maďarský jazyk. Učebnica pre II. ročník gymnázií a pre II. ročník stredných odborných škôl*. Bratislava, Vydavateľstvo TERRA.

KATALIN MISAD

DEMONSTRATION OF LANGUAGE VARIATION IN HUNGARIAN TEXTBOOKS OF FIRST LANGUAGE IN SLOVAKIA

In my paper I analyse the question of the demonstration of language variation in Hungarian textbooks of first language intended for primary and secondary schools in Slovakia. This time I only deal with aspects and methods of treatment of language dialects and contact varieties in these textbooks. Summing up the experiences of the research, we can determine that the examined textbooks transmit almost exclusively theoretical information on language dialects, while most of the study-aids convey negative stereotypes about the contact varieties.

Simon Attila – Tóth László

KIS LÉPÉSEK NAGY POLITIKUSA

Szent-Ivány József, a politikus és művelődésszervező

Tanárképzés és kétnyelvű közoktatás

ANNA KOLLÁTH

Teacher Training and Bilingual Public Education

Keywords: Slovenia, Muravidék, Prekmurje, bilingual education, mother tongue, second language, HOP, teacher training, Hungarian Language Department of the University of Maribor.

Az iskolai környezet egyensúlyt teremt a nyelvek között, bevonja mind a szlovén, mind a magyar anyanyelvű gyerekeket, a tanításban pedig ügyelni kell arra, hogy a gyerekek saját nyelvükön tudják követni az oktatást, emellett viszont természetes módszerrel elsajátítsák a környezetük nyelvét, azaz a szlovén, illetve a magyar nyelvet

(Nećak-Lük 2013, 17. p.).

1. Bevezetés: a témaválasztás indoklása

A kétnyelvű oktatás, különösen kisebbségi léthelyzetben, olyan téma, amelyet többször is elővesz az ember.¹ Egyrészt azért, mert a kisebbségi anyanyelv megőrzésében, vitalitása megtartásában meghatározó szerepe van: a kisebbségi nyelv/nyelvváltozat és az államnyelv iskolai előfordulásának aránya, a másodlagos nyelvi szocializáció anyanyelven történhetősége sok mindent elárul az adott nemzeti közösség alkotmányos-törvényi háttéréről, jogbiztonságáról. A hatékony kisebbségi anyanyelvi és anyanyelvű oktatás biztosít(hat)ja a funkcionális kétnyelvűséget – különösen a Muravidéken alkalmazott modell, amelyben többség és kisebbség egyaránt tanulja a másik nyelvét és tanul a másik nyelven –, amelyre a kisebbségnek nap mint nap, minden pillanatban, a minden napok megéléséhez szüksége van (Nećak-Lük 2011, 123. p.). Másrészt azért is örök téma, mert annyira sokrétű és színes a tematikája, a (két- vagy többnyelvű és -kulturájú) társadalom történéseire való reagálás mikéntjei alakítják létét és működését. Képes a megújulásra, viszonylag gyors és intenzív változások jellemzik új törvényekben és jogszabályokban rögzítve. Az innovációk jó irányba viszik az oktatás folyamatát, növelik haté-

---

1 A muravidéki két(tan)nyelvű oktatási modellről ma már nagyon gazdag szakirodalom áll rendelkezésünkre. Több helyütt készültek tematikus bibliográfiák (pl. <http://eldia-project.org>), illetve olyan összefoglaló elemzések, amelyekben a szakirodalmi jegyzékek magukba foglalják a kétnyelvű oktatási modellel kapcsolatos írásokat (Kolláth–Gróf 2014).

konyságát, de csak akkor, ha a törvényi háttér az adott gyakorlat szükségleteiből kristályosodott ki, és megvalósítása, implementációja nem ütközik semmiféle akadályba.²

A téma örökérvényűségének bizonyítékai a harmadik évezred újabb, szinte kivétel nélkül kontrasztív szemléletű, leginkább különböző tudományos projektek keretein belül zajló (és lezajlott) kutatásai, amelyek a külső régiók kétnyelvű oktatásának elemzésével a megmaradás perspektíváit, a jobbítás, változtatás lehetőségeit tartják szem előtt – a megszüntetve megőrzés elve alapján.

A tanulmány megírásának e „klasszikus” okok mellett más aktualitása is van: nemcsak a muravidéki közoktatás él meg most elég mozgalmas napokat (projekt indítható innovációk az általános és a középiskolában; az oktatási külön jogok felülvizsgálata, a törvény módosításának irányvonalai), hanem az új szlovén felsőoktatási törvény alakulása is hatással van a Maribori Magyar Tanszék helyzetén, oktatási programjain, a Lektorátus létén keresztül a kétnyelvű oktatás helyzetére, alakulására, fő profiljának megfelelően elsősorban a leendő magyar szakosok képzésével, de beleszó(l)hat) a tanítók és óvodapedagógusok, illetve a nem magyar szakos általános és középiskolai tanárok magyar szaknyelvi (és szakmódszertani) oktatásába is.

2. A muravidéki modell – közoktatás

Szlovéniában a két autochton nemzeti közösség két különböző kétnyelvű oktatási modellben kívánja elérni a tanulói funkcionális kétnyelvűségét. Míg az olaszok a Tengermelléken olasz, illetve szlovén tanítási nyelvű iskolákkal működnek, bennük a másik nyelv kötelező tantárgy, addig a Muravidéken kisebbség és többség számára egyaránt kötelező kéttannyelvű modell van érvényben 1959 óta. Ezt a két nyelv – a többségi szlovén és a regionális hivatalos nyelv státuszú magyar – megőrzésének kétirányú/egyenrangú oktatási modelljét a kéttannyelvű programok tipológiájában az erős kétnyelvű oktatás egyik fajtájának tekintik (Baker 1996, Bartha 2000, Garcia 1997, Kontra 2004, Lanstyák 2005, Nećak-Lük 1989 in passim).³ Kétirányúsága, egyenran-

2 A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat pl. 2006 óta kiemelt kutatási területként kezeli a témát (<http://ht.nytud.hu>). Az első oktatástanulmányok gyűjteménye 2011-ben jelent meg (Bartha-Nádor-Péntek szerk. 2011), azóta két Domus csoportos kutatási projekt foglalkozott a külső régiók magyaroktatásával. A 2013/2014-es projekt a magyar nyelv mint tantárgy oktatásának helyzetét mérte fel a határon túli régiók magyar tannyelvű, illetve kétnyelvű általános iskoláiban, a 2014/2015. évi folytatás pedig a középiskolára koncentrált elsősorban (Csernicsekó-Péntek-Szoták 2014).

3 Az erős kétnyelvű oktatás relatív kétnyelvűséget eredményez, és két nyelven való írni és olvasni tudáshoz vezet. Ezen kívül a kisebbségi nyelv és kultúra megőrzése és fejlesztése a cél (Borbély 2014, 54. p.). A modell kiválasztásában az akkori karintiai (Ausztria) kétnyelvű iskola volt a minta a Muravidék számára. A legfontosabb cél egyrészt a kisebbségi magyar nyelv fejlesztése volt (az 1959 előtti nemzetiségi osztályok elnéptelenedtek, mert nem volt lehetőség az országban magyar nyelvű továbbtanulásra), másrészt a szlovén nyelvű továbbtanuláshoz szükséges készségszintek kialakítása (Nećak-Lük 2011, 121. p.). Az utóbbi időkben ezeket – a fogalom kiterjesztésével – kétutas immerziós (belemerítéses; two-way immersion: TWI) oktatásnak is nevezik (Garcia, 2002; Cathomas, 2005, 97. p.).

gúsága elsősorban (és elvben) azt jelenti, hogy a két nyelv tanulásának folyamatában megszerzett alapvető nyelvi készségek lehetővé teszik a szaktantárgyak esetében a mindkét nyelven tanulást, ugyanakkor a nem nyelvi tantárgyak következetes kétnyelvűségének fejleszteni kell a nyelvi, a szaknyelvi készségeket is, nemcsak szakmai ismeretekkel gazdagítani a diákokat (Bernjak 2011, 195–197. p.; Kolláth 2009, 48. p.). Konkrétan azt, hogy a szaktantárgyak következetes kétnyelvűsége megalapozná, fejlesztené, alakítaná a szakmai kommunikációt, kialakítaná és erősítené a diákok szaknyelvi kompetenciáját, és nem szorítkozna csupán az egyes tantárgyak oktatásában a legfontosabb szakszavak kisebbségi nyelven való (füzetbe) írásával. A feltételes mód viszont érzékelteti, hogy az egykor szépnek, hasznosnak, hatékonynak, a kisebbségi anyanyelvet annak használatában megőrizni képesnek, s az államnyelvet a lehető legmagasabb szinten elsajátíttatónak elképzelt oktatási modell nem hozta meg a várt eredményeket. Az elmélet és a gyakorlat között egyre mélyül(t) a szakadék, a magasabb presztízsű államnyelv az iskolában is nyelvhasználati színtereket tett közel szlovén egynyelvűvé vagy legalábbis szlovén elsőnyelvűvé. Mind a többség, mind pedig a kisebbség tanulja ugyan továbbra is egymás nyelvét,⁴ minden diák tanulja a szaktantárgyakat egyazon órán belül – elvileg azonos időtartamban és mértékben – a saját és a másik nyelvén, kötelező jelleggel (egyidejű/konkurens módszer), de mégis elsősorban a magyar diákok válnak (funkcionális) kétnyelvűvé, a szlovén diákok kétnyelvűsége más mércével mérendő, és általában a „valamennyit értés” szintjén marad, s nem válik hasznos tudássá.⁵ E helyzet kialakulásában, a két nyelv tanításának folyamatában meghatározó jelentőségű az 1990/91. tanévben bevezetett változás. Megtörtént ugyanis egyfajta differenciáció: az addig egyszintű, egytantervű oktatás mind a többségi államnyelv, mind pedig a kisebbségi magyar nyelv mint tantárgy esetében anyanyelvi/első nyelvi (magyar1, szlovén1) és környezetnyelvi/második nyelvi (magyar2, szlovén2) csoportokban folytatódott (részletesebben Kolláth 2009). A 2004-ben kilencosztályossá vált általános iskolába való beiratkozásakor a szülő dönt(ött), ő választ(ott) nyelvi csoportot a gyermekének.⁶ Az adott nyelvi helyzetnek megfelelően egyre többen

-
- 4 A kisebbségi magyar nyelv oktatását sok újítás segítette és segíti ma is, a tanulmányban ezek közül többről is szó lesz.
- 5 Egyetérthetünk Albina Nečak-Lüknek a már többször is idézett interjúban elhangzott megjegyzésével, miszerint „a magyar nyelvet elsősorban a kisebbségnek kell használnia”. (Ne felejtjük viszont el azt a tényt se, hogy a szlovén gyerekek hiányos/hiányzó vagy alacsony magyar nyelvi kompetenciája a magyarok anyanyelvi kommunikációját lehetetleníti el.) De azt is hozzátesszi: „Ha viszont egy szlovén nemzetiségű nem látja be a kétnyelvűség előnyét, és gyermekét nem biztatja arra, hogy használja ki az iskola részéről felkínált lehetőséget, akkor *maga károsítja magát*. (Kiemelés tőlem: K. A.) Hangsúlyozza továbbá, hogy a Muravidéken működő iskola a kisebbség fejlődésének és megmaradásának biztosítója, a többséget pedig egyfajta hozzáadott értéként gazdagítja (Nečak-Lük 2011, 123–124. p.).
- 6 Napjainkban egyre több helyi szakmai és (oktatás)politikai fórumon hangzik el az a javaslat, hogy a nyelvi csoport megválasztásában az iskoláé legyen a döntés joga; a szülő ugyanis nem szakmai, hanem elsősorban érzelmi alapon dönt gyermeke iskolába lépésekor, szem előtt tartva az érvényesülést, a hasznosíthatóságot és néha még a kényelem szempontjait is.

választották/választják az anyanyelvi/elsőnyelvi szlovént a kisebbségi anyanyelvű kisdíjak közül (a szlovén1 mellett a magyar csak környezetnyelvi szinten tanulható), hiszen a szülők szerint a gyerek tud beszélni magyarul, az iskolában tehát szlovénul kell jól megtanulnia, hogy Szlovéniában élhessen és dolgozhasson, biztos államnyelvi kompetenciára van szüksége a dominánsan többségi nyelvű és kultúrájú jövőképeknek megfelelően. A helyzet kialakulásában szerepet játszik az a tény is, hogy a magyar differenciációja végigköveti a közoktatást, a szlovéné viszont az általános iskola 4. osztályában megszűnik.⁷ A negyedik osztályban a magyar1-et választók száma magasabb ugyan, mint iskolába lépésükkor, de még mindig nem azt a valós nyelvi helyzetet mutatja, amely a gyerekek nyelvi készségei alapján ideálisnak lenne mondható (Končno poročilo 2014, 5. p.). Az átmenet (az eddig második nyelvként tanult szlovént inntől kezdve első nyelvként, anyanyelvoktatási módszerekkel tanulják az addig szlovén2-re járó gyerekek) fokozatos, lehetőséget ad a kisdíjakoknak a viszonylag zökkenőmentes átállásra.

A külső differenciációnak egyrészt az anyanyelvi csoportok egyre alacsonyabb létszáma lett a következménye, másrészt a magyar2 hatékony oktatásának szinte teljes ellehetetlenülése: a környezetnyelvi csoportok a diákok nyelvi kompetenciáját tekintve erősen heterogénné alakultak. A magyar2-t tanító kollégák nem tudtak megfelelő sikerélményeket teremteni sem a diákok többségének, sem saját maguknak, erőfeszítéseik nagyon sokszor hiábavalónak bizonyultak. Az ebből adódó labilis vagy negatív motiváció pedig nagyban csökkenti a kisebbségi nyelv és kultúra presztízsét, ami e kis létszámú közösségben sem az anyanyelv etnolingvisztikai vitalitását, sem az identitástartalmakat nem az ideális irányban alakítja. Nem beszélve arról, hogy a magyar nyelv és kultúra térvesztése a többnyelvűséget és a többkultúrájúságot is veszélyezteti, ez pedig átfornálná, szegényítené, elszíntelenítené a tárgyalt térséget.

3. Az utóbbi öt év innovációi

A muravidéki kétnyelvű közoktatás két legmarkánsabb innovációja *A kétnyelvű iskolák tanárainak e-kompetenciái (E-kompetence učiteljev dvojezičnih šol)* című kutatási projektben jött létre.⁸ Az egyik az általános iskola első harmadát, a másik a középiskolai oktatást érinti. Most már kimondhatjuk: mindkettő sikertörténet.

7 Ez a gyökeres változás nem is „csak” glottodidaktikai szempontból meghökkentő (nem anyanyelvet tanítanak anyanyelvi módszerekkel), hanem azért is, mert a két nyelv azonos rangja csorbul, iskolai jelenlétének aránya erősen csökken. A többségi nyelv dominanciája növekszik, a kisebbségi nyelv viszont veszít funkciójából, és ez megint csak alááshatja presztízsét – mind a kisebbség, mind pedig a többség körében.

8 A projekt (vezetője Kovács Attila) honlapján (<http://www.e-kompetencia.si>) megtalálható a projekttevékenységek leírása, az eredmények bemutatása. A projektben partnerként részt vett a Maribori Magyar Tanszék kutatócsoportja is, jóllehet a szóban forgó innovációk kidolgozásában nem működött közre.

3.1. HOP – Párhuzamos írás- és olvasástanítás

A HOP (Hkratno opismenjevanje v slovenščini in madžarščini v dvojezični osnovni šoli – Poskus hkratnega opismenjevanja) *párhuzamos írás- és olvasástanítást* jelent mindkét nyelven (a betűvetés egyidejű tanítása mindkét nyelven). Kísérleti jelleggel indult el a Lendvai Kétnyelvű Általános Iskolában, a 2013/2014. tanévben. A nagy körültekintéssel összeállított projektcsoport az elkészített terv szerint valósította meg a HOP-ot: biztosította a szakmai és a módszertani háttérrel, nyomon követte a párhuzamos oktatás minden mozzanatát, külön figyelmet szentelt a projektoktatásban közvetlenül részt vevő tanárok továbbképzésére, szakmai tapasztalatcserék lebonyolítására. A program kidolgozásának, elindításának nagy volt a tétje, még nagyobb a felelőssége. A két nyelv párhuzamos oktatásával nemcsak nyelvi készségeket kíván fejleszteni, a megfelelő szintre hozni ahhoz, hogy megteremtődjenek, megszilárduljanak a funkcionális kétnyelvűség nyelvi alapjai – kisebbségben és többségben egyaránt, hanem az oktatási modell identitásformáló szerepére is kellő hangsúly kerül. A két nyelv betűvetésének egyszerre tanulása ugyanis egyenrangúvá (egyenrangúbbá) teheti a kisebbségi magyar és a többségi szlovén nyelv iskolai (és társadalmi) helyzetét, megítélését, mindenképpen emelheti a magyar nyelv csökkenő presztízsét. A HOP-tól mindenképpen az az egyik elvárás, hogy a magyar anyanyelvű/elsőnyelvű kisdíákok ne a könnyebbnek tartott környezetnyelvi magyarra iratkozzanak (kevesebb tanulással jobb jegyet kaphatnak), hanem legyen meg a lehetőségük már az első osztályban arra, hogy a nagyobb presztízsű szlovén államnyelv anyanyelvi/elsőnyelvi szintű tanulása mellett anyanyelvűket is ezen a szinten tanulhassák.

A kísérleti oktatásról mind a tanítóknak, mind a diákoknak, mind pedig az érintett szülőknek nagyon jó a véleményük. Minden megkérdezett a HOP pozitív hatásairól számol be mind a tanítás, tanulás folyamatában, mind pedig a diákok későbbi (két- vagy akár egynyelvű) továbbtanulási lehetőségeire, munkaerőpiaci érvényesülésére nézve. Azt is fontos leszögezni, hogy a szlovén elsőnyelvű kisdíákok is elérhetik elvileg az első harmadban azt a szintet a kisebbségi nyelvben, amely lehetővé teszi negyedik osztályban a magyar1-re iratkozásukat. Az a tény, hogy a Lendvai KÁI mint kísérleti alany után a 2015/2016. tanévben a Muravidék mind a négy általános iskolájában bevezették HOP-ot, már önmagában is a modell sikerességéről tanúskodik. Nagyon alapos tesztes felmérések eredményei ugyanis egyértelműen bizonyítják, hogy a HOP-os kisdíákok elérik, sőt szlovénból valamivel meg is haladják a homogén (magyar1, illetve szlovén1) csoportok számára meghatározott tantervi követelményeket (Končno poročilo 2015, 55. p.).

Örvendetes tény, hogy a Magyar–Szlovén Kisebbségi Vegyes Bizottság 2016. évi őszi (16.) ülésén (2016. 11. 16.) megállapította, hogy a HOP „az 1–3. osztályban beépült a muravidéki kétnyelvű oktatási rendszerbe”, s az ajánlások közé felvette, hogy a szlovén fél a tanulmányaikat a HOP programban elkezdett tanulók számára a második és a harmadik harmadban is biztosítsa a két nyelv 50-50%-os órai arányát a közismereti tárgyak esetében (https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A17H1075).

KOR&timeshift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT).⁹ Megvan minden reményünk arra, hogy így is lesz.

Ugyanezen az ülésen hangzott el a mai témánkat érintő második, nagyon kedvező ajánlás, miszerint a KVB javasolja a szlovén félnek, hogy a Lendvai Kétnyelvű Középiskola projektkísérlete, a magyar mint második nyelv részleges külső differenciálása is épüljön be a Muravidék kétnyelvű oktatásának rendszerébe. Csak üdvözölni lehet, hogy a szakma meghallgatásra talál a döntéshozók köreibben. Előremutató változás, egy egészséges oktatástervezés ugyanis csak így képzelhető el hosszú távon.

3.2. A magyar2 (részleges) külső differenciációja a kétnyelvű középiskolában

A Muravidék egyetlen kétnyelvű középiskolájába jelentkező diákok hozzák magukkal a kétnyelvű általános iskolában választott magyar nyelvi csoportjukat. A környezetnyelvi magyar csoportok összetétele ezen a szinten még inkább kaotikussá vált, ugyanis be kell kapcsolódniuk a nem kétnyelvű területről érkező, magyarul egyáltalán nem tudó diákoknak is. A tanárnak itt is – akárcsak az általános iskolában – belső differenciálással kellett megoldania a megoldhatatlannak tűnő helyzetet, a különböző nyelvi kompetenciák fejlesztését, szintre hozását, de még a tehetséggondozást is. Ez a rengeteg oktatói pluszmunka ellenére nem volt látványos, sőt, egyre gyakrabban esett szó a változtatás szükségességéről.¹⁰ Erre a már említett E-projekt (A kétnyelvű iskolák tanárainak e-kompetenciái) adott lehetőséget a 2012/2013. tanévben (<http://www.e-kompetencia.si>). Kísérleti jelleggel, külön tanterv készítésével, megfelelő tankönyvek és taneszközök kiválasztásával¹¹ kezdetét vehette a harmadik szintű magyaroktatás: a magyar mint második nyelv részleges külső differenciációja¹² (magyar2 KD).¹³ Célja az, hogy a nem kétnyelvű területről egyre nagyobb

9 A kétnyelvű általános iskoláknak készült Kivitelezési Utasítás szerint az első harmadban 50-50% a két nyelv órai aránya, a második harmadban 60-40% a szlovén javára, a harmadik harmadban 70-30%, a középiskolában ez az arány 70-30%, illetve 80-20%. (http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmetniki/Dvojezicna_OS_Prekmurje.pdf)

10 A magyar2-es csoportok heterogenitása volt az egyik alapvető problematikája a muravidéki oktatáspolitikai által elkészített 2010-es oktatásstratégiának: az itt elképzelt és vázolt külső differenciáció (a magyar2 KD, azaz a magyar mint idegen nyelv bevezetése) valósulhatott meg az E-projektben.

11 A tanítás alapja Durst Péter *Lépésenként magyarul* című tankönyvének mindkét kötete (az első az első két osztályban, a második pedig harmadikban és negyedikben). Ezen kívül nagy hasznát veszik a kollégák a projektben készült e-tananyagoknak, legalább 23 tanegység áll rendelkezésükre, amelyekből szabadon választhatnak a csoport tudásszintjének, érdeklődési körének megfelelően.

12 A magyar idegen nyelvként nem szerepelhet a kétnyelvű oktatási programban – a két nyelv azonos státusza a kétnyelvű területen, így az oktatásban is annak kell lennie – még akkor sem, ha tulajdonképpen erről van szó a magyar mint második nyelv külső differenciációjában, hiszen a nem kétnyelvű iskolákból érkezett, szlovén anyanyelvű, magyarul semmit nem tudó diákok számára készült.

számban érkező, szlovén egynyelvű diákok minél hatékonyabban tudjanak bekapcsolódni a kétnyelvű oktatás folyamatába. A környező szlovén egynyelvű településekről érkező diákok fogadása ugyanis az Iskola számára létkérdés (Šantak 2016, 52–53. p.): a kis létszámú (6–7 ezer fős) magyar közösség most már nemcsak a Maribori Magyar Tanszéket nem tudja hallgatókkal ellátni, de az egyetlen középiskolát sem tudja ma már diákokkal megtölteni (demográfiai „lent”). A magyarul egyáltalán nem tudó diákok elutasítása a diáklétszám drasztikus csökkenését eredményezné, és ez az iskola létét veszélyeztetné. Sem az iskola, sem a diákok nincsenek könnyű helyzetben: a kisebbségi nyelvet kezdőként tanulva részt kell venniük a többi tantárgy kétnyelvű oktatásában, tehát azok magyarnyelvűségének százalékos arányát is el kell tudniuk viselni. Hogy a diákok nyelvi összetételének változása mit jelent számokban az utóbbi öt tanév vonatkozásában, a következő táblázat mutatja:

1. táblázat. „Tannyelv választás” a Lendvai Kétnyelvű Középiskolában¹⁴

Tanév	A beiratkozott diákok száma (fő)	Ebből (fő)		A Magyar2-ből Magyar2 KD (fő)	Arányuk (M2KD) (%)
		Magyar1	Magyar2		
2012/2013	72	31	41	7	17,1
2013/2014	47	10	37	3	8,1
2014/2015	52	13	39	20	51,3
2015/2016	93	23	70	28	40,0
2016/2017	72	21	51	20	39,2
ÁTLAG	67,2	19,6	47,6	15,6	31,14

Jól látható az adatokból, hogy nincsenek éles, egyirányú tendenciák, a középiskolába iratkozottak száma évről évre változik, hol magasabb, hol alacsonyabb, átlagosan 67,2 diák kezdi középiskolai tanulmányait Lendván. Az anyanyelvi és a környezetnyelvi magyar választása jelenti a tannyelv választást a Muravidéken, ez az arány a kétnyelvű általános iskolai viszonyokat reprezentálja elsősorban (a gyerekek hozzák magukkal a nyelvi csoportot). A diákok 29,2%-a tanulja anyanyelvként a kisebbségi nyelvet (itt valamelyest megmutatkozik a csökkenő tendencia), 70,85%-a pedig második nyelvként. Ez az arány nagyon nem megnyugtató: kétnyelvű iskolára ugyanis addig lesz szükség a Muravidéken, amíg lesznek diákok az anyanyelvi csoportokban. Közös feladat tehát szülőnek, tanárnak, diáknak, óvodának, iskolának, politikának elgondolkozni azon, ki hogyan járulhat hozzá a trend megfordításához (Pisnjak 2013, 420. p.). Az adatok jól mutatják, hogy a magyar mint idegen nyelv csoport létszáma az utolsó három évben jócskán megemelkedett. Átlagban 15,6 gyerek jön magyar nyelvi tudás nélkül a kétnyelvű középiskolába, ez a magyar2-re járók 31,14%-a.

13 A kísérlet vezetője Pisnjak Mária, a Szlovén Köztársaság Oktatási Intézetének magyar nyelvi szaktanácsadója.

14 Köszönöm Šantak Borutnak, hogy a szakdolgozatában szereplő adatokat felhasználhattam.

A szétválasztásnak ez a lehetősége – látjuk a számarányokból is – nagyon jókor érkezett. Nincs mit csodálkozni tehát azon, hogy a külső differenciációnak nagyon jó a visszhangja. Rengeteg munka van benne mind a tanárok, mind a diákok oldaláról. Új tanterv készül(t) a meglévő magyar2-es tanterv mellékleteként, benne világosan meg vannak fogalmazva a tanítási célok és tartalmak, a minimális követelmények (Pisnjak és mtsai 2015, 35–49. p.), s ez a mindig megújuló tapasztalatok alapján folyamatosan módosul, javul, tökéletesedik. Különös körülményekkel járnak el a kollégák a tankönyvek és más taneszközök kiválasztásában, és használják az E-projektben készült e-tananyagokat is. A diákok egyre biztosabb nyelvi készségekre tesznek szert, s ami nagyon fontos: pozitív irányban alakul nyelvi attitűdjük, ez pedig újra csak nagy energiákat szabadít fel a magyar nyelv tanulására. Látják, sőt saját bőrükön tapasztalják a kétnyelvű oktatás és ezzel a két nyelvben, két kultúrában élés pozitívumait, az élményeket, megtanulnak pozitívan élni a mássággal, ami napjainkban nem elhanyagolható szempont (Štantak 2016, 52. p.). S a hatás-ellenhatás elve alapján a szlovén anyanyelvűek erősödő magyar nyelvi kompetenciája hatékonyabbá teszi a kétnyelvű oktatás egész folyamatát.

4. Felsőoktatás

Szlovéniában nincs magyar nyelvű felsőoktatás.¹⁵ Az 1981-ben – egy időben a Lendvai Kétnyelvű Középiskola indulásával – a Maribori Egyetem Pedagógiai Akadémiáján megalapított Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék az egyedüli felsőoktatási intézet, ahol magyarul szerezhető magyar szakos egyetemi diploma. A Tanszék létezését megelőzte az 1966 óta mind a mai napig működő Magyar Lektorátus, ahol a nem magyar szakos hallgatók vagy az Egyetem bármely karára járó, a Muravidékről származó hallgatója heti két órában, saját szorgalomból járhat lektori foglalkozásokra: fejlesztheti az alapvető anyanyelvi készségeit, tanulhatja anyanyelve standard változatát, elsajátíthatja a szaknyelvi regisztereket, hogy a munkaerőpiacon a szlovénul megszerzett szakmai tudás mellett magyarul is képes legyen érvényesülni a szakmában.

4.1. A Pedagógiai Akadémia Pedagógiai Karrá válásától (1986) egészen 2008-ig, a bolognai rendszer életbe lépéséig osztatlan magyar szakos tanárképzés folyt a Tanszéken, kétszakos programban. A képzés sikerét bizonyítja, hogy a Muravidéken oktató magyar szakosok 66%-a a Tanszéken szerzett diplomát (Kumer 2012, 30. p.). A szlovén felsőoktatás rendjével összhangban – a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék a szlovén felsőoktatás szerves része – az osztatlan tanárképzésben részt vett hallgatók

¹⁵ A muravidéki magyar nemzeti közösség alacsony létszáma nem teszi lehetővé több egyetemi/főiskolai tanszék működését, hiszen az anyanyelvű oktatás elvileg egyetlen középiskola diákjaiból táplálkozhat. Napjainkban a Magyar Tanszék hallgatói létszáma is csökkenő tendenciát mutat; ezen egy új, általános hungarológiai oktatási program akkreditációjával, nem magyar anyanyelvű szlovén hallgatók bevonásával kíván a Tanszék változtatni. A változtatás nyitás a magyar nyelv és kultúra minden értéke irányában, ezzel nagymértékben emelkedhet a kisebbségi magyarok, illetve nyelvük és kultúrájuk presztízse.

közül nem mindenki fejezte be »tiszteséges« idő alatt a tanulmányokat. Ezt a helyzetet az a tény is segítette, hogy diploma nélkül is kaptak hallgatóink állást, akár a kétnyelvű iskolákban, akár a muravidéki magyar nyelvű médiában, a kulturális intézetekben stb. A szlovén Oktatási Minisztérium 2016. szeptember 30-át jelölte meg végső dátumként arra, hogy az osztatlan képzésben részt vevők befejezzék tanulmányaikat: letegyék a még hiányzó vizsgákat, megírják és megvédjék a szakdolgozatukat mind a két szakjukon. Tanszékünkön a megszabott határidőig kilenc »öregdiák« szerzett diplomát, ez pedig, a tanévenkénti 1,3-es átlagú diplomázásokhoz viszonyítva nagyon magasnak mondható.

4.2. 2008-ban az osztatlan tanárképzést felváltotta a Tanszéken a bolognai alapszakos Magyar nyelv és irodalom program. Ettől a perctől kezdve nemcsak tanári diploma szerzhető a Tanszéken, hiszen az új, hat féléves, 90 kredites Ba-programban semmiféle pedagógikum nincs; megfordítva: a hároméves alapszakos képzés nem jogosítja fel a diplomásokat az iskolai oktatásra, nem tanárokat képez tehát, hanem olyan szakembereket, akiknek megfelelő tudásuk van magyar nyelven a magyar nyelvről, irodalomról és kultúráról. Ezzel a tudással egyrészt kiléphetnek a munkaerőpiacra, másrészt folytathatják tanulmányaikat az általuk választott Ma-programban. A Tanszéken a magiszteri fokozat magyar szakos tanárképző programot jelent (egy akkreditált program működik ezen a szinten is): a négy féléves képzés (120 kredit) végén, a magiszteri vizsga letétele után és a magiszteri dolgozat megvédésével kapják meg – általános és középiskolai magyartanárként – diplomájukat. A másik szakot, valamint a közös tantárgyakat szlovén nyelven tanulják,¹⁶ tehát a magyar szakos tanári diploma megszerzése is kétnyelvű folyamat Szlovéniában.

A Tanszék is nyomon követi a közoktatás reformjait, hiszen ki kell szolgálnia a közoktatást. A tanár szakos hallgatók képzésében feltétlenül meg kell jelenniük azoknak a tartalmaknak, amelyeknek segítségével maximálisan meg tudnak majd felelni az új (módszertani) kihívásoknak. Mind a most készülő felsőoktatási törvény vagy az új nemzetiségi törvény, mind pedig a Kar magiszteri fokozatú programjainak éppen aktuális reakkreditációs folyamata lehetőséget ad arra, hogy a magyar nyelv és irodalom tanításának módszertanában nagyobb hangsúly essék pl. a magyar mint második és mint idegen nyelv oktatásának módszertanára.

4.3. A nem magyar szakos tanárképzés Szlovéniában az államnyelven történik, tehát azok a leendő tanárok, akik a kétnyelvű területen kívánnak majd dolgozni, kétnyelvű iskolákban tanítani (ahol mindkét nyelv jelen van minden és mindenfajta órán), szlovénul tanulják a szakmájukat, szlovénul a szakmódszertant is. Jól tudjuk viszont, hogy a kétnyelvűség alakítása nem csak a magyartanárokon múlik. A Tanszék mellett működő Lektorátus heti két órában kínálja fel ezeknek a hallgatóknak szaknyelvi és szakmód-

¹⁶ A kétszakos magiszteri program összesen 120 kreditpont (ECTS) értékű. Ebből 60 ECTS jut a két szakirányra (tehát 30-30 a magyar nyelvre és irodalomra), 60 pedig az ún. PDP-modulra (pedagógia, didaktika, pszichológia). Szlovéniában a felsőoktatási törvény meghatározza, hogy a tanárrá váláshoz minimum 60 kreditnyi módszertani kurzus elvégzése szükséges.

szertani készségeik fejleszt(het)ését. Az órára járás nem kötelező. A szakma teljesen egyetért abban, hogy a szaktantárgyak kétnyelvű oktatásának hatékonysága napjainkban elsősorban tanárfüggő. Tény, hogy a muravidéki kétnyelvű iskolák tanárainak többségét az elhivatottság, a szakmaiság vezérli. Azoknak a szakembereknek van ugyanis helyük és jövőjük a kétnyelvű oktatásban, akiknek a megfelelő szakmai kompetenciájuk mellett megvan mindig a szükséges nyelvi kompetenciájuk is mindkét iskolai nyelvből. Előnyben vannak a magyar párú, illetve egy másik nyelvpárú kétszakosok, hiszen számukra könnyebben megérthető és megoldható az oktatási folyamat kétirányúsága (a szaktantárgyi órákon a tanult nyelvekre támaszkodunk, de [szak]nyelvet, nyelvhasználatot is tanítunk a kisebbségi nyelven), nem jelent gondot a nyelvoktatás módszertani fogásainak beépítése a szaktantárgyak tanításába, a két nyelv órai arányának az előírt szinten tartása.

Azoknak a tanári diplomával rendelkezőknek, akik kétnyelvű iskolákban dolgoznak, de nem kétnyelvű középiskolát végeztek, nyelvvizsgán kell bizonyítaniuk a kisebbségi magyar nyelvben megszerzett tudásukat. Ez az ún. *preizkus znanja* című, az Oktatási Minisztérium által szervezett nyelvvizsgán történik (Uradni list RS, št. 011-03-8/2005). Mind a Tanszék, mind pedig a korábbi vizsgabizottság javaslatára – a kisebbségi oktatási külön jogokról szóló törvény 15. cikkelyének lehetséges módosításával – ezt a vizsgát fel kell váltania a Tanszéken 2014 óta működő ECL-nyelvvizsgának, amely – külső értékelésével – objektív képet ad a vizsgázó magyar nyelvi kompetenciájáról az Európai Referenciakeret által meghatározott szinteken. A Tanszéken lehetőleg magyar nyelvi ECL-nyelvvizsga lehetőségével – a Pécsi Egyetem Idegen Nyelvi Központjával való együttműködési szerződés aláírásával – a Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Kara a PTE egyedüli akkreditált vizsgaközpontja lett Szlovéniában. A jelentkezők ingyenes konzultációkon vehetnek részt, ahol eldől, milyen szintű nyelvvizsgára érdemes jelentkeznie a jelöltnek (<http://ff.um.si/oddelki/madzarski-jezik-in-knjizevnost/certifikatni-izpiti-iz-mad%C5%BEarskega-jezika-ecl.dot>).

4.4. A tanító szakosok és az óvodapedagógusok magyar nyelvi képzése még mindig megoldatlan a Maribori Egyetemen (illetve az egész országban). A tanítóképzés nem tartozik a Tanszék profiljába, az akkreditált program a Maribori Egyetem Pedagógiai Kara Tanító és Óvodapedagógiai Tanszékén fut, szlovén nyelven. Tanszékünk mindig is kiemelt feladatának tartotta a kétnyelvű iskolák tanítói és óvodapedagógusai magyar nyelvi és oktatásmódszertani kompetenciájának fejlesztését. A továbbképzésekben való részvételen kívül mást viszont nem nagyon tudott eddig tenni (a ma érvényben levő törvényi háttér ennyit tett lehetővé), mint hogy a számukra szervezett heti két lektori óra tematikája, a kurzusok tartalma igazodik – a Tanszék lehetőségeihez mérten – szükségleteikhez: a magyar nyelv és nyelvhasználat, a magyar kultúrtörténet, az (ifjú)sági irodalom és a magyar mint első és második nyelv tanításának módszertana játsza a legfontosabb szerepet. Négy félév után záróvizsgát tehet a hallgató (erről »csak« tanúsítványt kap), amely feljogosítja a kétnyelvű oktatásban való munkavállalásra. Tapasztalatból tudjuk azonban, hogy ez nem elég, ráadásul a hallgató szabadon választja a kurzust, sokszor plusz órákért (néhány esetben az idegen nyelvi tantárgy helyett). A korábban Magyarországon jól működő tanító–magyar szakos főiskolai programok megfelelően adaptált változatát életre lehetne hívni a szlovén felsőoktatásban

is, ennek megalkotása és akkreditációja viszont az érdekeltek és érintettek alacsony létszáma miatt – a bolognai folyamat éles és szigorú csoportlétszám-határai következtében – nem probléma nélküli (a magyar nyelvi modul „kötelezővé tétele” sem lehetséges a mostani rendszerben), kisebbségpolitikai támogatás nélkül lehetetlen. Napjainkban egyrészt a már említett Vegyes Bizottságnak, illetve a Szlovén–Magyar Rektori Konferenciának, valamint a magyar nemzeti közösség parlamenti képviselőjének támogatásában bízunk. Abban, hogy közbenjárásukkal nyelvet és kultúrát megtartó megoldás születhet rövidesen ebben a kérdésben is.

Az utóbbi évek gyakorlata azt mutatja, hogy diplomás magyar szakos tanárból van elég a muravidéki iskolákban, minden tantestület fiatal; tanítóból és óvodapedagógusból viszont szinte minden tanévben hiány mutatkozik. Éppen ezért előfordul, hogy ezeket az állásokat is a magyar szakon végzettekkel töltik be, akik elvileg túlképzettek az egyik (szakmai), míg alulképzettek a másik (szakmódszertani) oldalon. Módszertani ismereteiket a Pedagógiai Intézet által szervezett továbbképzéseken viszonylag gyorsan kiegészíthetik, adaptálhatják az alsó tagozatos magyaroktatás követelményeihez. A magyar szakosok tanítóként való alkalmazását a Közösség most kisebbségi oktatási külön jogként szeretné érvényesíteni – a félreértések és az esetleges visszaélések elkerülése érdekében – a már említett törvényjavaslat módosításában.

5. Összegzés: tények és elvárások

Ötvennyolc éves a muravidéki kétnyelvű oktatás. Ahogy »öregszik«, úgy válik egyre korszerűbbé, módszertani szempontból is megalapozottabbá, hatékonyabbá (Čok szerk. 2009). (Ki)alakulnak, élesednek irányvonalai, kétnyelvűsödnek tankönyvei, tudatosulnak átadandó (kulcs)kompetenciái, megmutatkoznak előnyei és hátrányai egyaránt. Nem lehet elégszer hangsúlyozni: a muravidéki kétnyelvű oktatás mindkét közösségé. A kisebbségi nyelv és kultúra megmaradása, iskolai jelenléte, tannyelvként is működése a többségi nyelvhez és kultúrához való közelítésben képzelhető csak el. Generációkat nevelt, szakmai ismereteken kívül nyelveket és toleranciát tanított magas szinten, két kultúrát vitt egymáshoz és a befogadókhoz közel. Még mindig vannak családok, ahol átörökítődik a magyar anyanyelv, még mindig vannak olyan szülők, akik anyanyelvi magyar csoportot (is) választanak gyermeküknek az iskolába lépéskor, az asszimilációs tendenciák mellett még mindig ott vannak a természetes és szükséges integráció jegyei is. Mindkét közösségnek vannak olyan tagjai, akik a kétnyelvűséget létezésük hozzáadott értékének érzik, és nem kényszerrel látnak benne, akik tudják, hogy a kétnyelvű terület többletértéke a közös kultúra, amelynek csak a két nyelv együttesen lehet hiteles hordozója.

Világunkban – amikor is az egyes országok és társadalmak egyre inkább többnyelvűvé válnak – nagyon fontos, hogy a hallgatók egyfajta nyitott, befogadni képes, többkultúrájú szemléletet kapjanak tanulmányaik során, amivel érdemben tudják majd alakítani értelmiségi létük minden mozzanatát, képesek lesznek szembenézni szűkebb és tágabb környezetük problémáival, akik igazodni tudnak a térben és időben változó műveltségképhez. Tudniuk kell, hogy a nyelvnek legfontosabb ismérve a folytonos változás és a változatokban élés; ez arra kötelez bennünket, hogy az egyes nyelvváltozatokat működésükben tanulmányozzuk, hogy ezzel kialakuljon a lojalitásuk saját verna-

kuláris anyanyelvátalozatukkal, a kontaktusnyelvjárással szemben (de Cilia 2010, 248. p.), s hogy erre ráépítve, additív módon közelítsenek saját magukban és a tanítás folyamatában is a standard nyelvátalozathoz, értve és átadni tudva, hogy a különböző nyelvhasználati szinterek, szituációk, témák, beszédpartnerek nemcsak más nyelvet, de más-más belső nyelvátalozatot követelnek meg.

A kisebbségi nyelv iskolai oktatása eredményes lehet az etnolingvisztikai identitás alakulásában, a gyökerek megtartásában, az államnyelv biztos ismerete pedig lehetővé teszi a magyarok sikeres társadalmi integrációját a többségi nyelvű társadalomba (vö. Bárány–Cserniczkó–Husztai 2016, 96–97. p.). Ez a kétnyelvű létezés alapja. Nagyon fontos eredménynek könyvelhető el, hogy a magyar nemzeti közösségben kialakult a helyi értelmiségi réteg, amely felelősséget tud vállalni a nyelvi és nem nyelvi helyzet alakulásáért, amely – talán éppen a kétnyelvű oktatás identitásformáló ereje egyik következményeként – jól tudja, hogy a pozitív diszkrimináción alapuló biztos és biztonságos jogi háttér ellenére saját sorsának önálló alakítójává kell válnia a megmaradás érdekében.

Irodalom

- Baker, Colin 1996. *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Clevedon, Multilingual Matters.
- Bárány Erzsébet–Cserniczkó István–Husztai Ilona 2016. Valóban a két(tan)nyelvű oktatás a legjobb megoldás? In Híres-László Kornélia (szerk.): *Nyelvhasználat, kétnyelvűség. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból II*. Ungvár, Autor-Shark.
- Bartha Csilla 2000. Kétnyelvűség, oktatás, kétnyelvű oktatás és kisebbségek. *Educatio*, 2000/4. 761–775. p.
- Bartha Csilla–Nádor Orsolya–Péntek János (szerk.) 2011. *Nyelv és oktatás kisebbségben*. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Bernjak Elizabeta 2011. Az oktatás szerepe a kisebbségi nyelv megőrzésében. In Király M. Jutka (szerk.): *50 éves a kétnyelvű oktatás a Muravidéken*. Lendva, Magyar Nemzetiségi Tájékoztatói Intézet, 192–207. p.
- Borbély Anna 2014. *Kétnyelvűség*. Budapest, L'Harmattan.
- Cathomas, Rico M. 2005. *Schule und Zweisprachigkeit*. Waxmann Münster / New York / München / Berlin.
- de Cilia, Rudolf 2010. Mehrsprachigkeit statt Zweitsprachigkeit – Argumente und Konzepte für eine Neuorientierung der Sprachenpolitik an den Schulen. In de Cilia, Rudolf / Gruber, Helmut / Krzyzanowski, Michał / Menz, Florian (szerk.): *Diskurs, Politik, Identität*. Festschrift für Ruth Wodak. Stauffenburg Verlag, 245–255. p.
- Cserniczkó István, Péntek János, Sztók Szilvia 2014. *A magyar nyelv tantárgy oktatása a külső régiókban*. Programleírás; pályázati anyag (kézirat).
- Čok, Lucija (szerk.) 2009. *Izobraževanje za dvojezičnost v kontekstu evropskih integracijskih procesov: učinkovitost dvojezičnih modelov izobraževanja v narodnostno mešanih okoljih Slovenije*. Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Garcia, Eugene 2002. *Student Cultural Diversity. Understanding and Meeting the Challenge*. Third Edition, houghton Mifflin Company, Boston–New York.
- Garcia, Ofelia 1997. Bilingual Education. Coulmas, F. (ed.) *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford, Cambridge, Blackwell. 405–420. p.
- Inovacije na področju dvojezičnega šolstva Prekmurja.

- Kolláth Anna 2009. Kétnyelvű tanárképzés: diplomán innen és túl. *Korunk*, 3. folyam, 20. évf. 2. sz. <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00146/kollatha.html>
- Kolláth Anna 2009. Két nyelv és oktatás. In Kolláth Anna (szerk.): *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada*. ZORA 68. Bielsko-Biala, Budapest, Kansas, Maribor, Praha, 36–59. p.
- Kolláth Anna 2016. A muravidéki kétnyelvű oktatás jelen és jövője. In Josip Lepeš, Géza Czékus, Éva Borsos (szerk.): *A Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar 2016-os tudományos konferenciáinak tanulmánygyűjteménye*. Szabadka, Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka.
- Kolláth Anna–Gróf Annamária 2014. *A szlovéniai magyar nyelv. ELDIA-esettanulmány*. <https://fedora.phaidra.univie.ac.at/fedora/get/o:356645/bdef:Content/get>
- Končno poročilo o uvajanju poskusa »Hkratno opismenjevanje v slovenščini in madžarščini v dvojezični osnovni šoli«*. Šolski leti 2012/2013 in 2013/2014. Ljubljana, marca 2015. Projektna skupina Zavoda RS za šolstvo, mag. Vida Gomivnik Thuma, vodja poskusa. [file:///C:/Users/UporabnikFF/Downloads/KON%C4%8CNO%20PORO%C4%8CILO%20-%20HOP%20\(2015\).pdf](file:///C:/Users/UporabnikFF/Downloads/KON%C4%8CNO%20PORO%C4%8CILO%20-%20HOP%20(2015).pdf)
- Kontra Miklós 2004. Tannyelv, (felső)oktatás, nyelvpolitika. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 6. évf. 4. sz. 25–42. p.
- Kumer, Irena 2012. Pozdravni govor. In Kolláth Anna, Gróf Annamária, Merényi Annamária (szerk.): *30 éves a Maribori Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke*. <http://ff.um.si/dotAsset/32256.pdf>
- Lanstyák István 2005. A kétnyelvű oktatás veszélyei Szlovákiában. In Ring Éva (szerk.): *Felzárkózás vagy bezárkózás? A többnyelvű oktatás előnyei, veszélyei a kisebbségi közösségek életében*. Budapest, Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, 43–73. p.
- Nečak-Lük, Albina 2011. Tény, hogy a magyar nyelvet elsősorban a kisebbségnek kell használnia. In Király. M. Jutka (szerk.): *50 éves a kétnyelvű oktatás a Muravidéken*. Lendva, Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet, 120–125. p.
- Nečak-Lük, Albina 2013. Bevezető. In Pisnjak Mária (szerk.): *Kézikönyv a muravidéki kétnyelvű iskolák pedagógusai számára*. Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 16–19. p.
- Pisnjak Mária 2013. A magyar nyelv mint anyanyelv a kétnyelvű általános iskolában. In Pisnjak Mária (szerk.): *Kézikönyv a muravidéki kétnyelvű iskolák pedagógusai számára*. Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 416–423. p.
- Pisnjak Mária–Gomivnik Thuma, Vida–Milekšič, Vladimir–Deutsch, Tomi–Cankar, Franc 2015. *Končno poročilo o poskusu Delna zunanja diferenciacija pri Madžarščini kot drugem jeziku v Dvojezični srednji šoli v Lendavi*. Ljubljana, Zavod RS za šolstvo (belső beszámoló)
- Pravilnik o preizkus znanja učnega jezika na narodno mešanih območjih. Uradni list RS, št. 011-03-8/2005.
- Šantak, Borut 2016. *A magyar nyelv mint második nyelv tanításának helyzete a Lendvai Kétnyelvű Középsiskolában/Položaj pouka madžarščine kot drugega jezika v Dvojezični srednji šoli v Lendavi*. Záró szemináriumi dolgozat. Maribor.
- <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV8850>
- http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmetniki/Dvojezicna_OS_Prekmurje.pdf
- http://www.mizs.gov.si/si/storitve/izobrazevanje/preizkus_znanja_ucnega_jezika_na_narodno_mesanih_obmocjih.

ANNA KOLLÁTH
TEACHER TRAINING AND BILINGUAL PUBLIC EDUCATION

This study presents the trends in bilingual education in Slovenia's Prekmurje region in the last five years. It focuses on parallel bilingual teaching of reading and writing in minority Hungarian and majority Slovenian-language primary schools of the region (the method in Slovenian is referred to as HOP), and on the partial external differentiation of secondary schools – the latter concerns teaching of Hungarian as a second language. These changes have a major impact on the education programmes of the Hungarian Language and Literature Department (Faculty of Arts) of the University of Maribor for being Slovenia's only higher education institution with Hungarian as the language of instruction. As such, it must follow changes concerning Hungarian teacher training and adapt itself to new challenges. The study also points at anomalies manifested in the interactions of Hungarian (special purpose) language competencies of those participating in the teacher training process conducted in the Slovenian language, and that of pre-school teachers, teachers in primary and secondary schools with other than Hungarian-language specialization who participate in the region's bilingual public education. Innovations, if consistently implemented, make bilingual education and contents of attitude toward the Hungarian language and culture more efficient and student-friendly, both for the minority and the majority.

A hivatalos Magyarország és a Sarló. Jelentések a mozgalom vezető személyiségeiről

---

ILDIKÓ BAJCSI

The Official Hungary and the Sarló Movement. Reports on the Movement's Leading Figures

Keywords: Sarló, Hungary, diplomatic and police reports.

Az 1918–1920. évi államjogi változások után Csehszlovákiába került magyarság új értelmiségi generációjának legjelentősebb baloldali mozgalma kétségkívül a Sarló volt.² A két világháború közötti kisebbségi társadalom emblemikus tanáregyéniségének számító Krammer Jenő 1935-ben írott tanulmányában az elsők közt hívta fel a figyelmet arra, hogy az 1925-ben létrejött, Sarlót megalapozó prágai Szent György Kör túlmutatott a hagyományos ifjúsági egyesületeken, mert kezdettől fogva a kisebbségi helyzet alapkérdéseire kereste a választ, s ezzel hosszú időre kínált a népszolgálatként felfogható szerepvállalási, azonosulási mintákat a szlovákiai magyar kulturális elitnek számára: *„A Szent György Kör ifjúsági mozgalmában többet kell látnunk, mint szervezkedést kultúrfeladatok elvégzésére. Általa és különösen későbbi fejlődési fázisával, a regősmozgalommal életfolyamat indul meg, az itteni magyar értelmiség demokratizálódása. Ezen ne politikai jelszavak és célkitűzések hódítását értsük, mely végre is csak felületi jelenség lenne, hanem az eddigi kultúrhordező rétegnek, a középosztálynak lassú átítatódását népközelségből, paraszti sorból vagy legalább is környezetből, az értelmiség körébe növekedett fiatal erőkkkel.”* (Krammer 1935, 29. p.) A spontán kialakult öregcserkész-mozgalom tehát a szlovenszkói magyarok nemzetiségi és társadalmi problémáira igyekezett új megoldásokat nyújtani. Ez pedig összefüggött a „demokratikus” nemzetállam kisebbségpolitikájának kétarcúságával, valamint a kisebbségi keretek között felnőtt első generáció nemzeti identitásának és állampolgári lojalitásának dilemmáival.³

-
- 1 Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-16-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.
  - 2 Hasonló „ideológiai” mozgalom volt még a két világháború közötti időszakban a Prohászka Körök, mely keresztényszocialista keretek között szerveződött, programjában azonban sok mindenben a Sarlót tekintette mintának. Erről I. Bajcsi 2015a.
  - 3 Ehhez I. Szarka 2016, 169–176. p. A Csehszlovák Köztársaság demokratikus ellentéteiről I. Zemko 2010.

Mindezt aláhúzza, hogy a prágai, brünni és pozsonyi „csehszlovák” egyetemek mellett létrejött öregcserkészkört olyan jórészt falusi vagy kisvárosi környezetből érkezett fiatalok alakították, akik munkás-paraszti gyökerekkel rendelkeztek, vagy az államváltás következtében deklasszálódott középosztálybeli családból származtak.⁴ A fiatalság ebben az időszakban a csehszlovákiai magyar cserkészek összefogása mellett a kisebbségi magyar népi rétegek (a parasztok és a munkások) szociális problémáinak feltárására törekedett, regös- és falujárásokat szervezett.⁵

Az öregcserkészek által kezdeményezett 1928. augusztusi gombaszögi táborozásán laza mozgalomként jött létre a Sarló, amelyet megalakulásakor a hasonlóan gondolkodó fiatal egyetemisták szülőföldjükért, a felvidéki magyarságért tenni akaró csoportjai alkottak. A szerveződésen belül klasszikus értelemben vett egyesületi élet nem folyt.⁶ Utólag is igazat adhatunk Krammer Jenőnek, aki szerint a sarlósok „*elitcsoportként nem alkottak nagyszámú társaságot, s aktív tevékenységük néhány fiatal értelmiségi felkészültségét és lelkesedését dicsérte*”.⁷ A Sarló sohasem vált tömegmozgalommá, a mozgalomban meghatározó személyek köre hozzátvetőleg 15 fős csoportot jelentett.⁸

4 A deklasszálódás a szociológia szerint olyan státuszszüllyedés, mely egy csoport társadalmi lesüllyedésére, lecsúszására utal. Gyakran olyan veszteségélményként definiálják, mely komoly frusztrációhoz is vezethet az érintettek körében (Szilágyi 2012, Lévay 1993).

5 Fogarassy László a következőket jegyzi meg a regösmozgalmakról: „A cserkészek kijártak a magyar falvakba, s fölvéve a kapcsolatot a helyi értelmiségiekkel, mesédélutánra hívták a falusi gyerekeket, énekekkel és játékkal szórakoztatva őket. Rövidesen népszokásokat és népdalokat is jegyeztek fel, vázlatokat készítettek a népművészet remekeiről (Nemesszeghy Jenő), majd pedig gyűjtés útján könyveket szereztek, amelyeket falusi iskolai és közkönyvtáraknak ajándékoztak. A Szent György Körök, majd a Sarló által kiírt regösversenyeken a regösjárásokban kitűnt örsöket díszoklevéllel, könyvekkel ajándékozzák meg.” (Fogarassy 1992, 34. p.)

6 Balogh Edgár, a sarlósok (szellemi) vezetője visszaemlékezésében így ír erről: „Sohasem voltunk egyesület. Nem létezett sarlós alapszabály, nem hordoztunk tagsági könyveket, még csak tagdíjat sem szedtünk be.” (Balogh 1965, 362. p.)

7 (Bajcsi, kézirat) „Tulajdonképpen csak kevesen alkotják úgy, hogy mozgalmi életük széles körre kiható sugárzása inkább csak érdeklődőkre és lelkesedőkre szorítkozik, mint aktív résztvevőkre. Elég találó, a Sarló elakadásakor Keszler-Balogh Edgárnak szegezett vád: »Nyolc éven át mindig ugyanazt a húsz fiút szervezte!« Számbelileg kevesen voltak, de a mozgalomban érvényesülő lelki tényezők annál tanulságosabbak. Kik alkotják a Szent György Kör, majd regösmozgalom, végül a Sarló élcsapatát?» (Krammer 1935, 29. p.)

8 A Sarló első monográfusa, Cornelius Deborah amerikai történésznő szerint a Szent György Körre épült vezetőség körülbelül tizenöt személyt jelentett. Nekik volt központi szerepük a Sarló szervezésében. A kiemelt személyiségek nagy része Pozsonyból, valamint Érsekújvárból származott. Ezt egészítette ki a Szlovákia középső és keleti részéről a mozgalomba került néhány agilis fiatal. (Cornelius 1998, 19–56. p.) Cornelius kutatásai szerint az alapító tagok közé tartozott például a pozsonyi csoporthoz tartozó Keszler Balogh Edgár, Limbacher Peéry Rezső, Terebessy János, Brogyányi Kálmán, Ludwig Aurél és Varga Imre. Az érsekújvári alapító csapatból rekrutálódott többek között Dobossy Imre, Dobossy László, Horváth Ferenc és Jócsik Lajos. Ezenkívül meg kell említeni Vass Lászlót, aki Rozsnyóról származott, valamint nagyszaltnai Szaltnai Rezsőt, aki a hivatalos vezetésben nem vett részt. Az alapító tagok között viszont nincs jelen Balázs András, Berecz Kálmán, Ferencz László, Porzolt László és Bólya Lajos sem. Uo.

A gombaszögi indulást követően a magyarországi népi mozgalomhoz kötődő irányonaltól egyre inkább a baloldali szocialista ideológia irányába tájékozódtak. Ebben a soktényezős folyamatban meghatározó, ugyanakkor mégis ambivalens szerepe volt a Sarló főszerzőjének és ideológiai vezetőjének, Balogh Edgárnak.⁹ 1931-től egy részük ugyanis Baloghgal együtt a marxista-kommunista eszmék felé fordult, ami nagyban hozzájárult a Sarló 1932 és 1934 közötti szétforgácsolódásához.¹⁰

A Trianon előtti Magyarországon született, de már jórészt Csehszlovákiában szocializálódott sarlós csoportról számos elemzés, szaktanulmány és adatközlés látott napvilágot. Ezek nagy részét azonban maguk a sarlósok írták főként a pártállami időszakban.¹¹ Mindenesetre a rendszerváltásig a mozgalomról többségében idealizált értékelések, politikailag elfogult munkák jelentek meg. Cornelius Deborah angol nyelvű doktori értekezésében ideológiailag elfogulatlan értékelést adott, de csak csekély mértékben támaszkodott azokra a levéltári forrásokra, amelyek révén árnyaltabb képet kaphatunk a mozgalom ideológiai változásainak soktényezős folyamatáról.¹² Ezt a hiányt kívánjuk ebben a tanulmányban pótolni azzal, hogy újonnan előkerült magyarországi diplomáciai és rendőrségi források alapján bemutatjuk a korabeli hivatalos Magyarország megítélését a Sarlóról. Természetesen hangsúlyozni kell, hogy különösen a gyakran elfogult – befeketítő szándéktól sem mentes helyi forrásokra támaszkodó – jelentéseket erős kritikával szükséges kezelni, hiszen céljuk sok esetben nem a szereplők reális értékelése, hanem éppen ellenkezőleg, a közéletben való diszkreditálása, a magyarországi kapcsolatok, utazások megnehezítése vagy éppen lehetetlenné tétele volt. Mint ahogyan hasonló óvatossággal és fenntartásokkal kell kezelni azokat a csehszlovák rendőrségi és közigazgatási jelentéseket is, amelyek a szlovákiai és kárpátaljai magyar ifjúsági mozgalmak megfigyelése alapján készültek. Forráselemző tanulmányunkkal ezért a sarlósok rövid ideig tartó baloldali kommunista orientációjának a reális megítéléséhez szeretnénk fontos magyarországi provenienciájú adalékokkal szolgálni. Mégpedig abban a reményben, hogy a 20. századi kisebbségtörténeti összképben rendkívül fontos és pozitív szerepet játszott nemzedék emlékezetét nem a szélsőséges meg-

9 Balogh Edgár (1906–1996): publicista, szerkesztő, etnográfus. A Sarló fő ideológusa és szervezője. Nagyrészt személyéhez kötődik a mozgalom marxizmusba vezetése. Már 1930-tól a kommunizmus mellett köteleződött el. Romániai illetőségére hivatkozva 1935-ben kiutasították Csehszlovákiából (Fónod 1997, 25–26. p).

10 Erről I. Bajcsi, 2015b.

11 A pártállami évek előtt született meg Jócsik „nemzedéki összefoglalója” (Jócsik 1939). A kommunista éra időszakában napvilágot látott, két világháború közötti időszakot idéző sarlós visszaemlékezések közé tartozik például Balogh Edgár Hét próba c. munkája 1965-ben, melyet később újra kiadtak (Balogh 1981), valamint Kovács Endre Korszakváltás c. műve (Kovács 1981). Ugyanebben az időszakban a generáció tagjainak tanulmányai alapján jelent meg az Ez volt a Sarló c. kötet (Sándor 1978). A rendszerváltást követő évekből pedig Peéry Rezső „visszaemlékező” munkáját kell kiemelni (Peéry 1994).

12 A disszertáció alapján adta ki Cornelius angol nyelvű könyvét a mozgalomról (Cornelius 1998).

közelítések – a kritikátlan rajongás vagy a parttalan gyűlölködés gesztusai és hangjai – fogják meghatározni.

A baloldali mozgalom ugyanis nemcsak a csehszlovákiai magyarság körében, de határon túli – magyarországi és erdélyi – ifjúsági mozgalmakra is hatással volt. A hasonló – népi és szociális szellemiségű és ideológiájú – magyarországi fiatalokkal, elsősorban a Bartha Miklós Társasággal és a Bethlen Gábor Körrel különösen jó viszonyt ápolt.¹³ A Horthy-korszak keresztény-nemzeti magyarországi politikai elitjei viszont kezdettől fogva gyanakodva figyelték az egyre inkább baloldali, végül kommunista irányba tájékozódó csehszlovákiai magyar egyetemista körök tevékenységét. Ezt igazolják azok az 1929 és 1939 között született konzuli és követségi, valamint rendőrségi jelentések, amelyek mostani elemzésem fő forrásanyagát képezik. A prágai követség és a pozsonyi konzulátus, illetve a magyarországi rendőrség jelentései azonban általában véve elfogultak és híven tükrözték a hivatalos konzervatív politika álláspontját a baloldali irányú kisebbségi mozgalomról.¹⁴

A népi mozgalom és a „faji triász” hatása és magyarországi kritikája (1925–1928)

Az 1925-ben megalakult Szent György Kör időszakában az öregcserkész-fiatalok elsősorban a magyarországi népi mozgalom felé tájékozódtak. 1927-től kezdődően viszont egyre határozottabban megjelentek körükben a baloldali-szocialista ideológiára mutató tendenciák. Ezzel párhuzamosan már ebben a kezdeti stádiumában sor került olyan konfliktusokra, amelyek a hivatalos Magyarországgal való viszony elmérgesedésére utaltak. Ezek a nézetkülönbségek elsősorban a fiatalok ideológiai tájékozódása kapcsán jelentek meg. Az egyik első ilyen ideológiai (irodalmi) háttérű támadás Magyarország irányából, Berzeviczy Albert részéről érte az egyetemista csoportot.¹⁵ Az

13 Balogh Edgár kiemelte visszaemlékezésében, hogy mindkét mozgalom közel állt ideológiájában a sarlósokhoz, mely a parasztkérdést és a szocializmus biztatásait is magán viselte (Balogh 1981, 153. p). Bartha Miklós Társaság: 1925-ben megalakult budapesti diákszervezetként működött. Vezetője Fábíán Dániel volt. A szervezet 1928 őszétől irodalmi alosztályt, szociálpolitikai bizottságot és falubizottságot működtetett, vitaciklust rendezett, majd 1929-től megindította az Új Magyar Föld c. folyóiratot. Bethlen Gábor Kör: A szegedi protestáns egyetemi hallgatók által 1921-ben megalakított, majd 1927-ben újjászervezett mozgalom. Elnöke Buday György volt. 1928-tól tanyajárásokat, majd 1929-től agrársettlemment mozgalmat szerveztek Magyarországon. (Ladányi 1995, Kiss–Vajda 2012, Papp 2012.)

14 Simon Attila ugyancsak megjegyzi az csehszlovákiai aktivistákról írt könyvében, hogy a hivatalos budapesti politikának főleg az ellenzéki magyar pártokkal volt kapcsolata. Az aktivista irányvonalat pedig „nemzetárulónak” bélyegezte, így aztán a hivatalos jelentések nem minden esetben megbízhatóak (Simon 2013, 13. p).

15 Berzeviczy Albert a Sáros megyei Berzevicén született 1853-ban. A Szabadelvű Párt vezető politikusai közé tartozott és jelentős történetírói munkássággal is rendelkezett. Vallás- és közoktatásügyi miniszterként működött Tisza István első kormányában. Később az MTA tagja, majd elnöke. Aktív szerepet játszott a trianoni Magyarország művelődéspolitikájának az irá-

1927-es konfliktus során a Magyar Tudományos Akadémia elnöke „becsehelteknek” nevezte a fiatalokat, hiszen véleménye szerint azok az Ady kultusszal a csehek érdekeit szolgálják.¹⁶ A Szent György Kör öregcserkészei számára ebben az időszakban irodalmi példaképnek számító Ady Endre mellett a magyarországi népi mozgalom két meghatározó alakja, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső jelentette a magyarországi mintát. Ez az úgynevezett „faji triász” az Erdélyi Fiatalokhoz hasonlóan a csehszlovákiai magyar fiatal értelmiség egy része számára is meghatározó jelentőségűnek számított.¹⁷

Balogh Edgár Szalatnai Rezsővel 1927 februárjában folytatott levelezésében először utalt a hivatalos magyarországi körök konzervatív álláspontjára, amely kritikusan értékelte a csehszlovákiai magyar egyetemi értelmiség szociális alapokon álló világnézetét.¹⁸ Balognak komoly dilemmát okozott az Ady Endre és Móricz Zsigmond ellen indított támadás. Erre hivatkozva utasította el a Szalatnai Rezsővel tervezett közös budapesti útját, kiemelve a „konzervatív” Magyarország irányában érzett fenntartásait és meg hasonlítását: *„Tehát Pestre, sajnos, most együtt nem mehetünk. Mert Pesten olyan államba botolnék bele, melyet minden új belátáson és józanságon keresztül mégis csak betegen, bolondosan, bűnösen szeretek. S ez a konfliktus sok az én gyengeségemnek. Most nem is tudnék oda menni. Ahol Móricz Zsigmondot árulónak nevezik. És Berzeviczyék Adyt akarják leócsárolni.”*¹⁹

Ezek a sorok azt is igazolják, hogy a fiatalok népi ideológiája szoros összefüggésben állt kisebbségi helyzetükből fakadó állampolgári dilemmáikkal és Magyarországhoz fűződő egyre ambivalensebb viszonyukkal. Magyarországtól való „eszmei” távolodásuk különösen megterhelő volt kisebbségi magyarokként, hiszen helyzetükből fakadóan Csehszlovákiával is komoly ellentétbe kerültek: *„Itt legalább a végsőkig teljes harmonikus lelkeimmel gyűlölhetek, mert akiket gyűlölöm kell gondolkodásomból kifolyólag, azokat az esztelen érzelmességem is vakon gyűlöl. Mert ütnek, az apámat öreggé,*

---

nyításában. Erről I. Berzeviczy 2015. Balogh Edgár visszaemlékezése szerint a prágai, pozsonyi magyar egyetemisták 1927 végén ellentétbe kerültek a csehszlovákiai magyar konzervatív politikai elittel a fiatalok által ápolt Ady-kultusz miatt. „Ez a csehszlovákiai Ady vita átcsapott Magyarországra is. Berzeviczy Albert, egyébként az olasz illetve a reneszánsz kultúra kitűnő ismerője, ellenben süket és vak volt a modern kérdésekkel szemben, minket becsehelteknek deklarált egy beszédében és megszólított azért, mert Ady kultuszunkkal mintegy a csehek érdekeit szolgáltuk. Valami fantasztikusan örült vád volt.” (M. Kiss 1981, 19–20. p.)

16 „A vádemelés éle a csehszlovákiai magyar ifjúság ellen irányult, most kaptuk meg a magunkét a Móricz-körútért is, s mindazért, amin a csehszlovákiai konzervatívok fingója már kicsorbult. Berzeviczy, a magyar reneszánsz ragyogásának s az abszolutizmus Magyar borulatának történetírója, ezúttal vaktában vagdalózott: azzal akarta visszaretteníteni a fiatalokat, hogy az Ady kultuszt a cseh hatóságok sugalmazzák a kisebbségi magyar ifjúság elnemzetietlenítése és az „anyaország”-gal való szembefordítása végett.” (Balogh 1981, 75–76. p.)

17 Ehhez ld. Vigh 2004, 64–72. p.

18 Szalatnai Rezső (1904–1977): irodalomtörténész, a Sarló mozgalom tagja. A kommunizmus-sal és a kommunista párthoz való csatlakozással nem értett egyet. A baloldali ideológia híveként szociáldemokrata nézeteket vallott. (Fónod 1997, 292. p.)

19 Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára. Szalatnai hagyatéék. Ms 4251/113.

reszketőssé, idegessé nyomják s társaimat is, engem is éheztetnek. S a nemzetemet nyomják.”²⁰ Balogh Edgár leveléből az is kiderült, hogy míg Csehszlovákia fölött érzelmektől mentesen és saját meghasonlása nélkül mondott ítéletet, amire a legfőbb okot családja és saját szociális helyzete szolgáltatta, addig Magyarországhoz erős érzelmi, kulturális szálak fűzték, ugyanakkor racionális szempontból már nem tudott azonosulni az „anyaországi” konzervatív kurzussal. Ezért Magyarország irányában erősebbek voltak politikai-ideológiai dilemmái.²¹

Azt is hozzá kell azonban tenni, hogy a fiatalok baloldali irányváltásáig a magyarországi külképviseltek és kormányzati körök sem tekintették teljes egészében elítélendő és „ellenséges” mozgalomnak az öregcserkész-mozgalmat, bár már ekkor előfordult, hogy panaszt váltott ki a Szent György Kör tevékenysége.²² Az 1928-as évben például maga Szekfű Gyula is pozitívan értékelte a fiatalok Vetés c. röpiratát.²³

„A balra át” időszaka és a kritikus vélemények felerősödése (1928–1931)

A Sarló mozgalom 1928. augusztusi gombaszögi megalakulását követően fokozatosan eltávolodott a népi vonaltól és baloldali-szocialista irányba tájékozódott. Ez pedig okot adott a konzervatív irányvonalú Magyarországnak egyre kritikusabb vélemény megformálására a Sarló mozgalomról. Az anyaország elutasító álláspontja 1929-ben már egyre határozottabban megnyilvánult politikai körökben is. Mindezt legkorábban a pozsonyi konzul 1929. évi decemberi jelentése bizonyítja, amely kifogásolta a mozgalom „irredenta”-ellenességét és baloldali nézeteit. Bartók László pozsonyi magyar konzul már ekkor éles hangvételű véleményt fogalmazott meg a mozgalom baloldali vezetéséről – elsősorban Keszler Balogh Edgárról. Az elítélő hangvételű jelentés szélsőséges álláspontot képviselt és rendkívül negatív hangnemben írt a sarlósokról: „Rendkívül fanatikusak, gyűlölnék mindenkit, aki nem ismeri el őket. [...] Általában jel-

20 Uo.

21 Jól tükrözik ezt a kettősséget az alábbi mondatok: „Magyar kisebbségi diáknak feljutni Budapestre, ebben benne van a legszebb kielégülés öröme, mély lélegzetvétele. S valami horkanás és hőkölés is: csalódottság és ellenkezés keveréke. Itt jártam végre, ahol minden az én nyelvemen zeng, ahol irodalmi fedezete van utcának és hídnak és szobornak és panorámának, ismerős korok és képek cikáznak át a pillanatokon. S mégis mintha fakult őszi fény kapcsolna ki mélaságával a hars élet durvaságából. Talán a frontról hazalátogató katona ödöng így üres délutánokon, értelmetlenül és feldúltn. Enyém minden, még sincs közöm semmihez.” (Balogh 1981, 70. p.)

22 Debreceni Déri Múzeum. Sarlós-gyűjtemény. (DDM SGy) DSX. 86. 1198. 1-8.

23 Erről Balogh Edgár a Hét próba c. visszaemlékezésében a következőket írja: „Aki A magyar állam életrajza megírásakor az állam Ding an sich-fogalmát ruházta fel szerves élettulajdonosságokkal, nem tagadhatta meg tőlünk, a nemzeti államból kiesett magyar fiataloktól, hogy agyunkban a faj vagy nemzet fantomját materializáljuk valóságból vett elemekkel.” (Balogh 1981, 132. p.)

lemző reájuk a magyar viszonyokkal való buzgó foglalkozásuk. De míg a legtöbb magyar az elszakított területeken a mai Magyarországtól a jobb jövőt várja, ők Magyarországhoz visszakerülni nem akarnak.”²⁴A konzuli jelentés a legnagyobb problémát tehát abban látta, hogy a fiatalok úgymond nem kívánták vissza a Trianon előtti viszonyokat. Ugyanakkor azzal is megvádolta a sarlósokat, hogy Baloghék teljes egészében elítélték a korabeli magyarországi politikai rendszert: „Az irredenta a legnagyobb bűn a szemükben. Állandóan a legdurvább kitételekkel támadják a mai magyarországi rendszert és a baloldali pártok uralomra jutásától várják ott a helyzet javulását. Közép-európai gazdasági közösségről álmodoznak, amely előbb-utóbb amúgy is megszüntetné a határokat, de jelenleg – szerintük – csak örülhetünk, hogy nem élünk Magyarországon.”²⁵ Ahogy arra az idézet is utalt, a fiatalok vezetőségének nagy része ebben az időszakban valóban a baloldali ideológia felé orientálódott és a revíziós célok helyett egyfajta közép-európai államközösség (dunai-konföderáció) létrehozásáról gondolkodott, ami szerintük a kisebbségi problémák és a nemzetállami nacionalista problémák számára új megoldást nyújthatott volna.²⁶

24 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) K63 1930-7/44 207/pol.

25 A konzuli jelentés a következőképp folytatódott: „Állandó érintkezésben állanak az itt élő emigráns zsidó írőkkel, akik állandóan védik őket lapjaikban, amelyek a kormány pénzén jelennek meg. Miért, ha tényleg becsületes magyar munkát végeznek, a cseh kormány tudja jól, mire költ. Leghívebb védelmezőjük Szalattnai Ráchel Rezső, akire jellemző, hogy a sarlósok maguk közt is sajtó prostituáltként neveznek, kifelé őt megtagadják, de minden éjjel együtt látható Kesslerrel és annak információi alapján írja a pozsonyi Napban a sarlósokat magasztaló, egyébként minden becsületes magyar megmozdulást lepiszkoló cikkeit. [...] Állandó összeköttetésben állanak, különösen cseh körökkel, ahol nem szűnnek meg Magyarországról lebirálóan beszélni, de viszont mindig példaképpen állítsák eléink az oroszországi viszonyokat.” A Szalattnai Rezsővel szemben megfogalmazott hiperkritikus értékelés indokoltsága a megvádolt pozsonyi magyar értelmiségi egész életútja alapján erősen megkérdőjelezhető. Uo.

26 Balogh Edgár visszaemlékezése szerint az új nemzedék a kisebbségi problémák megoldására 1928 második felétől, de 1929-től már állandó témaként hangsúlyozta a nemzetállami elgondolásokkal szemben azokat a kelet-európai konföderációs elképzeléseit, melynek megvalósításában a kisebbségi magyarságnak közvetítő – „híd” szerepet szánt (M. Kiss 1981, 22–23. p). A fiatalok nemcsak Jászi Oszkárt, hanem Kossuth Lajost is példának tekintették dunai konföderációs elképzeléseikben. Boross Zoltán 1930 márciusában A Nap hasábjain írott Kossuth Lajos dunai konföderációja és az új nemzedék c. írásában azonban azt is kifejtette, hogy a 19. századi politikai elveitől eltérően a fiatalok saját helyzetükre vonatkoztatott dunai konföderációban gondolkodnak, mely az államkonföderáció helyett az egyes nemzetek – magyarok, románok és szlávok – között megvalósuló konföderációt jelentette (Boross 1930, 8. p). Vö. Boross Zoltán ugyanakkor A Duna – konföderációról c. írásában részletesen is kifejtette a sarlósok konföderációs elképzelését. A fiatalok két lépcsőben vélték megvalósítani a szövetséget. Az első rész a négy állam önkéntes államszövetségét jelentette volna. Az államszövetségnek volnának közös ügyei. Második lépésben konföderatív állammá alakulna át az államszövetség. DDM SGY DS. X. 86. 230. 2.

Miközben erre az időszakra vonatkozóan a pozsonyi magyar konzul számára a fő gondot a fiatalok baloldali orientációja jelentette. A Sarló ideológiájával kapcsolatos kettősségekre ezért hívta fel a külügyminiszter figyelmét 1929 végén.²⁷ Bartók konzul számára elfogadhatatlannak bizonyult, hogy a mozgalom egyértelműen baloldali szemléletet képviselt. Jelentéseiben a fokozatosan marxista meggyőződésűvé vált Balogh Edgár személyét emelte ki, akinek tehetsége által sikerül összetartani a különböző baloldali vonulatokat a mozgalomban.²⁸

A Sarló és a magyarországi kormány közötti kapcsolatok végleges megromlása az 1930. március 15-ei „koszorú-affér” után következett be. Két sarlós – Terebessy János és Varga Imre – a nemzeti ünnep alkalmából a dunai – magyar, szlovák, cseh, román, horvát, szerb – népek színeivel és vörös szalaggal díszített koszorút akart elhelyezni a pesti Petőfi-szobron, de a magyarországi rendőrség ezt megakadályozta.²⁹ Ezután a sarlósok Brogyányi Kálmánt küldték a két megbízott után, akinek azt javasolták, hogy végül Tánacsics Mihály sírjára tegye le a koszorút.³⁰ Brogyányit Farkas István szociáldemokrata országgyűlési képviselő is kikísérte a Kerepesi temetőbe, és a Tánacsics-sír talapzatára helyezték a koszorút.³¹

27 „Erről nyilatkozni igen nehéz, mert mindegyik más feleletet ad erre a kérdésre. Egyesek szerint különböző világnézetű haladó szellemű egyetemi hallgatók, mások viszont azt állítják, hogy egységes világnézetűek. Egyes belépni akaró fiúkat azzal utasítottak el, hogy világnézetük nem megfelelő és egyes túlzó kijelentéseket azzal támasztják alá, hogy az egész Sarló ezeket vallja.” MNL OL K63 1930-7/44 207/pol.

28 „A brünni ifjusági ankéton viszont Kessler kijelentette Törköly szenátor úrnak, hogy vannak köztük kommunisták, bár ő nem az, de ha ezt nyíltan bevallaná, elvesztené lába alól a talajt. A valóság azt hiszem az, hogy mind balfelé orientálódnak. Egyesek nagyon, mások kevésbé szélsőségesek és Kessler szervezőképességének és rábeszélő tehetségének sikerül mindig összetartani a különböző felfogásokat.” Uo.

29 Terebessy János (1907–1990): publicista. A Sarló vezető tagja volt. 1931 után a kommunista eszmék híve. Irányítója volt a Sarló ifjúmunkásokkal szervezett Vörös Barátság nevű szervezetnek. Koronatanú volt a kosúti csendőrtűzhöz kötődő Major István elleni perben. Később a trockista eszmékkel is rokonszenvezett (Fónod 1997, 321–322. p). Varga Imre (1910–1990): demográfiai, pedagógiai szakíró, történész. A Sarló mozgalom egyik alapító tagja. Később a Prohászka Körök tagja és az SZMKE körzeti, központi titkára. Nevéhez fűződik a Szülőföldem, Csallóköz c. 1977-es munka (Fónod 1997, 354–355. p). Balogh Edgár visszamemlékezésében a következőket írta a koszorúzás megghiúsulásáról: „Akadályba ütközhetek, mert távirat érkezett az ünnep előestjén, hogy a koszorúaszt a rendőrség nem engedélyezi, s kötelezvényt írtak velük alá, hogy a tervtől eltekintenek”. (Balogh 1981, 182. p.)

30 Brogyányi Kálmán (1905–1978): műkritikus és publicista. A Sarló vezető tagja volt. A Vetés c. sarlós röpirat szerkesztője. 1931-et követően konfliktusai adódtak a radikalizálódó mozgalommal. Nem csatlakozott a kommunista irányvonalhoz, inkább szociáldemokrata elveket vallott. 1938-at követően Szlovákiában maradt és a szélsőjobboldali ideológia irányába tájékozódott (Fónod 1997, 42. p).

31 Erről I.: DDM SGy. DS. X. 84. 247.1. Az esemény nagy visszhangot keltett és még a magyarországi parlamentben is szó esett róla Szcitovszky Béla belügyminiszter és Farkas István, szociáldemokrata politikus szöváltásaiban, aki interpellációt nyújtott be a koszorúzás megaka-

A koszorú-ügy következtében a fiatalokat – több sarlós írás szerint – kitiltották Magyarországról, ami azonban részigazság, melynek körülményeire a továbbiakban fogunk rávilágítani.³² Mindenesetre a koszorú-affért magyarországi diáktüntetések, valamint a sarlósoknak a magyarországi szervezetekkel beálló rövid „elhidegülése” követte. A diáktüntetést a jobboldali diákmozgalmak szervezték. A sarlósok személyes életében is változásokat okozott a botrányosnak minősített koszorúzási kísérlet. Például nagy valószínűséggel ennek az afférnak a következménye volt az is, hogy Vass Lászlót, a Sarló egyik vezető személyiségét és „magyarországi követét” kitiltották az Eötvös Kollégiumból. Vass a következőket írta Balogh Edgárnak 1930. július 4-ei levelében: *„Még Pestről kellett volna megírnom: az Eötvös Collegium Igazgatósága felsőbb utasításra hallgatva szeptember 1-től kizár tagjai közül (Konferencia határozat). Megokolás: egy olyan mozgalomban exponáltam magam, amelyet az állami hatóságok is hazaárulónak bélyegeztek. A határozatot hivatalosan nem adták át nekem. De a következőket tudtam meg egyik prof.-tól: a határozatot nem fogják nekem kézbesíteni, mert attól tartanak, hogy én azt felhasználva, a Sarló útján »kulturbotrányt« csinálnék.»*³³

A „marxista” Sarló mint nemzeti ellenség

1931-ben a hivatalos Magyarország számára egyértelművé vált a sarlós vezetők egy részének kommunista tájékozódása. Ezzel párhuzamosan a fiatalok anyaországi megfigyelése nagyobb hangsúlyt kapott.³⁴ Balogh Edgár kiemelte visszaemlékezésében,

---

dályozása miatt. Az országgyűlés képviselőházának 370. ülése alkalmából 1930. március 19-én, szerdán Farkas István ugyanis kérdőre vonta a kormányt, ezzel együtt a rendőrséget, mivel nem engedélyezte a Petőfi-szobor megkoszorúzását a fiataloknak. Sczitovszky Béla reagálva a szociáldemokrata képviselő szavaira a sarlósokról való kritikus véleményében kifejtette, hogy a mozgalomnak nincs jelentősége, és a cseh propaganda eszközeinek tekintette a fiatalokat (Balogh 1981, 140. p).

32 Balogh Edgár írja visszaemlékezésében: „Minket azonban, a Sarló vezetőit, egyszerűen kitiltottak Magyarországról. Nem kaphattunk többé vízumot. Igaz, hogy csehszlovák részről viszont útlevelet nem adtak többé.” (Balogh 1981, 212. p.)

33 A levél a következőképp folytatódik: „Ellenben nevelői állást szereztek nekem, szept. 1-től egy évi időtartamra. Mit tehettem volna? Amikor már Farkas Gyula is előre figyelmeztetett, hogy a június végi konferencián kicsapnak a Coll.ból. Belenyugodtam, a nevelői állást elfogadtam. Az igazgatóval nem vitatkoztam, hiszen még egy évem van az egyetemen. Láttad volna, mennyire fájtt örökre megválni a Collegiumtól [...] Mert nagyon megszerettem. Tanulmányi előmenetelem ellen semmi kifogásuk nem volt. Nem is lehetett. Nem baj! Lesz valahogy. Csak a gyomrom javuljon. Egyre kérlek: a Coll.-ból való kizárásomról sok szó ne essék köztetek, semmit sem szabad belőle csinálni, mert esetleg egész hátralevő életemet teszitek tönkre!!” DDM SGy. DSX 86.373.14. Vass László (1905–1950): újságíró és publicista. A Sarló meghatározó tagja és „budapesti követe”. Magyarországon folytatta egyetemi tanulmányait, az Eötvös Kollégium tagja volt. A Sarló és a magyarországi ifjúsági mozgalmak közötti kapcsolatok megszervezésében komoly szerepet játszott (Fónod 1997, 356–357. p).

34 „Megbízható részről nyert bizalmas értesüléseim szerint a szlovenszkoí »Sarló« nevű progresszív diákegyesület kapcsolatot tart fenn a párisi kommunistákkal és a »Sarló« három tagja,

hogy 1931 „az az idő, amikor már Gömbös Gyula magyar miniszterelnök a prágai magyar követség útján [...] rendszeresen tájékoztatta magát a csehszlovákiai Sarló működéséről”.³⁵ Ezt igazolja a követségi tanácsos 1931. áprilisi jelentése, amely szerint a sarlós vezetők Magyarországra való beutazásának ellenőrzése elsősorban az anyaországi diákság radikalizálódásának megfékezése érdekében vált fontossá: „Miután valószínű, hogy a »Sarló« egyesületnek a magyarországi radikálizmusra hajló diákság körében exponensei vannak, célszerű volna a »Sarló« vezető tagjait magyarországi utazásuk alkalmával erős megfigyelés alá helyezni. A »Sarló« legjelentősebb tagjai Keszler-Balogh Edgár, Terebessy János, Limbacher Rezső, Jócsik Lajos, Dobossy Imre, Horváth Ferenc, Brogyányi Kálmán egyetemi hallgatók.”³⁶ A jelentésből az is kiderült, hogy a megfigyelték személyét elsősorban azok a sarlósok adták, akik 1931-ben a kommunizmus irányába orientálódtak.³⁷ Közéjük tartozott Porzsolts László is, akit szintén kommunista agitátorként tartottak számon a beszámolók.³⁸ Egy későbbi jelentés

---

nevezetesen Terebessy János, Brogyányi Kálmán és Peéry nevet /anyja neve/ gyakran használó Limbacher Rezső nevű pozsonyi diákvezér, aki a »Sarló« című progresszív diákegységnek egyik legaktívabb tagja, az elmúlt évben Párisban voltak azon állítólagos célból, hogy ott kommunista agitátor kurzust végezzenek.” MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318. 1738/Pol.1931.

35 Balogh Edgár ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy véleménye szerint leginkább a mozgalomban megerősödő szocialista-kommunista „kulcsszerep” lehetett Gömbösék számára mérvadó a szomszéd állam magyar mozgalmának megfigyelésével kapcsolatban, mely szerint egyúttal belejátszott Budapest kisebbségi magyar politikával kapcsolatos tevékenységébe (Balogh 1981, 333. p).

36 A sarlósok Magyarországgal kapcsolatos terveire külön felhívta a figyelmet a jelentés. Brogyányi Kálmán személyével kapcsolatban például megjegyezte, hogy Magyarországon tervezte folytatni a tanulmányait. A Sarlóból való kiválása pedig „csupán azt célozza, hogy Magyarországon leendő elhelyezkedése alkalmával erre hivatkozhasson, a valóságban azonban állítólag feladata lesz egy még szorosabb összeköttetés megteremtése a »Sarlósok« és a magyarországi radikális diákság között”. MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318. 1738/Pol.1931. (Limbacher) Peéry Rezső (1910–1977): publicista és kritikus. A Sarló vezető tagja. 1930-tól ő is a kommunizmus irányába fordult. 1933-ra azonban Zsolt Lászlóval együtt kilépett a pártból (Fónod 1997, 250–251. p). Jócsik Lajos (1910–1980): szociológus, publicista, író. Szintén a kommunista elköteleződésű sarlósok közé tartozott az 1930-as évek kezdetén. Ő is párttag volt. 1934-től azonban ő is eltávolodott a marxizmustól. Dobossy Imre (1908–1981): publicista. A Sarló vezető tagja volt. A mozgalmon belül főként kisebbségpolitikai kérdésekkel foglalkozott. Később ő is a kommunista irányba tájékozódott (Fónod 1997, 67–68. p). Horváth Ferenc (1907–1990): publicista, szociológus. A Sarló vezetői közé tartozott. Balogh Edgárt követően ő volt a mozgalom elnöke. Ő is a kommunista irányvonalat követte. (Fónod 1997, 126–127. p).

37 A követségi tanácsos egyúttal utasította a külképviseleti hatóságokat, hogy az említett sarlósok vízum iránti kérelmét a nagykövetségre felterjesszék. MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318. 1738/Pol.1931.

38 A jelentés a megfigyelték – a Porzsolts fivérek – családi körülményei és magyarországi kapcsolatai mellett elsősorban azok kommunista előéletével foglalkozott: „[...] bizalmas értesülés szerint Dr. Porzsolts Aladár pozsonyi ügyvéd fiai: Dr. Porzsolts László és Imre Prágában kommunista

alapján a megfigyelt sarlósok névsora ugyanakkor Ferencz Lászlóval egészült ki.³⁹ Az említett személyek nemcsak ideológiailag, politikailag is elköteleződtek a marxizmus irányában és 1931 után mindnyájan a Csehszlovák Kommunista Párt tagjaivá váltak.⁴⁰

A fenti – marxista irányba tájékozódó – sarlósokat a magyarországi külképviseleti szer-
vek ebben az időszakban a legaktívabb tagoknak tekintették. A jelentések a fiatalok sze-
mélyes tulajdonságai mellett információt adtak azok családi körülményeiről, foglalkozásá-
ról, és kommunista irányú tevékenységüket is jellemezték. Balogh Edgár mellett a „legve-
szedelmesebb” sarlósnak Jócsik Lajost tekintették, akiről megjegyezték, „*Brünnben egy
gyűjtés alkalmával kijelentette, hogy addig nem ad, amíg minden templomból nem lesz
istálló*”.⁴¹ A fenti személyeken kívül a sarlós megfigyelték között szerepelt még Dobossy
László, akinek Magyarországra való beutazási kérelmét 1932-ben elutasították.⁴²

A sarlósok ellenőrzését nemcsak a fentiekben jelzett – párizsi kommunistákkal léte-
sített – kapcsolataik húzták alá, de azok az információk is, miszerint összeköttetésben
álltak Moszkvával, hiszen „*a »Sarló« című progresszív diákegyesület helyiségének címé-
re már hónapok óta járnak a Szovjetországra magyar nyelven megjelenő orga-
numok, így többek között a Moszkvában megjelenő »Sarló és Kalapács« című lap [...]*”.⁴³

---

agítátorok. Nevezetteknek Komárom-Újszőnyben birtokuk van és ide át szoktak járni. Dr. Porzolt László 1908-ban született és a prágai Károly egyetemen szerzett doktori oklevelet, öccse Imre pedig 1909-ben született, orvos és egy ízben Prágában rövid időre le is volt tar-
tózta, miután egy kommunista tüntető menetben zászlót vitt.” MNL OL K 149 651.f.2./1939-
1-9318. Res 5086/1931. Porzolt vagy Zsolt László (1906–1970): szociológus, publicista. A
húszas évek végén bekapcsolódott a Sarló munkájába és a kommunista ifjúsági mozgalomba.
Később a trockista irányvonalat követte. 1933-ra kilépett a kommunista pártból. (Szlovákiai
Magyar Adatbank. A [cseh]szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napja-
inkig. <http://adatbank.sk/lexikon/porzolt-laszlo-zsolt-laszlo-lars-porsholt/> [2017. 01. 20.]

39 MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318. 2522/pol. 1931. Sarlósok. Dobossy Imre és László,
Ferencz László és Porzolt László. 1931. VI. 8. (1288.) Ferencz László (1909–1979): publi-
cista, lapszerkesztő. A Sarló egyik legbaloldali vezetője. A mozgalom megszűnése
után a CSKP funkcionáriusa lett (Fónod 1997, 88. p).

40 Itt azonban meg kell jegyezni, hogy Balogh Edgár rendezetlen állampolgársága miatt hivata-
losan nem lehetett a CSKP tagja. Sándor László levele Boross Zoltánnak DSX. 86. 1154. 1.
A Csehszlovák Kommunista Párt történetéhez I. Rupnik 2002.

41 MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. Másolat a 2522/pol.-1931. számhoz.

42 Dobossy budapesti múzeumi könyvtárakat szeretett volna meglátogatni és egy hónapig
kívánt Magyarországon tartózkodni. Ehhez I. MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318.
6056/pol. Dobossy László (1910–1999): irodalomtörténész, szótáríró és műfordító. A Sarló
vezető tagja, 1931-et követően pedig a prágai csoport vezetője. A mozgalmon belül elsősor-
ban pedagógiai kérdésekkel foglalkozott. Sarlóként a kommunista ideológia irányába tájé-
kozódott. (Fónod 1997, 67–68. p).

43 „A pozsonyi m. kir. konzulátus jelenti, hogy bizalmas értesülései szerint a »Sarló« című prog-
resszív diákegyesület helyiségének címére már hónapok óta járnak a Szovjetországra
magyar nyelven megjelenő organumok, így többek között a Moszkvában megjelenő »Sarló és
Kalapács« című lap, amelynek a szerkesztősége a Nikolskaja 10. szám alatt van.” MNL OL K
149 651.f.2./1939-1-9318. 2315/Pol.1931.

A sarlósok moszkvai kapcsolatait az 1931. július 15-i pozsonyi konzuli jelentés is hangsúlyozta. Bartók László konzul ugyancsak felhívta a külügyminiszter figyelmét a baloldali fiatalság nemzetközi tevékenységére. Véleménye szerint a sarlósok erdélyi, berlini, bécsi és moszkvai utazásainak érdemes lenne nagyobb figyelmet szentelni.⁴⁴ A konzul ugyanazon jelentésében arról informálta a külügyminisztert, hogy Érsekújvárott kialakulóban van a kommunista irányvonalú Szovjetunió barátainak a társasága, amelynek szervezői bázisát érsekújvári származású sarlós vezetők adják: *„Eddig még nem ellenőrizhetett információm szerint Érsekújvárott állítólag alakulóban van a Szovjetunió barátainak a társasága, amelynek szervezői Dobossy Imre és László, Jócsik Lajos és Balázs András volnának.”*⁴⁵

A Szovjetunió Barátainak Köre

A sarlósokkal kapcsolatos jelentések egy része 1931 második felétől a Szovjetunió Barátok Köre nevű mozgalomban kifejtett tevékenységüket forszírozta. Az új szélső-baloldali ifjúsági szerveződés megalakulásának hírért 1931. július 17-én megerősítette Bartók László konzul. A leírás alapján az 1931. július 15-ei alakuló gyűlésen kb. 200 személy volt jelen. Az értelmiségiek közül kiemelte a sarlós nemzedék kommunista irányultságú tagjait: Horváth Ferencet, Jócsik Lajost, Dobossy Imrét, Balogh Edgárt, Terebessy Jánost és Berecz Kálmánt.⁴⁶ A jelentés egyúttal rámutatott a szervezet elzárkózására a politikától, melyet azonban formálisnak értékelt. Kifejtette, hogy Horváth Ferenc az egyesület alapszabályát ismertette *„hangsúlyozva annak teljes politikai mentességét, mert az egyesület célja csupán a szovjetoroszországi események és fejlődés tudományos alapon való ismertetése. Mindamellett azonban ez a kijelentése nem zárta ki azt, hogy a másik mondatában már propaganda hangokat eresszen széjjel”*.⁴⁷

A mozgalom Sarlóval való összefonódására utalt az is, hogy az egyesület elnöke Horváth Ferenc lett, aki ez időben a Sarló elnöki tisztségét is ellátta, titkárrá pedig Jócsik Lajost választották. Ezenkívül a tiszti karba beválasztották Dobossy Imrét és Berecz Kálmánt is. Az alakuló közgyűlésen Balogh Edgár szintén jelen volt, aki ekkor már a Sarlóban sem vállalt vezető funkciót rendezetlen és bizonytalan csehszlovák

44 MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318. 169/pol.-1931.

45 Itt jelenik meg először Balázs András neve, akivel kapcsolatban a jelentés melléklete megjegyzi, hogy addig még nem szerepelt a sarlósok nyilvántartásában. Uo. Balázs András (szül. 1911.): publicista, szavalókórus-vezető. A Sarló vezetőségi tagja. A kommunista ifjúság munkások kulturális és sportéletével foglalkozott, tapasztalatait a Vörös Barátságban hasznosította. A »szovjet barátok egyesületét« a baloldali irányba radikalizálódó érsekújvári fiatalság alakította meg 1930-ban. Betiltották, majd 1934-ben újra megalakult. (Pálenyik-Pék 1971)

46 Berecz Kálmán (1907–1983): politológus. Vezető tagja volt a Sarlónak. 1931-ben kommunista irányban tájékozódott (Fónod 1997, 34. p).

47 MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318. 3221/pol. 1931.

állampolgársága miatt.⁴⁸ Az új egyesületről a jelentés éles kritikát fogalmazott meg. Kiemelte az egyesület zsidósággal való kapcsolatait és rámutatott, hogy Csehszlovákiában „ennek az egyesületnek [...] megvan a működési tereuma, amennyiben van egy-két értelmes kommunista ifjúmunkás és egy-két tucat mindent tudnivaló és az undokságokban kéjelegni akaró tacsó zsidó fiú, aki oly buta és unintelligens, hogy minden új alakulatban részt vesz, hogy ezen tulajdonságát eltakarni képes legyen”.⁴⁹ Később kiemelte Horváth Ferenc és az új szervezetben szerepet vállalt többi sarlós kommunista elkötelezettségét, megingathatatlanak és szilárdnak mondott meggyőződését: „Azt megállapíthatom, hogy az új generáció, Horváth és társai már mind meggyőződéses kommunista és alig-alig fog sikerülni ezeket már ebben az elvükben megingatni és nehéz megakadályozni, hogy az ifjúság közül ne vonjanak mind magukhoz egy-kettőt.”⁵⁰

A pozsonyi magyar királyi konzul érsekújvári bizalmi emberének 1931. augusztus 5-ei jelentése már arról adott számot, hogy a Szovjetunió Barátainak Köre heti rendszerességgel tart üléseket Érsekújvárott. Az állandó résztvevők között jelen volt a fentiekben már említett Horváth Ferenc, a két Dobossy fivér, valamint Jócsik Lajos.⁵¹ Ezenkívül a jelentés szerint kb. 30-40 kommunista munkás, egyetemi hallgatók és érettségizett lányok – pl. a sarlós Szporny Anikó – vett részt a szervezet ülésein.⁵² A fiatalok az újvári híradás szerint „a gyűléseken előadásokat tartanak, szavalnak, a kommunista helyzettől vitatkoznak”.⁵³

A jelentés emellett megemlítette egy hasonló pozsonyi szovjetbarát társaság megalakulásának a tervét is. Annak szervező munkáját Balogh Edgár és Terebessy János végezte. A pozsonyi csoportról a következőket jegyezte meg: „A megalakulandó társaság tagjai mindennap este összejeövetelt tartanak a Stefánia-kávéházban. A tagok legnagyobb része 17-22 közötti fiatal emberek és leányokból áll. Neveiket igyekezni fogok

48 A Szovjetunió Barátainak Körével kapcsolatos jelentés egyúttal röviden ismertette az egyesület programtervét, amelyen belül heti rendszerességgel szerepeltek vitaestélyek, mozielőadások és szavalóversenyek. A jelentés szerint az alakuló ülésen szinte az összes sarlós részt vett. Mindenesetre a kommunizmus felé orientálódó Balázs András jövőbeli tevékenységét is megemlíti az írás, aki az ülés idején épp Berlinben tartózkodott. Ezenkívül Terebessy János is jelen volt az ülésen. Végül „a társaság Kassák Lajos estjére vonult, ott Keszler, Jócsik és Horváth bocsátkoztak vitába Kassákkal és állítólag Kassák teljesen kapitulálni volt kénytelen az ő érvelésük súlyától”. Uo.

49 Uo.

50 Uo.

51 MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318. 3340/pol. 1931.

52 A Szovjetunió Barátainak Köréből a következő lányokat említi: „A leányok közül többen tagjai már az újvári kommunista pártnak, így többek között Gombos Lili (városi mérnök leánya), Ragányi Lili (volt magyar vasutas joghallgató leánya), Fuchs Kató (gazdag újvári gabonakereskedő leánya), Fülöp Ágnes (biztosítási ügynök érettségizett leánya), Fürst Anna (biztosítási tisztviselő leánya, prágai bölcsészhallgató) és Sporny Anikó (adóhivatali tisztviselő leánya, prágai bölcsészhallgató).” Uo. Szporny Anikóról bővebben I. Turczel 1988.

53 MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318. 3340/pol. 1931.

*megállapítani.*⁵⁴ Ugyanakkor Hoffmann prágai követségi titkár 1931. szeptemberi jelentésében nem tulajdonított nagy jelentőséget a Sarlónak. Megjegyezte, hogy a magyar ifjúság gondolkodása általában véve nemzeti.⁵⁵ A sarlósok mozgalmát pedig átmeneti „kilengésnek” tekintette, amelyet a német nemzeti szocializmussal kapcsolt össze: „Az ifjúsági mozgalmak egyes kilengései nem vehetők túlságosan komolyan, tény, hogy pl. a Sarló Ifjúsági Egyesület egyes tagjainak gondolkodása bolsevistának vagy kommunistának nevezhető. Általánosítani azonban nem lehet és benyomásom az, hogy ezek a szélsőségesek inkább a német nemzeti szocialista/Horog kereszt/ fel-fogáshoz állanak közel, semmint az orosz bolsevizmushoz. Ezt talán ők maguk sem tudják.”⁵⁶ A jelentés a Sarló és a nemzetiszocialista irányvonal közötti párhuzamokat ugyanakkor semmilyen konkrét bizonyítékkal nem támasztotta alá. A sarlósok korabeli írásaikban pedig egyértelműen elhatárolódtak a nemzetiszocialista jellegű szélsőséges ideológiától.⁵⁷

A sarlósok értékelése a mozgalom felbomlásának időszakában

Az 1932 és 1934 közötti időszak már egyértelműen a Sarló felbomlásának jegyében telt el. Közben a csoport tagjainak egy része ebben az időszakban nyíltan a kommunista ideológia irányába fordult, mások nem kívántak azonosulni sem a marxizmussal, sem a kommunizmussal. Ugyanakkor a szélsőbal irányába tájékozódó fiatalok sem voltak egységesek: néhányan a Trockizmus iránt érdeklődtek, míg mások az 1929-es „bolsevik fordulat” után – a Klement Gottwald által fémjelzett dogmatikus pártvezetéssel szembeni ellenérzések hatására – távolodtak el a marxizmustól. Sokan közülük praktikus okok miatt váltak ki a Sarlóból. Mindez azzal is összefüggött, hogy a sarlósok egyre erősebb megfigyelésnek voltak kitéve a magyarországi külügyi képviselő és a csehszlovák rendőrségi hatóságok részéről, amit az általunk feltárt magyarországi anyagok is alátámasztanak.

54 Uo.

55 „A felvidéki magyar értelmiségnél az ifjú magyar nemzedék sorsa és gondolkodása iránt is érdeklődtem. A magyar ifjúság anyagi helyzete általában nagyon szomorú. Elhelyezkedési lehetősége csekély. Mint a magyar lakosság gondolkodása általában, úgy az ifjú intelligenciáé is erősen nemzeti.” MNL OL K 63 – 1931 – 7/43. t. Melléklet a 243/pol. 1931. számhoz. Ahogyan Hoffman jelentése is utalt a magyar ifjúság anyagi nehézségeire, úgy a prágai diákmenzán uralkodó állapotok kapcsán a királyi konzul is megjegyzi, hogy mindezt a Sarló és a Munkaközösség is felhasználja. MNL OL K63 1932.7/43 t. (45 cs.) 2808/pol. 1932.

56 MNL OL K 63 – 1931 – 7/43. t. Melléklet a 243/pol. 1931. számhoz.

57 Például Balogh 1930, 3. p. Uő. 1932, 19–27. p. Bár azt is hozzá kell tenni, hogy 1938 után a volt sarlósok közül néhányan – Duka Zólyomi Norbert, Ludwig Aurél és Brogyányi Kálmán – a Magyar Párt (Magyar Párt) németbarát és nemzetiszocialista vonalához csatlakoztak. (Simon 2015, 48. p.) Duka Zólyomi Norbert (1908–1989) a Sarló vezetői közé tartozott, később vezető tagja volt a Magyar Munkaközösségnek. 1938 után az MP németbarát vonalát képviselte Ludwig Auréllal (1905–1981) együtt, aki alapító sarlósnak számított. (Fónod 1997, 70–71. p., 188. p.)

1932. július 30-án a pozsonyi magyar királyi konzulátus kiemelte a csehszlovák állam törekvéseit a kommunista megmozdulások ellen.⁵⁸ Ez minden bizonnyal összefüggött a gazdasági válsággal, mely 1931–32-ben erősen érezte hatását a Köztársaságban. Külön hangsúlyozta a csehszlovák hatóságok Sarlóval szemben tanúsított magatartásának változásait: „A hatóságok, amelyek védőszárnyai alatt a »Sarló« elnemzetietlenítő munkáját a magyar ifjúság körében megkezdte, most látzólag már észbe kaptak és rájöttek, hogy az egyesület tulajdonképpen milyen romboló munkát végez.”⁵⁹ Ezzel kapcsolatban külön kitért Balogh Edgár küszöbönálló kiutasítására Csehszlovákiából, amelyre rövidesen valóban sor került.⁶⁰ Balogh esetleges magyarországi letelepedése és úti okmány kérelme kapcsán pedig egyértelműen elutasító álláspontra helyezkedett: „Ez esetre mindenesetre célszerű volna nevezett esetleges magyarországi letelepedését megakadályozni. Amennyiben a konzulátushoz fordulna, úgy akár útlevel, akár vízum iránti kérelmét meg fogom tagadni. Egyben tisztelettel értesítem Nagyméltóságodat, hogy egyidejűleg utasítom a bécsi m. kir. követséget fentnevezett úti okmány vagy láttamozás iránti kérelmének elutasítására.”⁶¹ Balogh Edgár áttelepülésének lehetőségét felerősítette a fentiekben már említett bizonytalan állampolgársága, ami folyamatos zaklatásokhoz vezetett a csehszlovák rendőrség részéről.

A csehszlovák hatóságok sarlósokkal szemben tanúsított magatartásának megváltozását igazolják a követségi tanácsos által írt 1932. szeptemberi beszámoló a Sarló 1932. évi tevékenységéről. Ezek szerint a mozgalom korábban a csehszlovák rendőri szervek passzivitásának köszönhetően „veszedelmes és mind messzebb elágazó tevékenységet fejthetett ki”.⁶² A követségi jelentések kiemelték a megváltozott, szigorúbb csehszlovák hozzáállást a sarlósok kommunista irányultságával szemben: „Legújabbán prágai utasításra a cseh hatóságok erélyesebben kezdenek a »Sarló« ellen fellépni, főleg mert a katonai szolgálatra bevonult magyar fiatalok részén észrevehető volt a kommunista propaganda hatása, s összeköttetéseiket továbbra is fenn tartották.”⁶³ Szintén a csehszlovák hatóságok hozzáállásának változását igazolja a

58 „Van szerencsém Nagyméltóságod szíves tudomására hozni, hogy a pozsonyi m. kir. konzulátus a következőket jelenti: »Prágai utasításra a szlovenszkói hatóságok az utóbbi időben egyre erélyesebben lépnek fel a kommunisták és kommunista tüntetők ellen. E téren Prága jó példával jár elő, ahol minap már a vörös szakszervezeti tanácsot is feloszlatták.«” MNL OL K 149 651. f.2/1932-5-7191 4783/pol. 1932.

59 Uo.

60 „Erre lehet következtetni azon intézkedéséből, amely Keszler-Balogh Edgárnak, a Sarló vezetőjének a kiutasítására vonatkozik. Keszlernek nincsen állampolgársága, s ha az érdekében tett intervenciók hatástalanok maradnak, úgy minden bizonnyal kényszerülve lesz Pozsonyból távozni.” Uo.

61 Uo.

62 MNL OL K 149 651.f.2/1937 - 7 - 7328 5595/pol. 1932.

63 Uo.

pozsonyi rendőrség házkutatása a Sarló és a kommunista párt helyiségeiben, valamint a Szovjetunió Barátainak Körének feloszlata.⁶⁴

A mozgalom tagjainak magyarországi megfigyelése szintén folytatódott 1932 után, ami gyakran Magyarországra való beutazásuk tiltásával járt együtt. 1933-ban például Porzsolt Imrét és testvérét, Porzsolt Lászlót folyamatosan ellenőrizték.⁶⁵ 1934-ben pedig Dobossy Imre magyarországi – elmondása szerint ártatlan szórakozásra és kirándulásra irányuló – útjával kapcsolatosan merültek fel nehézségek.⁶⁶ Dobossy a Magyar Királyi Konzulátushoz 1934 júniusában küldött kérelmében kifogásolta a személye ellen irányuló beutazási tilalmat és felháborodva kérte ki magának a konzulátus vádja-it: „A legnagyobb megdöbbenéssel fogadtam a pozsonyi m. kir. konzulátus azon közlését, hogy számomra vízumot nem adhat ki.”⁶⁷ Ez után hangoztatta, hogy a diákmozgalmakkal és politikai mozgalmakkal nem áll kapcsolatban: „Sejtelmem sincs róla, mi lehet ezen intézkedés oka: hiszen évek óta nemcsak, hogy a diákmozgalmakban semmiféle részt nem veszek, de semmiféle politikai mozgalommal nem állok sem direkt, sem indirekt összeköttetésben.”⁶⁸ Dobossy hangsúlyozta, hogy nemzeti érzései szempontjából igaz magyarnak vallja magát: „Rendkívül elszomorít [...], hogy akkor, amikor magyar szempontból fölöttébb kétes elemek vígan utazhatnak Magyarországra, én, akinek igaz magyarságában senki, aki ismer, nem kételkedik: nem mehetek oda.”⁶⁹ Majd arról fejtette ki véleményét, hogy a Magyarországra való eltiltás éppen a határon

64 „Az elmúlt napokban a pozsonyi rendőrség házkutatást tartott a »Sarló« és a kommunista párt helyiségeiben, s ezen felül végérvényesen feloszlatta a »Szovjetunió Barátainak Körét« /lásd múlt évi 3139/Pol. 3221 Pol. És 3340/Pol. számú átirataimat/melynek Prágában Belügyminiszternek. Uo. Ugyanakkor a pozsonyi tartományi hivatal 1932. januári jelentései a baloldali orientáció erősödésével együtt is pozitívan értékelték a sarlósok tevékenységét, miszerint bármilyen irányba is fejlődik tovább a mozgalom, elvitathatatlan, hogy hozzájárult az új magyar generáció ideológiájának megteremtéséhez, amelyet az apák generációja igyekezett a legextrémebb nacionalista módon „kinevelni”. Azt is hozzátette, hogy a Sarló érdemét fokozza, hogy a fiatalok külföldön új, demokratikusabb horizontot nyitottak a magyarországi kormány nagyon éles kritikájának ellenében is. DDM SGy. DSX. 86. 1198. 1-8.

65 Ehhez I. például: MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 157/2.res.1933.sz., MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. Res 7418/1933., MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 7052/1933.res.

66 „Alulírott azon tiszteletteljes kéréssel fordulok a Magyar Kir. Konzulátushoz, hogy jelen kérelmemet a Magyar Kir. Külügyminiszteriumhoz előterjeszeni szíveskedjék, ahol is tisztelettel kérem, Méltóztassék számomra Magyarországra való beutazást 1934. július 1.-én 1 napra Esztergomba s július hó folyamán 3 napra Budapestre engedélyezni. Egyúttal kötelezem magam, hogy ezen utam pontos idejét 8 nappal annak megkezdése előtt a M. Kir. Konzulátussal Pozsonyban közölni fogom. Utaim célja: részben szórakozás / Esztergomban strandfürdő/ részben rokonlátogatás és nyári kirándulás /Budapest/.” MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. Melléklet a 4964/Pol. 1934. számhoz.

67 Uo.

68 Uo.

69 Uo.

túli magyarság és az anyaországi magyarok közötti konfliktusokat erősíti.⁷⁰ Dobossy Imre beutazási problémáival kapcsolatban ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy abban minden bizonnyal közrejátszott a Szovjetunió Baráti Körében aktív szerepet vállaló Szporny Anikóval kötött házassága, amelyre ebben az időben került sor.⁷¹

Az 1934-es követségi jelentések ugyanakkor már nem minden esetben minősítet-
ték egyértelmű marxista tevékenységnek a sarlósok működését, jelezve, hogy a cso-
port ideológiájában komoly változások mentek végbe. Ezt igazolja Dobossy Imre szemé-
lyének leírása, akiről a követségi tanácsos megjegyezte, hogy „*újabban teljesen vissza-
vonult minden politikai tevékenységtől. Jelenleg 26-27 éves. Van egy öccse: Dobosi
(sic) László, aki a csehszlovák kommunista párttal szakítva, jelenleg cseh aktivista vize-
ken evez és a pozsonyi »Magyar Újság« szerkesztésében – valószínűleg álnév alatt részt
vesz*”.⁷² A fent említett többi személlyel kapcsolatban pedig hangsúlyozta, hogy azokat
a követség nyilvántartja és róluk lehetőség adtán jelenteni fog.⁷³ A jelentések ugyanak-
kor nagyon gyakran rávilágítottak a fiatalok életében bekövetkezett változások motivá-
cióira is, amelyet az elhelyezkedésükkel kapcsolatos gondokban jelöltek meg. Jócsik
Lajosról például megjegyezték, hogy ügyvédjelöltként próbált elhelyezkedni
Érsekújvárott, „*mivel azonban fizetéshez ily módon nem juthatott, lévén Érsekújváron
az ügyvédjelöltekben főlöslég, csak formailag nyert felvételt, megélhetését a
Pozsonyban megjelenő »Magyar Újság«-nál találta meg részben, ahol cikkeit elhelyezi.
A pozsonyi Magyar Újság Dzurányi László szerkesztésében jelenik meg. Beneš és
Hodža lapja és közvetve a Légio bank finanszírozza. Irányzata nyíltan revízió ellenes és
antihungarista*”.⁷⁴ Dobossy Imrével ellentétben az aktivista újság szerkesztésében részt
vállaló Jócsik Lajost 1934-ben politikai szempontból még mindig megbízhatatlannak
ítélték. Ezt pedig fokozta a Szovjetunió Baráti Körhöz kötődő baloldali működése. A
jelentés rámutatott Jócsik szervezőtevékenységére, aki az egyesület további kiépítését
szorgalmazta: „*Jócsik Lajos dr. a Szovjetunió baráti egyesülésének tagjai sorából ki
nem lépett, hanem ellenkezőleg, Mangler Jenő elektrotechnikai mérnökkel az egyesü-
let fejlesztését és kiépítését határozták el. – Ezen cél elérése érdekében Mangler Jenő
öccsét, Mangler Gyulát, ki vegyész mérnök Kassán a »Petrix« villanyelem gyárban, felke-
reste dr. Jócsik Lajossal, a kassai egyesület megalakítására vonatkozó dolgok megbé-
szélése végett. Ezen tárgyalásuk eredménye még ismeretlen.*”⁷⁵

70 „Mivel meggyőződésem, hogy ilyen intézkedések, melyek jóhiszemű magyarokat s éppen a fiatal-
ságot a Magyarországra való utazástól eltiltják, éppen ellenkező hatást váltják ki, mint amit
céloltak s az itteni és odaíti magyarság közti szakadékok nélkül mélyítik: remélem, hogy a M.
Kir. Külügyministerium indokolt kérelmemnek előzetes információk alapján helyt ad.” Uo.

71 Ehhez l. MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 64/1934.

72 Ehhez l. MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 5089/Pol.1934. Az aktivizmushoz bővebben
l. Simon 2013.

73 A budapesti rendőrfőkapitány, Kováts István 1934. júniusi jelentése a következő sarlós sze-
mélyeket emelte ki a rendőrségi nyilvántartás alapján ebben az időszakban: Dobossy Imre,
Dobossy László, Horváth Ferenc, Jócsik Lajos, valamint Szporny Anna. Uo.

74 MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 64/1-1934 biz.

75 Uo.

Rendőri megfigyelések a Sarló megszűnése után

A fentiek is aláhúzzák, hogy a további magyarországi megfigyelések egyik fő szempontja lehetett a baloldali fiatalság és Szovjetbarátok Szövetségének további működése. A komáromi magyar királyi rendőrkapitányság 1935. március 21-ei beszámolója szerint ugyanis Kassán új csoportja alakult a Szovjetbarátok Szövetségének: *„Tisztelettel jelentem, hogy bizalmas úton értesülést szereztem arról, hogy a szovjetbarátok szövetségének Kassán is alakult csoportja. Az alakuló gyűlésüket folyó évi február hó 10-én tartották a »Rohlena« kávéházban».*⁷⁶ A jelentés ugyanakkor arra is utalt, hogy az érsekújvári csoportot sem számolták fel véglegesen a hatóságok.⁷⁷

1934 után nemcsak a volt sarlósokat, hanem nagyon gyakran azok hozzátartozóit is megfigyelték a magyarországi hatóságok. Például az érsekújvári származású sarlósok „üdvöskéjének”, az ekkor már Dobossy Imre feleségévé lett Szporny Anikónak a Sarlóval és a Szovjetbarátok Egyesületével kapcsolatot ápoló testvéreit, Szporny Juliannát és Károlyt is szemmel tartották.⁷⁸ Jócsik Lajos öccsét, Imrét pedig még 1935-ben is megfigyelték annak ellenére, hogy a hatóságok tisztában voltak vele, nem folytat baloldali tevékenységet: *„Megállapításunk szerint Jócsik Imrét csupán testvéri kötelék fűzi öccséhez. Olyan adat, amely azt igazolná, hogy Jócsik Imre részt vesz öccse magyarellenes tevékenységében, beszerezhető nem volt».*⁷⁹ 1935-öt követően szintén folytatódott a megfigyelések a fiatalok irányába. A magyarországi utakat azonban megfelelő indoklással – korábban például Porzolt Lászlóék esetében a szőnyi birtokai miatt – engedélyezték a fiatalok számára. Szporny Anikó gyógykezelésre irányuló határátlépését például 1935-ben annak ellenére is tudomásul vették, hogy a hatóságok szerint *„[...] marxista érzelmű, az érsekújvári kommunista párt tagja, a felvidéken működő »Szovjetunió barátai egyesület«-nek tagja».*⁸⁰

A sarlós múlt utóregzései

Az 1938-as visszacsatolást követően is gyakoriak voltak a sarlósok előéletével foglalkozó beszámolók.⁸¹ A fiatalok előélete elsősorban a később állami funkciót betöltő exsarlósok esetében került az érdeklődés középpontjába. Az érsekújvári királyi járási bíróságnál ügyészként működő Dobossy Imre esetében például a székesfehérvári

76 MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 15/2-1935. biz.

77 Uo. Ehhez I. 64. lábjegyzet.

78 Ehhez I. MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. Res. 3349/1935.

79 Uo.

80 MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 153./biz. szám/1935. Ugyanakkor férje, Dobossy Imre belépését is engedélyezték, aki egy budapesti klinikán fekvő felesége látogatása ügyében kért beutazást Magyarországra. MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 153./biz. szám/1935. Res. 11689/1935.

81 Erről I. Simon 2015, 31–60. p.

csendőrkerületi parancsnokság az igazságügy-miniszternek kiemelte a Szovjetunió Barátai Egyesületében betöltött szerepét és a nyíltan marxista frazeológiájú 1931. évi sarlós kongresszuson való közreműködését: „Nagyméltóságod tájékoztatására van szerencsém tisztelettel közölni, hogy az államrendészeti nyilvántartásában Dr. Dobossy Imre [...] a következő feljegyzéssel szerepel: »A Szovjetunió Barátok társaságának a szervezője a cseh megszállás idején a felvidéki Sarlósok legjelentékenyebb tagja volt, s mint ilyen Pozsonyban 1931 év szeptember havában tartott Sarló kongresszusra előadást tartott a diákság és az ifjú munkások vörös barátságáról.«⁸² Ennek okán további nyomozást indítványozott Dobossy Imre személyét illetően: „Dr. Dobossy Imre előéletére vonatkozóan a győri kir. főügyész útján bizalmas nyomozást indítottam, amelynek során a komáromi kir. ügyészség elnöke és az érsekújvári m. kir. rendőrkapitányság, utóbbi Jaross Vilmos főispánnal is érintkezésbe lépve, azt jelentették, hogy dr. Dobossy Imre, bár a szélsőséges irányzatok követésére hajlamos egyén, – belátta, hogy a kommunista eszmék tévesek, jelenleg a legjobb magyar hazafi, aki feleségével együtt minden magyar nemzeti megmozdulásban részt vesz.”⁸³ A miniszteri osztályfőnök a tárca nélküli magyar királyi miniszterrel egyetértőleg a belügyminiszter felé azt a következtetést írta, miszerint nincs szükség további lépésekre Dobossy Imrével szemben.⁸⁴

Előfordult azonban, hogy még később is problémát láttak a fiatalok korábbi baloldaliságában. Ilyen volt Bólya Lajos helyzete, aki az érsekújvári királyi ügyészség vezetője volt 1941-ben.⁸⁵ A Magyar Királyi Honvédezerkar Főnöke a miniszterelnöknek olyan jelentést tett, miszerint Bólya baloldali gondolkodásának a sajtócenzori minőségében a cenzúrázásnál észlelhető.⁸⁶ A miniszterelnök megbízásából az igazságügy-miniszternek címzett levél azonban, bár a Sarlót erősen baloldali mozgalomnak mutattak be, felhívta a figyelmet, hogy az később kettéhasadt, „amennyiben tagjainak egyik része teljesen bolsevista irányt vett, míg sok olyan fiatalember, aki eredetileg sarlós volt, a világesemények hatása alatt a jobboldali mozgalmakhoz csatlakozott”.⁸⁷ A miniszteri tanácsos (a miniszterelnök rendeletére) Bólya Lajos védelmére kelve kiemelte „nemzeti szempontból” való megbízhatóságát: „Bólya kir. Ügyész tudomásom szerint a Csehszlovákia felszámolását megelőző egy-két esztendőben nemzeti szempontból kifogásolható cselekedeteket nem követett el, sőt a felvidéki magyarság kultúrmozgalmi-

82 MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 9318/1939. Ehhez l. még: „Az érsekújvári szárnyparancsnok jelentése szerint Dr. Dobossy Imre érsekújvári ügyvéd az ottani kir. járásbírósnál mint ügyészi megbízott működik. Nevezett ügyvéd az Államrendészeti zsebkönyv 154. lap oldalán mint kommunista gyanús van nyilvántartva. Ezt a körülményt az Igazságügy Miniszter úrral való közlés végett jelentem.” MNL OL K149 651.f.2./1939-1-9318. 435 sz./kt.1939.

83 MNL OL K 149 651.f.2./1939-1-9318 9318/1939.

84 Uo.

85 Bólya Lajos (1905–1978): költő, jogász. A Sarló tagja. 1938-ig vizsgálóbíró volt Nyitrán. (Magyar Életrajzi Lexikon <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC00523/02048.htm> [2016. 12. 27.])

86 MNL OL K 28 1941 – P – 26829 20 cs. 608. 102. 965. sz. 1941.

87 Uo.

ban tevékeny részt vett.⁸⁸ Később a miniszteri tanácsos azt is jelezte, hogy a Bólya Lajos ideológiai előéletével való foglalkozás már nem időszerű, konkrét adatok híján pedig nincs bizonyíték Bólya megbízhatatlanságára.⁸⁹

Összegzés

Összegezve elmondhatjuk, hogy a prágai magyar egyetemisták egy csoportja már a Szent György Körhöz kötődő (1925–28) időszakban szembekerült a Horthy-korszak Magyarországnak konzervatív keresztény-nemzeti ideológiájával és politikai irányvonalával. Ekkor elsősorban ideológiai szempontból kifogásolták a hivatalos magyarországi tudományos élet képviselői – pl. Berzeviczy Albert – a Szent György Körhöz tartozó fiatalok újszerű – népi és demokrata – világnézetét, gondolkodásmódját. Már ekkor felfigyeltek Budapesten a mozgalomhoz tartozó fiatalok tevékenységére és szemmel tartották őket. Ezzel együtt a később a Sarlós mozgalomban tömörült és egyre inkább baloldali ideológia felé tájékozódó fiatalok folyamatos kapcsolatot tartottak fent a velük rokonszenvező magyarországi mozgalmakkal, személyekkel, legfőképpen Móricz Zsigmonddal és a népi mozgalom más tagjaival. Ugyanakkor a baloldali-szocialista irányvonal megerősödése miatt 1929-ben a pozsonyi konzul már negatív és elítélő hangnemben nyilatkozott a fiatalokról, kiemelve revízióellenességüket és rokonszenvűket a kommunizmus irányába. A hivatalos Magyarországgal való kapcsolatok elmérgesedésére az ún. „koszorú-affér” után került sor, mely nemcsak a magyarországi ifjúsági mozgalmakkal való elhidegülésben játszott szerepet, hanem a fiatalok személyes életére is hatással volt.

88 MNL OL K 28 1941 – P – 26829 20 cs. 608. 26829 M.E.II.1941.

89 „Van szerencsém tisztelettel megjegyezni, hogy a Sarlós Mozgalom annakidején erősen baloldali és nemzeti szempontból aggályos mozgalom volt, amely később kettéhasadt, amennyiben tagjainak egyik része teljesen bolsevista irányt vett, míg sok olyan fiatalember, aki eredetileg sarlós volt, a világesemények hatása alatt a jobboldali mozgalmakhoz csatlakozott.” – az előző átiratot a honvédevezérkar átirataként intézi a miniszterelnök rendeletére a miniszteri tanácsos az igazságügy-miniszternek egy Bólya Lajost védelmébe vevő kommentárral. Véleménye szerint egyrészt már nem időszerű ezzel foglalkozni. Uo. 1941. október 25-én ugyanakkor bizonyos Sárkány (a Székesfehérvári Magyar Királyi Honvéd Hadtest Parancsnokság Kémelhárításhoz tartozó alkalmazottja) az érsekújvári rendőrségnek dr. Bólyára 1938-ban tett megállapításának másolatában kihangsúlyozta, hogy Bólya Nyitráról érkezett Érsekújvárra, s korábban csak „tótul volt hajlandó beszélni. Mint író, leginkább szociáldemokrata és kommunista irányú cikkeket írt és ezen irányzatnak volt a lelkes híve. Nyitrán, mint sarlós volt ismeretes, s állandó összeköttetést tartott fenn dr. Dobossy érsekújvári ügyvéddel, s a Sarlós szervezkedést a felvidéken dr. Dobossyval együtt irányította. A vizs zacsatolás előtt, amikor a komáromi tárgyalások voltak, dr. Staudt tszéki elnök egy alkalommal dr. Bólyát behozta egy magyar társaságba, ami akkor a nyitrai magyarok között nagy felháborodást keltett, s nagy felzúdulással vették, hogy dr. Bólya teljesen megváltozott, állandóan magyarul beszélt, és minden alkalmat megragadott arra, hogy őt magyarok társaságában lássák”. Uo.

A prágai és pozsonyi magyar követségi, illetve konzulátusi apparátus 1931-től már egyre inkább a nemzeti gondolat, a revíziós elképzelések ellenségeként kezelte a sarlósokat. Ez természetesen közrejátszott abban, hogy a vezetők nagy része ebben a gazdasági válsághoz fűződő időszakban már a kommunista ideológia irányába tájékozódott. A megfigyelések fő szempontját a magyarországi fiatalság radikalizálódásának megakadályozása jelentette. A megfigyelt sarlósok körét a kommunista ideológia irányába tájékozódó, a kommunista párt tagságát gyarapító fiatalok jelentették. Tovább növelte a velük szembeni bizalmatlanságot, hogy az Érsekújvárott megalapított Szovjet Barátok Körének létrehozásában szintén vezető szerepet játszottak az átmenetileg kommunistává lett sarlósok. Erről szintén szélsőséges véleményt fogalmaztak meg a magyarországi jelentések. 1932-től a hivatalos beszámolók kiemelik Csehszlovákia szigorúbb magatartását a sarlósok kapcsán. A Köztársaságot is érintő gazdasági válság hatása ugyanis fokozta a fiatalok radikalizálódását.

Mindenesetre nemcsak a mozgalom működése alatt, de azt követően is megfigyelték egyes sarlós fiatalok tevékenységét, sőt megakadályozták beutazásukat Magyarország területére. Történt ez annak ellenére, hogy ebben az időszakban a vezetők egy részének marxista tájékozódása mellett a volt sarlós fiatalok másik csoportja már az aktivista-szociáldemokrata irányvonal felé orientálódott. Ezt a vonalat a magyarországi jelentések természetesen nemzeti szempontból szintén megbízhatatlannak ítélték, így arról is kritikusan nyilatkoztak. A bécsi döntést követően elsősorban az állami hivatalt betöltő exsarlósok esetében voltak fontosak azok a beszámolók, amelyek a fiatalok baloldali előéletével foglalkoztak. Ekkorra azonban már a fiatalok baloldali „félrelépése” elvesztette aktualitását, mulékony rövid epizóddá vált egy sok próbatételt megélt nemzedék életében és történetében.

Levéltári és kéziratári anyagok

Debreceni Déry Múzeum. Sarló-gyűjtemény
 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. K 28
 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. K 63
 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. K 149
 Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára. Szalattai Rezső hagyatéka

Irodalom

- Bajcsi Ildikó 2015a. A Prohászka Ottokár Körök Szövetsége az első Csehszlovák Köztársaságban. Generációs önszerveződés a keresztényszocialista ideológia jegyében. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 4. sz. 61–86. p.
- Bajcsi Ildikó 2015b. *A Sarló mozgalom tevékenysége (1928–1934)*. PhD hallgatók III. konferenciája. Pozsony, Linceum Kiadó.
- Bajcsi Ildikó. *A baloldali magyar kulturális értelmiség megszerveződése az első csehszlovák köztársaságban. A Sarló mozgalom szervezeti felépülése és személyi összetétele*. Kézirat.
- Balogh Edgár 1930. Fasizmus vagy kisebbségi önvédelem. *A Nap*, okt. 2. 3. p. (Kodolányi János cikkével kapcsolatban. *A Reggelnek a Sarló elleni támadásáról*.)
- Balogh Edgár 1932. Szlovenszkó új kultúrfronton. *Új Szó*, 5–6. sz. 19–27.p.

- Balogh Edgár 1981. *Hét próba*. Budapest, Magvető Könyvkiadó.
- Berzeviczy Albert 2015. *Búcsú a Monarchiától. Berzeviczy Albert naplója (1914–1920)*. (Gali Máté összeáll.) Budapest, Helikon.
- Boross Zoltán 1930. Kossuth Lajos dunai konföderációja és az új nemzedék. *A Nap*, 69. sz. 8. p.
- Cornelius, S. Deborah 1998. *In Search of the Nation. The New Generation of Hungarian Youth in Czechoslovakia 1925–1934*. Social Science Monograph, Boulder, Colorado. Columbia University Press.
- Fónod Zoltán 1997. *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–1995*. Pozsony, Madách-Posonium.
- Jócsik Lajos 1939. *Iskola a magyarságra. Egy nemzedék élete húsz év kisebbségben*. Budapest, Nyugat.
- Kiss Róbert Károly–Vajda Tamás 2012. *Egyetemi ifjúsági egyesületek Szegeden 1919 és 1944 között*. Szeged, Universitas Szeged Kiadó. http://digit.bibl.u-szeged.hu/00200/00244/00001/egyetemi_ifjusagi.pdf (2016. 12. 23.)
- Kovács Endre 1981. *Korszakváltás*. Budapest, Magvető Könyvkiadó.
- Krammer Jenő 1935. *A szlovenszkoí magyar serdülők lelkivilága. Szociálpszichológiai tanulmány*. Budapest, Merkantil-nyomda.
- Ladányi Andor 1995. Egyetemi ifjúsági szervezetek a Horthy-korszakban. Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma. *Educatio*, 2. sz. <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-1569.html> (2016. 12. 23.)
- Lévay Zoltán 1993. A magyar „középosztály” válságához. *Korunk*, február. <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=1933&honap=2> (2016. 02. 19.)
- M. Kiss Sándor 1981. „... hivatást számított ki magának történelmi helyzetéből.” /Interjú Balogh Edgárral/ Budapest, Művelődéskutató Intézet.
- Magyar Életrajzi Lexikon. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC00523/02048.htm> (2016. 12. 27.)
- Papp István 2012. *A magyar népi mozgalom története. 1920–1990*. Budapest, Jaffa Kiadó.
- Pálenyik Ferenc – Pék Vendel 1971. A Párt katonái voltak (Új Szó 1971. 06. 16.) *Érsekújvár és Vidéke*, http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=733:az-ersekujvari-munkasmozgalom-toerteneteboel-palenyik-ferenc-pek-vendel-a-part-katonai-voltak-uj szo-1971-06-16&catid=47:regionalna-histora-helytoertenet&Itemid=65 (2016. 12. 21.)
- Peéry Rezső 1994. *A végzet bábjátéka avagy Peremmagyarok az idő sodrában*. Pozsony, Kalligram.
- Rupnik, Jaques 2002. *Dějiny Komunistické strana Československa: od počátku do převzetí moci*. Praha, Academia.
- Sándor László 1978. *Ez volt a Sarló. Tanulmányok, emlékezések, dokumentumok*. Budapest–Pozsony, Kossuth Könyvkiadó–Madách Könyvkiadó.
- Simon Attila 2013. *Az elfeledett aktivisták. Kormánypárti magyar politika az első Csehszlovák Köztársaságban*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Simon Attila 2015. Nyilasok a spájzban. Szélsőjobboldali kísérletek a szlovákiai Magyar Párt átalakítására és Esterházy János eltávolítására a pártelnöki tisztségből 1939 és 1945 között. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 4. sz. 31–60. p.
- Szarka László 2016. *A multietnikus nemzetállam. Kísérletek, kudarcok és kompromisszumok Csehszlovákia nemzetiségi politikájában 1918–1992*. Pozsony, Kalligram.
- Szilágyi Zsuzsa: *Válság a szociológus szemével*. <http://www.haon.hu/debrecen/valsag-a-szociologus-szemevel/1882003>. (2016. 02. 19.)
- Szlovákiai Magyar Adatbank. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. <http://adatbank.sk/lexikonok/a-csehszlovakiai-magyarok-lexikona-1918-tol/> (2016. 12. 28.)

Turczel Lajos: 1988. Újraközlés. Érsekújvár és a Sarló. (Újraközlés) *Érsekújvár és Vidéke*, http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=601:turczel-lajos_erse-kujvar-es-a-sarlo&catid=47:regionalna-histora-helytoertenet&Itemid=65 (2016. 12. 10.)

Vígh Károly: A felvidéki Sarló-mozgalom története. *Valóság*, 2004. 8. sz. 64–72. p.

Zemko, Milan 2010. *Občan, spoločnosť, národ v pohybe Slovenských dejín*. Bratislava, Historický ústav SAV.

ILDIKÓ BAJCSI

THE OFFICIAL HUNGARY AND THE SARLÓ MOVEMENT. REPORTS ON THE MOVEMENT'S LEADING FIGURES

The study deals with the leftist organization of young Hungarian intellectuals in Czechoslovakia between the two world wars. Based on newly disclosed diplomatic and police sources, the paper mainly focuses on the movement's official judgement by the Hungarian state. Horthy's conservative Hungary took a critical view on the movement from the very beginning. After Sarló's reorientation toward Marxism, the country regarded the leaders of Sarló as enemies, and kept them under constant surveillance. The study based on source analysis, has an ambition to provide background information to the realistic assessment of Sarló's short-term leftist and communist orientation. Hungary's official distrust toward young people engaged in the movement was an important contributing factor to that too.

„GYŰLÖLKÖDÉS HELYETT ÖSSZEFOGÁS”

Adalékok a két világháború közti
csehszlovákiai magyar értelmiségi
és diákmozgalmak történetéhez

ELBESZÉLT TÖRTÉNELEM 5.

Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet

A pozsonyi Madách Szalon kulturális és üzleti tevékenysége egy partnercég iratai alapján, 1942–1944

ISTVÁN GERGELY SZÜTS

The Cultural and Business Activities of the Madách Saloon in Bratislava, Based on the Records of an Alliance Enterprise (1942–1944)

Keywords: Bratislava, Madách BookHouse and Saloon, János Esterházy, Elemér Somos, Herend Porcelain Manufactory.

1942. szeptember 22-én levél érkezett Pozsonyból a Herendi Porcelángyár Rt. budapesti üzeméhez. A levél feladója, gróf Esterházy János a szlovákiai Magyar Párt elnöke volt, aki röviden felhívta a vállalatvezetés figyelmét a nemrég alapított pozsonyi Madách Háza¹ mint a szlovákiai magyarság egyik legfontosabb kulturális intézményére. Ezt követően néhány szóban említést tett a Ház új helyiségéről, a Szalonról, amelyben terveik szerint a könyvek és kulturális események mellett a magyar ipar- és képzőművészet legkiválóbb alkotásai fognak helyet kapni. Esterházy János levele végén a világhírű Herendi Porcelángyár segítségét kérte abban, hogy az intézmény a márka szlovákiai képviselője és árusítóhelye lehessen.

Herend ekkorra már nemcsak Európa, de világszerte is jól kiépített viszonteladói hálózattal rendelkezett. Gyakorinak számított, hogy különféle cégek és magánszemélyek üzleti terveikkel, ajánlataikkal keresték meg őket. Ez az eset azonban más volt, egyrészt Esterházy János személye, másrészt rajta keresztül a szlovákiai magyar kisebbség helyzete miatt. Azaz a Madách Szalon megkeresése több volt egy szimpla üzleti kapcsolatfelvételnél. Gulden Gyula² vezérigazgató éppen ezért tárgyalásra érdemesnek tartotta a felvetést.

Talán kevesen gondolnák, hogy egy gazdasági szerv anyaga – legyen az egyéni vállalkozás, részvénytársaság vagy éppen pénztintézet – a működésre vonatkozó iratok mellett, köztörténeti szempontból is fontos, sok esetben akár egyedüli forrásokat tartalmazhat. Ki gondolná például, hogy a Herendi Porcelángyár iratanyagában található

---

1 Pozsonyban a Viktória utca 2. szám alatt működött a Madách Ház, Könyvesház és Szalon.

2 Gulden Gyula (1898, Budapest – 1979, Syracuse, USA) Német apától és angol anyától született, jogi és kereskedelmi iskoláit Budapesten végezte. 1923-ban került a Herendi Porcelángyár Rt.-hez, 1926-ban ügyvezető igazgató lett és az 1930-as évek közepére többségi részvénytulajdonos. Számtalan szakmai tisztsége mellett 1938-tól tiszteletbeli portugál alkonzul lett, 1944. október 29 és december 8. között pedig ő vezette a budapesti követséget. 1944. december 9-én távozott Magyarországról, 1948-ig Svájcban, majd az Amerikai Egyesült Államokban élt családjával.

közel tíz centiméternyi számla és üzleti levelezés önmagán túlmutatva, egyszerre szolgál egyedi forrásként egy másik gazdasági vállalkozás történetéhez. Nincs ugyanis tudomásunk arról, hogy a Madách Könyvesház és Szalon iratanyaga bárhol megmaradt volna. Emiatt az intézmény működése iránt érdeklődők leginkább a korabeli sajtóból vagy személyes irattöredékekből szerezhettek információkat.³ Ezek azonban csak ritkán tartalmazzak a mindennapi ügymenetre, a vállalkozás vezetőinek üzletfilozófiájára és kulturális küldetésükre vonatkozó forrásokat. Ezzel szemben a Herendi Porcelángyár Rt.-vel folytatott üzleti levelezésekben számtalan olyan informális részlet található, amelyek alapján, ha körvonalaiban is, de rekonstruálható a szlovákiai magyar közösség egyik legfontosabb intézményének kulturális, politikai és nem utolsósorban gazdasági tevékenysége. Ez utóbbi talán fel sem merül az olvasóban, amikor az 1942 és 1944 között működő Madách Könyvesház és Szalon kifejezést meghallja. Pedig a kisebbségi helyzetben levő szlovákiai magyar közösség fennmaradásának zálogát jelentő oktatás, hitélet és más intézményrendszerek fenntartásában fontos szerep jutott a gazdasági háttérnek. Találón jegyezte meg Gaucsik István, hogy a nemzetudat megszilárdításához a gazdasági eszközök biztosítása elengedhetetlenül fontos volt. (Gaucsik 2008, 18. p.) Ennek megteremtése és fenntartása azonban különösen nehéz volt a Szlovák Köztársaságban. Itt ugyanis az egyetlen magyar párt szervezeti életét és politikai tevékenységét olyan mértékben korlátozta az államhatalom, hogy az szinte formálissá vált. (Simon 2015, 17. p.) E szorongatott helyzet, valamint a pártszervezet alapvetően vezérelvű működési mechanizmusa miatt Esterházy János elnök szinte egyedüliként határozta meg a magyar közösség politikai irányvonalát. Esterházy nélkülözhetetlen szerepét, befolyását tovább erősítette, hogy a szlovák parlamentben egyedüliként ő képviselte a magyar ügyeket.

A pártelnök a magyar kisebbséget ért jogsértések miatt szinte folyamatosan felszólalt és memorandumokat nyújtott be a parlamentben. A politikai érdekvédelem mellett a hétköznapok során, munkatársaival együtt, a közösség szociális és gazdasági megerősítésén is dolgozott. 1941-ben a szlovák–magyar gazdasági egyezmény eredményeképpen két szlovákiai pénzügyintézetet, a Pozsonyi I. Takarékbankot⁴ és a Szepesti Hitelbankot is a magyarság pénzügyintézetének nyilvánították. (Gaucsik 2010, 145. p.) Előbbi elnöke Esterházy János lett. A Pozsonyi I. Takarékbank még ebben az évben politikai döntés értelmében a Magyar Általános Hitelbank alá rendeződött be, azaz a magyarországi hitelbanktól függő intézetté vált. Az így átalakult bank meghatározó szerepet játszott a Szlovákiába irányuló magyar külkereskedelemben.

Az Esterházy János által elnökölt pénzügyintézet átalakításával közel egy időben megnyílt a (pozsonyi) magyar kulturális életet irányítani hivatott Madách Ház is. A szlovákiai politikai helyzetet, a magyar kisebbséggel szembeni autoriter viszonyt jól jelzi, hogy

3 Nemcsak a Madách Ház, hanem a szlovákiai Magyar Párt egykorú iratanyaga, levéltára sem maradt fenn részben annak következtében, hogy a háború után pártvezetőit letartóztatták, így elképzelhető, hogy az ilyen jellegű iratokat pedig elkobozták. (Simon 2014, 13. p.)

4 A pénzügyintézet 1920 és 1931 között Pozsonyi I. Takarékbank néven működött, azonban a cégnevet 1931-ben szlovákosítani kellett, így lett Bratislavai I. Takarékbank. (Gaucsik 2010, 140. p.)

néhány nappal a Madách Ház megnyitását követően a belügyi szervek házkutatást tartottak és 111 indexen vagy cenzúra alatt levő könyvet koboztak el. Az államhatalom ellenséges magatartása ellenére az intézmény folytatta működését, sőt a következő évben a már említett Szalon helyiségével bővült tovább. A takarékbank és a Madách Ház mellett szintén a magyar közösség gazdasági megerősítését szolgálta, hogy novemberben hozzáláttak a Magyar Párt gazdasági szakosztályainak kiépítéséhez is.

Visszatérve Esterházy János szeptemberben írott bemutatkozó levelére, a következő hetek levélváltásai azt mutatják, hogy a politikus támogatásával a Madách Ház vezetői nagy lendülettel kezdtek hozzá a világhírű magyar porcelángyárral kialakítandó üzleti kapcsolat előkészítéséhez. Szeptember utolsó hetében a Madách Ház képviselőjében Somos Elemér,⁵ a szlovákiai magyar sajtó és közélet meghatározó szereplője kezdte meg a tárgyalásokat a porcelángyár fővárosi irodájában. A találkozási előkészítéséről készült rövid feljegyzés szerint Somos ide már egy rendelési listával érkezett, és miután átadta azt, kérte, hogy számukra minél hamarabb szállítsák ezeket a porcelántárgyakat. Indoklása szerint a Szalon egyelőre üresen áll, és a kiállítóteret kizárólag herendiekkel kívánják berendezni. Emellett megismételte gróf Esterházy azon kérését is, hogy a Madách Szalon lehessen Herend hivatalos szlovákiai képviselője. Gulden Gyula a már kialakított és jól működő szlovákiai nexusokra hivatkozva egyelőre ezt elutasította, ám jelezte, hogy a Szalon elindult és a porcelántárgyak értékesítésének összesítése után visszaterhetnek a felvetésre.

Esterházy János levele és a Somos Elemér tárgyalásáról készült rövid feljegyzés jól érzékelteti, hogy a szlovákiai magyarság új központjának számító Madách Ház mögött egy kulturális küldetéstudat és jól kidolgozott üzleti terv is volt. Ezt példázza, hogy a Szalon nem egyszerűen egy kiállítóteret, hanem az egyik legismertebb magyar márka értékesítő helye is kívánt lenni.⁶ Mindez részét képezte Esterházy János és a Nemzeti Párt politikájának, amely szerint a kisebbségi magyarság fennmaradásának és megerősödésének fontos alapját kell, hogy képezze az önálló és stabil gazdasági háttér.

A Herendi Porcelángyár Rt. ugyan kapcsolatban állt már néhány szlovákiai kereskedelmi vállalkozással, azonban az ottani magyar közösség kötődése, érdeklődése és bizalma miatt jó lehetőséget látott a Madách Szalonnal való együttműködésben. Ezt bizonyítja, hogy a Somossal történt első egyeztetést követően a kereskedelemügyi minisztériumtól kérték a Szlovákiába exportálható kontingensük 1 millió koronára való kibővítését. Erre azért volt szükség, mert a külföldre, így a Szlovákiába exportálható

5 Somos Elemér (1906, Nyitraegerszeg – 1975, Budapest) író, szerkesztő. Prágában végezte jogi tanulmányait, ám azokat félbehagyva visszatért Pozsonyba és újságíró lett. Az 1930-as évek végétől a pozsonyi Esti Újság munkatársa, szerkesztője, majd annak 1941. decemberi betiltása után főszerkesztője az új magyar lapnak, a Magyar Hírlapnak. Újságírói munkája mellett egyebek között a Protestáns Diákszövetség elnöke és a Magyar Nemzeti Diákszövetség választmányi tagja is volt.

6 „A Madách Szalon mindent el fog követni az irányban, hogy világhírű gyártmányaik ne csak a legkitűnőbb és legmegfelelőbb reprezentációhoz jussanak, hanem azokat minél szélesebb körben terjeszthessük el.” A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára (MNL VeML) XI.46.c.cc. 414. tétel 1942. október 6.

késztermékek (porcelánok) arányát és számát is az érintett országok közötti megállapodások rögzítették. (Szűts 2013.) Ezek alapján a magyarországi gyártók, köztük a Herendi Porcelángyár Rt. is csak a számára kijelölt mennyiségben és értékben szállíthatott árut a határon túlra. Az exportra szánt termékeket kétféle szempont alapján, érték- és súlykontingens szerint határozták meg. Az egyes vállalatok tehát ezek figyelembevételével köthettek üzleteket.

A vállalat hétköznapi exportügymenetét ismerve megállapítható, hogy a Madách Ház feltételezhetően a nemzeti kötődés miatt megrendeléseinek bizonyos előnyöket élvezett. Jól példázza ezt, hogy az első rendelésüket követő egy hónapon belül már a szállításról és a fizetés menetéről egyeztettek a felek.⁷ Mindez annak tükrében lényeges, ha tudjuk, hogy a herendi porcelántárgyak iránt megnövekedett érdeklődés miatt fél-, sőt akár egyéves szállítási határidővel vállaltak csak megrendeléseket. A vállalat kereskedelmi ügyintézője 1942 decemberében nem hivatalosan arról tájékoztatta az érdeklődő kereskedőket, hogy „Herend 1943 végére nagyrészt kimerül”.⁸ Azaz már ekkor, egyes porcelántárgyak esetében egyéves gyártási határidővel sem mertek megrendeléseket vállalni.

A Herendi Porcelángyár 1943-ban realizálódó sikeréhez nagyban hozzájárulhatott, hogy a hazai művészeket immár több mint egy évtizede foglalkoztató vállalkozás 1942 őszén egy nagyobb, közel félszáz új kisplasztikából álló termékkörrel jelentkezett.⁹ Ezek többsége a közönség körében hamar tetszést aratott, ezt bizonyítják a következő esztendő emelkedő megrendelései. (Szűts 2015, 101. p.)

A Madách Szalon vezetősége nagy lendülettel kezdett hozzá az kulturális és üzleti kapcsolat előkészítéséhez. Az első hónapokban a megrendelésekkel, szállítással és a vámokkal kapcsolatos ügyek nagy részét Somos Elemér intézte, azonban a hirtelen felmerülő problémák esetén a pozsonyi *Esti Újság* budapesti szerkesztője, Kalotai Gábor segítette az üzletet.¹⁰ Később Kalotai már a napi ügyekben is közvetítővé vált a két fél között.

A két ország hűvös diplomáciai viszonya rányomta a bélyeget a kereskedelmi kapcsolatokra is. A barátnak aligha nevezhető viszony ellenére a két állam gazdasági delegációi export- és importkérdésekben többször is egyeztettek. A hivatalos találkozók mellett természetesen informális csatornákon keresztül is kapcsolatban álltak a két állam képviselői, valamint a szlovákiai magyar kisebbség vezetői és az anyaországi döntéshozók. Részben ez utóbbi miatt is a szlovák belügy államellenes tevékenységétől tartva gróf Esterházy Jánost, valamint politikustársait és egyes közéleti személyeket is figyeltetett. Minden magyar vonatkozású gazdasági, kulturális kapcsolatfelvétel gyanússá válhatott. Mindez érzékelhető az 1942 szeptemberétől üzleti kapcsolatba kerül

7 A Herendi Porcelángyár Rt. 1942. október 5-én arra kérte a Madách Házat, hogy a Pozsonyi I. Takarékbanknál vezetett számlájukra 50 ezer szlovák koronát fizessenek be, úgy, hogy e felett a szállított áruk értéke szerint az eladó hozzáférhessen.

8 MNL VeML XI.46.c.dd.I.47. tétel

9 Magyar Nemzet, 1942. november 7.; Pesti Hírlap, 1942. november 7

10 Kalotai Gábor (1905, Budapest – 1961, Budapest) költő, újságíró. 1932-ben a Temesvári Hírlap munkatársa, ebben az időben többek között Dsida Jenővel és Méliusz Józseffel együtt az Erdélyi Fialatok Mozgalmához sorolják. Az évtized végén a pozsonyi *Esti Újság* budapesti szerkesztője lett.

két cég levelezésében is. Somos Elemér október 6-án, két nappal Pozsonyba való visszatérte előtt arra kérte a porcelángyár igazgatóságát, hogy az Esterházy Jánosnak szánt válaszevelet és az időközben elküldésre váró postát inkább neki vagy Kalotainak adják át. „Erre inkább óvatosságból van szükség, mert a cenzúra nálunk igen erős és nincs szükség arra, hogy az ottani hivatalos körök figyelmét felhívjuk arra, hogy ez ügyben Esterházy gróf úr levelet írt Önöknek.”¹¹ Ez a fajta rejtjelezés a szlovák vámhatóságok és a belügyminisztérium folyamatos ellenőrzése miatt végig jellemző maradt. 1944 tavaszán ismételtlen arra kérték herendi partnereiket, hogy elsőként továbbra is Kalotai Gábornak küldjék a hivatalos leveleket, aki miután elolvasta őket, eldönti, mehetnek-e azok közvetlenül is Pozsonyba.¹²

A korszak politikai légkörét érzékelteti, hogy a kisebbségi magyar párthoz kötődő kulturális és üzleti vállalkozással kapcsolatba kerülő magyar cég megjelenése azonnal gyanússá vált Szlovákiában. Emiatt a következő két esztendőben a hivatalos postai út mellett „futárokon” keresztül is érintkeztek egymással. A „rejtjelezés” nemcsak az üzleti levelek, hanem a szállítólevelek és a számlák esetében is szükséges volt, különösen ha magyar vagy magyarosnak minősíthető alkotásokat megrendeléséről volt szó. „Közli tovább Somos Úr, hogy felesége látott Herenden egy Horthy fejtet (az újat) kérné, ha lehet, azt is hozzá csomagolni, de a számlában csak szoborként szerepeljen, Horthy megnevezés nélkül.”¹³

A Madách Ház vezetése nagy lendülettel kezdett hozzá a Szalon tartalommal való megtöltéséhez, valamint ezzel párhuzamosan a magyar porcelánok értékesítéséhez. Bár a szállítás rövid idő alatt megindult, november 12-én Kalotai kérte, hogy az időközben megrendelt újabb tárgyakat is minél előbb küldjék, mert az addig csak kis számban megérkezett anyagból nem tudják megtartani a megnyitót.

Időközben a Magyar Királyi Külkereskedelmi Hivatal pozsonyi kirendeltsége november 18-án értesítette a Madách Szalont, hogy a szlovák szervek engedélyezték a Herendi Porcelángyár 1942. évre megállapított kontingensének 1 millió koronával való megemelését. Mindez nem hivatalos forrásokból már korábban ismerté vált, olyannyira, hogy egy nappal kihirdetése előtt két szlovákiai vállalkozó, hivatkozva az odaítélt kontingensre, vezérképviselőnek jelentkezett Herenden. Egyikőjük, Guseo Sándor már nyáron¹⁴ újsághirdetésben keresett Szlovákiába exportálni szándékozó cégeket, novemberben pedig már konkrét ajánlattal, állítása szerint a Magyar Párt támogatásá-

11 MNL VeML XI.46.c.cc. 414. tétel

12 „Kalotai Úr ma felhívott bennünket és kéri, hogy a jövőben közvetlenül Pozsonyba ne küldjenek másolatot, mert ezt Somos Úr semmi esetre sem akarja. Ellenben a levelezésről készíthetnek egy másolattal többet és ha ő (Kalotai) az originál levelet elolvasta, úgy mindenkor közölni fogja velünk, hogy arról küldhető-e közvetlenül másolat Pozsonyba vagy sem. Tudniillik lehetnének olyan levelek és talán úgy megszövegezve, hogy Somos Úr nem szeretné, hogy azok az ottani ellenőrzésen menjenek keresztül.” MNL VeML XI.46.c.cc. 414. tétel 1944. április 26.

13 Villányi Róbert, a Herendi Porcelángyár Rt. fővárosi üzletének cégvezetőjének beszámolója. MNL VeML XI.46.c. 1942. november 18.

14 Pesti Hírlap, 1942. június 18.

val fordult a porcelángyár felé.¹⁵ Gulden Gyula vezérigazgató Szlovákiával és fővárossal kapcsolatban is rendkívül jól informált volt, elsősorban egy Pozsonyból származó tisztviselőjüknek, Nemesdfalvy Ernőnek köszönhetően. Hamar kiderült, hogy Guseo mögött nincs hivatalos politikai támogatás, sőt több csehországi porcelángyárnak is már hosszú ideje tartozik. A másik megkeresés Érsekújvárról érkezett. Josef Zittnik levelében a kereskedelmi tárgyalások küldöttségében részt vető titkár, dr. Martisra hivatkozott, aki elmondása szerint felhívta figyelmét erre az üzleti lehetőségre.¹⁶ Mivel Zittnik úr alapvetően más profilú kereskedő volt és üzlettel sem rendelkezett a fővárosban, ezért esetében a kapcsolatfelvétel is elmaradt.

Jól látható, hogy az új exportkontingens keretszámainak híre már a döntés kihirdetése előtt kiszivárgott, és a jól értesült kereskedők igyekeztek minél előbb partneri viszonyba kerülni a magyar porcelángyárral.

A megállapított exportszámokat Somos Elemérék úgy értelmezték, hogy ez az összeg kizárólag az ő behozatalukra értendő. Emiatt már másnap Gulden Gyulának írott levelében ismételtén kérték a kizárólagos értékesítési jog elismerését. Somos ez alkalommal egy ötoldalas levélben igyekezett érveit alátámasztani, hivatkozva üzleti eredményeikre, Pozsonyban betöltött szerepükre és természetesen a nemzeti kötődésre és sorsközösségre.

Somos Elemér az üzletvitel mellett komoly propagandamunkába kezdett az értékesítés szempontjából legfontosabb időszakban, a karácsonyt megelőző hónapokban. Több újságcikk megjelentetését is tervezte nagy példányszámú pozsonyi lapokban, felhívva bennük a figyelmet a Szalonra és az ott kapható világhírű herendi porcelánokra.¹⁷

Bár Kalotai Gábor volt a budapesti megbízott, ennek ellenére Somos Elemér nagyon gyakran, havonta akár több alkalommal is a magyar fővárosban tartózkodott. Ilyenkor egyéb ügyei mellett rendre ellátogatott a porcelángyár Váczi utcai üzletébe is. December 7-én szinte beesve az irodába azzal a kéréssel fordult az üzletvezetőhöz, hogy számára alig egy hét alatt egy Horthy-mellszobrot küldjenek. Somos indoklása szerint ezt szánta ajándékba Esterházy Jánosnak, pártelnökké választásának 10 éves jubileumára.¹⁸ Az ilyen hirtelen jött kéréseket – főként ha a kívánt termék nem volt raktáron – a cég legtöbbször elutasította, azonban Esterházy személyére és az ügyre való tekintettel igyekeztek teljesíteni azt.¹⁹

15 MNL VeML XI.46.c.cc. II.31. tétel

16 MNL VeML XI.46.c.cc. II.31. tétel

17 Mind 1942, mind 1943 őszén több alkalommal is cikkek, hirdetések jelentek meg főként a Magyar Hírlapban. „Változnak az idők, változnak az emberek, de a Herendi Porcelánok értéke örök!” szöveggel jelent meg hirdetés például 1943 szeptemberében. Magyar Hírlap, 1943. szeptember 12.

18 A pártvezetőség Ótátrafüreden rendezte meg 1942. december 14-én az ülést, amelyen köszöntötték elnöküket, Esterházy Jánost. Gratuláló táviratot küldött Kállay Miklós miniszterelnök és Bethlen István korábbi miniszterelnök is. (Molnár 1997, 199. p.)

19 „Somos úr magyar pengőben fogja kifizetni, tekintettel arra, hogy Horthy mellszobrot a szlovák hatóságok esetleg nem engednék át. Így nekik a mellszobrot valamilyen más úton-módon kell kijuttatniuk Pozsonyba.” MNL VeML XI.46.c. 1942. december 11.

Karácsony mellett a másik nagyobb megrendelési hullám a húsvéti időszakhoz kötődött. Megismerve a porcelángyár termelési és szállítási szokásait, Somosék már 1943 januárjában megrendelték a következő félévben árusítani kívánt termékeket. A gyors rendelés másik oka az volt, hogy február végén állapították meg az adott évben felhasználható behozatali kontingenst a szlovák hatóságok.²⁰ Mivel az előző év őszén 1 millió koronára növelt keretből január elején még mintegy 450 ezer felhasználható volt, ezért Somosék kérték, lehetőleg minél nagyobb összegben küldjenek porcelánokat számukra. A minisztériumi tárgyalások során ugyanis a ki nem használt keretek miatt csökkenhet az 1943-as évre megítélt behozatali kontingens. Ennek elkerülése érdekében Somos Elemér ismételtlen kérte, hogy Herend ismerje el őt kizárólagos szlovákiai képviselőnek, hiszen ennek birtokában jobb tárgyalási pozícióban ülhetne le a szlovák minisztériumban.

Alig két héttel később, hivatalosan az elmúlt félévben mutatott értékesítési mutatók és propagandatevékenység miatt a porcelángyár vezetése úgy döntött, hogy a Madách Szalont bízza meg a szlovákiai vezérképvisellel.²¹ Ennek értelmében az ottani kereskedők immár csak rajtuk keresztül juthattak herendi porcelánhoz. Források hiányában nem ismert, hogy történtek-e politikai ráhatások, informális kérések, azonban ismerve a vezérképviselőt odaítélésének menetét, meglepően gyorsan döntöttek a Madách Szalon mellett. Természetesen a régebbi, addig megbízhatónak számító szlovákiai partnerek²² méltatlannak érezték a döntést, legfőképpen azért, mert a porcelántárgyakat ezután egy alapvetően más profilú cégtől kellett beszerezniük.²³

A magyar diplomácia egyik meghatározó, nagy presztízsű kellékének számító herendi porcelán értékesítése nem csak vállalati magánügy volt. A minisztériumok, államférfiak diplomáciai tárgyalásaikra, találkozóira rendszeresen herendi dísztárgyakat rendeltek, ennek köszönhetően is világszerte ismertté vált a márka. Egy-egy herendi tehát közös kapcsolódási pontot, témát jelenthetett politikai és üzleti partnerek között. A herendi és általában művészeti porcelánok nem csak esztétikai szempontból számítottak értékesnek. Erre jó példa a vezérképviselőt érdekében megmozduló lobbitevékenységek is. Az 1943-as szlovákiai exportkontingens tárgyalásai során ugyanis informális

20 MNL VeML XI.46.c.cc. 414. tétel 1943. január 13.

21 MNL VeML XI.46.c.cc. 414. tétel 1943. január 29.

22 A kifejezetten jó üzleti viszonyra jellemző, hogy az 1938 óta partnernek számító, eperjesi Németh Jenő 1942 októberében egy személyes jellegű kéréssel is a porcelángyár igazgatóságához fordult. Németh felesége a közelgő ünnepekre Magyarországra készült, a vízum könnyebb megszerzése érdekében arra kérte Gulden Gyulát, hogy számára egy igazolást küldjenek, amely szerint Némethné üzleti útra érkezik Herendre. Ezzel remélhetőleg meggyorsíthatnák a hivatalos eljárást. MNL VeML XI.46.c.cc. 412. tétel

23 A Herendi Porcelángyár Rt. tekintettel más szlovákiai cégekkel a korábbi években kialakított működő kapcsolataira úgy döntött, hogy a Szlovákiába exportálható kontingensből minimum 70 ezer korona értékben a pozsonyi Vojtech Celko, 16 ezer korona összegben az eperjesi Németh céget, míg 10 ezer korona összegben az ótátrafüredi Bányász Áruházat illeti meg. Valamint ezek mellett az utóbbi időben érdeklődő, pozsonyi Gupa cég számára is biztosítani kell egy bizonyos összeget. MNL VeML XI.46.c.cc. 414. tétel 1943. január 29.

úton felhívták Gulden Gyula figyelmét egy olyan pozsonyi cégre, amely kiválóan alkalmas lehetne a márka vezérképviselőre. Az ominózus Gupa cég nem volt ismeretlen Herend számára, hiszen 1926-ban már történt kapcsolatfelvétel és szállítás közöttük, azonban értékesítési problémák miatt rövid idő után megszűnt a nexus.²⁴ A porcelángyár igazgatója a szlovák diplomata ajánlatára kiváló üzletemberként nem tett semmiféle ígéretet, hanem gondolkodási időt kért. A pozitív válasz érdekében szlovák oldalról néhány héttel később megtörtént a kapcsolatfelvétel a Gupa és a Herendi Porcelángyár Rt. között. Az informális állami támogatás miatt a Gupa érdeklődése komolynak tűnt. 1942. év végén a Herendi Porcelángyár igazgatóságának tehát abban kellett döntenie, hogy a szlovák fél által ajánlott partnert, vagy egy, a Magyar Párt és a magyarországi kormányzat által is támogatott vállalkozást választ vezérképviselőnek. Ez az eset kiválóan példázza, hogy egy-egy üzleti döntés, a vállalat történetében csupán egy dátumként szereplő esemény mögött sokszor milyen bonyolult, akár egészen kormányzati szintekig elgyűrűző okok, okozatok lehetnek. Bár néhány levélváltás történt a Gupa céggel, ettől függetlenül komolyabban fel sem merült, hogy a Madách Szalonnal szemben ők kapjanak kedvezőbb elbírálást. Mindezek alapján a Madách Szalonnak ítélte vezérképviselőt valóban jelentős döntésnek számított.

Az üzleti levelezések alapján megállapítható, a Somos Elemér által menedzselte Madách Ház komoly üzleti munkát végzett a háttérben. Nemcsak az értékesítések alkalmával, hanem a szlovák konkurens cégekkel felmerült nézeteltérések esetében is Somos határozott álláspontot képviselt. Nemzeti szempontból kétségtelenül örömteli volt a Madách Szalon partnersége, azonban üzleti oldalról, elsősorban a régebbi partnerek miatt több kellemetlenséget is okozott. Herend korábbi legfontosabb szlovákiai partnere, Vojtech Celko, miután értesült a vállalat döntéséről, csalódottságának adott hangot. Fél évvel később pedig a Madách Szalon üzletpolitikájával szemben már komoly kifogásokat fogalmazott meg.²⁵

Kétségtelen, hogy a Madách Szalon megjelenése átrendezte a herendi porcelánok szlovákiai piacát. A márka erősödő reklámja felhívta más magánszemélyek és cégek figyelmét is az ágazatban rejlő üzleti lehetőségekre.²⁶ Április 22-én például a Kossuch János cég igazgatója, Eleőd Zoltán Solt kereste meg Guldent, hogy katalinhutai (Katarinska Huta) leányvállalatukat ajánlja szlovákiai vezérképviselőnek.²⁷ Levelében hangsúlyozta, hogy cégük jelentős kereskedelmi forgalmat bonyolít le köedények, porcelánok és a majolika piacán, és nem felejtette el megjegyezni azt sem, hogy a Madách Szalonnal szemben ők valóban szakmabeliek. Gulden Gyula kiváló üzletdiplomáciai

24 A Gupa cég a korábbi J. Knopf & Co. vállalkozásból alakult. 1926-ban a korábbi tulajdonos, J. Knopf műszaki igazgató volt a vállalatnál. Gulden Gyula 1927. szeptember hónapban tett látogatása során a céggel kapcsolatban azt jegyezte meg, hogy elsősorban hazai, azaz csehszlovákiai porcelánokat értékesítenek. Emellett diszkréten azt is hozzátette, hogy Knopf úr amúgy nem túl nagy magyarbarát. MNL VeML XI.46.c.cc. 172. tétel 1943. március 24.

25 MNL VeML XI.46.c.cc. 414. tétel 1943. április 14.

26 Somos Elemér fontosnak tartotta mind a Madách Ház, mind Herend reklámját, ezért több alkalommal kért reklámtáblákat, broszúrákat, prospektusokat.

27 MNL VeML XI.46.c.cc. 414. tétel 1943. április 22.

kvalitását bizonyítja válasza: „Megjegyzem, szlovákiai cégeteknek igaza van abban, hogy a Madách Szalon nem szakmabeli vállalkozás. Ezzel szemben viszont a Madách Szalon egy művészeti vállalkozást képez, s utóbbi téren már vannak kapcsolatai Herenddel. Mert mi anyagunkat tekintve ugyan porcelángyár vagyunk, azonban művészeti irányzattal. Így tehát a herendi készítmények szempontjából nem képez a Madách Szalon egy távolálló intézményt.”²⁸

Eleőd komoly lehetőséget látott a herendi szlovákiai értékesítésében, annak ellenére is, hogy Gulden közölte, a Madách Szalon egyelőre élvezi a porcelángyár bizalmát. Ennek ellenére sem mondott le a vezérképviseléről, májusban azzal az ötlettel állt elő, hogy Pozsony és környéke maradjon a Madáché, viszont Szlovákia többi részén ők lehessenek az egyedárusítók.²⁹

Bár Gulden válasza nem ismert, ám abból, hogy a Madách Szalon továbbra is szlovákiai vezérképviselő maradt, egyértelműen következtethetünk az események alakulására.

A megrendelések alapján már 1943 nyarán látszott, hogy a Madách Szalon jó választásnak bizonyult. A Szalon tehát alig több mint fél év alatt több lett, mint egy művészeti kiállítóhely.

A növekvő megrendelések miatt Somosék már nemcsak Pozsonyban, hanem más, magyarok által sűrűbben lakott településeken is gondolkodtak. Somos Elemér májusban arról tájékoztatta Herendet, hogy terveik szerint hamarosan Pöstyénben nyitnak egy fióközletet, ahová az előzetes felmérések szerint szintén szükség lesz kisebb dísz tárgyakra.³⁰ Novemberben pedig egy iglói kiállításához kértek még néhány, az ottani közönség tetszését feltételezhetően elnyerő darabokat.³¹

A Madách Szalon iratanyagában nagy számban maradtak fenn megrendelőlapok és szállítólevelek, amelyek lehetőséget adnak arra, hogy megnézzük, milyen típusú tárgyakat rendeltek Szlovákiából. Ezeket áttanulmányozva elmondható, hogy alapvetően apró, figurális dísz- és használati tárgyak iránt érdeklődtek a Madách Szalon vásárlói, illetve rajtuk keresztül más viszonteladók. A dísz tárgyak esetében a semleges témák mellett az olyan magyaros jellegű tárgyak is kelendők voltak, mint például Déryné, János vitéz vagy éppen a Matyó Madonna. Ahogy arra már utaltunk, az egyértelmű, magyar politikusokat és államférfiakat ábrázoló alkotásokat hivatalosan nem rendeltek és nem is szállítottak Szlovákiába.

Sajnos a megrendelőjegyzékek a Madách Szalonban vásárlókról szinte semmit sem árulnak el. Így nem tudni azt sem, a vásárlók esetében meghatározó volt-e a nemzetiesség és azt sem, milyen társadalmi csoportokba sorolható személyek tértek be oda. Bár vendégkönyvek, névre kiállított számlák nem állnak rendelkezésre, ennek ellenére feltételezhetjük, hogy a Madách Házba küldetése miatt nagyrészt magyar nemzetiségű vagy magyar érzelmű szlovák állampolgárok térhettek be. Az összesítve leadott rende-

28 MNL VeML XI.46.c.cc. 414. tétel 1943. április 28.

29 MNL VeML XI.46.c.cc. 414. tétel 1943. május 12.

30 MNL VeML XI.46.c.cc. 414. tétel 1943. május 13.

31 MNL VeML XI.46.c.cc. 414. tétel 1943. november 26.

lések között mindössze két reklamáló személy neve ismert, Arthur Harthaus³² igazgató és dr. Heizinger József.

Ugyan nincs ismeretünk a Madách Ház és Szalon iratanyagának hollétéről – amennyiben egyáltalán fennmaradt valahol –, szerencsére azonban Somos Elemér 1944 áprilisában egy rövid, ám részletes kimutatást készített az eltelt másfél év üzleti tevékenységéről.³³ Eszerint ez idő alatt 1.567.161 szlovák korona értékben hoztak be herendi porcelánokat az országba, majd az értékesített tárgyakból befolyt összegeket folyamatosan utalták át a partnercégeknek. Somos nehezen ellenőrizhető számításai szerint, ez az összeg tizenötszöröse volt annak, mint amennyit 1940 és 1942 között a korábbi szlovákiai partnerek értékesítettek. Ezek alapján egyértelműen sikeresnek értékelte a Madách Szalon kereskedelmi tevékenységét.

Levele második felében a közeljövő terveiről is említést tett. A kiszámíthatatlan háborús viszonyok ellenére a következő fontos feladatnak a vidéki értékesítés kiépítését tartotta. Ezt egyrészt az ottani magyar érdeklődők, potenciális vásárlók igényei, másrészt a többi porcelánkereskedő céggel megromlott kapcsolatuk is indokolta. Somos ez utóbbi kapcsán egyértelműen kijelentette, hogy a maga részéről nem lát esélyt arra, hogy a Németh és a Celko cégekkel rendeződhetne viszonyuk. A vidéki hálózat kiépítését tehát a Madách Ház mint magyar központ, valamint a herendi porcelántárgyak értékesítése miatt is fontosnak tartotta. Olyannyira, hogy levelében jelezte, június 1-jén szándékoznak felavatni az első nem pozsonyit, a nyitrai Madách Szalont.³⁴

A háborús helyzet és Magyarország német megszállása miatt 1944 tavaszától a két fél közötti érintkezés és a szállítás megnehezült. Ez utóbbi a visszaeső kereslet miatt a Madách Szalonnak nem, a megrendelésre gyártó Herendi Porcelángyárnak viszont annál nagyobb problémát jelentett. A korábban megrendelt, hitelbe átadandó porcelántárgyakat a bombázások és a szállítási nehézségek miatt nem tudták elszállítani, sőt a visszaeső kereslet miatt több partner csődöt jelentett, mindezek együttesen pedig veszélyeztették, sőt hamarosan lehetetlenné tették a pénzbeli megtérülést.

1944 júliusában Kalotai Gábor arra kérte Herendet, hogy a bizonytalan szállítások és a megrendelések visszaesése miatt egyelőre ne küldjenek több ládából álló szállítmányt.³⁵ A bombatámadások miatt Pozsony lakosságának egy jelentős része ugyanis vidékre költözött, köztük nagy számban korábbi és remélt megrendelőik is. A bombázások hatására Somos Elemér úgy döntött, hogy a Szalonban lévő porcelántárgyakat különböző vidéki raktárakban fogja ideiglenesen elhelyezni. A front közeledte miatt októberben informálisan Herend számára is felajánlotta, amennyiben nagyobb mennyiségű, aranyozott szélű porcelántárgyaik lennének, azokat bombabiztos helyen tudná

32 Arthur Harthauser kapcsán mindössze postacíme ismert: Bratislava, Palisády 27.

33 MNL VeML XI.46.c.cc. 414. tétel 1944. április 15.

34 Somos Elemér levele szerint Nyitrán, a Jesensky u 3. alatti bérházában nyílik majd meg a Madách Szalon nyitrai fiókja, amelyet a városban jól ismert ügyvéd felesége, dr. Mártonvölgyi Lászlóné vezet majd. A nyitrai fiók, méreteiben nagyobb lesz a pozsonyinál és elsősorban a zoboralji magyarság számára bír majd jelentőséggel. MNL VeML XI.46.c.cc. 414. tétel 1944. április 15.

35 MNL VeML XI.46.c.cc. 414. tétel 1944. július 14.

elhelyezni, átvészelve így a háborút.³⁶ Sajnos ezekről a raktárhelyekről, az ott elhelyezett porcelánokról, majd háború utáni sorsukról semmit sem tudni. Pedig Somos szeptemberre már jelentős mennyiséget halmoztak fel ezekben.

Az 1944-es esztendő iratai nagyrészt a két fél közötti elhúzódó szállítások, vámkezelések, késői kifizetések okozta problémákról szólnak. Szeptember 9-én a Madách Szalontól érkezett levél például arról tudósít, hogy egy több ládából álló csomag több mint egy hónapja áll vámkezelés alatt Budapesten, tehát még el sem indult Pozsony felé.³⁷

A korábbi viszonylag kiegyensúlyozott viszonyt az 1944-es esztendő, főként a bombázások, valamint a szállítás kiszámíthatatlansága miatt megváltoztatta. Ennek következtében egyre inkább érdekeik hangsúlyozása határozta meg utolsó leveleiket. A Madách a még raktáron lévő áruk értékesítésében, míg Herend a már megrendelt szállításában volt érdekelt. Somos Elemér szeptember 22-én arról tájékoztatta a partnercéget, hogy Pozsonyban a porcelán iránti kereslet szinte teljesen megszűnt, így a Szalon szinte többet van zárva, mint nyitva.

A Madách Szalon működését a visszaeső kereslet mellett az intézmény mögött álló Magyar Párt ellen hozott intézkedések és az anyaország támogatásának fokozatos elvesztése is nehezítették. Magyarország német megszállását követően Esterházy János pártvezető többször tiltakozott a vidéki zsidóság elhurcolása miatt. A Sztójay-kormány hatalomra kerülése után világossá vált számára, hogy a szlovákiai belpolitikai küzdelmekben már nem számíthat többé a magyar kormány támogatására. (Molnár 1997, 210. p)

A nyilas hatalomátvételre válaszul a szlovákiai *Magyar Hírlap* beszüntette működését. (Molnár 1997, 214. p.) A Gestapo ekkor már hosszú ideje megfigyelés alatt tartotta a pártvezért, ám egyelőre nem tartóztatták le. Ezzel párhuzamosan a párton belüli németbarát vonal is egyre erőteljesebbé vált. Mindez természetesen hatással volt a Magyar Párt által működtetett kulturális intézményre és gazdasági vállalkozásra is.

Somos szeptember 9-én írott levelében a háborút követő időszokról is szót ejtett. Úgy vélte, a remélt újramegújítást nagyban segíthetik majd az általa elraktározott porcelántárgyak, hiszen a háborút követően feltételezhetően komoly hiányok lesznek használati és dísz tárgyakból. Az elraktározott porcelántárgyak és a reményei szerint gyorsan helyreálló kereskedelmi kapcsolatok miatt fontos lesz, hogy minél nagyobb piaci részesedést szerezzenek. Ennek egyik lehetséges útja, ha Prágában is nyitnak majd egy új fiókot.

A Madách Szalontól december 12-én érkezett utolsó levél pénzutasítás tárgyában íródott. Eszerint az Első Pozsonyi Takarékbankon keresztül néhány nappal korábban 43.756 koronát küldött partnerük számlájára.³⁸

Sajnos december 12.-ét követően semmit sem tudni a Madách Szalon és a Herendi Porcelángyár Rt. kapcsolatáról. Ennek legfőbb oka, hogy a háború befejezését követő

36 MNL VeML XI.46.c.cc. 414. tétel 1944. október 13.

37 MNL VeML XI.46.c.cc. 414. tétel 1944. szeptember 22.

38 MNL VeML XI.46.c.cc. 414. tétel 1944. december 12.

en lehetetlenné vált a kisebbségi magyar párt és korábban annak támogatásával működő vállalkozás működésének folytatása. Egyrészt a háború végén kitört felkelés alatt megalakult Szlovák Nemzeti Tanács már 1944. fasisztának bélyegezte a Magyar Pártot és elrendelte betiltását és vagyonának elkobzását. Ezt csak tetézte, hogy a csehszlovákiai németek mellett a magyar közösséget is kollektív bűnössé nyilvánították az 1945. április 5-én kihirdetett kassai kormányprogramban. (Molnár 1997, 220. p.) Az ismét létrejövő Csehszlovákiában a totalitárius állam kiépítése és az etnikai kisebbségek üldözése és elűzése határozta meg a következő éveket. (Simon 2015, 81. p.)

A Nemzeti Párt és ehhez kapcsolódóan a Madách Ház újjászervezése a pártvezető meghurcolása miatt is lehetetlenné vált. Esterházy Jánost ugyanis a kassai kormányprogram kihirdetését követő napon letartóztatták, majd kiadták a szovjet hatóságoknak, hogy élete további részét börtönökben töltsse.

A Madách Ház vezetője, Somos Elemér a háborút követően Magyarországra költözött, míg a Herendi Porcelángyár igazgatója és többségi részvénytulajdonosa, Gulden Gyula családjával együtt Svájcba emigrált. (Szűts 2015, 135–141. p.) A háborút követően Csehszlovákia és Magyarország között a kereskedelmi kapcsolatok egyre inkább – a hazai gazdaság, így a Herendi Porcelángyár Rt. 1948-as államosítását követően pedig már kizárólag – csak állam irányítással és felügyelettel alakulhattak.

A Herendi Porcelángyár Rt. fondjában található alig tíz centiméternyi irattöredék forrásértéke több mint egy üzleti tevékenységet dokumentáló irategyüttes. Egyrészt a Madách Ház működésére vonatkozó iratok hiánya, másrészt a vizsgált korszak két ország közötti gazdasági kapcsolatainak feltáratlansága miatt. Ez utóbbin belül még a magyar vonatkozású kereskedelmi, üzleti kontaktusok sem ismertek. Éppen ezért érdekes, hogy a mindössze alig két évig működő, a szlovákiai magyar közösség kulturális és gazdasági életében is fontos szerepet betöltő Madách Szalon és a világhírű Herendi Porcelángyár Rt. között milyen sarokpontok mentén alakult ki, majd működött üzleti kapcsolat. A rendelkezésre álló források alapján elmondható, hogy Esterházy János személyiségének és a nemzeti sorsközösségben való hitnek komoly szerepe volt a kapcsolat létrejöttében. Mindez annak fényében különleges és egyedülálló, ha tudjuk, hogy Gulden Gyula milyen profi módon, legfőképpen üzleti érdekek mentén választott partnereket, viszonteladókat.

A két partnercég üzleti levelezésének bemutatása remélhetőleg értékes forrásként szolgálhat a szlovákiai magyarság történetének kutatásához és felhívja a figyelmet a gazdasági szervek irataiban rejlő források sokszínűségére is.

Források

- A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára = MNL VeML XI.46. c.cc. 31. tétel, Szlovákiai cégekkel folytatott levelezés, 1940–1943.
- A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára = MNL VeML XI.46. c.cc. 414. tétel. A Madách Szalon iratai
- A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára = MNL VeML XI.46. c. dd.I. 46. tétel, Az Országos Kerámia Kiállítással kapcsolatos iratok, 1942–1943.

Irodalom

- Gaucsík István 2008. *A jog erejével. A szlovákiai magyarság gazdasági önszerveződése 1918–1938.* Pozsony.
- Gaucsík István 2010. A határ mint gazdasági probléma. A Pozsonyi I. Takarékbank helyzete az első bécsi döntés után. In Simon Attila (szerk.) 1938. *Visszacsatolás vagy megszállás? Szempontok az első bécsi döntés értelmezéséhez.* Balassagyarmat, Nógrád Megyei Levéltár–Selye János Egyetem, 140–150. p.
- Molnár Imre 1997. *Esterházy János.* Dunaszerdahely.
- Simon Attila 2015. Új utakon – Csehszlovákia 1945-ben. *Korunk*, 5. 80–88. p.
- Szűts István Gergely 2011. *A műhelytől a szalonig. A Herendi Porcelánmanufaktúra a Monarchia idején.* Veszprém.
- Szűts István Gergely 2015. *Üzlet és diplomácia. A Gulden Gyula vezette Herendi Porcelánmanufaktúra.* Veszprém.

ISTVÁN GERGELY SZÜTS

THE CULTURAL AND BUSINESS ACTIVITIES OF THE MADÁCH SALOON IN BRATISLAVA, BASED ON THE RECORDS OF AN ALLIANCE ENTERPRISE (1942–1944)

The Madách BookHouse and Saloon was recommended to the world-famous Hungarian Herend Porcelain Manufactory in a letter by János Esterházy in 1942. In the following two years a strong and well-functioning business relationship developed between the Saloon and the Manufactory, so that the Madách Saloon became the leading sales representation of the Herend porcelain in Slovakia. Thanks to the preserved correspondence dossier of the Herend Porcelain Manufacture, we can have an insight not only into the financial transactions between the two businesses, but also into the cultural and business philosophy of the Madách Saloon and of its manager, Elemér Somos. This business correspondence offers us an opportunity to learn about the day-to-day life of one of the most important institutions of the Hungarian community in Slovakia at the time.

LISZKA JÓZSEF

HATÁRVIDÉKEK

**Határok és határtalanságok
az összehasonlító folklorisztika
és etnológia szempontjából**

Fórum Kisebbségkutató Intézet
Komárom – Somorja

Szent Péter muzsikája, avagy a Tüske fogta zsidó A gyerekfolklórtól Auschwitzig?

JÓZSEF LISZKA

Saint Peter's Violin or The Dance among Thorns
From Children's Folklore to Auschwitz?

Keywords: folk tale, Grimm brothers, ATU 592: The Dance among Thorns, anti-Semitism.

... ako to bolo možné?
(Pavel Vilikovský)

A világirodalomnak vannak szövegei, amelyekkel az egyén ebben vagy abban az élet-szakaszában, ilyen vagy olyan módon és körülmények között szembesül. A *Tüske fogta zsidó* történetével (a Grimm fivérek 110. számú, az eredeti nyelven *Der Jude im Dorn* címen megjelent meséjével) jómagam a Grimm mesék legutóbbi magyar fordítása (Grimm 2009, 395–398. p.) során szembesültem először,¹ miközben (mint később kiderült) a nemzetközi meseanyagban jelentős szerepe, s ebből (is) adódóan a nemzetközi mesekutatásban pedig számottevő irodalma van. Az alaptörténetet és annak nemzetközi variánsait több szempontból, főleg a motívumvándorlások aspektusából is lehet vizsgálni. Jelen dolgozatnak viszont némileg más célja van. Nem a csodálatos hangszer, amelynek hangja mindenkit táncra perdít motívumának a nyomozása (többekévéb élvégezték ezt már mások, vö. Bolte 1892; Bolte 1893; Bottigheimer 2010), és nem is a megszólaló zene miatt az egyik szereplő oszlophoz kötözése motívumának a nyomon követése mondjuk egész az Odüsszeiáig a cél például, hanem e mesetípuson belül a zsidó mint olyan alárendelt és megalázó szerepének a vizsgálata, e motívum módosulásainak követése a szűkebb közép-európai meseanyagban. Annak a sztereotípiának a bemutatása tehát, ami a zsidó alakjához (lett legyen az gazdag vagy szegény, teljesen mindegy) kapcsolódik a kelet-közép-európai folklórban.² A probléma (a más etnikumok, főleg zsidók szerepe az adott népek folklórhagyományában) elméleti hátte-

---

1 Megtörténhetett volna ez hamarabb is, hiszen a Grimm-mesék egyik korábbi teljes magyar nyelvű kiadásában is szerepel ez a történet (Grimm 1989, 417–420. p.).

2 Itt jegyzem meg, hogy a témához, egészen pontosan azzal kapcsolatban, milyen folyamatok vezettek a 20. század közepe szörnyű népiirtásaihoz, egy hírlapi cikkemben (Liszka 2014), illetve egy konferencia-előadásomban már foglalkoztam (vö. <http://kamenyec1941.pe.hu/content/konferenciaf%C3%BCzet>. Letöltés: 2016. 11. 21.). Jelen dolgozat az ott megfogalmazottak egy szeletkéjének részletesebb kidolgozása és bemutatása.

re meglehetősen jól ki van már dolgozva (vö. Erb 1993; Görög 1991; Krekovičová 1999; Krekovičová 2005, 26–50., 51–63. p.; Roth 2007a; Roth 2007b).

Noha a mese Grimm-féle változata korántsem az „ősforrás”, induljunk ki mégis abból, majd nézzük meg előzményeit (ezt a Grimm-filológiai alaposan feltárta), és végül azt is vizsgáljuk meg, hogy a magyar, szlovák és cseh szóbeliségben, a következő, tehát a Grimmék utáni időszakban milyen helyet foglal el.

A Grimm testvérek gyűjteményében a mese első verziója az első kiadás 1815-ben napvilágot látott második kötetében, annak is 24. számú meséjeként jelent meg (Grimm 1815, 133–138. p.). A ma is közkézen forgó változat, a gyűjtők által gondozott utolsó, a hetedik kiadásban, 1857-ben, ekkor már a 110. számú történetként jelent meg (Grimm 1857, 2: 121–125. p.). A két verzió között, noha a gyűjtők váltig állítják (vö. Liszka 2013, 66–67. p.), a nép ajkáról lejegyzett szövegeken mit sem változtattak, mégis lényegi különbségek vannak. Ezek mind terjedelmiek, mind stílárísak és mind tartalmiak. Az alapvető módosításokra viszont nem ekkor került sor. Az 1819-es, második kiadásban a mese sorszámozása már a 110. lett, ám maga a szöveg, az 1815-ös kiadáshoz képest voltaképpen érintetlen maradt (Grimm 1819, 2: 119–122. p.). A harmadik, 1837-es kiadásban viszont lényegi változtatásokra került sor (Grimm 1837, 2: 128–134. p.). Hermann Hamann promóciós előadásában azon túlmenően, hogy a szóban forgó mese irodalmi előképeit összegyűjti, ezeket a Grimm fivérek (alapvetően Wilhelm) által végrehajtott korrekciókat is számba veszi. Miközben fel sem tűnik neki a modern antiszemitizmust megelőző grimmi antiszemitizmus, sőt kifejezetten helyeselni látszik, ahogy Wilhelm az egyes kiadások során alakított rajta, egyre karakterisztikusabbá, „komikusabbá” rajzolva a zsidó alakját (Hamann 1905, 41. p.).

Mielőtt a meseszöveg előzményeit számba vennénk, nem lesz fölösleges magának a történetnek a részletesebb megismerése. A Grimm fivérek, pontosabban a Wilhelm Grimm által gondozott utolsó kiadás (1857), aminek alapján aztán általában a későbbi fordítások is készültek, s amely a későbbi kiadások alapjául is szolgált, legyen a vezérfonalunk.

Egy gazdag embernek volt egy becsületes, dolgos béreslegénye, akit (mivel látta a gazda, hogy nála jóra valóbbat úgysem talál, és még egy csomó pénzt meg is takaríthat általa) az első két leszolgált év után nem volt hajlandó kifizetni.

Mikor a harmadik esztendő is letelt, meggondolta magát az úr, zsebébe nyúlt, de nem vett ki belőle semmit. Ekkor végre megszólalt az inas: „Uram, szolgáltam kegyelmednél három esztendeig becsülettel, legyen olyan jó, és adja meg, ami törvény szerint jár; mennék tovább, szeretnék körbenézni a nagyvilágban.” Mire zsugori uram így felelt: „Igazad van, kedves béresem, szolgáltál engem rendületlenül, ezért méltányos fizetség legyen a részed – újra zsebébe nyúlt, és leszámolt a béresnek három egész garast –, tessék, minden esztendőért egy garas, nagy és bőséges bér, amelyet csak kevés úrnál kaptál volna.” A derék béres, aki a pénzhez vajmi keveset konyított, zsebre vágta tőkét, és azt gondolta: „Most aztán tele a zsebem, szögre a gondolat, nem gyötröm magam tovább nehéz munkával.”

(Grimm 2009, 395. p.)³

³ *Als auch das dritte Jahr herum war, bedachte sich der Herr, griff in die Tasche, holte aber nichts heraus. Da fieng der Knecht endlich an und sprach „Herr, ich habe euch drei Jahre*

A béreslegény útra kelt, ment nagy vígan hegyen-völgyön keresztül, mígnem egy bozótos mellett elhaladva egy apró emberkébe botlott, aki a következőképpen szólította őt meg:

„Merre-hová, víg cimbora? Látom, fittyet hánysz a gondnak.” – „Minek legyen szomorú – felelte a béres –, teli a zsebem, három esztendei bérem csilingel benne.” – „Aztán mennyi az a te vagyod?” – „Mennyi? Három kerek krajcár,⁴ tüzetesen megolvasva.” – „Hallgass meg – mondta a törpe –, én egy szegény, rászorult ember vagyok, add nekem a három krajcárod; én már semmilyen munkára nem vagyok képes, te viszont fiatal vagy, és könnyűszerrel megkeresheted a kenyeredet.” A béres, mivel jó szíve volt, meg-sajnálta az emberkét, odaadta három krajcárját, és azt mondta: „Vigye Isten hírével, nekem így se fog felkopni az állam.” Mire az emberke így szólt: „Mivel látom, hogy jószívű vagy, teljesítem három kívánságodat, minden krajcárért egyet.” – „Vagy úgy – felelte a béres –, olyan valaki vagy, aki kék mécesből gyújt pipára. Nem bánom, ha már így történt, először is kívánok egy nádpuskát, amelyik mindent eltalál, amit célba veszek vele; másodszer egy hegedűt, ha azzal rázendítek, mindenki táncra perdüljön, aki csak a hangját hallja; harmadszor, ha valakitől kérek valamit, azt el ne utasíthassa.”

(Grimm 2009, 395–396. p.)⁵

A legény az emberkétől megkapott mindent, amit kért (mintha azok már előre el lettek volna készítve a bozótosban, ami előtt találkoztak), majd nagy vígan tovább vándorolt.

Kisvártatva hosszú kecskeszakállú zsidó akadt útjába, aki csak állt, és egy madár énekét hallgatta a fa csúcán. „Istennek csodás műve! – kiáltott fel –, milyen picike állat, és

---

redlich gedient, seid so gut und gebt mir was mir von Rechtswegen zukommt: ich wollte fort und mich gerne weiter in der Welt umsehen.“ Da antwortete der Geizhals „ja, mein lieber Knecht, du hast mir unverdrossen gedient, dafür sollst du mildiglich belohnt werden,“ griff abermals in die Tasche und zählte dem Knecht drei Heller einzeln auf, „da hast du für jedes Jahr einen Heller, das ist ein großer und reichlicher Lohn, wie du ihn bei wenigen Herrn empfangen hättest.“ Der gute Knecht, der vom Geld wenig verstand, strich sein Capital ein und dachte „nun hast du vollauf in der Tasche, was willst du sorgen und dich mit schwerer Arbeit länger plagen.“ (Grimm 1857, I: 121. p.)

- 4 Míg az eredeti szövegben következetesen Heller (= fillér) szerepel, addig a fordításban (talán stiláris megfontolásból?) hol garas, hol krajcár olvasható.
- 5 „...wo hinaus, Bruder Lustig? ich sehe du trägst nicht schwer an deinen Sorgen.“ „Was soll ich traurig sein,“ antwortete der Knecht, „ich habe vollauf, der Lohn von drei Jahren klingelt in meiner Tasche.“ „Wie viel ist denn deines Schatzes?“ fragte ihn das Männchen. „Wie viel? drei baare Heller, richtig gezählt.“ „Höre,“ sagte der Zwerg, „ich bin ein armer bedürftiger Mann, schenke mir deine drei Heller: ich kann nichts mehr arbeiten, du aber bist jung und kannst dir dein Brot leicht verdienen.“ Und weil der Knecht ein gutes Herz hatte und Mitleid mit dem Männchen fühlte, so reichte er ihm seine drei Heller und sprach „in Gottes Namen, es wird mir doch nicht fehlen.“ Da sprach das Männchen „weil ich dein gutes Herz sehe, so gewähre ich dir drei Wünsche, für jeden Heller einen, die sollen dir in Erfüllung gehen.“ „Aha,“ sprach der Knecht, „du bist einer, der blau pfeifen kann. Wohlan, wens doch sein soll, so wünsche ich mir erstlich ein Vogelrohr, das alles trifft, wonach ich ziele: zweitens eine Fidel, wenn ich darauf streiche, so muß alles tanzen, was den Klang hört: und drittens, wenn ich an jemand eine Bitte thue, so darf er sie nicht abschlagen.“ (Grimm 1857, I: 122. p.)

milyen szörnyen hatalmas a hangja! Bár az enyém lehetne! Hej, ha valaki sőt tudna szórni a farkára!” – „Ha csak erről van szó – mondta a béres –, leszedelem én a madarat egykettőre” – azzal megcélozta, telibe találta, és a madár lepottyant a tüskés bozótba. „Eridj, ebfajzat – mondta a zsidónak –, és hozd ki magadnak a madarat.” – „Ej – szólt a zsidó –, hagyja el az úr a fajzatot, s valamilyen kutya majd ideszalad, de felszedem a madarat, ha már az úr eltalálta” – azzal földre hasalt, hogy bekússzon a bozótba. Mikor a tüske sűrűjéhez ért, a derék bérest elővette a kópéság, lekapta hegedűjét, és rázendített. A zsidó nyomban kapkodni kezdte a lábát, ugrált föl-le, és minél jobban húzta a béres, annál jobban ment a tánc. De a tüskék megszagatták a zsidó ócska kaftánját, kifésülték kecskeszakállát, és szurkálták-döfködték minden tagját. „Ejnye! – kiáltotta –, kell is énnekem az a hegedű! hagyja el az úr a hegedűszót, nincs kedvem a tánchoz.” De a béres rá sem hederített, hanem azt gondolta: „Nyúztad te az embereket eleget, most az egyszer veled se bánjon jobban a túskebozót” – és újra rákezde, hogy a zsidónak mind nagyobbakat kellett szökellnie, és köpenyéről a cafatok mind fennakadtak a tüskén. „Ajvő, ajvaj – kiáltotta –, megadom én az úrnak, amit kér, csak hagyja abba a hegedülést, teli erszény aranyat adok.” – „Ha ilyen adakozó vagy – mondta a béres –, akkor csakugyan abbahagyom a muzsikaszót, ámbár olyan szépen járod még a táncot, hogy elmehetnél táncmesternek!” – azzal fogta az erszényt, és ment a maga útjára.

(Grimm 2009, 396. p.)⁶

Miután a béreslegény kellő távolságba ért, a megkínzott zsidó torkaszakadtából szidalmazni kezdte, hogy bizony az őt ért sérelmet nem hagyja annyiban. Be is ment a városba, ahol följelentette őt a bírónál, pontos leírást adva róla, így nagyon gyorsan meg is találták és le is tartóztatták a legényt.

6 *Bald darauf begegnete er einem Juden mit einem langen Ziegenbart, der stand und horchte auf den Gesang eines Vogels, der hoch oben in der Spitze eines Baumes saß. „Gottes Wunder!“ rief er aus, „so ein kleines Thier hat so eine grausam mächtige Stimme! wenss doch mein wäre! wer ihm doch Salz auf den Schwanz streuen könnte!“ „Wenss weiter nichts ist,“ sprach der Knecht, „der Vogel soll bald herunter sein,“ legte an und traf aufs Haar, und der Vogel fiel herab in die Dornhecken. „Geh, Spitzbub,“ sagte er zum Juden, „und hol dir den Vogel heraus.“ „Mein,“ sprach der Jude, „laß der Herr den Bub weg, so kommt ein Hund gelaufen; ich will mir den Vogel auflesen, weil ihr ihn doch einmal getroffen habt,“ legte sich auf die Erde und fieng an sich in den Busch hinein zu arbeiten. Wie er nun mitten in dem Dorn steckte, plagte der Muthwille den guten Knecht, daß er seine Fidel abnahm und anfieng zu geigen. Gleich fieng auch der Jude an die Beine zu heben und in die Höhe zu springen: und je mehr der Knecht strich, desto besser gieng der Tanz. Aber die Dörner zerrissen ihm den schäbigen Rock, kämmten ihm den Ziegenbart und stachen und zwickten ihn am ganzen Leib. „Mein,“ rief der Jude, „was soll mir das Geigen! laß der Herr das Geigen, ich begehre nicht zu tanzen.“ Aber der Knecht hörte nicht darauf und dachte „du hast die Leute genug geschunden, nun soll dirs die Dornhecke nicht besser machen,“ und fieng von neuem an zu geigen, daß der Jude immer höher aufspringen mußte, und die Fetzen von seinem Rock an den Stacheln hängen blieben. „Au weih geschrien!“ rief der Jude, „geb ich doch dem Herrn, was er verlangt, wenn er nur das Geigen läßt, einen ganzen Beutel mit Gold.“ „Wenn du so spendabel bist,“ sprach der Knecht, „so will ich wohl mit meiner Musik aufhören, aber das muß ich dir nachrühmen, du machst deinen Tanz noch mit, daß es eine Art hat,“ nahm darauf den Beutel und gieng seiner Wege. (Grimm 1857, I: 122–123. p.)*

Mikor törvényszék elé állították, így szól: „Én a zsidóhoz hozzá sem értem, a pénzt se vettem⁷ el, ő kínálta fel a maga jószántából, csak hogy a hegedülést abbahagyjam, mert nem állhatta a muzsikámat.” – „Isten az égben! – ordított a zsidó –, ebből úgy folyik a hazugság, mint lyukas hordóból a bor.” De a bíró se hitt a béresnek, és így szól: „Ez bizony gyatra mentség, zsidó ilyet sose tenne” – azzal akasztófára ítélte a derék bérest, amiért nyílt országúton rablást követett el. Mikor pedig elvezették, a zsidó még odakiáltotta: „Te csirkefogó, te muzsikusok szégyene, most megkapod a jól megérdemelt jutalmadat.” A béres rezzenetlen ment fel a hóhérral a lajtorján, de az utolsó foknál megfordult, és így szól a bírónak: „Teljesíted még kegyelmed egy kérésemet, mielőtt meghalok.” – „Teljesítem – mondta a bíró –, ha nem az életedet akarod.” – „Nem az életemet – felelte az inas –, hanem azt kérem, hadd játsszak még egyszer utoljára a hegedűmön.” Óbégatni kezdett erre a zsidó: „Az Isten szerelmére, ne hogy megengedje, ne hogy megengedje.” De a bíró csak annyit mondott: „Miért ne adnám meg neki ezt a csekély örömet? Joga van hozzá, és kész.” De nem is tagadhatta volna meg tőle a béresnek adományozott erő miatt. A zsidó csak kiabált: „Ajvé, ajvé! kötözzetek meg, kötözzetek meg jó szorosan!” A derék béres pedig levette nyakából hegedűjét, vállához illesztette, és alig rezzenetette meg a húrokat a vonó, billegni kezdett mindenki, a bíró, az írnok meg a törvényszéki szolgáló is, annak a kezéből pedig, aki a zsidót akarta megkötözni, kihullott a kötél; a második vonóhúzásra mindenki fölemelte a lábát, a hóhér eleresztette a derék bérest, és felkészült a táncra; a harmadik vonásra aztán mind nagyot ugrott, táncra perdült, s a bíró meg a zsidó jártak élen, ők ugrándoztak a legszebben. Hamarosan velük táncolt mindenki, akit a kíváncsiság odacsalt a térre, ifja-vénje, kövérje-ösztövére, szépen párosával; még az odasereglett kutyák is hátsó lábukra álltak, és ropták a többivel. S minél tovább játszott a muzsikus, annál magasabba ugráltak a táncosok, hogy fejük össze-összekocant, jajdultak is nagyokat. Végül a bíró lélekszakadva kiáltotta: „Meghagyom az életedet, csak hagyd abba a hegedülést.” A derék béres engedett, leeresztette hegedűjét, visszaakasztotta nyakába, és lemászott a létráról. Odalépett a zsidóhoz, aki a földön feküdt, és levegő után kapkodott, s ekképp szól hozzá: „Gazfickó, most aztán bevallod, honnan van a pénz, vagy leveszem a hegedűt a nyakamból, és megint rákezek.” – „Loptam, bevallom, loptam – sipította az –, te viszont becsülettel kerested meg.” Mire a bíró a zsidót állította a bitófa alá, és felakasztatta mint tolvajt.

(Grimm 2009, 397–398. p.)⁸

-
- 7 A fordításban „tettem el” szerepel, de értelemszerűen és az eredeti szöveg alapján is („das Geld nicht genommen”) a vettem el fordítás az indokolt itt.
- 8 Als er vor Gericht gestellt wurde, sagte er „ich habe den Juden nicht angerührt und ihm das Geld nicht genommen, er hat mirs aus freien Stücken angeboten, damit ich nur aufhörte zu geigen, weil er meine Musik nicht vertragen konnte.“ „Gott bewahr!“ schrie der Jude, „der greift die Lügen wie Fliegen an der Wand.“ Aber der Richter glaubte es auch nicht und sprach „das ist eine schlechte Entschuldigung, das thut kein Jude,“ und verurtheilte den guten Knecht, weil er auf offener Straße einen Raub begangen hätte, zum Galgen. Als er aber abgeführt ward, schrie ihm noch der Jude zu „du Bärenhäuter, du Hundemusikant, jetzt kriegst du deinen wohlverdienten Lohn.“ Der Knecht stieg ganz ruhig mit dem Henker die Leiter hinauf, auf der letzten Sproße aber drehte er sich um und sprach zum Richter „gewährt mir noch eine Bitte, eh ich sterbe.“ „Ja“, sprach der Richter, „wenn du nicht um dein Leben bittest.“ „Nicht ums Leben,“ antwortete der Knecht, „ich bitte, laßt mich zu guter Letzt noch einmal auf meiner Geige spielen.“ Der Jude erhob ein Zetergeschrei, „um

Tájékozódásunkat, hogy magáról a mesetípusról, illetve annak gyökereiről mit tudunk, kezdjük a Grimm fivérek által megjelentetett jegyzeteket megfelelő passzusaival. A vonatkozó meséhez kapcsolódó jegyzetek a második (Grimm 1822, 198–200. p.), illetve az utolsó (Grimm 1856, 191–192. p.) kiadásban alapjában véve, néhány, a lényegét nem érintő, apróbb tartalmi, de leginkább stílári és formai változtatást leszámítva megegyeznek. Ebből kiderül, hogy a gyűjtők a mese egy padenborni, és egy (pontosabban nem lokalizált) hesseni változatát ismerték, illetve tudtak jó pár korábbi, nyomtatott variánsról is. Ezek szerint, a szóbeliségből (?) lejegyzetteket nem számolva, a Grimm-mese (már a korabeli tudása alapján is!) legalább kettő, német nyelvű nyomtatott forrásra megy vissza. Az egyik Albrecht Dietrich munkájának egy 1618-as, színjáték formájára átdolgozott kiadása,⁹ a másik Jakob Ayrer ugyanebben az évben napvilágot látott farsangi játéka.¹⁰ Mindkettő negatív szereplője egy tövisben megtáncoltatott katolikus szerzetes, akiből a Grimm testvérek jegyzetei szerint egy későbbi, a hesseni szóbeliségből bemutatott változatban aztán már zsidó lett. (Grimm 1856, 191. p.; vö. Bolte–Polívka 1913–1932, II: 490. p.)¹¹

Gotteswillen, erlaubt nicht, erlaubt nicht.“ Allein der Richter sprach „warum soll ich ihm die kurze Freude nicht gönnen: es ist ihm zugestanden, und dabei soll es sein Bewenden haben.“ Auch konnte er es ihm nicht abschlagen wegen der Gabe, die dem Knecht verliehen war. Der Jude aber rief „au weih! au weih! bindet mich an, bindet mich fest.“ Da nahm der gute Knecht seine Geige vom Hals, legte sie zurecht, und wie er den ersten Strich that, fieng alles an zu wabern und zu wanken, der Richter, die Schreiber, und die Gerichtsdiener: und der Strick fiel dem aus der Hand, der den Juden fest binden wollte: beim zweiten Strich hoben alle die Beine, und der Henker ließ den guten Knecht los und machte sich zum Tanze fertig: bei dem dritten Strich sprang alles in die Höhe und fieng an zu tanzen, und der Richter und der Jude waren vorn und sprangen am besten. Bald tanzte alles mit, was auf den Markt aus Neugierde herbei gekommen war, alte und junge, dicke und magere Leute untereinander: sogar die Hunde, die mitgelaufen waren, setzten sich auf die Hinterfüße und hüpfen mit. Und je länger er spielte, desto höher sprangen die Tänzer, daß sie sich einander an die Köpfe stießen und anfiengen jämmerlich zu schreien. Endlich rief der Richter ganz außer Athem, „ich schenke dir dein Leben, höre nur auf zu geigen.“ Der gute Knecht ließ sich bewegen, setzte die Geige ab, hing sie wieder um den Hals und stieg die Leiter herab. Da trat er zu dem Juden, der auf der Erde lag und nach Athem schnappte, und sagte „Spitzbube, jetzt gesteh wo du das Geld her hast, oder ich nehme meine Geige vom Hals und fange wieder an zu spielen.“ „Ich hab's gestohlen, ich hab's gestohlen,“ schrie er, „du aber hast redlich verdient.“ Da ließ der Richter den Juden zum Galgen führen und als einen Dieb aufhängen. (Grimm 1857, I: 124–125. p.).

9 Albrecht Dietrich: *Historia von einem Bawrenknecht vnd München, welcher in der Dornhecken hat müssen tanzen: ganz kurzweilig zu lesen, vnd in Deutsche Reimen gebracht, im Jahr 1618* [mivel ez a munka nem volt a kezemben, csak a szekundér irodalomból tudok rá hivatkozni, ezért bibliográfiai adatai is a forrásaimban fellelhetőeknek megfelelően, sajnos, hiányosak]

10 Jakob Ayrer: *Ein Fastnachtspiel von Fritz Dölla mit seiner gewünschten Geige*. In *Erzählungen, Dichtungen, Fastnachtspiele und Schwänke des Mittelalters*. Büsching, Johann Gustav szerk. Breslau: J. F. Horn der Ältere 1814, 481–501. p.

11 Ludwig Albert Grimm dagályos stílusú, inkább műmesék gyűjteményeként kezelendő munkájában a történet szenvedő alanya szintén egy szerzetes (Grimm A. L. 1837, 129–147. p.)

Azóta viszont már jóval többet tudunk a mese eredetéről. Magát a történetet, mai ismereteink szerint jóval korábtól, a 15. századig lehet nyomon követni. A legkorábbi változat alighanem egy, több megfogalmazásban *Jack and his step dame*, illetve *The frere and the boye* címen is fennmaradt angol nyelvű, hatsoros vers. Maga a történet így szól: a főszereplő, Jack, egy fiú, akit a mostohaanyja nem állhat, állatokat kell, hogy őrizzen, s mostohaanyja folyamatosan romlott ételt ad neki. Egy öregember, akivel Jack megosztja ételét, három kívánságát teljesíti: kap egy célt soha nem tévesztő íjat, egy sípot, amibe ha belefúj, mindenki táncra perdül, s amíg fújja, nem hagyják abba, s végül, mostohaanyjának minden káromkodás, Jackkel szembeni csúnya szó után, illetve azzal párhuzamosan olyan hangot is kell hallatnia, amit minden jó ízlés tilt (magyarán: szellentenie kelljen).¹² A Tóbiás nevű szerzetest, akit a mostohaanyja másnap Jack után küld, hogy őt megbüntesse, Jack a bokorba küldi, hogy hozza ki onnan az általa lelőtt madarat, majd – sípját megfújva – ott jól megtáncoltatja. Később a püspöki bíróság elé állítják, varázslás vádjával, de – miután a püspök hallani akarja a síp hangját – ott is mindenkit táncra perdít, s Jack végül bántatlanul kerül ki a perből (Bolte 1892, 9. p.; Bolte–Polívka 1913–1932, II: 491. p.).

Az angol versből később készült egy holland fordítás, s ez Antwerpenben 1528-ban megjelent, amit egy 1600-as kiadás során további fejleménnyel toldottak meg. A mostohaanyja világi bíróság elé vitte Jack ügyét, ahol őt akasztófára ítélik stb. (lásd Bolte 1892, 8–14. p.).

A holland variáns megihletett egy Dietrich Albrecht nevű verselőt, aki a történetet átültette németbe, majd Erfurtban 1599-ben (de lehet, hogy már korábban) meg is jelentette.¹³ A történet, aminek dramatizált, 1618-ban megjelent változatát (ahogy arra fentebb már utaltam) Grimmék is ismerték (vö. Bolte 1892, 19–20. p.), röviden a következő: egy egyszerű legényke három esztendőn át dolgozik egy fukar gazdánál, aki a három év letelte után három fillérrel szúrja ki az együgyű legény szemét. Ő vígan fütörészve megy a keresetével, amikor találkozik egy idős emberrel, akit megsajnál, és egyik fillérjét neki adja. Tovább haladva egy újabb, közelebb érve hozzá, angyalra emlékeztető vándorral találkozik, akinek odaadja a maradék két fillérjét. Cserébe egy soha nem tévesztő számszeríjat, egy olyan hegedűt, aminek hangjára mindenkinek táncolni kell, és azt az adottságot kapja, hogy semmilyen kérésének soha senki ne mondhasson ellent. Tovább haladva találkozik egy szerzetessel, akinek eldicsekedik a mindig pontos számszeríjával. A szerzetes kigúnyolja őt, mondván, hogy a szemben elterülő szigeten, ha lelövi a fa tetején ülő varjút, akkor ő átúszik érte, és idehozza neki. A fiú lelövi a varjút, a szerzetes átúszik, és amikor a tövises bokrok közé esett varjútetemet ki akarná onnan hozni, a fiú elkezd hegedülni. A szerzetesnek táncolnia kell, mezítelen testét összeszebi a tüskebokor, s kínjában a fiúnak ígéri azt a száz aranyat, amit nemrég lopott el a kolostorból. Miután megszabadul, följelenti a fiút a városban, és addig ügyes-

12 „...Jacks dritter Wunsch, dass die Stiefmutter bei jedem Scheltworte gegen ihn noch ein andres Geräusch, das die gute Sitte verbietet, von sich geben soll” (Bolte 1892, 9. p.).

13 *Eine kurzweilige Historia, welche sich hat zugetragen mit einem Bawrenknecht vnd einem Münche, Wie der Bawrenknecht den Münch in eine Dornhecke bringt, das er nacket darin muß danzen, vnnnd sich so heßlich zukratzt vnd zureist, In Reimweise zusammen gesetzt, gantz kurzweilig vnd lustig zu lesen durch Dieterich Albrechten.* [Erfurt] Anno 1599.

kedik, mígnem azt bitófára ítélik. Utolsó kívánságaként viszont még egyszer hegedülhet. A hangszere hangjára persze mindenkinek táncolni kell, mígnem annyira belefáradnak, hogy a bíró megkegyelmez neki. A szerzetes is beismeri bűneit, és a végén elnyeri méltó büntetését (a szöveg újraközölve: Bolte 1892, 58–69. p.).

A német verset később, 1604-ben Tobiáš Mouřenín csehre fordította,¹⁴ ami több kiadást is megélt, és a nép körében rendkívüli népszerűsége tett szert. Mouřenín meg lehetőségen hű fordítása az eredetitől annyiban tér el, hogy a történet szenvedő alanya nem egy szerzetes, hanem egy zsidó. Ennek megfelelően a kapcsolódó történet is némileg változik: pénzét nem a kolostorból lopta, hanem a keresztény emberektől csalta el stb. (Bartoš 1885, 289. p.; Bolte–Polívka 1913–1932, II: 493. p. Lásd még ehhez Kopecký 1955; Zíbrt 1895, 204–222. p.). Német szövegekben, tudomásom szerint először 1690 után bukkan fel a történetben a szerzetes helyett a zsidó alakja (Bolte 1892, 21. p.). Johannes Bolte és Jiří Polívka a mese nemzetközi variánsait több oldalon át sorolja, a megtáncoltatott egyén szerzetes és/vagy zsidó, ez a leírásokból nem derül ki egyértelműen, de úgy tűnik, hogy nincs ebben „etnikus specifikum”, minden nép variánsai közt fölbukkan mind a szerzetes, mind a zsidó motívuma, de az idő haladtával mintha a zsidó alakja lenne a domináns (Bolte–Polívka 1913–1932, II: 495–501. p.).¹⁵

Václav Tille háromkötetes cseh népmese-katalógusa tárgymutatójában említi ugyan a zsidó a tövisben (*Žid v trní*) motívumot, de az alamizsnáért varázslatos tárgy (*Kouzelné dary za almužnu*) típushoz utasít (Tille 1937, 661. p.). Ott viszont nem ezt a típust tárgyalja: noha valóban vannak ezekben a variánsokban varázserejű tárgyak (tarisznya, köpeny, bot stb.), olykor ezeknek köszönhetően valamiféle zene is megszólal, de ennek a zenének sosincs valamit (mit?) kiváltó hatása, ami az AaTh 592 egyik meghatározó motívuma (Tille 1929, 502–505., 532–550. p.). Antti Aarne „figyelemre méltó erőfeszítésekkel kialakított katalógusrendszerébe nem tudtam beilleszteni a cseh meseanyagot” – írja (Tille 1929, IV). Tille korábban megjelent német nyelvű katalógusa sem tárgyalja ezt a típust (Tille 1921).

A továbbiakban, dolgozatom célkitűzéseinek megfelelően most csak azokat a magyar és szlovák¹⁶ típusvariánsokat mutatom be, amelyeknek egyik főszereplője zsidó.

14 *Historia kratochvilná o jednom sedlském pacholku, kterak u sedláka za tři groše sloužil, a o poběhlým židu*. 1604 (vö. Zíbrt 1895, 205. p.). Modern, kritikai kiadását a következő címen lásd: *Směšný příběh o jednom sedlském pacholku, v krátké rytmy uvedení a pro obveselení mysle vydaný. Vytíštěno roku tohoto* (Mouřenín 1995, 235–256. p.).

15 Miközben időről időre később is felbukkan a szerzetes, vagy más, megtáncoltatott alak (erről majd még az egyes konkrét meseszövegek bemutatása kapcsán lesz szó). Ludwig Albert Grimm 1837-ben megjelent, dagályos stílusú, inkább műmesék gyűjteményeként kezelendő munkájában is megvan a történet, ahol a szenvedő alany, a névrokonok szövegével ellentétben, egy szerzetes (Grimm A. L. 1837, 129–147. p.).

16 A cseh meseanyag legutóbbi áttekintő feldolgozása alapján a cseh szóbeliségből Tille óta nem jegyezték le ilyen történetet (Otčenášek 2012, 110–111., 220. p.). Az adatot kételkedve fogadom ugyan, de jelen tanulmányhoz sajnos nem állt módomban cseh adatfeltáró kutatókat végezni, így a kételkedésem inkább intuíción alapszik.

A *Magyar népmesekatalógus* Szent Péter muzsikája típusmegnevezés alatt, általánosabb keretek között tárgyalja a mesét:

I. Egy szegény ember utolsó falatját is megosztja egy koldussal, akiről kiderül, hogy maga Szent Péter, és teljesíti a szegény ember kívánságát. A szegény ember többek közt egy olyan zenészszerzést kér, amelytől mindenki táncra perdül.

II. A szegény ember ezzel a csodálatos zenészszerzámmal folytatja útját. Ellenfeleit arra kényszeríti, hogy táncoljanak (a túskebokorban). A sértettek bepanaszolják a királynál.

III. A szegény embert akasztófára ítélik. Utolsó kívánsága az, hogy megszólaltathassa muzsikáját. A zene hangjára mindenki táncra perdül. A szegény embert szabadon bocsátják, csak hogy ne kelljen tovább táncolniuk.

(Dömötör 1988, 362–363. p.)

A mese első ismert magyar nyelvű variánsa Gaál György kéziratos mesegyűjteményéből származik. A német nyelvű kiadásba (Gaal 1822) tehát nem került be, de a későbbi, Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc által megjelentetett magyar nyelvű közlésbe, *Jóért jó* címen már igen. Egy szegény juhászbojtárnak, miközben elalszik, a juhai belemennek egy tóba, amitől a gyapjuk arannyá válik. Miután elbocsátják, három juhot kap fizetségként. Ezeket egy öregember elkéri tőle, és cserébe kap egy hegedűt, amit ha meghúz, még a madarak is táncra perdülnek, illetve egy puskát, amivel mindent eltalál, s közben nem durran. Egy erdőben madarakat lő, amiket egy zsidó ki akar hozni a bozótból, de a legény hegedűjével őt véresre táncoltatja. Az feljelenti őt, de a legény az urakat is megtáncoltatja. A zsidó egy fához kötötteti közben magát. Egy másik országba megy, ahol egy király azt ígéri, ahhoz adja a leányát, aki megnevezteti azt. Nos, a legény elveszi hegedűjét, a királykisasszonyt először megnevezteti, majd meg is táncoltatja, végül feleségül veszi (Gaal 1860, 137–141. p.)

Kálmány Lajos egy, a Temesközben, Morotván, az 1870-es évek végén lejegyzett, *Krisztus Urunk muzsikája* címen közreadott történetében egy szegény házaspár három fia közül a legkisebbik az arra járó Krisztusnak és Szent Péternek friss vizet ad, amiért cserébe egy olyan „muzsikát” kap, ha azt megfújja, „még az égi madarak is táncolni” kezdenek. Egy zsidónak eltörik az ostor nyele, a fiútól egy kökényágot kér, aki egy kökénybokorba küldi, majd megfújja a hangszerét és addig táncoltatja a zsidót, amíg annak a lába is véres lesz. Az feljelenti a fiút, akit akasztófára ítélnék, utolsó kívánságaként még egyszer belefújhat a hangszerébe. Mindenki táncra perdül, a fiúnak megkegyelmeznek, a zsidót pedig (mindenféle indoklás nélkül) felakasztják (Kálmány 1882, 147–148. p.).

Vikár Béla a Somogy megyei Szentmártonban jegyezte le meséink egy variánsát, amit 1905-ben *Az ördög ajándéka* címen adott közre. Egy birkás az ördögöt megszarolva attól egy olyan sípot kap, amibe ha belefúj, mindenki, aki hallja, táncra perdül. Egy arra járó rongyos zsidót is addig táncoltat, amíg bele nem táncoltatja a tövisbe, ami aztán még a ruhát is leszedi róla. Amikor végre „kiszabadul szögény zsidó tüle”, bepanaszolja az uraságnál, de a birkás azt is megtáncoltatja. Ezért akasztófára ítélik. Utolsó kívánsága, hogy válthasson pár szót a feleségével, aki titokban a kezébe nyomja sípját, így aztán még a hóhért is, az egész jelen lévő társasággal megtáncoltatja, „házáig táncoltatja” (Vikár 1905, 273–275. p.).

Berze Nagy János hevesi mesegyűjteményének öt darabjáról Elisabeth Róna-Sklarek kimutatja, hogy azok Halász Ignác fordítása nyomán a Grimm-mesegyűjteményből kerültek a szájhagyományba (Róna-Sklarek 1912). Solymossy Sándor ehhez hozzáteszi, hogy a szóbeliségbe valószínűleg nem közvetlenül a Halász-féle fordításból, hanem az annak a nyomán keletkezett ponyvanyomtatványok segédelmével kerültek ezek a történetek (Solymossy 1913). Noha a most tárgyalt mesének Berze Nagy 1904-ben két variánsát is lejegyezte, a rokonság a Grimm-variánssal nem annyira szembevetendő, a Halász-féle fordításkötet sem tartalmazza, ezért ezekről a fent említett két szerző nem szól. Viszont a ponyvaelőzmény különösen az alább bemutatásra kerülő második történet esetében mégis egyértelmű. A mondott Berze Nagy-féle változatok a Heves megyei Besenyőtelken, illetve Egerben kerültek lejegyzésre. Az előbbit *A Szent Péter muzsikája* címen adta közre a gyűjtő. Egy kiszolgált katonáról szól, aki három „penészes krajcárért” cserébe a koldus alakban megjelenő Szent Pétertől egy „muzsikát” kap, amit „ha meghúz, minden táncra penderül”. Ahogy ezt a katona kipróbálja, hát csakugyan, minden táncolni kezd. Egyszer csak megszólal egy hang, egy zsidóé, aki „egy bukorban a féredógán” ül, és a nagy rángatózástól „mindég egy nagy macskatövisbe veri a farát”, hogy hagyja abba a muzsikálást, inkább ad neki száz pengőt. Ez meg is történik, ám a zsidó később följelenti a katonát, akit akasztófára ítélnék. Utolsó kívánságaként még egy utolsót muzsikálhatott. Mindenki táncol, a zsidó két szekérhez kötteti magát, de „még rosszabbul járt, mer a táncoló kocsi összevissza verték mindenit”. „A többi népek látták má ekkor a zsidót, hogy ő a bűnös, mert hogyim a muzsika csakugyan olyan szerzet, hogy attú a nehéznayalya is ráz, ha mehhúzzák, igazat attak a katonának, oszt a zsidót azé, ha még huncutkodott is meg hazudott is, felkötték a katona helyett” (Berze Nagy 1907, 421–424. p.). A másik, Egerben lejegyzett változat a *Hamupipőke meg a zsidó* címen került kiadásra. Ebben a szőlő megőrzésével megbízott három fiúgyermek közül a feladatot a legfiatalabbnak, Hamupipőkének sikerül teljesítenie azzal, hogy jó szívének köszönhetően az arra járó Jézus Krisztusnak és Szent Péternek ad szőlőt, amiért cserébe egy olyan pipát kap, amiből sosem fogy ki a dohány, olyan puskát, amivel minden célpontot eltalál, és olyan „muzsikát”, amivel ha szomorút húz, „az egész világ szomorkodik”, ha meg vidámat, mindenki táncra perdül. Vándorútra kell, találkozik egy zsidóval. Közben lelő egy sárgarigót, ami azonban egy tövisbokorba esik. „Hamupipőke gondol egyet” és beküldi érte a zsidót, majd amikor az bent van, elkezd muzsikálni, az meg táncolni. Mivel a bokorban táncoló zsidót a tövis össze-vissza szurkálja, elkezd könyörögni, hogy ad inkább ezer forintot, csak hagyja abba a legény a zenélést. Így is történik, mennek tovább, ám a legközelebbi városban a zsidó följelenti Hamupipőkét, hogy ellopott tőle ezer forintot, akit ezért halálra ítélnék. Már a bitófa alatt áll, amikor utolsó kívánságként azt kéri, hogy még egyet muzsikálhasson. Hiába tiltakozik a zsidó, hogy ne engedjék, ez minden halálra ítéltnek kijár. A legény elkezd muzsikálni, s addig húzza, míg nem a zsidó kínjában bevallja, hogy hazudott, a pénzt önszántából adta a legénynek. Ezért, mert hazudott, a zsidót akasztják föl (Berze Nagy 1907, 424–429. p.).¹⁷

17 Vö. [Medve Imre]: *Hat igen szép történet és tündéries rege az őskorból*. 1. Hajnalka és Kedvencz, vagy: Két leánytestvér története; 2. A hamupipőke mint hegedűs; 3. A csizmás macska; 4. Az orrok; 5. Az ördög mint szolgállegény és a kegyetlen zsarnok úr; 6. A jászok és

Sütő Kálmán a bodrogi közeli Semjénben (Zemplén megye) 1915-ben, Mester János 28 éves földműves legénytől jegyezte le a mese alábbi változatát:

Volt egyszer egy juhászlegény, akinek volt egy olyan furulyája, amelybe ha belefújt, minden jelenlevő ember táncolt, csak ő nem. Leült egyszer a juhászlegény az út szélén és arra ment egy zsidó, akkor a juhászlegény belefújt a furulyába és a zsidó elkezdett táncolni. Mikor már sokáig táncolt a zsidó, azt mondta a juhászlegénynek, hogy hagyja abba a furulyázást. A juhászlegény abbahagyta, a zsidó mérgesen, mivel őt megtáncoltatta a juhászlegény, elment és feljelentette a juhászlegényt. A juhászlegényt halálra ítélték. Amikor felment a juhászlegény oda, ahol fel akarták akasztani, sok úr volt ott nagyon, akiktől ő kérte, hogy engedjék meg neki, hogy még egyszer belefújjon a furulyába. Az urak megengedték neki, de a zsidó előbb megkötötték a kérésére a fához. Akkor belefújt a juhászlegény a furulyába, és a sok úr mind elkezdett táncolni. A zsidó is elkezdett táncolni s elszakította a kötelet úgy táncolt és kiabálta: „Tudtam én ezt, hogy így lesz”. Az urak pedig vissza kiabálták: „Ha tudtad, mért nem mondtad.” És amikor a juhászlegény a furulyázást abbahagyta az urak azt mondták: „hogy akasztanánk fel ezt a fiút, mikor ez ilyen szépen tud furulyázni.” S a zsidót akasztották fel, nem a juhászlegényt, aki élt tovább is és furulyázott.

(Kézirat, Budapest, Néprajzi Múzeum. EA-486, 144-145. p.)

zsványok. Pesten: Nyomatja és kiadja Bucsánszky Alajos [187?] 46. p. /19. szám/ OSZK: PNY 6.335. Az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményében található egy másik példány is ([Medve Imre]: *Hajnalka és Kedvencz, vagy: Két leány testvér története.* – /A hamu-pipőke mint hegedűs./ Stb. [Elbeszélések]. H. n. [186?] 46 p. OSZK: PNY 188), amely a könyvtári nyilvántartás szerint ugyan nagyjából egy évtizeddel korábban kellett, hogy megjelenjen, ám magáról a példányról ez nem olvasható ki. Hiányzik a fedőlapja, amúgy tartalmilag és nyomdászatilag is azonosnak tűnik a fentebb említettel. Az elsőként említett példány fedőlapján a tartalomjegyzékben az írásmód *hamupipőke*, ám a megfelelő helyen (17. o.), a történet címében már *hamu-pipőke*. Ugyanúgy, ahogy a másodikként említett példány esetében is. Ott hiányzik a tartalomjegyzék, viszont a történet címében (szintén a 17. o.) az írásmód *hamu-pipőke*. E ponyvanyomtatvány valamelyik kiadása (amennyiben valóban létezett belőle több is) Berze Nagy János kezében is lehetett, ugyanis katalógusában, noha pontatlanul, de megemlíti *A hamu-pipőke mint hegedűs*. Egy képpel. Bucsánszky A. Budapest című kiadványt (Berze Nagy 1957, II: 206). B. Kovács István talán éppen Berze Nagy adatára támaszkodva utal rá, hogy „a történet ponyván is terjedt”, de konkrétumokat nem közöl (B. Kovács 1994, 558. p.). A ponyvaeelőzmények után kutatva gyanakodtam a Tatár Péter Rege *kunyhója* című népszerű sorozatára is, de ebben nem találtam az említett történetet. Szűrőpróba-szerűen megnéztem két, Bucsánszky által kiadott jegyzéket, de azokban sem találtam a most kérdéses történetet (*Pozsonyban Bucsánszky Alajos polgári könyvkötő, tulajdon költségein kiadott könyveknek ár jegyzéke ezüst pénzben. Bücher-Verzeichniß, Alois Bucsánszky, bürgerl. Buchbinder zu Preßburg, auf eigene Ankosten herausgegeben hat. 1844. OSZK: 208.385; Bucsánszky Alajos kiadásában Budapesten megjelent tsinos képekkel díszített magyar és német felette érdekes, mulattató és tanulságos népies történetek, elbeszélések, különösen hazánk történetéből, az ősidőktől fogva a jelenkorig, tündéres regék stb. jegyzéke. Budapest 1875. OSZK: 400.534).*

Berze Nagy János 1935-ben a mese további két baranyai változatát rögzítette. Az egyik (*Isten muzsikája* címen közölte) Szaporcán került lejegyzésre. A szegény ember legkisebbik gyereke az Úristentől olyan puskát kap ajándékba, amivel mindent eltalál, valamint olyan „muzsikát”, ami, ha megszólal, mindenki táncra perdül. A gyerek megtáncoltat egy kofát, egy ablakost, majd egy papot. Feljelentik, a gyereket akasztani viszik. Utolsó kívánságként még muzsikálhat egyet. Mindenki táncol, a pap az akasztófához kötözteti magát, de annyit izeg-mozog, hogy a hátáról lejön a bőr. A gyereket a végén fölmentik (Berze Nagy 1940, 256–258. p.). A másik variáns (*A zegyszömű juhász mög a túsókbe tánculó zsidó*) Kadádfán lett rögzítve, és a Küklopsz–Odüsszeusz jelenettel kezdődik. Két szabadságos katonát behív egy hatalmas, félszemű juhász a barlangjába, vacsorára. Az egyiket megeszi, de a másik, amikor a juhász elalszik, baltával kiveri annak fél szemét. Közben az egyik kost megeszi, s reggel, amikor a megvakult juhász a lába között a barlangból engedi ki a juhokat, a katona a kos bőrébe bújva szintén kisseran a barlangból. Később találkozik az Istennel, akitől kapott olyan pipát, amiből sosem fogy ki a dohány, olyan puskát, amivel mindent eltalál és olyan hegedűt, hogy ha azt megszólaltatja, aki hallja, táncra perdül. Útközben lelő egy szarkát, ami egy tövises bokorba esik. Arra jön egy „bugyros zsidó”, akit beküld a tövis közé a szarkáért, majd rázendít a hegedűvel. A zsidó addig könyörög neki, amíg abba hagyja a zenélést, de akkorra a tövis véresre „körmincélte”. Följeleni a katonát, akit halálra ítélnék. Az akasztófa alatt utolsó kívánsága, hogy még egyszer muzsikálhasson. A zsidó az akasztófához kötteti magát, mert tudja, mi következik be, ha a katona elkezd hegedülni. Mindenki táncol, s annyira kimerülnek, hogy inkább megkegyelmeznek a katonának. A zsidó hátáról az akasztófa levitte a bőrt (Berze Nagy 1940, 258–260. p.).

Földyné Virány Judit 1941/42 telén gyűjtött népmeséket a bodrogközi Lácán, ahol a most vizsgált történet egy variánsát is rögzítenie sikerült. Később *A kovács* cím alatt hozta ezt nyilvánosságra. A jelen szempontból most érdektelen előzmények után egy kovács Szent Pétertől egy olyan pipát kér, amiből sosem fogy ki a dohány, egy olyan puskát, amivel mindent eltalált és egy olyan furulyát, amibe ha belefúj, „még a hótak is táncolnának”. Útra kel, találkozik egy zsidóval, aki útítársául szegődik. Egy fa tetején lelő egy varjút, a zsidót anyaszült meztelenül felküldi érte, majd megfújja a furulyáját: „A körtefa nagyon szúrós vót, a zsidónak kihasgatta minden testrésztét, annyira táncolt a fán. Már a sarkán is folyt a vér.” A zsidó följeleni a kovácsot, hogy az meg akarta őt ölni. A kovácsot akasztófára ítélik, de utolsó kívánságként még egyszer belefújhat a furulyájába. A zsidó odakötözteti magát a bitófához. A kovács elkezd furulyázni, mindenki táncol, a zsidó hátáról az akasztófa lesúrolja a bőrt. A bíró így szól: „Hadd el már fiam, grácia az életednek, meg van mentve az életed.” Utána a kovács elmondja, hogy ő semmire nem kényszerítette a zsidót: magától vetkőzött meztelenre, magától mászott föl a fára, magától táncolt. Erre „fogták a zsidót, felakasztották. A kovácsot szabadon bocsátották. Ma is vándorol, ha meg nem halt.” (Földyné 1957, 20–25. p.).

Bodnár Bálint 1954-ben Kisvárdán jegyezte le a mese alábbi variánsát, amely szerkezetileg úgy van felépítve, hogy a megtáncoltatás valóban egy bizonyos fokú igazságszolgáltatásnak – a történetből logikusan adódó – eszköze lesz:

A szőlőpásztor muzsikája

Volt egyszer egy parasztember. A szomszédjában volt egy kocsmáros. – A kocsmáros mindig hitta a szomszédot:

– Szomszéd! Ez porció pálinkát és egy kis harapni valót adok, jöjjék át!

A szomszéd előbb csak vonakodott, de a sok noszogatásra kényszerrel volt átmenni és elfogyasztotta a porció pálinkát, meg a harapni valót, azzal elment haza. Így ment ez jó ideig. Azt mondja egyszer a kocsmáros:

– Szomszéd számoljunk el, itt a ideje!

– Miért szomszéd? Hát, én nem tartozok magának.

– Nem tartozik? De a sok porció pálinkát meg a sok harapni valót maga fogyasztotta el.

– Maga hitt engem, szomszéd. Ne-de?

– Én ingyen nem adtam magának. Hát jól van szomszéd, ha nem fizeti meg, hát beperelem. Tegyen igazat a törvény.

– Hát pereljen, ha jól esik! Én ugyan nem fizetek egy krajcárt sem!

Azzal beperelte a kocsmáros. Meg is nyerte a szomszédját, mert ő tudta pénzelni az urakat.

Így aztán a parasztembernek a kis földje utána ment a sok porció pálinkának, meg a harapni valónak. Így aztán, hogy a parasztember leszegényedett, kénytelen volt szőlőpásztornak beállni. Szőlőérés idején arra ment két ember, kértek tőle szőlőt.

– Igaz, hogy nem az enyém, de látom, hogy utasemberek, nagyon szívesen adok. Szedett nekik egy-egy kötő szőlőt.

Azt mondja az egyik utas:

– Mivel tartozunk neked, te szegény ember, amiért ilyen jó szívvel voltál hozzánk?

– Semmivel! – válaszolta a szegény ember – Utasembernek miért adnám?

– Nem úgy van az! Ingyen a szája sem ér össze az embernek. Valamit csak el kell, hogy fogadjál tőlünk te szegényember!

– Hát, ha annyira vannak, hát adjanak egy olyan muzsikát, melyet, ha meghuzok a fák is táncoljanak!

Erre összenézett Jézus Krisztus és Szent Péter, mert ők voltak ketten a vándorok, csak ezt a szegény ember nem tudta.

Akkor Jézus Krisztus a hóna alá nyúlt, kihúzott onnan ez hegedűt és odaadta a szőlőpásztornak.

Alig hitte a szőlőpásztor, hogy elmenjenek, akkor meghúzta a muzsikát, szólt az olyan szépen, hogy a szőlők és a fák mind táncra kerekedtek.

– Na, ez kell nekem! – gondolta a szegény ember, örömebe nem tudott mit csinálni.

Akkor gondolt egyet:

– Na, most a kocsmárossal elbánok. Volt a szőlőbe egy fa, az tele volt darázzsal, ő aztán elment és mondta a szomszédjának.

– Szomszéd! Van a szőlőben egy fa, annak a törzse tele van méhdarázzsal, abba sok méz lehet. Jó lenne kiszedni.

– Kiszedjük szomszéd! Menjünk ki korán reggel!

Úgy is történt, alig virradt, már vitte a kocsmáros a két kannát.

– No, szomszéd, itt fa!

– Van ebben sok, szomszéd?

– Van, szomszéd – hogyan volna.

Akkor a kocsmáros felmászott a fa törzsére, ahol a lyuk volt, belenyúlt.

Akkor kérdi a szőlőpásztor: – Van-e benne szomszéd?

– Van, sok van!

Akkor a szőlőpásztor elővette a kis hegedűt, ráhúzta. Ekkor a szőlők meg a fák hozzá-
kezdték táncolni. A darazsak kirepültek a fából és mind a szemébe, az arcába repültek a
korcsmárosnak. Kihúzta rögtön a kezét a lyukból, és leesett a töviskes galyba. Itt a koc-
smárost nagyon összeszurkálták a darazsak, meg a galy is. Ezért megint perre ment. A
szegény szőlőpásztort meg elítélték akasztásra, hogy meg akarta öletni a darazsakkal a
kocsmárost.

Mikor eljött a kivégzés ideje, a sok nép és a nagyurak kocsikon, hintókon odamentek a
kivégzésére.

A szegényember azt mondta, hogy az volna az utolsó kívánsága, hogy van neki egy hege-
dűje, engedjék meg neki, hogy egy nőtát elmuzsikáljon utoljára.

Mielőtt megengedte volna a bíróság, hogy muzsikálhat egyet, akkor a korcsmáros így kiabált:

– Kössenek meg engem két nagy új istrágra! – mert mindjárt lesz nekem, Dinaré, duná-
ré, hapik-hap!

A bírák aztán engedélyezték, hogy húzza meg a muzsikát. Akkor aztán újra táncoltak a
szőlők, fák, kocsik, hintók, az otlévó urak, az akasztófa is táncolt, meg a föld is táncolt
körülöttük. Az összes házak mind táncoltak, a kocsik, a hintók úgy táncoltak, hogy az
urak, meg az úriasszonyok mind kihullottak a kocsikból, meg a hintókból.

A lovak is kiszédültek a nagy táncba. Egymásután dőltek kifelé.

A korcsmáros sem bírta már, mert ő állott a kör közepén, elkiabálta magát: – Kössenek
meg engem, két nagy új istrágra, mert mindjárt lesz nekem! Dinaré-Dunaré Hapik-happ.
Jaj, tudtam én ezt, hogy így lesz.

– Ha tudtad, mért nem mondtad! – felelte rá a táncoló nép bokázás közben.

Ekkor már az ítélőbíró sem bírta tovább a táncot. Odakiáltott a szőlőpásztornak:

– Grácia fejednek! Szabadlára vagy bocsájtva, csak hagyd el a muzsikálást, mert már
nem bírom.

A szegényember aztán abbahagyta a muzsikálást. Itt a nép széjjeloszlott, mindenki ment
a dolgára. Ment ám a szegényember is haza, mert már szabadlára volt bocsájtva.

A kocsmáros pedig kérve-kérte a szegény pásztort, hogy engedje meg neki, hogy vissza-
fizesse a pénzét, amit elperelt.

Úgy is történt minden, ahogy itt leírtam. A szegényember visszavette a földjét, abba gaz-
dálkodott, míg meg nem halt.

Ha a szegényember meg nem halt volna, az én mesém is tovább tartott volna.

(Kézirat, Budapest, Néprajzi Múzeum. EA-9918, 2. sz.)

Noha a Faragó József által 1954-ben rögzített változatban explicit módon nem szerepel
a zsidó kifejezés (burkoltan viszont igen), az egész történet egyértelműen a Grimm-
mesének a szóbeliségbe került variánsa, tehát foglalkozni kell vele. Faragó mesemon-
dójának a forrása nyilvánvalóan Benedek Elek Grimm-fordítása, akinél viszont a mese
mellékszereplője, ahogy az eredetiben is, zsidó (Benedek 1911, 84–89. p.).¹⁸ Az aláb-
biakban nézzük a Benedek Elek-féle fordítás egy passzusát párhuzamosan a Faragó
József mesemondója, Kurcsi Minya által előadott változattal (Faragó 1969, 163–167.
p.). Mindkettő címe (A) *Jókedvű János*:

18 A mese megjelent egy következő kiadásban is (Benedek 1928, 69–72. p.), viszont egy későbbi, igaz, teljesen más válogatásból már kimaradt (Benedek 1941).

Benedek Elek-féle változat:

De volt eddig jó kedve Jánosnak vagy nem volt, most majd kiugrott a bőréből. Tovább ment nagy vígan s amint ment, találkozik egy kecskeszakállú zsidóval, aki állott egy helyben s hallgatta egy madárnak az énekét. – Jaj de szép, jaj de szép! áradozott a zsidó. Hogy is lehet ennek a csepp madárnak ilyen szép hangja! Hej, ha az enyém lehetne! Ha megfoghatnám! – Hiszen, ha csak az a baja, szólt hozzá János, e miatt ne búsuljon kend, mindjárt lepottyan az a madár a fáról. Azzal célba vette a madarat, a szárnyát ketté lőtte s a madár lebukfencezett a bokrok közé, az ám, tövisbokrok közé. – No, ott a madár, hozza ki kend onnét, mondta János. Bement a zsidó a tövisbokrok közé, keresi a madarat, János meg eléveszi a hegedűjét, rázendít, abban a pillanatban felugrik a zsidó, táncolni kezd eszeveszetten, János csak húzza, a zsidó pedig ugrál ide, meg oda, nagyokat ordít, merthogy a tövissek össze-vissza szaggatták a ruháját, véresre karcolták a bőrét, tetőtől talpig. – Ne húzd, te tolvaj! kiabált a zsidó, nem akarok én táncolni. – Hát ne táncoljon kend! – kacagott János s húzta tovább. De már ekkor könyörgésre fogta a dolgot a zsidó, ígért egy zacskó aranyat, csak hagyja abba a hegedűlést. Hát, jó, János abba hagyta a hegedűlést s a zsidó adott is neki egy zacskó aranyat, de mikor János tovább lábalt, elkezdett átkozódni s beszaladt a városba, ott a bírónak bepanaszolta, hogy elrabolták tőle az aranyat. – Ki volt? Katona volt? kérdezte a bíró. – Dehogy katona, dehogy katona. Nem volt annak sem kardja, sem puskája, csak egy rongyos nyila meg egy hegedűje: arról lehet megismerni a kötélrevalót.

(Benedek 1911, 86–87. p.)

Kurcsi Minya-féle változat:

Még csak most lett igazi kedve, öröme Jánosnak. Ment, mendegélt. Amint megy az erdőben, egyszer csak szembetalálkozik egy kecskeszakállú kereskedőemberrel. Állt az ember egy fa alatt, és hallgatta egy gyönyörű madárnak az énekét. Mikor János odaér, kérdi a kecskeszakállú kereskedőembert: – Mit ámul, mit bámul kegyelmed itt? Azt mondja az ember: – Ezt a szép madarat nézem a fán, milyen szépen énekel. Ilyen szép éneket még soha nem hallottam; nagyon szeretném, ha ez a madár az enyém lehetne. És mondja János a kecskeszakállú kereskedőembernek: – Ha csak ez a kívánsága kegyelmednek, lehozom én a madarat a fáról egyszeriben. A val nyilat előhúzta János a hónya alól, és célba vette a madarat, és a madárnak a két szárnyát kettélőtte. A madár a fáról leesett, le a tövisbokrok közé. – Na most – mondja János a kecskeszakállú kereskedőembernek –, eredj, vedd fel a madarat, és add ki a tövisbokrok közül. Megy az ember, keresi a madarat. Mikor bevergődik a tövisbokrok közi, előveszi János a hegedűt a hónya alól, ráteszi a nyirettyűt, és húzni kezdi. Az ember akkor feláll, és neki kezd táncolni: ugrál, táncol ide-oda, mint az örült. Ahogy ugrál, táncol, úgy tépik össze a tövisbokrok ruháját, arcát lekörmölik, hogy csurog róla a vér. Egyszer kiáltja az ember Jókedvű Jánosnak: – Tedd el a hegedűdet, ne muzsikálj többet, nem akarok én táncolni. – Jól van – mondja János –, ne táncolj, de én húzom tovább. Húzta János tovább, de akkor már az ember könyörgésre fogta a dolgot, és azt mondta neki: – Tedd el a hegedűdet, ne muzsikálj többet, egy acskó aranyat adok azért. Akkor János a hegedűt elteszi. Az ember kijön a fa alól, és ad Jánosnak egy acskó aranyat. Elválnak egymástó: János megy be a város felé, a kecskeszakállú kereskedőember meg egyéb felé. De a kecskeszakállú kereskedőember egy rövid utat választott magának a város felé, ahol megelőzte Jánost, és ment egyenesen a városba a bíróhoz. A bírónak bepanaszolta, hogy itt és itt az erdőben találkozott egy ilyen és ilyen fiúval, egy acskó aranyat lopott el erőszakkal tőle, meg akarta gyilkolni. És kérdi a bíró: – Miről lehet megismerni a kötélrevalót? – Arról, bíró úr kérem, hogy nincs nála egyéb semmi: egy hegedű meg egy nyíl meg egy acskó arany, amit tőlem lopott.

(Farágó 1969, 165–166. p.)

A Faragó József által készített magnófelvétel újrachallgatásával lehetne csak megállapítani, hogy jelen esetben a mesemondó „öncenzúrájáról” van-e szó, és tudatosan cserélte-e le a *kecskeszakállú zsidó* megnevezést a *kecskeszakállú kereskedőemberre*, vagy ez már a gyűjtő (vagy szerkesztő) beavatkozása volt-e.

Ortutay Gyula az általa szerkesztett reprezentatív mesegyűjteményben, *A kecskepásztor* címen közli a Jakab Ilona és Kovács Ágnes által, a Szabolcs-Szatmár megyei Kék községben, 1957-ben rögzített mese szövegét, ahol a zsidó alakja úgyszintén áttételesen van csak jelen. Egy szőlőcsőszőlő Szent Péter szőlőt kér. Cserébe ad neki egy olyan pipát, amiből sose fogy ki a dohány, egy klarinétot (tilinkót), amit ha megfúj, mindenki táncra perdül, és egy puskát, ami minden célpontot eltalál, s ráadásul mindig töltve marad. Ez a szőlőcsősz (akit, közben derül ki, Jánosnak hívnak) elszegődik egy kocsmároshoz kecskepásztornak (a kocsmáros neve Jákob, amiről sejteni lehet, hogy zsidó, noha a mesében ez explicit módon nem jelenik meg). A kecskék viszont kevés tejet adnak, mert János napközben tilinkózik nekik, s azok meg naphosszat táncolnak. Kilesi őket Jákob, de neki is táncolni kell. Elmondja feleségének, aki hallani akarja a muzsikát, hát János őt is megtáncoltatja. Közben egyre több kárt okoz. Jákob följelenti őt a városházán. Jánost akasztófára ítélik, de utolsó kívánságként még egyszer belefújhat a tilinkójába. Jákob kikövetelte, hogy őt kötözzék meg, ezért egy szekérhez kötötték a nyaklólánccal. János addig muzsikált, amíg a bíró kegyelmet nem adott neki. Jákob viszont „meghalt, mert összehúzta az összes bélit a nyaklólánc” (Ortutay szerk. 1960, II: 571–577. p.). A kötet jegyzeteit összeállító Dégh Linda és Kovács Ágnes írja, hogy „ez és a három következő »tündér« mese ismét az alárendelt helyzetből fakadó panaszok, sérelmek következtében összegyűlt keserűség, illetőleg az érettük való nagyon is kemény igazságtevő fizetség irodalmi megformázásai” (Ortutay szerk. 1960, II: 991. p.), ami azért – valljuk be – eufemisztikus értelmezése ennek a, mese cselekményéből egyenesen nem következő, kemény végkimenetnek. Ezt akkor tudjuk igazán, a maga helyén értelmezni, ha ismerjük a mese további variánsait is, ahol viszont a büntetést elszenvető egyértelműen zsidó mivolta okán kerül ebbe a szerepbe.

Gaál Károly a burgenlandi magyarok körében, az 1960-as évek elején, magyar nyelven gyűjtött meseszövegeit németül adta közre. Ezek közt a most tárgyalt mesetípus egy, Középpulyán lejegyzett, meglehetősen töredékes variánsa is szerepel. A *varázshegedű* (*Die Zauberpfeife*) címen közölt mese vázlatos cselekménye a következő: egy világljáró hegedűs megtudja, hogy egy zsidónak rengeteg pénze van. Meglesi őt az erdőben, hogy agyoncsapja és így a pénzét megszerezze. Úgy alakul azonban, hogy a zsidó addig könyörög neki, mígnem a hegedűs megkegyelmez annak fejében, hogy az egész vagyonát neki adja. A zsidó azonban följelenti őt, le is tartóztatják és gyilkossági kísérlet, valamint rablás vádjával halálra ítélik. A cigány, akarom mondani a zsidó („*der Zigeuner, ich mein der Jud*”)¹⁹ azt kéri, hogy azon a helyen akasszák föl a hegedűst, ahol az őt megölni akarta. Ki is viszik s muzsikust arra a helyre, ahol utolsó kívánságként azt kéri, hogy még egyszer hadd szólaltassa meg hegedűjét. A zsidó tudja már, hogy bajban lesz (honnan?), ezért azt

19 Ez a nyelvbotlás további elemzést, értelmezést érdemelne, hiszen szemmel láthatóan szabadon cserélhető a megbüntetett szereplő etnikuma (de akár társadalmi pozíciója is): zsidó vagy cigány vagy szerzetes... Mindegy. Úgy tűnik, a társadalmi közhangulaton múlik minden.

kéri, kötözzék őt egy fához. Meg is teszik, a hegedűs elkezd hegedülni, mindenki táncol, a zsidó hátát feltöri a fa, majd a bíró megkérdezi a hegedűst, hogyan csinálta ezt. Az elmondja, hogy ilyen varázsereje van, az egész világot meg tudná táncoltatni. A bíró nem hiszi, próbát tesznek, összehívják az egész várost, és valóban, mindenki táncol. A zsidó vagyona a hegedűsnél marad (Gaál 1970, 138–139. p.).

Penavin Olga az általa gyűjtött és 1971-ben közreadott két, egymáshoz rendkívüli módon hasonlító meseváltozatánál is az a helyzet, hogy a zsidó alakja explicit nem jelenik meg ugyan, de a negatív szereplő foglalkozása (*kupec*) mégis arra utal, hogy zsidó lehet a szenvedő fél. A *katona meg a kupec* (Penavin 1971, 366–368. p.), illetve A *csudahegedű* (Penavin 1971, 368–371. p.) címen közreadott történetben egy kiszolgált katona ballag haza puskájával a vállán, hegedűjével a hóna alatt. Lepihen egy fa alatt, majd egyszer csak arra vetődik egy kupec, aki társul hozzá, melléheveredik, elbeszélgetnek, majd szunyókálni próbálnak, de egy szarka a fán állandóan csörög. A kupec megkéri a katonát, hogy lője le a madarat, aki ezt meg is teszi, azzal a feltétellel, hogy a kupec a madártetemet odaviszi majd neki. Így is történik, a katona lelövi a madarat, ami egy tüskés bokorba esik, a kupec mezítláb bemegy érte, majd a katona elkezd hegedülni. Erre a kupec táncra perdül, a tüskék véresre szurkálják. Amikor a katona ráun a zenélésre, hóna alá csapja a hegedűjét és továbbáll. A kupec úgy, ahogy van, véresen szalad a bíróhoz és panaszt tesz. A katonát letartóztatják, és a kupec bántalmazása miatt halálra ítélik. Utolsó kívánsága, hogy játszhasson még egyet a hegedűjén. Megengedik neki, mindenki táncol, a szomorú nóták hallatán sírva fakad. Rájönnek, hogy a katona nem parancsolta nekik, hogy sírjanak, ezért megjutalmazzák és szabadon engedik őt. A kupec is megy a maga útjára.

Töredékes ugyan, de ilyen szempontból sokkal egyértelműbb a B. Kovács István által lejegyzett baracai változat. A gyűjtő A *mettáncoltatott zsidó* címen közli a történetet. Egy zsidó lóbört vásárol, s azt a hátán cipelve megy keresztül egy erdőn, ahol egy szegény juhászlegény furulyázik. A történetből nem derül ki, hogy honnan ez a varázserő, mindenestre a zsidónak a furulyaszóra táncolnia kell, a lóbört feltöri a hátát, s csak akkor tudja abbahagyni a táncot, amikor a furulyaszó is abbamarad. A zsidó feljelenti a legényt egy ügyvédnél, hogy az meg akarta őt ölni. A legényt halálra ítélik. Utolsó kívánsága, hogy még egyszer belefújhasson a furulyájába, ami ellen a zsidó tiltakozik ugyan, de senki nem hallgat rá. Ezért egy fához kötötteti magát. A végén, amikor elpanaszolja, hogy a lóbörtől a sok tánc miatt feltörött a háta, az emberek kinevetik: „Jó számár zsidó! Mé’ nem tette le a hátaró’ a lóbört, ha táncolnyi akart” (B. Kovács 1994, 133–134. p.).

A szlovák meseanyagban Viera Gašparíková a Wollman-féle gyűjtemény alapján mutatja be a típust (*Tanec v trní – The Dance Among the Thorns*), és összesen 13 változatot sorol ide. Ezek zöme csak távolról érintkezik az alaptörténettel, néhány viszont szorosan ide tartozik. Gašparíková a szlovák meseanyagban az alaptörténetnek az 577. számú, 1940-ben a tóketerebesi járásbeli Lasztócon (Lastovce) lejegyzett mesét tartja: Gyurka egy jegyzőnél három koronát keresett. Találkozott három koldussal, mindegyiknek adott egy-egy koronát. A koldus [sic!] teljesítette Gyurka három kívánságát: egy mindent eltaláló puskát, hegedűt, aminek hangjára mindenkinek táncolnia kell, és hogy az üzletben soha, semmiért nem kelljen fizetnie. Elkezdett az ügyvédnek hegedülni, aki addig táncolt, hogy tüskés bozótba keveredve összeszaggatta a ruháit is. Az ügyvéd

beperele, Gyurkát fel akarták akasztani. A kivégzés előtt még egyszer játszhatott a hangszerén, az ügyvéd odakötöztette magát egy nyírfához, ami összehorzsolta a hátát. A többiek is táncoltak, és Gyurkát szabadon bocsátották.²⁰

Azok a variánsok, amelyek a legközelebb állnak az alaptörténethez, s ahol a szenvedő alany is zsidó, a Wollman-féle gyűjteményben a következők: 223 (Gašparíková 2002–2004, 2: 133–137. p.), 420 (Gašparíková 2002–2004, 2: 852–853. p.), 518 (Gašparíková 2002–2004, 3: 472–474. p.).

A történetnek a szlovák szájhagyományból azonban jóval korábbi följegyzései is ismeretesek. Ezek gyakran egy bonyolultabb cselekménysor epizódjaként jelennek meg. Az általam ismert legkorábbi, viszonylag egyszerű felépítésű feljegyzés 1844-re datálható, és a *Prostonárodný zábavník* IV. (lőcsei) kötetében maradt fenn.²¹ A 14. sorszám alatt található, Hegedű (*Husle*) címmel jegyzett szöveg tartalmi kivonata a következő: egy szegény fiú az ördögökkel kötött egyezség nyomán egy olyan hegedűre tesz szert, aminek hangjára mindenkinek táncolnia kell. Elszegődik egy paphoz tehénpásztorként. Miközben a csorda legel, ő hegedül, amitől a tehéneknek táncolniuk kell, következőképpen lesántulnak. A pap nem tudja, mi történhetett, ezért egy napon, egy túskebokorba rejtőzve, meglesi a fiút. De mihelyt az hegedülni kezd, neki is táncolnia kell, és a túskebokor véresre sebzi. Másnap följelentést tesz a bírónál, a fiút halálra ítélik. Utolsó kívánságaként a bitófa alatt még egyet hegedül, amitől az egész társaságnak táncolnia kell. A pap, mivel tudja, mi vár rá, egy oszlophoz kötözteti magát. Végül a legénynek megkegyelmeznek, a papot meg felakasztják. (vö. Polívka 1927, 418–419. p.)

Egy bonyolultabb szöveg (nagyjából ugyanebből az időből) a *Prostonárodný zábavník* V. (selmecebányai) kötetében, a 21. sorszám alatt, Alexander Bizay lejegyzése nyomán maradt ránk.²² A Katona Jánosik (*Voják Jánošik*) címen jegyzett történetnek csak egy epizódja (amikor a főhős, Jánosik, egy koldustól három csodálatos tárgyat kap: pipát, amit soha nem kell megtönni, meggyújtani, mégis állandóan ég, egy zsákot, amibe bármi, bárki belefér és egy sípot, amit ha megfúj, bárki, aki él, táncolni kénytelen) kapcsolódik a most tárgyalt mesetípushoz. Különbéféle kalandok után elszegődik egy zsidóhoz juhásznak. Miközben a nyáj legel, fújja a sípját, amitől a juhoknak táncolniuk kell, s rettenetesen lefognak. A zsidó nem tudván mire vélni ezt, egy napon elbújik egy túskebokorban, hogy megleshesse a juhászát. Annak sípjára viszont táncolnia kell és alaposan összekarmolja magát. Egy buzogánnyal várja odahaza a juhászt, aki inkább elmenekül, és elszegődik egy paphoz. Ott viszont ugyanúgy jár. A pap följelenti, akasztófára ítélik a fiút, aki viszont megszólaltatja a sípját, mindenki táncol, ő meg közben megszökik. (vö. Polívka 1927, 416–418. p.)

20 „Ďurko si vyslúžil u notára tri koruny. Stretol troch žobrákov, dal im po korune. Žobrák splnil Ďurkovi tri žiadosti: dostal pušku, ktorá všetko zastrelí, husle, pri ktorých každý musí tancovať, a v obchode sa nič nemusí platiť. Na husliach zahral notárovi. Ten tancoval, až si v trní šaty roztrhal. Notár ho zažaloval, Ďurka mali obesiť. Pred popravou si kázaľ zahrať, notár sa dal priviazať ku breze, aj tak si celý chrbát odrel. Aj ostatní sa roztancovali a Ďurka oslobodili.“ (Gašparíková 1991–1992, II: 442. p. Vö. Gašparíková 2002–2004, 3: 472–474. p.).

21 Polívka 1923, 29. p.

22 Polívka 1923, 31. p.

Szintén kéziratban maradt fenn az 1840-es évek közepén lejegyzett, Ján Botto kézirat gyűjteményében található, a Varázslatos hegedű (*Divotvornje husličky*) címmel ellátott szöveg. Noha a gyűjteményben szereplő mesék árvaiaknak, illetve Vág mellékieknek vannak mondva,²³ a szövegben az szerepel, hogy a zsidó a rozsnyói vásárba igyekszik. Rövid tartalma a következő: egy fiú az ördögöktől egy csodálatos hegedűt zsarol ki. Útközben meglát egy zsidót, és rákiált, hogy álljon meg. Az nem akar engedelmeskedni neki, mondván, siet a rozsnyói vásárba. „Puskagolyó a zsidó anyádba, megállj! ha egy becsületes ember azt mondja neked!”²⁴ Amikor a zsidó megáll, felszólítja, hogy a puskájával lőjön a fán gubbasztó verebek közé. Miután többet is eltalál, a zsidó örömmel szalad, hogy összeszedje a bokrok közé esett madártetemeiket. A fiú megszólaltatja a hegedűjét, a zsidó táncra perdül, s amíg szól a hegedű, nem tudja abbahagyni. Végül megkegyelmez neki a legény, abbahagyja a zenélést. A zsidó meg akarja tőle venni a hegedűt, de nem adja. Később elszegődik a zsidóhoz pásztornak, de annak állatállományát tönkreteszi, lesántítja a sok hegedüléssel. A zsidó följelenti, a legényt bitófára ítélik. Utolsó kívánságaként még hegedülhet. A zsidó odakötözteti magát egy oszlophoz, mindenki táncol, végül a fiúnak megkegyelmeznek, sőt, annyira megtetszik a muzsikája, hogy még busásan meg is jutalmazták. (vö. Polívka 1927, 419–420. p.)

1858-ra datálható annak a Hegedűcskéről (*O husličkách*) című szövegnek a lejegyzése, amely egy Zólyom megyei tanítónő, Amália Sirotková, szül. Schidlay gyűjteményében maradt az utókorra.²⁵ Egy legény a gazdájától, aki maga az ördög volt, szerez egy hegedűt, amit, ha megszólaltat, mindenki táncra perdül. Később elszegődik egy paphoz pásztornak, de a juhoknak is elmegy a teje a sok táncolástól, majd a papot is megtáncoltatja. Az följelenti őt, halálra ítélik, a kivégzőhelyen is muzsikál, mindenki táncol. Végül elveszik a hegedűjét, a kemencébe dobják, őt meg száműzik az országból. (Polívka 1927, 420–421. p.)

Samuel Czambel gyűjteményében szintén rögzítette a tárgyalt mesetípus egy, meglehetősen bonyolult szerkezetű, Zemplénben 1898-ban lejegyzett variánsát. A lényeg, hogy itt is szerepel egy zsidó (sőt annak felesége) minden ok nélkül való megtáncoltatása, a főhős halálra ítéltése, majd a varázshagedűn történő zenélés nyomán való szabadon bocsátása (vö. Žeňuchová 2014, 187–188. p.).

Láthatjuk, hogy a szlovák mesevariánsok alapvetően megegyeznek a fentebb bemutatott magyar anyaggal, és egyaránt szerves részét képezik az európai mesekincsnek. Legfeljebb apróbb akcentusbeli eltérések mutathatók ki (a szlovák variánsok közt az a motívum dominál, amikor a rábízott állatállomány sérül meg a muzsika nyomán bekövetkező kényszerű táncolástól. Lesántulnak a marhák, a juhoknak elmegy a teje stb.), de ezek is inkább beleérzések, hiszen a vizsgálható variánsok száma nem oly magas, hogy azokból valóban általánosítható következtetéseket vonhatnánk le.

23 Polívka 1923, 37. p.

24 „Strela sa ti do tvojej židovskej matera, stoj! keď ti statočný človek hovorí.” (Polívka 1927, 419. p.).

25 Polívka 1923, 36. p.

***

Görög Veronika, aki a zsidó alakját vizsgálta a magyar folklórban (a most tárgyalt mesét viszont nem érintette), összegzésül megállapítja, hogy „a zsidó nem egy más vallású magyar, hanem egy idegen, éppen úgy, mint a cigány, akkor is, ha természetesen a két »belső idegen« portréja különbözik. A két idegen csoport különbözőségének és azonoságának fölgöngyölítése a sztereotípiakutatásnak érdekes feladata lehet” (Görög 1991, 103. p.). A zsidó mint idegen jelenik meg a fentiekben bemutatott mese különféle nyelvi variánsaiban is. Günther B. Ginzl az antiszemitizmusról és antiszemitákról szóló eszmefuttatásában hangsúlyozza, hogy „*az antiszemitizmus a múltban is és a jelenben is a leírt szó erejének, a retorikai manipuláció lehetőségeinek, az egyszer papírra vetett hazugságok szívósságának szemléletes példája. Nem a cselekvés, nem a tett alapozza meg ugyanis a zsidóellenes magatartás történelmi jelentőségét. Kezdetben volt a szó.*”²⁶ A most bemutatott mesetípus legtöbb variánsában is erről van szó: maga a történet nem indokolja, hogy mit tett az a bizonyos (általában zsidó) ember, amiért bűnhődnie, sokszor meghalnia kell. Csupán mert – zsidó. Miközben azt azért meg kell jegyezni, hogy a mese korai variánsainak lejegyzési időszakában (és érvényes ez még a Grimm-féle változatokra is) antiszemitizmus nem is létezett. Zsidóellenesség volt ugyan, de az vallási alapokon nyugodott. Antijudaizmusnak mondjuk ezt a jelenséget. Ebben a mesében mégis úgy tűnik, hogy nem vallási alapú ez a megkülönböztetésre, kirekesztésre, megkínzásra, elpusztításra való hajlam, hanem igenis faji alapon nyugszik. Csak kérdésként vetem fel, hogy mégiscsak valamiféle proto-antiszemitizmussal állunk itt szemben?

Amennyiben a magyar és a szlovák meseanyagot egybevetjük (a rendelkezésre álló, általam ismert cseh összehasonlító anyag kevés ehhez), úgy tűnik, hogy a szóbeliségből lejegyzett variánsok között mintha inkább a magyarban dominálna jobban a zsidó alakja. A szlovákban valamivel gyakrabban fordulnak elő más szenvedő alanyok (pl. jegyző, pap stb.). A vizsgált anyag mennyisége azonban ahhoz túl kevés, hogy mindebből bármiféle további következtetés levonható lenne. Az is feltűnő továbbá, hogy az 1945 után lejegyzett variánsokban inkább bűjtatva, metaforikusan van jelen a zsidó alakja.²⁷ Néha a neve utal rá (Jákob), máskor a külleme (kaftános, kecskeszakállas),

26 „Antisemitismus war und ist ein Exempel für die Macht des geschriebenen Wortes, die Möglichkeiten rhetorischer Manipulationen, für die Zählebigkeit von Lügen, so sie einmal zu Papier gebracht wurden. Denn nicht die Handlung, nicht eine Tat begründet die offensichtliche Geschichtsmächtigkeit judenfeindlicher Einstellungen. Am Anfang stand das Wort.“ (Ginzl 1991, 16. p.)

27 Elgondolkodtató, hogy a főszereplők a zsidót (vagy kupecot, vendéglőst, mindegy) tegezik, míg azok a főhőst magázzák. Gyerekkoromból emlékszem rá, falunkban, Kőbölkúton (ahol egyébként nem laktak romák), ha valamilyen vándor mesteremberek vagy kereskedők fölbukkantak, a helybéli fiatal férfiak tegezték az oda érkezett idősebb roma férfiakat, míg ők a helybélieket magázták. Ez nyilván bizonyos társadalmi státusz kifejeződése is, de kétségtelenül benne van a *földről lefelé* történő tárgyalási mód, a másik etnikummal szembeni lekezelő álláspont is.

megint máskor a foglalkozása (kereskedő, kocsmáros, kupec). Nehéz megállapítani, hogy a mesélők „öncenzúrájáról” van-e a szó, vagy a lejegyző-publikáló próbálta kicsit elmaszatolni a valóságot...

A témában még további filológiai kutatásokra lesz szükség.

A Vandē Jongen ge- heeten Jacke: die sijns

Vaders heesten wachte int velt/ende vandē
brueder dye daer quam om Jacke te
castien

1. kép. A megtáncoltatott zsidó története 1528-as holland kiadásának címlapja, még katolikus szerzetessel a főszerepben.

**Eine Kurtzweilige
Historia/welche sich hat zu
getragen mit einem Bawrenknecht
vnd einem Mönche / Wie der Bawrenknecht den
Mönch in eine Dornhecke bringt / das er nackt
darin muß dantzten / vnnnd sich so heßlich zufratzt
vnd zureißt/ In Reimweise zusammen ges
setzt/ ganz Kurtzweilig vnd lustig
zu lesen:**

Durch

Dieterich Albrechten.

Anno 1599.

2. kép. A megtáncoltatott zsidó története 1599-es német kiadásának címlapja.

3. kép. A megtáncoltatott zsidó történetének illusztrációja Albert Ludwig Grimm 1837-es gyűjteményében.

Irodalom

- Bartoš, František 1885. *Lid a národ. Sebrané rozpravy národopisné a literární Františka Bartoše*. Svazek druhý. Velké Meziříčí, J. F. Šašek.
- Benedek Elek [1911]. *Grimm testvérek válogatott meséi*. Magyarra átültette Benedek Elek. Budapest, Lampel R. Könyvkiadóvállalata.
- Benedek Elek [1928]. *Grimm testvérek válogatott meséi*. Magyarra átültette Benedek Elek. Budapest, Lampel R.
- Benedek Elek [1941]. *Grimm testvérek válogatott meséi*. Magyar gyerekeknek írta Benedek Elek. Budapest, Franklin Társulat.
- Berze Nagy János 1907. *Népmesék Heves- és Jász-Nagykun-Szolnok-megyéből*. Gyűjtötte Berze Nagy János. Jegyzetekkel kísérte Katona Lajos. Budapest, Athenaeum /Magyar Népköltési Gyűjtemény 9./
- Berze Nagy János 1940. *Baranyai magyar néphagyományok 2*. Pécs, Baranya Vármegye közönsége.
- Berze Nagy János 1957. *Magyar népmesetípusok I-II*. A bevezető tanulmányt írta és a tudományos szerkesztést végezte Banó István. Pécs, Baranya Megye Tanácsa.
- Bolte, Johannes 1892. Das Märchen vom Tanze des Mönches im Dornbusch. In *Festschrift zur Begrüßung des 5. allgemeinen deutschen Neuphilologentages*. Berlin, k.n., 1–76. p.
- Bolte, Johannes 1893. Nachträgliches zum Märchen vom Tanze des Mönches im Dornbusch. *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen* 47 (90), 289–295. p.
- Bolte, Johannes–Polívka, Georg 1913–1932. *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm 1–5*. Leipzig, Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung Theodor Weicher.
- Bottigheimer, Ruth B. 2010. Tanz in der Dornhecke. In *Enzyklopädie des Märchens* 13. Brednich, Rolf Wilhelm szerk. Berlin–New York, Walter de Gruyter GmbH & Co., Sp. 196–201.
- Domokos Mariann–Gulyás Judit 2007–2009. Magyar nyelvű Grimm-kiadások 1963–2005. Válogatott könyvjegyzék. In *Voigt Vilmos: Meseszó. Tanulmányok mesékről és mesekutatásról*. Budapest, MTA–ELTE Folklor Szövegelemzési Kutatócsoport, 127–135. p.
- Dömötör Ákos 1988. *A magyar tündérmesék típusai (AaTh 300–749)*. Összeállította és a bevezetőt írta Dömötör Ákos. Budapest, MTA Néprajzi Kutató Csoport /Magyar Népmesekatalógus 2./
- Erb, Rainer 1993. Jude, Judenlegenden. In *Enzyklopädie des Märchens* 7. Brednich, Rolf Wilhelm szerk. Berlin–New York, Walter de Gruyter GmbH & Co., Sp. 676–686.
- Faragó József 1969. *Kurcsi Minya havasi mesemondó*. Bukarest, Irodalmi Könyvkiadó.
- Földyné Virány Judit 1957. *A bodrogközi Láca népmeséiből*. Sárospatak, Sárospataki Rákóczi Múzeum /A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei 9–11./
- Gaal, Georg [György] 1822. *Märchen der Magyaren*. Bearbeitet und herausgegeben von Georg von Gaal. Wien, Druck und Verlag von J. B. Wallishausser.
- Gaal György 1860. *Magyar népmesegyűjteménye*. Kiadták Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc. Harmadik kötet. Pesten, Emich Gusztáv sajátja.
- Gaál, Károly 1970. *Die Volksmärchen der Magyaren im südlichen Burgenland*. Berlin, Walter de Gruyter & co. /Supplement-Serie zu Fabula Zeitschrift für Erzählforschung. Reihe A: Texte, Band 9/
- Gašparíková, Viera 1991–1992. *Katalóg slovenskej ľudovej prózy 1–2*. *Archív Prof. Franka Wollmana. Pripravená k XI. Medzinárodnému zjazdu slavistov v Bratislave 1993*. Bratislava, Národopisný ústav SAV.
- Gašparíková, Viera szerk. 2002–2004. *Slovenské ľudové rozprávky 1–3*. Výber zápisov z rokov 1928–1947 zapísali poslucháči Slovanského seminára Univerzity Komenského v

- Bratislave pod vedením profesora Franka Wollmana. Editorka a vedecká redaktorka Viera Gašparíková. Bratislava, Veda. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Ginzl, Günther B. 1991. Über Antisemiten und Antisemitismus in Deutschland oder: Trotz und alledem – es ist eine Lust, Jude zu sein. In *Antisemitismus. Erscheinungsformen der Judenfeindschaft gestern und heute*. Günther B. Ginzl szerk. Köln, Verlag Wissenschaft und Politik, 15–32. p.
- Görög Veronika 1991. A zsidó a magyar folklórban. Adalékok az etnikai sztereotípiák tanulmányozásához. *Múlt és Jövő* 2/4, 98–103. p.
- Grimm, Albert Ludwig 1837. *Lina's Märchenbuch*. Eine Weihnachtsgabe von Albert Ludwig Grimm. Erster Band. Zweite Auflage. Grimma, Verlag von Julius Moritz Gebhardt.
- Grimm, Brüder 1815. *Kinder- und Hausmärchen. Gesammelt durch die Brüder Grimm*. Zweiter Band. Berlin, Realschuhbuchhandlung.
- Grimm, Brüder 1819. *Kinder- und Hausmärchen. Gesammelt durch die Brüder Grimm 1–2*. Zweite vermehrte und verbesserte Auflage. Berlin, Gedruckt und verlegt bei G. Reimer.
- Grimm, Brüder 1822³. *Kinder und Hausmärchen gesammelt durch die Brüder Grimm*. Dritter Band. Zweite vermehrte und verbesserte Auflage. Berlin, bei G. Reimer.
- Grimm, Brüder 1837. *Kinder- und Hausmärchen. Gesammelt durch die Brüder Grimm 1–2*. Grosse Ausgabe. Dritte vermehrte und verbesserte Auflage. Göttingen, Druck und Verlag der Dieterichschen Buchhandlung.
- Grimm, Brüder 1856³. *Kinder und Hausmärchen gesammelt durch die Brüder Grimm*. Dritter Band. Dritte Auflage. Göttingen, Verlag der Dieterichschen Buchhandlung.
- Grimm, Brüder 1857⁷. *Kinder und Hausmärchen gesammelt durch die Brüder Grimm 1–2*. Band. Große Ausgabe. Siebente Auflage. Göttingen, Verlag der Dieterichschen Buchhandlung.
- Grimm, Jacob és Wilhelm 1989. *Gyermek- és családi mesék*. Fordította és az utószót írta Adamik Lajos és Márton László. Budapest, Magvető Kiadó.
- Grimm, Jacob és Wilhelm 2009. *Családi mesék*. Fordította és az utószót írta Adamik Lajos és Márton László. Pozsony, Kalligram.
- Grimm, Jacob és Wilhelm 2016. *Az oroszlán és a béka. Ismeretlen Grimm-mesék*. Fordította Adamik Lajos és Márton László. Pozsony, Kalligram.
- Hamann, Hermann 1905. *Die literarische Vorlagen der Kinder- und Hausmärchen und ihre Bearbeitung durch die Brüder Grimm. Teil I. Einleitung. Die Vorlagen zur 1. Auflage*. Berlin, Mayer & Müller.
- Kálmány Lajos 1882. *Szeged népe II. Temesköz népköltése*. Arad, Rétyi Lipót és fia.
- Kopecný, Milan 1955. K Mouřeninově historii o jednom selském pacholku. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. D, Řada literárněvědná, vol. 4, iss. D2, 86–102. p.
- Korn, Erhard 1990. Der Märchenheld als Judenfeind. Antisemitismus in dem Brüder Grimm-Märchen „Der Jude im Dorn”. *Praxis Deutsch* 17 (103), 47–51. p.
- B. Kovács István 1994. *Baracai népköltészet. Tóth Balázné Csák Margit előadásában*. Gyűjtötte, a kísérő tanulmányt és a jegyzeteket írta B. Kovács István. Szerkesztette, a szöveget és a jegyzeteket gondozta, a típusmutatót készítette Nagy Ilona. Pozsony/Bratislava–Budapest, Madách-Posonium–Akadémiai Kiadó /Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XXV./
- Kozocsa Sándor 1963. Grimmsche Märchen in Ungarn. In *Brüder Grimm Gedenken 1963. Gedenkschrift zur hundertsten Wiederkehr des Todestages von Jacob Grimm*. Gerhard Heilfurth–Ludwig Denecke–Ina-Maria Greverus szerk. Marburg, Elwert Verlag, 559–574. p.

- Krekovičová, Eva 1999. *Medzi toleranciou a bariérami. Obraz Rómov a Židov v slovenskom folklóre*. Bratislava, AEP.
- Krekovičová, Eva 2005. *Mentálne obrazy, stereotypy a mýty vo folklóre a v politike*. Bratislava, Ústav etnológie SAV.
- Liszka József 2013. *Átmenetek. Folklor és nem-folklor határán*. Komárom, Selye János Egyetem Tanárképző Kara /Monographiae Comaromienses 12./
- Liszka József 2014. Valakinek mindig bujdosni kellett... *Új Szó* 67, 2014. 6. 14., 8. p. (Szalón 8, 2014/24)
- Mouřenín, Tobiáš 1995. *Tobiáš Mouřenín z Litomyšle. Veršovaná tvorba*. K vydání připravil Milan Kopecký. Praha, Akademia /Památky staré literatury české 37/
- Ortutay Gyula szerk. 1960. *Magyar népmesék I–III*. Szerkesztette és a bevezetőt írta Ortutay Gyula. A meséket válogatta és jegyzetekkel ellátta Dégh Linda és Kovács Ágnes. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Otčenášek, Jaroslav 2012. *Antropologie narativity – problematika české pohádky*. Praha, Etnologický ústav Akademie věd České republiky.
- Penavin Olga 1971. *Jugoszláviai magyar népmesék*. Közzétette Penavin Olga. A mesék tipológiai meghatározását készítette Dömötör Ákos. Budapest, Akadémiai Kiadó /Új Magyar Népköltési Gyűjtemény 16./
- Polívka, Jiří 1923. *Súpis slovenských rozprávok I*. Turčiansky sv. Martin, Matica Slovenská.
- Polívka, Jiří 1927. *Súpis slovenských rozprávok III*. Turčiansky sv. Martin, Matica Slovenská.
- Róna-Sklarek, Elisabeth 1912. *Einige Grimmsche Märchen im ungarischen Volksmunde*. Sonderdruck aus der Festschrift „Philologische Beiträge zur Geschichte der ungarisch-deutschen Beziehungen“. Budapest, Viktor Hornyánszky Kais. u. Kön. Hofbuchdruckeri.
- Roth, Klaus 2007a. Stereotypen. In *Enzyklopädie des Märchens 12*. Brednich, Rolf Wilhelm szerk. Berlin–New York, Walter de Gruyter GmbH & Co., Sp. 1252–1260.
- Roth, Klaus 2007b. Stereotypen, ethnische. In *Enzyklopädie des Märchens 12*. Brednich, Rolf Wilhelm szerk. Berlin–New York, Walter de Gruyter GmbH & Co., Sp. 1261–1271.
- Solymossy Sándor 1913. Idegen mesék meghonosodása. *Ethnographia* 24, 1–8. p.
- Tille, Václav 1921. *Verzeichnis der böhmischen Märchen I*. Helsinki, Soumalainen Tiedeakatemia /FF Communications 34./
- Tille, Václav 1929. *Soupis českých pohádek I*. Praha, Nákladem České akademie věd a umění /Rozpravy České akademie věd a umění. Třída III; číslo 66./
- Tille, Václav 1934. *Soupis českých pohádek II:1*. Praha, Nákladem České akademie věd a umění /Rozpravy České akademie věd a umění. Třída III; číslo 72./
- Tille, Václav 1937. *Soupis českých pohádek II:2*. Praha, Nákladem České akademie věd a umění /Rozpravy České akademie věd a umění. Třída III; číslo 74./
- Uther, Hans-Jörg 2008. *Handbuch zu den „Kinder- und Hausmärchen“ der Brüder Grimm. Entstehung–Wirkung–Interpretation*. Berlin–New York, Walter de Gruyter.
- Vikár Béla 1905. *Somogyemege népköltése*. Gyűjtötte, rendezte és világosító jegyzetekkel kísérte Vikár Béla. Budapest, Athenaeum /Magyar Népköltési Gyűjtemény 6./
- Zíbrt, Čeněk 1895. *Jak se kdy v Čechách tancovalo. Dějiny tance v Čechách, na Moravě, v Slezsku a na Slovensku z věků nejstarších až do nové doby se zvláštním zřetelěm k dejinám tance vůbec*. Praha, Knihotiskárna F. Šimáček nakladatelé.
- Žeňuchová, Katarína 2014. *Zbierka ľudovej prózy Samuela Cambela. Prameň k výskumu rozprávačskej tradície na Slovensku*. Bratislava, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV–Slovenský komitét slavistov.

JÓZSEF LISZKA

SAINT PETER'S VIOLIN OR THE DANCE AMONG THORNS. FROM CHILDREN'S FOLKLORE TO AUSCHWITZ?

It is a cliché to say that the Holocaust did not start with the railway cars, but much earlier, by words said and heard. Scientific literature and journalism generally assumes that it was the anti-Semitic public discourse at the beginning of the 20th century and, among others, the laws sprouting from it. In the opinion of the author of this study, this has much deeper psychological roots which, as far as we can track it, stretch back at least to the Middle Ages. Children's folklore—various mocking verses, games and part of folk tales told to children (too)—seem to confirm this. This study only highlights a small slice of this long tradition, and it examines the roots and the Central and Eastern European afterlife of the tale called The Dance among Thorns (Der Jude im Dorn; ATU 592) also included in the Grimm brother's famous tale collection entitled Children's and Household Tales (Kinder- und Hausmärchen). The study pays particular attention to the role of this tale played mainly in the Hungarian, Slovak and Czech folklore.

NYUGATI FOGSÁGBAN

Felvidékiek amerikai, brit
és francia hadifogságban

ELBESZÉLT TÖRTÉNELEM 4.

Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet

FÜLÖP LÁSZLÓ

Adattár iványi Fekete László füleki alkapitány jobbágyainak személyneveiről (1670–1684)

A felvidéki kisbirtokos nemes 1650–1661 között – egyesek szerint élete végéig – volt Füleke várának alkapitánya. A család életrajzírója¹ szerint ősi birtokaik Magyarország déli részén, Pozsega, Valkó és Baranya vármegyékben voltak. Ez utóbbiban volt a központjuk „Dárda-Iván”, róla vették nemesi előnevüket. Bár a nemzetség már 1341-ben igazolt birtokos volt, a török támadások miatt kénytelenek voltak otthonukat elhagyni, s ekkor telepedtek át a biztonságosabb Felvidékre. Mohács után a család négy ágra szakadt, s a következő megyékben találtak új otthonra, ott kötöttek házasságot: Sáros (István és fia), Ung (László), Abaúj (Kristóf), illetve Zemplén (Péter) vármegyékben. A Sáros vármegyei ágból származó Fekete László anyja révén lett részes az ajnácskői várban és uradalomban, s ezen osztozott meg két nővérel. 1639-ben került a közeli Fülekre, ahol később Koháry István főkapitánynak lett a helyettese.² 1665 szeptemberétől Pest-Pilis-Solt megye alispáni tisztségét is betöltötte, s szorgalmával, vásárlásaival növelte addigi birtokait. Mielőtt rátérnénk a tőle fennmaradt könyvecské, ahogy ő írja a címét „Jószágáimnak Urbariumjai” bemutatására, érdemes áttekinteni családfájának a rá vonatkozó részét.

Apja **Fekete György** (említve 1607, †1626 előtt), édesanyja az Abaúj vármegyéből származó **Monay Bora** volt. Három gyermekük született: két leány, majd egy fiú. **Zsófia** (*? †1639 körül) férje Szajka Imre volt. **Judit** 1. férje a Zemplén megyei Poroszlay Lőrinc, a 2. Bálintffy Imre volt. **László** (*1625 körül †1670) első neje a Sáros megyéből származó Hedry Erzsébet, aki a Hont megyei Palojthay Bálint özvegye volt, s meghalt 1659. március 25-e után. A második felesége szendrői Aszalay Erzsébet (†1679 május elején)³, akinek a szülei Aszalay Ferenc és Mocsáry N. (Bora?) voltak. Házasságukból két gyermekről tudnak a családi krónikák. **László** nevű fiuk 1676-ban halt meg fiatal korában. **Erzsébet** (*1665 †1695. december 25.) apja halála után lett mint „gyámoltalan, árvaságra jutott leány” Vay Ádám neje (*1679. május 4.). Ő szintén rövid életű volt, 30 éves korában hunyt el.

Arról nincsenek feljegyzések, hogy **Fekete László** mit örökölt az apjától, arról sem, hogy az első felesége milyen birtokokkal ment a házasságba. Azt viszont megtudjuk, hogy a

1 Fekete Béla: A Nagy-Iványi Fekete család. Levéltári Szemle, 24, (1974) 2–3. sz. 375–380. p.

2 Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. IV. Pest, 1858, 145. p.

3 Nagy I.: i. m. I. Pest, 1857, 70. p.

második felesége öt megyében (Pest, Nógrád, Csongrád, Békés és főként Heves) milyen tetemes vagyonnal, hány faluval és pusztával gazdagította a Fekete család birtokait.

Épp ezért nem véletlen az, hogy az alkapitány egy külön könyvecskében volt kénytelen vezetni 1670 és 1684 között megyénként a birtokhelyeit, az ott élő jobbágyainak és zsellérjeinek a neveit. Valamint azt, hogy hol és melyikük mennyi és milyen adónemmel tartozik évente fizetni. Ez a kis kötet valójában két részből áll. Első fele az utazásainak leírását tartalmazza, majd a második rész a tulajdonképpeni lajstrom. Ezt a sajnósan már nagyon hiányos kötetet Nagy Iván átírásában tette közzé 1898-ban, amely akkor a Muslay család levéltárában volt megtalálható.⁴ Mint említettem, a kis könyv már csak töredék volt akkor is, csupán 87 levelet (fóliát) tartalmazott. Feltevésem szerint a birtokok leírásánál több mint a fele hiányozhat. Tehát nem a valóságos képet tükrözi, azonban ennek ellenére rengeteg adatot tartalmaz.

Magát a könyvecskét a tulajdonosa 1668. március 24-én nyitotta meg egy latin imádsággal, azonban csak 1669-ben kezdte el pontosan vezetni. Mint említettem, első része az utazásaival és egyéb bejegyzéseivel foglalkozik. Mindebből több művelődéstörténeti, történeti, életrajzi momentumot tudunk meg róla és környezetéről. Ezekből csupán kettőt kívánok kiemelni. Az egyik az, hogy Ajnácskőn az ő tulajdonát képező valamennyi épületet mind ő építtette, valamint egy kápolnát is, amely több mint ötezer forintjába került. A másik Fülekre vonatkozik. A 464. lapon olvasható, hogy: „In anno 1669. Az mely új templomunknak építéséhez fogtunk itt ezen Füleki praesidiumban...” azaz erődben. Ehhez adott száz magyar forintot, 458 szekér fővenyt (homokot), 25 kg búzát és egy szalonnát – ez utóbbiakat valószínűleg az építőmestereknek. A korábbi, már meglévő templom sekrestyéjének építéséhez is hozzájárult. Ezenkívül csináltatott két kis oltárt, egy szentségtartót (15 tallér), három oltárra nagy réz gyertyatartókat (66 Ft). Orgonát vásárolt Bátori Lászlóval és Kürtösi Istvánnal együtt 300 tallérért, és egy új harang árába is beadott 14 tallért. Az itt leírtak mindazt bizonyítják, hogy hívő ember volt a vár alkapitánya, ugyanakkor azt is, hogy évi jövedelme, valamint vagyona egyáltalán nem lehetett csekély mértékű.

Mint fentebb jeleztem, a napló nagyobbik, második része a birtokait és az azon élő adózóit sorolja föl. Pontos, precíz ember lehetett Fekete, de szüksége is volt rá, hisz ekkora birtokon és ilyen nagy távolságra lévő falvaiban nem ismerhetett minden alattvalót, s nem is lehetett volna fejben tartani a tőlük beszedett adót, terményeket. Természetesen ezek az összeírások már más kéztől származnak, vélhetően olyantól, aki jól ismerte ezeket a településeket. Ő csupán néhol egészítette ki mindezt egy-egy megjegyzésével. Mielőtt az adattárat bemutatnánk, ezekből a szöveges betoldásokból két érdekesebb elemet szeretnénk bemutatni. Mindezt azért, hogy megismerhessük emberi tulajdonságait és gondolkodását.

A Békés megyei Csudabala abban a században az összeírt személyek számát tekintve népes falu lehetett. A település 1658-ban, Borosjenő (ma Románia: Ineu) elvesztésekor újra török kézre került. A tatárok a falu lakosságának nagy részét, így az adófizető férfiakat is rabságba hurcolták, ahonnan sohasem szabadultak meg. Ekkor

⁴ Nagy Iván: Egy jó középrendű nemes úr birtokállaga a XVII. században. Történelmi Társ. 1898, 463–480. p.

Fekete László a feleségével „alkut” kötött, hisz a falu eredetileg a neje birtoka volt. Eszerint a jobbágyaik évente fizetendő adóját jelentősen mérsékeltek addig, „az míg falujokban megszapordhatnak és meg bővelkedhetnek”. Ugyanezen településen élt négy nemes származású egyén is: Teörök Mihály és Gáspár, valamint Kerekes Mihály és István. (Az nem derül ki róluk, hogy testvérek, avagy apa-fia voltak-e.) Mint elszegényedett nemeseknek szintén jelentős engedményt tettek: semmiféle terményt nem kellett beszállgatniuk, csupán évente hat ezüst tallért fizettek az úr családjának.

E néhány művelődéstörténeti érdekesség és megértő, emberséges hozzáállású cselekedet bemutatása után tekintsük át megyénként a család birtokainak helyét, illetve az ott élő adózók személynevét az utókorra fennmaradt könyvlapokról.

Gömör vármegye

Települések: Almágy, Aynacskeő (Ajnácskő), Csoma, Détér, Gesztete, Kerek Gede (Kerekgede), Mayom (Mezőtelkes), Péterfalva (Gömörpéterfala – itt: Kutassy völgye, Tóhely nevű rét) Említés szintjén: Jeszte, Tamástelke

Családnevek: Agócs 4, Antal 2, Balogh, Bárdos 2, Borbás 2, Dancso, Dávid, Fülöp, Illyés 2, Jakab 2, Lőrincz(ék), Lukács, Magyar 2, Márton 2, Molnár, Nagy 5, Pál, Petik, Pusztai Tótt János alias Bone, Szabó, Szerző, Tótt (Totth) 5, Varga 2, Zagy 2 = 24 név

<i>Keresztnevek:</i>	András 1
Benedek 5	Balás
Gergely 5	Borobás (Barabás)
István 4	Gáspár
Bálint 3	Imre
Márton 3	Jakab
Albert 2	János
Antal 2	Mátyás
Lukács 2	Pál
Mihály 2	Péter
Miklós 2	Össz: 20 név, 40 fő

Hont vármegye

Települések: Alsó Príbel (Alsófehérekút), Csáb, Czenk nevű szőlőhegy, Dubranka nevű hegy (említés szintjén: Illyési praedium, Újfalu, valamint, hogy Korponára és Szent Benedekre, azaz Garamszentbenedekre viszik a dézsmát a jobbágyok)

Családnevek: Andrasik (Andrazik) 4, Balkó, Benedek 8, Benkeo, Berta, Bosik, Czeziők, Fábrián 3, Franko 2, Gál 2, Gallo, Gáspár, Gyenes, György 3, Korponai, Kósa, Lukács, Marko, Markus, Maróti, Márton 2, Maticz, Micz, Nagy, Pinter, Ragacs, Rezemecz 3, Seben 3, Simko, Simon 5, Széts, Varga, Zatko = 33 név

<i>Keresztnevek:</i> György 8 Pál 6 János 5 Mihály 5 Jakab 4 András 3 Gergely 3 István 3 Mátyás 3 Simon 3 Balás 2 Bálint 2	Benedek 2 Máté 2 Urbán 2 Albert 1 Fábián Gáspár Krisán (Krizsán) Kozma Márton Miklós Péter Össz: 23 név, 61 fő
--	---

Kis-Hont vármegye

Települések: Alsó Pokorágy (Rimaszombat), Brezó (Rimabrézó), Cserencsén(y), Felső Pokorágy, (Rimaszombat) Jelene (Susány és Pongyelok között), Magyar-Hegymegfalu (Magyarhegymeg), Likér (Nyustya), Rima alias Krombánya, Rimocza, Szelcze

Családnevek: Ambrus 3, Asztalos, Bagoly(ék), Bánszky 2, Barta 5, Beőtes, Brudnanszky, Buchnivich, Buzik, Czaban 2, Csavar 5, Fazekas 4, Friczko, Fülep, Gál, Gonda, Hasko, Hegedűs, Hugyecz 3, Huszár, Ivanicz, János, Kelemen, Kerekgyártó, Kolár, Koren 2, Korupta, Kostyák 4, Kotak, Kovács, Kreskovich, Kulik, Kumher 2, Laky, Lipták, Lovacs 2, Maratinczky, Matyasovich, Mihály 5, Miklós, Misera 2, Miskó, Molnár 7, Mrazo 2, Murán, Palkovich, Pallagh, Palyo 3, Papszonovich, Péter, Petes 3, Polyák 2, Saga 2, Salloda, Serfőző, Sirokovich, Sonkolyos, Stevko (Stewko) 2, Szabó, Szeber 3, Szernovich, Timár 2, Urbánszky, Vanko, Várda 2, Varga, Zajecz = 67 név

<i>Keresztnevek:</i> János 15 György 12 Pál 9 András 8 Mihály 7 Péter 7 Tamás 7 Máté 5 Balás 4 Márton 4 Antal 3 Gergely 3	István 3 Jakab 3 Mátyás 3 Tobiás 2 Bálint 1 Benedek Lőrinc Lukács Sebestyén Simon Orsik 1 Össz.: 22 + 1 név, 102 fő
---	--

Nógrád vármegye

Települések: Baglyas-alyja, Bodon(y) nevű puszta, Egyházas Gerege, Hegyallya puszta praedium, Rád, Szécsen-Halászi (Ludányhalászi), Tarcsa (Erdőtarcsa). (Említés szintjén: Kishartyán, Sóshartyán, Romhány, Sente, valamint: Szátok, Szenográd – magyarosított neve: Szénavár)

Családnevek: Ács, Bacskó, Benyó, Bihari alias Dobrowinyai, Czene 2, Czibor (Cibor) 2, Czobor, Csala, Cseykeő 2, Fazekas, Fekecs, Fodor 7, Gyeőri, Ideges, Jánossy 4, Jenei Nagy, Juhasz Kis, Kelemen, Kerepessy, Kis 3, Kis Mihály, Kis Pál, Kovács 2, László 5, Nagy 4, Nagy Antal, Nemes, Nyári 3, Oratlan, Pásztói, Pásztor 2, Puskás, Sák (Sak) 2, Sánta, Simon 3, Somodi, Szabó, Tott (Thótt, Toót, Toot) 4 = 38 név

<i>Keresztnevek:</i> Mihály 11 István 10 György 8 János 6 András 4 Péter 4 Márton 4 Miklós 3 Albert 2 Balás 2 Bálint 2	Gergely 2 Mátyás 2 Urbán 2 Benedek 1 Berta Gál Iván Jakab Lőrinc Tamás Össz.: 21 név, 69 fő
---	---

Heves vármegye

Települések: Csán(y), Domszlo, Gyöngyes (Gyöngyös), Gyöngyös Tarján (Gyöngyöstarján), Györk (Vámosgyörk), Kis Heves (Heves része), Kőkút/puszta (Sirok része), Lelesz (Tarnalelesz), Márkács (Markaz), Nagy berek, Nána (Kisnána), Pata (Gyöngyöspata), Ráczfalu (Szajlától délre), Remeték?, Rosnok (Rosnokpuszta), Sár/Saár (Abasár), Sirok allya, Sirok, Szajla, Szent-Domonkos, Szent-Örsebet/ Szent-Örsébet (Bükkszenterzsébet), Tarnócza (Pusztatarnóca), Verpelét, Visonta. Említés szintjén: Derecske (Mátraderecske), Feled, Oroszlánkő, Recsk, Varaszó (Váraszó)

Családnevek: Ádám, Balacsik, Balogh, Baranya 4, Barát, Béres, Borsos 2, Csák, Csuka, Harangozó, Hegedűs, Issak, Katona, Kis, Kolosvári, Kovács, Ködmön, Kutassy, Mangó, Nagy 2, Oláh, Petrák, Polyák, Puskás, Ratkai, Rónay, Sike, Somodi, Szabó, Szalma, Szemes 2, Tótt (Tott) 3, Török, Urbán, Vincze = 35 név

<i>Keresztnevek:</i> Jakab 6 András 4 György 3 István 3 János 3 Péter 3 Balás 2 Gergely 2 Pál 2 Albert 1	Ambrus Bálint Benedek Márton Máté Mihály János Miklós Tamás Urbán Össz: 19 név, 38 fő
--	--

Pest vármegye

Települések: Acsa, Alagh (Alag). Említés szintjén: Folt (Fót)

Családnevek: Apovay, Benyó, Borovics, Czeroczyk Cseri, Darida 2, Drenyai, Ferencz, Hajnal, Jancsó 2, Kazai, Kolár, Kosdy, Kovács 2, Leczkai, Litvay 2, Lusik, Maczkó, Opozvski, Pap, Rakonczay 2, Serfőző, Szabó 3, Zusa = 24 név

<i>Keresztnevek:</i> György 5 Jakab 3 János 3 Márton 3 Miklós 3 Péter 3 András 2 Imre 2 Albert 1	Balás, Bálint Benedek István Kriszán (Krizsán) Mihály Pál Tamás Össz. 17 név, 33 fő
---	---

Békés vármegye

Települések: Csorba, Csudabala/Csudaballa (ma: Túrkeve része)

Családnevek: Ács, Alakos, Baranya, Búza, Csapó, Csarmazi, Cseh 5, Csire, Dancs 2, Farkai, Fóris, Hátszögi, Homonnai, Jósa 7, Kerekes (nemes) 2, Kovács, Kozma 2, Kulcsár 2, Kutassi, Lázár 3, Márton Kovács, Nagy 9, Olasz, Szabó 2, Szántó, Szeőcs, Teörök (nemes) 2, Tódi, Turi 2, Varga, Veres, Vincze = 33 név

<i>Keresztnevek:</i> István 11 János 11 Mihály 7 Gáspár 4 György 3 Pál 3 Péter 3 Boldizsár 2 Gergely 2 Márton 2 Tamás 2 András 1	Albert Balás Bálint Fábián Ferenc Illés László Lukács Máté Mátyás Sámuel Össz.: 23 név, 62 fő
--	--

Csongrád vármegye

Települések: Sűvénháza/Sövényháza (ma: Ópusztaszer). Említés szintjén: Algya (Algyő), Serhid (Pusztaszerkéd, Sövényházával határos település volt), Szeged

Családnevek: Borbála 3, Frank 5, Lábodi, Márki 3, Tótt 3 = 5 név

<i>Keresztnevek:</i> István 3 Mátyás 3 Mihály 3 János 2	Ferenc 1 György Máté Tamás Össz.: 8 név, 15 fő
---	--

A keresztnevek gyakorisága

János 46	11,97%	Bálint 11		Lőrinc 2	
György 39	9,54	Máté 102,	38	Tobiás 2	
István 38	9,06	Miklós 10		Borobás 1	0,23
Mihály 37	8,83	Albert 8 1,	90	Ambrus 1	
András 23	5,48	Gáspár 6	1,43	Berta 1	
Pál 22	5,25	Antal 5	1,19	Gál 1	
Péter 22		Urbán 5		Illés 1	
Jakab 18	4,29	Lukács 4	0,95	Iván 1	
Márton 18		Simon 4		Kozma 1	
Gergely 17	4,05	Imre 3	0,71	László 1	
Balás 13	3,10	Boldizsár 2	0,47	Sámuel 1	
Mátyás 13		Fábián 2		Sebestyén 1	
Tamás 13		Ferenc 2		Össz.:	
Benedek 11	2,62	Krisán 2		40 név, 419 fő, 100%	

A fenti férfinameken kívül egy női becézett név: Orsik.

A települések nevénél / jellel szerepelnek az írásváltozatok, zárójelben pedig a későbbi vagy a mai elnevezésük.

Ha megyénként megvizsgáljuk a családneveket, feltűnik, hogy számukban milyen nagy a különbség (pl. Kis-Hont: 67 vagy Csongrád: 4). Éppen ezért összehasonlításuknál óvatosan kell következtetéseket levonnunk. Ha megnézzük az átírásban olvasható vezetékneveket (amelyeknél természetesen lejegyzési vagy olvasati hiba is előfordulhat) származásuk szerint, feltűnik, hogy Kis-Hont megyében található a legtöbb idegen eredetű családnév, az összesnek 53,7%-a. Viszont ha azt vesszük figyelembe, hogy e megyét kis területe miatt később összevonták Gömör vármegyével, akkor már ez a szám lényegesen módosul, ugyanis ez utóbbiban csupán egyetlen nem magyar eredetű nevet olvashatunk. Általában elmondható, hogy Kis-Hont megyén kívül a többiben mind a magyar családnevek száma a domináns. Mindez azt bizonyítja, hogy még nem indult el a törökök kiűzése (1686) utáni migráció, spontán betelepülés, illetve mesterséges betelepítés.

A névtani szakirodalomban olvasható adatok szerint ebben a században még nem volt jellemző a jobbágyok körében a több elemből álló személynév. Ennek ellenére ezen adattárban kilenc ilyen személyről olvashatunk, ezek közül hatot Nógrád megyében. Fajtaikat nem érdemes csoportosítani a kis adatszám miatt, ezért csak közlöm azokat.

A többtagú családnevek a következők: Bihari alias Dobrowinyai, Jenei Nagy, Juhasz Kis, Kis Mihály, Kis Pál, Márton Kovács, Nagy Antal, Öregbik Molnár, Pusztai Tótt János alias Bone.

A Pest megyei Acsa faluban találkozunk két olyan esettel, amikor viszont az illető személyeknek a családnevét nem jegyezték föl. Ennek okát abban kereshetjük, hogy az illetők „mesterségének” megnevezése elegendő volt az azonosításukhoz, mivel mindenki így ismerte őket: György deák és Tamás deák.

A keresztnéveket kétféle összesítésben olvashatjuk az adattárban: megyénként lebontva, gyakoriságuk alapján csökkenő sorrendben, valamint az összes, a dokumentumban található keresztnév gyakoriságát bemutató 1670 és 1684 között. Az elsőből úgy tűnik, hogy minden megyének megvoltak a leggyakoribb, kedvelt, valamint a ritka, csak egyszer-kétszer használatos utónevei. (A továbbiakban a nyolc megyéből nem vizsgálom Csongrád adatait a kis lélekszám miatt.) A megyék neve után először a leggyakoribb, majd a ritkán előforduló, érdekes vagy ma már nem használatos keresztnéveket sorolom föl.

Gömör: Benedek, Gergely – Barabás, Jakab

Hont: György, Pál – Urbán, Krisán, Kozma

Kis-Hont: János, György, Pál, András – Tóbiás, Sebestyén, Simon

Nógrád: Mihály, István, György – Urbán, Berta, Gál, Iván

Heves: Jakab, András – Urbán

Pest: György – Imre, Kriszán (?)

Békés: István, János, Mihály – Boldizsár, László, Sámuel.

Ha az arányokat is megvizsgáljuk, akkor elmondható, hogy a nevek választása rendkívül változatos volt a 17. században. Átlagban 2-3 férfi viselte egy-egy megyében ugyan-

azt a nevet. A legjobb az arány Pest megyében (1,94), a legrosszabb Kis-Hontban, ahol viszonylag kevés névből választottak az akkori szülők keresztnévet. Itt 4,63 az arány, azaz majdnem csak minden ötödik férfira jutott egy újabb utónév.

Ha a nyolc megyének a keresztnéveit összesítjük, és megvizsgáljuk annak eredményét, akkor a következőket állapíthatjuk meg. A hét leggyakoribb férfinév: János, György, István, Mihály, András, Pál és Péter. Ezeket a neveket viselte a vizsgálatban található 419 személynek több mint a fele, azaz 55,38%-a. Ha összehasonlítjuk más országos mérésekkel, akkor a következőket tapasztaljuk. Kálmán Béla⁵ és Hajdú Mihály⁶ adatainál az itt szereplő első négy keresztnév szinte teljesen megegyezik sorrendjében (1-4-2-3), azt követi az András az 5. vagy 6. helyével. Csupán a Pál és a Péter szakad le Hajdúnál a 8. és 9. helyre (igaz, ő 2831 nevet vizsgált a mi 419 esetünkkel szemben ezen időszakban). A nála előrébb olvasható Gergely itt csak a 10. a sorban. A Ferencet pedig jelen mérésben csak két személy viselte. A kevés számmal előforduló utóneveknél az összevetés nem lehetséges, illetve nem ad értékelhető eredményt. A 18. század elején előtörő József név még egyszer sem olvasható ezen lajstromban, a László is csupán egy alkalommal, Békés megyében. A magyarban nem ismert és használatos Krizsán itt kétszer szerepel, valószínűleg mindkettő elírt alakban: Krisán és Kriszán (esetükben a családnév: Rezemecz és Czeroczky). A név viselői tehát nem magyar anyanyelvűek és származásuk lehettek. A wikipedia – tévesen – ismeretlen eredetűnek tartja a nevet. A névtani kutatások szerint a Krizsán szláv, elsősorban szlovák etimonú. A szlovákban (és más szláv nyelvekben, mint a cseh, horvát stb.) a kríž jelentése kereszt. Szótóként ez rejlik a belőle -án képzővel ellátott utónévben. Egyenértékű a latin eredetű magyar Krisztián (< Christianus, magyarosítva Keresztély) keresztnévvel, azaz nagyjából annak a szláv megfelelője. A szlovákban családnévként és földrajzi névként is előfordul a szó vagy a szótó, például a Keresztes-Havas⁷ hegynévben.

Az itt olvasható ritkább keresztnévek már abban a korban is (lásd családnevek!), de később még gyakrabban vezetéknevként (úgynevezett apanévként) fordulnak elő személynévrendszerünkben: Illés, Gál, Fábíán, Kozma, Urbán, Simon, Jakab, Lukács stb.

Tizenegy személynél hiányzik a családnevek után a keresztnév. Kilenc esetben Kis-Hont megyében, ahol hat jobbággy vezetékneve nem magyar eredetű (talán nem is ismerték az összeírók a teljes személynevet?). A le nem jegyzett keresztnéveknél az összes megyét figyelembe véve öt főnél viszont magyar a családnév: Asztalos, Kelemen, Kutassy (uram), Bagolyék és Lőrinczék – e két utóbbinál a főnévképző összefoglalóan utal a családra, tehát nem egy személyre vonatkozik a megnevezés. Egyetlen kettős keresztnévet rögzítettek Heves megyében: (Nagy) Mihály János. A többedik keresztnév adása ebben a században nem volt szokásos a jobbággy családot körében. Végül egy ritkaságnak számító névtani esetről kell szólnunk. Nyolc főnél a becézett névalakot rögzítették a lejegyzők. Ezen jelenség nem volt megszokott az összeírásoknál

5 Kálmán Béla: A nevek világa. Debrecen, Csokonai Kiadó, 1989, 50. p.

6 Hajdú Mihály: Általános és magyar névtan. Budapest, Osiris Kiadó, 2003, 383. p.

7 Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára I. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988, 719. p.

(azonban más kutatók is fölfigyeltek elszórtan ilyen névalakokra még az egyházi anyakönyvekben is). Ezek a következők: Berta (?), Geczi, Gyurka 2, Istók 2, Mihók és az egyetlen női név, az Orsik. A Berta esetében megkérdőjelezhető, hogy az becézett forma-e, vagy csupán valamilyen oknál fogva leszakadt a név vége a lejegyző tolláról.

Az adattár bemutatása után két gondolatot kívánok megjegyezni. Az egyik: örülünk annak, hogy ez az értékes, ritka nyelvtörténeti emlék fennmaradt. Sajnálkozva azon, hogy nem teljes terjedelmében, csupán töredékében, ezért hiányosan olvashatjuk az összeírást. A másik pedig egy kérdés. Amint az 1898-as közlés címében olvashatjuk, ez „Egy jó középrendű nemes úr birtokállaga” volt a 17. században Magyarországon. Akkor vajon mekkora lehetett Koháry István főkapitányé, vagy a hazánkban élő legvagyonosabb főuraké?

Mit ér az ember, ha kutató?

Interjú Kontra Miklóssal, a nyelvtudomány kandidátusával, tudományos főmunkatárssal. Budapest, 2004. december 31.

(Kép: Fórum Kisebbségkutató Intézet)

Az itt következő interjút 12 évvel ezelőtt, 2004-ben készítette velem **Molnár Miklós**, akkor az ELTE Tanárképző Karának oktatója, aki egy PhD-kurzuson azt a feladatot kapta, hogy készítsen interjút egy tapasztalt magyar kutatóval. Akkor már 19 éve voltam az MTA Nyelvtudományi Intézetének vezető kutatója. (Később, 2010 végén az Intézet igazgatója elbocsátott.) Molnár Miklós interjút már bőven elfelejtettem, amikor megláttam Csanda Gábor beszélgetését Liszka Józseffel a *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 2016/2. számában. Ekkor úgy gondoltam, talán érdekes lehet még másoknak is az én egykori interjúm, főleg azért, mert a magyar(országi) nyelvészeti irodalomban elég kevés ilyen beszélgetés olvasható. Az eredeti interjút most kiegészítettem 5 lábjegyzettel, amikre az időközben eltelt 13 év miatt van szükség.

Az interjú apropója és célja, hogy körüljárjuk a kutatás néhány elméleti és gyakorlati kérdését, és személyes pályádon, tudományos munkásságodon keresztül próbáljunk meg válaszolni arra a mindig újra és újra aktuális kérdésre, hogy mit ér az ember, ha kutató, és még ennél is továbbmenve, mit ér az ember, ha magyar kutató?

Akkor egy kis pontosítást hozzászerek, csak az interjú kedvéért. A tudományos főmunkatárs, az való igaz, de az én esetemben az is megemlítenéd, hogy a Nyelvtudományi Intézetnek tudományos osztályvezetője vagyok, immáron 15 éve. Ez azért fontos, mert egy olyan osztályt vezetek, aminek a kutatási területe teljesen hiányzott a magyar nyelvészetből, és a Nyelvtudományi Intézetből is, ez pedig a szociolingvisztika. Tehát amikor én a „Mit ér az ember, ha kutató?” kérdésekről fogok mondani ezt-azt,

akkor egyben úgy beszélek róla, hogy volt idő, amikor én vadonatúj dolgot csináltam a magyar nyelvészetben, és ennek a hatása, vagy továbbélése még azért most is érdekesnek látszik. Azért másfélelményeim is vannak, mint olyan kutatóknak, akik beálltak egy már régóta jól kiművelt területre és ők lettek a 126. emberek abban a sorban.

Kezdjük személyes élménnyel. Egyetemi társaid ugyanazzal a diplomával mindenféle foglalkozásoknál kötöttek ki. Te határozottan a kutatást választottad. Mikor érezted úgy, hogy kutató lettél? Mi volt az a pont, amikor úgy érezted, hogy belőled jó kutató válhat?

Ez érdekes, akkor vissza kell menni legalább a Debreceni Egyetemig. 1969-től 1974-ig voltam én Debrecenben orosz–angol szakos bölcsész. Egy idő után az angolhoz jobban vonzódtam és többet „feccoltam” bele, mint az oroszba. Amennyire emlékszem rá, úgy harmadéves koromban már olyan furcsa elképzeléseim voltak, hogy engem az angol leíró nyelvtan nagyon érdekel. Igyekeztem ezt jól megtanulni. Nem értettem én, hogy ha meg akarok valamit tanulni, akkor miért nem jutok a végére. Egyik könyvben is elolvastam, hogy mit írtak, másik könyvben is elolvastam, hogy mit írtak, aztán próbáltam az egészet összeboronálni és nemigen sikerült.

De azt tudom, hogy úgy indult a dolog, hogy ilyenkor karácsony tájt telefonon felhívtam volt irodalom tanárnőmet, aki Debrecenben Shakespeare-t tanított nekünk. Akkor ő már a szegedi Angol Tanszék vezetője volt és kéretlenül, direkt tudomására hoztam, hogy ha majd végzek, én szívesen elmennék szegedi Angol Tanszékre angol leíró nyelvtant tanítani, és amilyen szerencsém volt, ez aztán úgy is történt. Tehát '74-ben végeztem és '74 szeptemberében a szegedi Angol Tanszéken tudományos ösztöndíjas gyakornok lettem, később tanársegéd, és tényleg leíró nyelvtant is tanítottam az első pillanattól kezdve. De egészen '80-ig, '81-ig, amikor hazajöttem 3 éves bloomingtoni magyar lektorságomból, nem hittem én azt, hogy én nagyon kutató vagyok. A '80-as évek elején aztán egyre inkább úgy alakult a dolog. Mikor kikerültem Amerikába '78 szeptemberében, akkor a nyelvészetről nagyon kevés fogalmam volt, de egy nagyon jó helyre kerültem. Az Indiana Egyetemnek nagyon jó Nyelvészeti Tanszéke volt akkoriban. Én mint pénztelen magyar lektor 5 dolláros féléves tandíj ellenében „audit”-ra vehettem fel nyelvészeti kurzusokat, az azt jelenti, hogy beül és hallgat a diák, de nem beszél és a házi feladatát nem javítják ki. De nagyon jó dolgom volt, mert nagyszerű nyelvészek óráira járhattam, mindenekelőtt Fred Householder óráira, aztán Allen Grimshaw-tól hallgattam szociolingvisztikát, és más fontos előadásokat is látogattam, hallottam, konferenciákra eljutottam. Olyan szerencsém volt, hogy már az első félévben a néhány magyart hallgató-tanuló diákomtól megkérdeztem, hogy ki hova való. Voltak köztük magyarok is. Volt egy Szadai Jóska nevű srác, mondom: te hova való vagy? Azt mondja, ő South Bend-i. Aztán vannak ott más magyarok is? Ó, van sok. És a papnak a nevét tudod-e? Nem tudom, majd hazamegyek, megkérdezem. S akkor visszajött egy hét múlva a Szadai Jóska és megmondta, hogy hogy hívják a papot, meg mi a címe.

Akkoriban én már azon gondolkoztam, hogy mit fogok én itt csinálni Amerikában, olyan szerencsés vagyok, hogy ide kerülhettem, magyarok ide nem jutnak el – itt leszek legalább két évig. A végén három lett belőle. Sokat olvastam és gondolkoztam és arra jutottam, hogy Lotz Jánosnak volt egy '60-as évekbeli tanulmánya az amerikai–magyar nyelvi szimbiózisról. Azt írta Lotz abban egyebek között, hogy sajnos az amerikai magya-

rokról semmit nem lehet tudni, az ő kétnyelvűségükről, szemben például a norvégoké-
ről, akikről Einar Haugen két hatalmas kötetet írt, meg a többiekéről is. Akkor én úgy
gondoltam, hogy ha én most nekiszaladok az amerikai magyaroknak, akkor van esé-
lyem arra, hogy felvételeket csináljak, elemzéseket készítssek, és akkor tudjunk valamit
erről. Ezt a fehér foltot próbáljuk meg egy kicsit eltüntetni. Aztán nagyon igazam is lett,
amint utóbb kiderült, mert sikeresen, több nyáron át dolgoztam South Bendben és ott
úgy 120 órányi hangfelvételt készítettünk az én amerikai kutatótársammal, Greg
Nehlerrel. A magyar interjúkat én csináltam, az angolokat ő. Aztán később ebből lett a
kandidátusi értekezésem, abból még könyv is lett, utána még utódaim is lettek. Ketten-
hárman később az én nyomdokaimon Amerikában csináltak fontos terepkutatásokat
Pittsburghben és Detroitban és máshol.

Akkor, amikor én hazajöttem '81-ben és elkezdtem feldolgozni az amerikai gyűjtése-
met, és aztán ebből '86-ra lett kész a kandidatúrámmal, akkor váltam én, úgy-ahogy, kuta-
tóvá. Ebben nagy szerencsém volt és nagy szerepe volt a Nyelvtudományi Intézetnek.
Ugyanis a Nyelvtudományi Intézetnek a '80-as években Herman József volt az igazga-
tója. Ő programban meghirdette azt, hogy „megteremttem a magyar szociolingvisztikát”.
Addig ilyesmi nem volt. Valahogy úgy alakult, én bejáratos voltam az intézetbe, hogy
hírét vette Herman is annak, hogy voltam Amerikában, meg tudok bánni a magnetofon-
nal, ez akkor egy teljesen hihetetlen dolog volt. A magyar nyelvészek úgy félték a mag-
netofontól, mint ördög a tömjénfüsttől, én pedig tudtam kezelni. Meg, tudtam interjút
készíteni és tudtam leírni és tudtam elemezni.

Ez a helyzeti előnyöm eredményezte aztán azt, hogy '84-ben Imre Samunak aspirán-
sa lettem és '85-ben Herman meghívott az Intézetbe, hogy csináljam meg a magyar
szociolingvisztikát. '85-től most már lassan 20 éve tart ez a vállalkozás. Kb. akkor let-
tem kutató, amikor bekerültem az Intézetbe.

*Amikor bekerültél az Intézetbe, már módszertanilag magabiztosnak érezted magad?
Említetted, hogy tudtad, hogy hogy kell feldolgozni, elemezni. Ezt hol tanultad?*

Elég biztosnak éreztem magam, mert többet tudtam és nagyobb tapasztalatom volt,
mint Magyarországon bárkinek, vagy majdnem bárkinek. Kicsit túlzok most, mert Réger
Zitának is volt annyi tapasztalata a magnetofonos terepmunkával, aki a cigányokat
kutatta, mint nekem. De Réger Zita az Intézetben belül is inkább egyszemélyes kutató-
bázis volt, és amikor Herman kitalálta azt, hogy csinálni kell egy olyan egységet, ami
később az Élőnyelvi Kutatócsoport, majd az Élőnyelvi Osztály lett, ami magyar szocio-
lingvisztikát fog csinálni, tehát, ami budapesti vizsgálatot fog csinálni, vagy országos
vizsgálatot, akkor azt nem Réger Zitára tervezte, hanem rám.

Amikor a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú (BUSZI-t) elkezdtük összekalapálni,
akkor nekem elég sok elképzelésem volt arról, hogy ezt hogy kéne csinálni, de persze
messze nem elég. De több volt, mint másoknak. Ez úgy történt, hogy mikor Herman azt
mondta, hogy „na, csináld!”, akkor én gondolkodtam, aztán utána először csináltam egy
„brainstorming”-ot, ami gin and tonickal történt '85 októberében az Intézetben, ahol
összehívtam vagy 15 embert, részint intézetieket, részint külsősöket. Terestyéni
Tamást a Tömegkommunikációs Kutatóközpontból, meg Pléh Csabát talán már akkor,
de ha nem, akkor nem sokkal később. De még tévéeket is hívtam oda, egy Kiss János
nevű szerkesztőt, akinek köszönhetjük később például a Gazdagréti Kábel TV fölvéte-

lét, ami egy ujjgyakorlata volt ennek az egész kutatásnak. A Gazdagréti Kábel TV sok órás anyagából kiválasztottunk 20 percet. Azt a kazettát aztán odaadtuk különböző embereknek, hogy különböző szempontokból elemezzék. Ebből lett a '88-ban megjelent *Beszélt nyelvi tanulmányok* c. könyvünk, ami egyfajta első fecske volt.

Tehát '85-ban volt a „brainstorming”, '87-re összeállítottuk a kérdőívet, kipróbáltuk a terepen, '87-'88-ban megcsináltuk az első 50 interjút Budapesten. Az én irányítással, mások dolgoztak, szociológusok csinálták az interjúkat. 50 interjú készült, 10 egyetemistával, 10 tanárral, 10 gyári munkással, 10 bolti eladóval és 10 szakmunkás-tanulóval. Ezt később úgy hívtuk, hogy „BUSZI-2”, és ennek a lejegyzése, kódolása, elemzése, közzététele mostanra fejeződött csak be, szomorú módon.¹

Utána a következő 2 évben csináltunk még 200 interjút Budapesten. És eközben alakult ki az a módszertani tudásunk, amivel rendelkezünk. Ez sok szempontból érdekes volt, mert akkor még olcsón lehetett dolgozni, szocializmus volt, és hihetetlenül olcsón lehetett országos reprezentatív mintához jutni, országos méretű kutatást végezni, és a budapesti is nem nagy pénzből meg tudtuk csinálni, 250 nagyon jó magnós interjút. És a 200-as budapesti minta egy reprezentatív minta volt a városra is akkor, életkor, nem és iskolázottság szempontjából.

A kutatás mellett a tanítás is mindig nagy szerepet játszott életedben. Elképzelhető-e az egyik a másik nélkül? Lehet-e valaki jó tanár kutatási tapasztalat nélkül, és fordítva?

Ez pikáns kérdés, mert emlékszem arra, hogy 1977 körül a szegedi Bölcsészkaron volt valami konferencia, és ott az egyik élszónok egy nagy ívű kijelentést tett, hogy a kutatás nagyon fontos, mert aki nem jó kutató, az nem lehet jó tanár stb. Akkor én ezt nem is értettem. Akkor én 27 éves voltam, friss tanársegéd, 3 éve úsztam az ár ellen – 1–2 héttel jártam a diákok előtt sokszor, abban, amit tanítottam, és azt, hogy ha valaki nem jó kutató, akkor nem lehet jó tanár, azt nem igazán értettem. Sokkal később aztán megértettem. Olyan értelemben, hogy aztán a '80-as években, amikor már Debrecenben voltam az Angol Tanszéken és tanítottam, akkor ott már olyasmiket is tudtam a tanári munkámban mondani, olvastatni, csinálni, amiket a saját kicsike kutatói tapasztalatomból hasznosítottam.

Aztán még később, amikor a '90-es években tanítottam megint, mert '85-től '90-ig nem tanítottam, de '90-ben visszamentem a szegedi egyetemre tanítani. Akkor pedig, ha már szociolingvisztikát tanítottam, akkor az már evidens volt, hogy az esetek nagy részében, akármilyen tankönyvet is vettünk vagy olvastunk, voltak olyan részek, amikor a saját tapasztalataimat tudtam elmondani és nem azt kellett csak csócsálni, ami a különböző cikkekben meg könyvekben van.

1 Tehát bő 15 évig tartott a lejegyzés, kódolás, ellenőrzés. 2010-ben publikáltuk papíron és elektronikusan a BUSZI-2 ötven interjújának tesztadatait (http://www.nytud.hu/buszi/B2_tesztadatok.pdf), majd évekkal az Intézetből történt kényszerű távozásom után fölkerült az internetre a teljes interjúknak egy elemzésre félig-meddig alkalmas változata (<http://buszi.nytud.hu/>).

Tehát biztos, hogy a kutatás szükséges ahhoz, hogy az ember igazán mélyen és meggyőződéssel mondhassa azt a tanórán, amit mond. Ha ugyanis csak azt tanítom, amit mások írtak le, akkor benne van a pakliban, hogy félreértek valamit, félresiklok, nem látom a hangsúlyt, nem látom igazán a fontosságát ennek, annak, vagy amannak. Ha pedig van saját primer tapasztalatom, akkor ennek az esélye sokkal kisebb.

Az igazán jó megoldás persze, amit én nem tudtam igazán megvalósítani, vagy csak nagyon ritkán, de ami Amerikában teljesen természetes, az az, hogy a professzor és a diákok együtt kutatnak. Ezt hol tanórán csinálják, hol tanórán kívül, de együtt csinálják.

Kutatónak tartod jobbnak magad, vagy tanárnak? Milyen tanárnak tartod magad?

Ez is nehéz kérdés, mert most már sokkal rosszabb tanár vagyok valószínűleg, mint voltam 20 évvel ezelőtt. A '70-es években nekem nagyon jó hírem volt. Az első szegedi években és a debreceniekben is, úgy '84-ig, elég jó hírem volt. Olyan tanárnak tartottak, amennyire visszahallottam a diákoktól, meg néha értékeléseiből láttam, mert én csináltattam diákértékeléseket akkor is, amikor itt hírét-hamvát se ismerték, de Amerikában megtanultam, hogy ez fontos. Olyan tanárnak tartottak, aki igényes, de akitől nagyon sokat lehet tanulni. Ez mostanra már, hogy így jól megöregedtem, valószínűleg nem így van. Részint azért sincs így, mert most már egészen másmilyen egyetemről van szó, ez már nem egyetem, ez már egy ilyen „megaóvoda”, amiben itt most küzdünk. Itt már nemigen van alkalmam arra, hogy a meglévő tanári ambícióimat kiéljem, ugyanis kénytelen vagyok állandóan tömegórákat tartani. A tömegóra pedig nem az, amikor lehet jó tanári munkát végezni. Tehát volt olyan, amikor jó tanár hírében álltam, mostanában pedig valószínűleg nem vagyok nagyon rossz.

A kutató téma megválasztását milyen tényezők határozzák meg? Személyesebben szólva, a szakterületeden te döntöttél a témáról, vagy sugallták neked?

Hú, de jó kérdés! Volt idő, amikor én döntöttem és majdnem, hogy egyedül, amikor azt mondtam, hogy az amerikai-magyar kétnyelvűséget megnézzük közelebbről. Azt én döntöttem el.

Amikor '85-től az Intézetben szociolingvisztikát kellett létrehozni, akkor ez már egy ilyen kombináció volt. Egyrészt volt a hivatalos elvárás. Az igazgató azt mondta, hogy „csináljatok magyar szociolingvisztikát!” Nem nagyon mondta meg, hogy hogyan, de azért úgy érezte. Amikor aztán mondtuk, hogy jó, megpróbálunk egy budapesti magnós vizsgálatot csinálni és egy országos vizsgálatot is, akkor ezeknek a kitalálásában nekem sok szabad kezem volt, sőt több is, mint amit egyesek szívesen láttak. De persze nem volt annyi szabad kezem, hogy ha mindenki ellenezte volna, akkor meg tudtam volna csinálni. Azt lehet mondani, hogy az én személyes ambícióim, hogy csináljunk jó, érdekes magyar vizsgálatot, és az Intézet elvárásai szerencsésen találkoztak. Ez így ment kb. a '90-es évek közepéig nagyjából, viszont az utóbbi 10 évben radikálisan megváltozott minden, mára különösen. Ma ugyanis nemigen tudja azt kutatni az ember, amit jónak tart, meg fontosnak, csak azt, amire sikerül valahogy pénzt szereznie. Hogy mikor mire lehet pénzt szerezni, és hogy szerintem mikor mit kéne kutatni, aközött nagyon nagy a disszonancia. Biztos, hogy az utóbbi időben a magyar nyelvészetben is borzalmasan elment a kutatási témák meghatározása abba a külső irányba, amit a mindenkori pályázati lehetőségek lehetővé tesznek.

Ma sajnos már azt kell mondani, az én esetemben is, én ugye komoly kutatói múlttal rendelkező vezető kutató lennék, hogy az az elvárás, hogy olyan kutatási terveket írjak, amikkel pénzt lehet szerezni. Nem az az elvárás, hogy azt kutassam, amire X, Y, Z, vagy egy tudományos tanács, vagy énszerintem szükség van, és hogy ahhoz próbáljak meg pénzt szerezni, aztán vagy sikerül, vagy nem, hanem az az elvárás, ha nem is mondják ki feketén-fehéren, hogy tessék pénzt hozni a házba. Ez pedig borzalmas, mert néha tőlem egészen idegen, vagy egyébként hülyeségekkel lehet pénzt szerezni. Fontos kutatásokra pedig abszolút nincsen pénz, mert az nincsen benne a kiírások által preferált témák listájában.

A témaválasztás hatalmi kérdés. Átlátod-e a struktúrát, hogy miképp is működik ez?

A témaválasztás, illetve a kutatásfinanszírozás tényleg hatalmi kérdés, mindig is az volt. Amikor én bekerültem az Intézetbe, és erre a szociolingvisztikára nagy támogatást kaptam házon belül is, és aztán az első OTKA-kból is, meg aztán az első 3 ilyen OTKA-ból sok pénzt nyertem. Akkor mindig nagyon sokan voltak az irigyek. Mindig voltak, akik azt mondták, hogy az ő témájuk sokkal fontosabb, miért én kapom a pénzt, miért nem ők kapják. Ez '90-ig, '92-ig engem nem bántott különösebben, mert addig az én kutatási lehetőségeim biztosítva voltak.

Aztán később, ami történt, az változatlanul, ugyancsak hatalmi kérdésként fordítható le. Sőt, most már sokkal nyersebben, sokkal direkterben hatalmi kérdés. Azelőtt, egy fontos kutatási program elindításához, vagy egy másiknak a megszüntetéséhez az kellett, hogy a hatalmi hierarchiában, a tudományos hierarchiában és megfelelő párttámogatással is rendelkező emberek azt mondják, hogy igen, vagy hogy nem.

Ma a helyzet még sokkal rosszabb, mert hihetetlenül bürokratikus alapítványok és kutatási programok működnek, amikben persze változatlanul megmarad az egyéni tényezők szerepe. Bizonyos szempontból sokkal nehezebb labdába rúgni ma, mint volt 10–15 évvel ezelőtt, ugyanis ebben az elbürokratizált és látszólag demokratikus rendszerben – most csak a magyarországi kutatási pénzekről beszélek, ott vannak hasonlók –, itt az egyéni politikának nagyon nagy szerepe van. Látszólag demokratikus és látszólag névtelen bírálatok és úgymond független szakemberek döntése osztja a pénzt ide vagy oda. De valójában, hogy kisebb-nagyobb tudományos csoportosulások éppen mennyire tudnak odaférközni a húsos fazékhoz, irányítják a dolgokat, és könnyen előfordulhat az, hogy kiszúrásból valaki annak ellenére nem kap egy petákot se, hogy messze földön a legjobb kutatási tervet adta be. És ha kiszúrásból nem kap egy petákot sem, utána vagy szomorkodhat, vagy pályát változtathat, vagy megpróbálhat beállni a húsos fazék körül nyüzsgők közé, de nem igazán lehet abban bízni, hogy ha valakinek jobb kutatási terve van, meg jobb kutatói múltja van, meg jobb kutatócsapata van, akkor azt a pénzt megkapja, amit egy fair elbírálás során megkapna Magyarországon. Ma nem kapja meg.

Ne haragudj, nekem ez nyavalygásnak tűnik, mert nem vagy a húsos fazék mellett. Miért nem vagy ott?

Megpróbálom megválaszolni. Részint, mert nem engednek oda, részint, mert nem is tülekszem oda és a jó ízlésem is tiltja, hogy nagyon odatülekedjek. Én úgy gondoltam, hogy amikor a szociolingvisztikát az Intézetben elkezdjük csinálni, akkor olyan eredm-

nyeket tettünk le az asztalra folyamatosan, amikről naivan azt hittem, hogy elegek lesznek ahhoz, hogy továbbra is jól tudjunk működni. Aztán kiderült, hogy nem erről van szó, mert kb. '97-ig még úgy-ahogy kaptam OTKÁ-t. Az én OTKA-beszámolóim mindig kitűnőek meg jelesek voltak, meg kiválóan megfelelt, meg ilyeneket kaptam.

Aztán ennek ellenére '97 után az történt, hogy az OTKA pályázataimat kezdték elutasítani és mindenféle ilyen körmönfont érvekkel utasították el. Amire én nem azt reagáltam, hogy akkor most megsértődöm, és etikai vizsgálatot kérek stb., azt úgyse lehet, hanem egy kicsit még próbálkoztam. Aztán rájöttem, hogy most olyan világ van, amikor az OTKA-ban elképzelhető az is, hogy egy OTKA-szakszabizottság vezetője, akik zsűriznek, az én beszélt nyelvi kutatásomat a támogatandók közül kizárja és a „sajnos nem támogathatók” közé rangsorolja, és a saját kutatási tervét pedig 10 millió Ft-tal honorálja. Az illetőnek ez a döntése nem csak azért érdekes, mert értsük meg, hogy van egy pénzosztó szakszabizottság és ennek az első embere, mit ad Isten, ott nyer, hanem amit eddig ő letett az asztalra, meg én letettem az asztalra, azt nem lehet összehasonlítani, mert az övé pehelykönnyű, az enyém meg igen nehéz. Mégis így történik. Ezt az ember tudomásul veszi, de nem indít ez ellen keresztes hadjáratot, mert úgy se lenne értelme.

Röviden térjünk ki kutatás módszertani kérdésekre. Vannak-e preferált módszerek, van-e szerepe a divatnak?

A divatnak biztos, hogy van szerepe, annak mindig van szerepe. Ezt én egy ideig nem láttam annyira fontosnak, mint ahogy most látom, azt hiszem. Ennek az lehet az egyik oka, hogy számomra a kutatás nem volt annyira élet-halál kérdése, mint amennyire azzá vált mára. Tehát a '80-as években, amikor kezdtük, és a '90-es évek első felében, amikor még lendületből csináltuk a dolgainkat, akkor még nem volt olyan élet-halál kérdés az, hogy verseny.

Mára ez azzá vált itt is. Amerikában mindig is így volt, de azt én nem értettem, mert én ott kívülálló voltam. Mára ez azzá vált, és most már látom, hogy ha én most nagyon be akarnék szállni, akkor úgy kéne kezdeni, hogy nagyon meg kéne tanulni, hogy most mik a menő dolgok. Azokat jobban kéne csinálni, mint bárki más és mindig, állandóan azt kéne tudni, hogy mik a menő dolgok. És ebben a versenyben kéne próbálni győzni.

A módszereknek persze, hogy van sok szerepe, és fontos szerepe. A nyelvészetben ez azért érdekes, mert ez nagyon furcsa tudomány lett módszertani szempontból is, meg tudományelméleti szempontból is. Furcsa lett kb. az elmúlt 50 évben, ezen azt értem, hogy Chomsky előtt a nyelvészet eléggé adat-alapú volt és empirikus tudománynak volt tekinthető. De Chomsky után ez az empiria szertefoszlott, olyan értelemben, hogy akik Chomsky után nyelvészetet csináltak és ma is csinálnak, mostanában elméleti nyelvésznek hívják magukat általában. Ők úgy gondolják, hogy a nyelvészeti kutatómunkához valójában egyetlen emberre van szükség: ő magukra. A nyelvész saját magát megkérdezi, hogy nyelvtanilag jó mondat-e az, hogy..., és aztán megválaszolja ezt a kérdést és megírja azt, amit megír. Ez tudományos és módszertani és etikai szempontból is, és még sok szempontból is abszolút zsákutca, de ez nem igazán látszik a nyelvészetben úgy, ahogy most a 21. sz. elején az kinéz.

Az igaz, hogy az elmúlt 10-20-30 évben a nyelvészeti kutatómunka empirikus alapja inkább megerősödött, mint volt a helyzet mondjuk a '60-as években és a '70-es évek

elején. Egyre nagyobb becsülete van most már az empirikusan szalonképes, ha úgy tesszük induktív kutatásoknak, de még mindig nincs olyan, amilyennek lennie kéne. Azt is szokták mondani, ezt Dick Hudson mondja, az 1980-ban megjelent *Sociolinguistics* c. tankönyvében, hogy kétféle nyelvészet van, a chomskyánus nyelvészet, ami az aszociális nyelvészet, és a másik, az pedig a szociolingvisztika.

Ez aztán sokféleképpen kottázható, a szociolingvisztika induktív, az aszociális deduktív. A szociolingvisztikának lényege, hogy nem egyéneket vizsgálunk, hanem beszélő közösségeket. Tehát a nyelv nem privát tulajdon, hanem társas tulajdon. A szociolingvisztikát egyébként újabban kezdjük társasnyelvészetnek hívni, ami abba az irányba mutat, hogy ha nyelvészet, akkor azt kell, hogy vizsgáljuk, hogy mi történik, amikor te meg én beszélgetünk és megértjük egymást. Tehát társas.

Nagyon fontos az, hogy ki milyen módszertannal dolgozik, mert ha valaki chomskyánus módszertannal dolgozik, akkor abból nagyon sok baj fakad. Ha pedig szociolingvisztikai módszertannal dolgozik, akkor legalábbis szalonképesebb. Abban az értelemben, hogy egy rendesen megtervezett szociolingvisztikai kutatás mindig megismételhető. Ez pedig alapkritériuma a tudományosságnak. Abból a szempontból is, hogy amikor szociolingvisztikai megközelítést alkalmazunk, akkor tényleg közel kerülünk a társadalom nyelvi vonatkozású problémáihoz. Ez egy chomskyánus nyelvészről jóakarattal sem mondható el.

Megkerülhetetlen kérdés a kutatás eredményeinek gyakorlati felhasználása. Igaz lehet-e a tétel, hogy minden kutatás annyit ér, amennyi az eredményekből a gyakorlatban felhasználható?

Hosszú távon biztos, akkor is, ha azt is tudom, hogy sok olyan alapkutatás van, aminek a hasznosulása akkor, amikor a kutatást végzik, nem látszik. De hát azért vagyunk a világon, hogy a nehézségeinket és problémáinkat lehetőleg csökkentjük, ha lehet, meg is oldjuk. Azért vagyunk a világon, hogy ne olyan nyomorúságosan éljünk, mint ahogy élünk, hanem lehetőleg jobban. Ehhez kutatómunka szükségeltetik. A kutatómunka, ha olyan eredményt tud hozni, ami egy csoportnak az életét bizonyos szempontból megkönnyíti, vagy jobbá, harmonikusabbá teszi, akkor megérte a pénzt. Ha olyan eredményt hoz, aminek semmilyen társadalmi hasznosíthatósága nincs, akkor az luxus.

Vegyük saját kutatási területedet, a nyelvészetet. Mennyire hasznosulnak a nyelvészeti kutatási eredmények például a nyelvtanításban?

Nagyon kevésbé, sajnos. A nyelvtanítás lenne egy olyan terület, ahol hasznosulhatna sok minden, de nemigen hasznosul. Most nem az idegennyelv-oktatásra gondolok, hanem az anyanyelvi nevelésre, amelyben szinte semmi sem hasznosul, nagyon kevés hasznosul abból, amit a szociolingvisztikai kutatások felhalmoztak. Ez érdekes módon borzalmasan igaz az Egyesült Államokra, Angliára, ezekre a nagy nyugati országokra is. Sokkal kisebb mértékben Magyarországra is igaz, ezt én közelről látom. A *Journal of Sociolinguistics*-ben kb. 3 éve volt egy összeállítás, ami pontosan erről szólt. Kb. 5-en írtak tanulmányt arról, hogy mi oka lehet annak, hogy a 30 éve felhalmozódott hatalmas mennyiségű, társadalmilag jól hasznosítható szociolingvisztikai ismeret nem ment át a köztudatba és nem hasznosul az iskolában, a bírósági tárgyalóteremben, az orvos-

beteg kapcsolatban és sorolhatnám, hogy hol mindenhol hasznosulhatna mindaz, amit tudunk. De hát a nyugati szociolingvisták önkritikusan megállapították magukról, hogy az, amit az elmúlt 30 évben, vagy most már 40-ben, hasznos tudást fölhalmoztak, az többek között azért nem hasznosul, mert hihetetlen, de ezt mondják magukról és igazuk van, hogy egy nagyon erős elefántcsonttorony mentalitás érvényesül még a szociolingvisztikai kutatásokban és kutatókban is. Kissé karikírozva azt lehet mondani, hogy azt mondja X, Y, vagy Z, hogy én megírtam ezt a sok okos dolgot, amit én kikutattam, most már a társadalmon a sor, hogy ezt hasznosítsa. Az biztos, hogy ez teljesen hatástalan. Mert a társadalom önmagától nem hasznosítja. Vagyis az olvasható a *Journal of Sociolinguistics* eme számában, hogy ahhoz, hogy a helyzet megváltozzon, ahhoz, hogy a nyelvészeti kutatási eredmények tényleg olyan üdvös társadalmi hatásokat váltsanak ki, amilyeneket kiválthatnának, ahhoz alapvetően át kell alakulnia az elefántcsonttorony mentalitásban szenvedők társadalmi kapcsolatainak.

Az, hogy Magyarországon az anyanyelvi oktatás az elmúlt sok évtizedben, az iskolákban nemigen változott, és hogy bizonyos szempontból a magyar iskola a legrosszabb társadalmi struktúráképző, tehát diszkriminációs mechanizmusok elsősorú letéteményese ma, éppen úgy, mint 50 évvel ezelőtt, az is ezt mutatja.

Ma már nagyon jól tudjuk, én a saját kutatásaimból is tudom, hogy az iskolai tanítók és tanárok bizonyos szempontból a teljes magyarországi lakosság 92%-át „veszik célba”. A nyelv művelők is, persze. Vagyis 92%-nak, azaz majdnem mindenkinek a nyelvhasználatát, vagy a nyelvi ítéleteit meg akarják változtatni. Egy teljesen idealizált és nagyon kártékony irodalmi nyelvhasználatra akarják mindenkiét átgyúrni. Ami egyrészt garantáltan eredménytelen lesz mindig is, tehát nem fog sikerülni a „suk-sükölők” számát csökkenteni, hogy egy ilyen egyszerű példát mondjak. Ennek megvan a sok társadalmi és pszicholingvisztikai és egyéb oka. Ugyanakkor a társadalom úgy gondolkodik, hogy a „suk-sükölő” az bunkó ember, összekeveri a szezont a fazonnal (a kijelentő módot a felszólítóval), és ezt mindenki így is gondolja, az óvoda, a pedagógus, a tanító, a tanár és a felnőtt művelt ember is meg mindenki. Mert ennek van nagy hagyománya, ez a nagy nemzeti mítosz, mert a nemzetet úgy menthetjük meg, ha a nyelvet mentjük meg, a nyelvet pedig úgy kell megmenteni, hogy megmentjük a „suk-sükölőktől”. Ez azt jelenti egyébként, hogy innen fél Magyarországot ki kéne pakolni, mert azok mind rontják a magyar nyelvet. Ez társadalmilag rendkívül kártékony, pedagógiaiailag nonszensz. Ugyanakkor ez dívik időtlen idők óta.

Az elefántcsonttoronnyal kapcsolatban: mondható akkor, hogy a kutatók nagyon rossz kommunikátorok?

Ezt is lehet mondani, de még inkább azt, hogy a legtöbben nem is kommunikálnak. Ha én a magyar nyelvészeket nézem, akiket ismerek, ezeknek csak 1–2%-a próbál meg a társadalmi kommunikációban részt venni. A legtöbben nem vesznek részt benne. Amikor azt mondom, hogy megpróbál a társadalmi kommunikációban részt venni, akkor olyasmire gondolok, hogy a nagyközönségnek szánt előadásokat tart, cikkeket publikál, és a tanárképzésben és továbbképzésben is aktívan részt vesz. De nem úgy, hogy a saját újszerű tudományát próbálja meg rátküldeni az ez iránt teljesen érdektelen tanár társadalomra, hanem úgy, hogy a tanárokat de facto érdeklő problémákról próbál olyan előadásokat tartani, amik a gondolkodásukat és esetleg a tanári működé-

süket is netán meg is változtathatják. Én ezt elég régóta próbálgatom több-kevesebb sikerrel, és hogy milyen nehéz ez, azt sokszor megtapasztaltam.

Saját tapasztalatod alapján melyek a kutatómunka buktatói? Hol van a határ a szakmai hitelesség és kóklerség között?

A nyelvészet és a magyar nyelvészet ennek a kérdésnek a megválaszolásához nagyon nagy tapasztalati anyagot nyújt. Ezen azt értem, hogy a mai magyar közbeszédben a nyelvi kérdéseket a kóklerok uralják, és a tudósok hangja egyáltalán nem hallatszik. Azt, hogy hol van a határ a tudomány és a kóklerség között, azt hiszem, meg tudom állapítani és a szakmáját értő tudós meg tudja mondani, nem olyan nehéz ezt eldönteni. De az a kérdés valójában, hogy hogy lehetne azt elérni, hogy a társadalmi kommunikációban, a mindennapi közbeszédben ne a kóklerség árásson el mindent, hanem a szakszerűség. Ez nagyon nehezen megy, mert a nyelvészeknek azt kéne elérni, hogy a TV-ben és rádióban ne X vagy Y szerepeljen, amikor nyelvi kérdésekről van szó, 99%-ban, hanem a szakemberek szerepeljenek. Na jó, csak 70%-ban. Ezt viszont nagyon nehéz elérni, részint azért, mert mi sem vagyunk elég aktívak, részint azért, mert óriási az ellenállás. Tehát egy X vagy egy Y ahhoz, hogy mikrofonhoz jusson, ahhoz neki semmit nem kell csinálnia. Ahhoz, hogy én mikrofonhoz jussak, nekem nagyon meg kell szenvedni. Volt is 1-2 olyan tapasztalatom, ami után azt mondtam, hogy nem. Mert rájöttem arra egy jó pár esetben, hogy ha beül az ember egy élő rádióműsorba, akkor ott könnyen kialakulhat az a helyzet, hogy van a jó szándékú, de tájékozatlan műsorvezető, és az asztal körül ülnek a nyelvésznek nevezett emberek, akik között az adott kérdéssel kapcsolatos szaktudás eloszlása rendkívül heterogén. Könnyen belekerül az ember egy olyan helyzetbe, hogy vagy azt mondja, hogy „kedves kollega, az alapvető szakmai ismereteknek sem tetszik birtokában lenni, ne tessenék azt mondani, hogy, mert nem úgy van, hanem így”. Ez nagyon veszélyes dolog. Vagy pedig elhalkul az ember, és én egyszer-kétszer elhalkultam egy-egy ilyen műsorban, mert láttam, hogy reménytelen a helyzet. De mindegy is, mert aztán utána jönnek az újságírók, most nem mondok neveket, akik aztán majd megírják a kommentárt meg az élménybeszámolót arról, hogy mit hallottak a rádióban, és utána beindulnak ezek a herderi jóslattól kezdve állandóan sokszor szajkózott, rendkívül értelmetlen és kártékony, ámde a nagyközönség támogatására joggal számot tartó szövegek.

Az adott szakma, szakmai terület mennyit tud tenni, hogy megtisztítsa magát a kókleroktól?

A helyzet még bonyolultabb. Mert ha nyelvi kérdésekről nyilatkozik valaki nyilvánosan, akkor a következő esetek állnak fenn. Az illető laikus és azt mondja, amit gondol. Az is lehet, hogy nem laikus, valamiben nagyon jó, és ezért neki tekintélye van, például kiváló fizikus, de nyelvi kérdésekben ugyanolyan laikus, mint akárki más. De ő mint fizikus, nagy tekintélyű tudósként beleszól valamibe, amihez abszolút nem ért, ez a nyelv. És akkor ő is ugyanazt a babonát terjeszti, mint mindenki más. Utána még mindig előfordulhat az, hogy rossz dolgok történhetnek, például megszólíthatnak egy igazi nyelvészt is. De az igazi nyelvész, ha nem ért ahhoz a dologhoz, amiről szó van, nem azt kutatja, akkor majdnem ugyanolyan lesz, mint a laikus. Sokszor látom azt, hogy nemigen lehet szakszerűség tekintetében különbséget tenni egy villamoskalauz, egy fizikus

és egy, az adott kérdéshez nem értő nyelvész között. Mert ha a nyelvészünk nem kutatja azt, amiről beszél, akkor tulajdonképpen ugyanolyan laikus, mint bárki más. Ez azért szerencsétlen, mert a közvélemény bekapcsolja a rádiót, és azt hallja, hogy X.Y. nyelvész ezt és ezt mondja. És ha a nyelvész ezt mondja, és ha az Akadémia nyelvésze, az biztos úgy van, gondolja a laikus ember. Holott abszolút nem úgy van, mert nem az adott kérdésben kompetens nyelvészt szólaltattak meg, hanem valaki mást. Tekintve, hogy a nyelvhez mindenki ért, épp úgy, mint a focihoz és a pedagógiához, ezért nagyon óvatosnak kell lenni, mikor arról van szó, hogy elárasztották-e a nemszeretem amerikai angol szavak a magyar nyelvet és igaz-e az, hogy ha most már Mari néni végigmegey a Kőrúton, azt érzi, hogy New Yorkban van és nem Magyarországon. Mert egy ilyen kérdésben megszólal a laikus, a hozzá nem értő nyelvész, a nagy tekintélyű máshoz értő tudós, és utána a Parlament törvényt hoz. És ebben a kavalkádban a szakzerű érvelésnek nincs szerepe. Ez nagyon jól látszott a 2001-ben megszavazott ún. reklámtörvény² esetében, amikor még a végszavazás előtti időben, jelentős, tehát sokak által olvasott újságokban megjelentek kompetens vélemények, a *Népszabadságban*, a *HVG*-ben és a *Mancsban*, és semmi hatása nem volt a végszavazásra, mert az ment a maga útján, mert olyan közhangulat alakult ki, hogy itt tényleg úgy lehet megmenteni a nyelvet és a nemzetet, hogy ha ezt a törvényt meghozzák.

Nemigen lehetett többet tenni akkor, mint az a néhány nyelvész, aki ebben az ügyben megszólalt, tehetett, mert egy egész országgal találta magát szemben.

Áttérve a kutatómunka külső feltételeire, milyen összefüggést látsz a kutatás és pénz között?

Van is, meg nincs is. Először is, miben nincs. Abban, hogy a tudományos hatalmi viszonyok nemigen változtak abból a szempontból, hogy azelőtt is, mindenképpen a MTA fújta a passzátszelet. És ma is eléggé az fújja. Az Akadémián belül érteni kell a hierarchiát. Mindenekelőtt van az akadémikus, aztán utána vannak a doktorok stb. A tudománypolitika formálásában legjelentősebb szerepet vivő emberek katalógusa valószínűleg nem változott lényegesen a normális cserétől eltérően, tehát nyugdíjba megy, eloregedik, meghal stb. Ez abból is következik, hogy amikor a rendszerváltás után az Akadémia próbálta megkeresni a helyét az új világban és végül '93 körül átvették az Akadémiai Törvényt a Parlamenten, akkor annak is az volt a legfőbb célja, ha nem is mondták ilyen nyilvánvalóan ki, hogy azt a vezető szerepet, amit az Akadémia eddig betöltött, azt lehetőleg ugyanúgy töltsse be, sőt, ha lehet, még inkább betonozza be magát. Ez többé-kevésbé sikerült is. Ami változás van, az az, hogy a külső pénzforrásoknak egyre nagyobb szerepe van, és ezeknek az elosztásába már az Akadémia nem tud úgy beleszólni. Tehát jön a Coca-Cola, és azt mondja, hogy ilyen és ilyen kutatásra adok ennyi és ennyi pénzt, ebbe az Akadémia nem tud beleszólni. Hogy ha a Coca-Cola nem

2 A gazdasági reklámok és az üzletfeliratok, továbbá egyes közérdekű közlemények magyar nyelvű közzétételéről szóló 2001. évi XCVI. törvényről van szó, aminek előkészítésében nyelv-művelők is részt vettek. Ez még 2017-ben is hatályos, de természetesen teljesen hatástalan törvény. A törvény haszontalanságát a megszületése körül bábáskodó nyelv-művelők sem tagadják már.

keresi meg az Akadémiát és nem mondja azt, hogy tessék felállítani a Coca-Cola-MTA kuratóriumot, és ezt a pénzt így és így elosztani, ha ezt a Coca-Cola nem teszi, akkor az Akadémia ebbe nem tud beleszólni. De azért sok szempontból nagyon fontos szerepe van az Akadémiának.

Az változott 15 év alatt, hogy a viszonylag kispénzű, de stabil kutatói munka és lét megszűnt. Itt már senki nem érezheti stabilnak a helyzetét. Mindenki maximálisan ki van szolgáltatva a mindenkori pályázati lehetőségeknek, ami azelőtt egyáltalán nem volt. Ez részben az Akadémia berkein belül zajlik, mert azért az Akadémia kutatói hálózatát sikerült megmenteni többé-kevésbé. De az a finanszírozás, ami régen volt, az már nincsen. Itt a villanyszámláért is mindenkinek pályázni kell már.

Az Akadémia mennyire gerontológiai kérdés?

Nagyon az. Meg lehet nézni az akadémikusok életkori átlagát, az életkorstruktúrát stb. Ez is persze tudományfüggő, mert a matematikai osztály átlagéletkora valószínűleg 50, de a nyelv- és irodalomtudományi osztályé már 70.

A mi szakmánkban, tehát ebben a puha, félpuha társadalomtudományi szakmában nagyon számít az életkor. Én most már 50-valahány éves koromban is, mondjuk így, hogy 20 éves akadémiai kutató múlttal is, úgy érzem, hogy még mindig sokszor sorba állítanak, és ennek a nem kimondott, valódi oka az, hogy nem vagyok még elég öreg.

Továbbmenve, és a hazai gyakorlatot tekintve, rendszerfüggő-e a kutatás? Ha csak az akadémiai intézetekben folyó kutatómunkát nézed, van-e különbség a 15 évvel ezelőtti és a jelenlegi helyzet között?

Ezen egyre többet gondolkozom. Egyrészt igaz az, hogy nekünk a szocializmusban sok olyan lehetőségünk volt, ami egy nyugati kutatónak nem lett volna meg. Mert az egy egész más rendszer volt. Ez jelenti azt, hogy '90-ig létbiztonságban volt a magyar kutató, lehet, hogy alacsony volt a fizetése, hogy nem jó eszközökkel dolgozott, én most nyelvészekről beszélek, nem genetikusokról vagy atomfizikusokról. De elég nagy létbiztonság volt, és lehetett eléggé jól kombinálni a kötelező, nagy, csoportos kutatásokat és az egyéni kutatásokat. Az egyéni kutatói ambíciókat is.

A '90-ig tartó időszakban, csak a nyelvészetnél maradván, a Nyelvtudományi Intézetben zömmel, de néhány egyetemi tanszéken is, nagyon nagy kollektív munkák születtek. Lehetne mondani A Magyar Nyelv Értelmező Szótárát, a Nyelvatlaszt, a Történelmi Etimológiai Szótárát stb. Ezek a szocialista tervezésben jól működtek. Sok szempontból olyasmit lehetett itt csinálni, amit Amerikában sem lehetett volna, vagy nagyon nehezen és egészen máshogy.

Mondok egy konkrét esetet. Az *Új Magyar Tájszótár* most végre be fog fejeződni, ez egy nagy kollektív munka és mondjuk 5 vastag kötet. Időben nagyjából ezzel egybeesik a *DARE*, a *Dictionary of American Regional English*, ami egy csodálatos dolog és az is már a vége felé közeledik, és az USA-ban készült. Módszertanilag, meg technikailag, meg egyéb szempontokból sokkal jobb, mint a mi ilyen Tájszótárunk, de az anyagi bizonytalanság a *DARE* körül mindig sokkal nagyobb volt, mint itt, a Tájszótár körül. Vagyis ott az első pillanattól kezdve mindig a pályázatokra kellett mindent alapítani. Minden azon múlt, hogy sikerül-e nagy tekintélyű professzoroknak és nem olyan híres, de nagyon áldozatos fiatalabbaknak összehordani azt a pénzt, ami szükséges ahhoz,

hogyan ez a munka menjen. Aztán mikor az első kötet megjelent, egy kitűnő kiadónál, azt hiszem, a *Harvard University Press*nél, akkor annak olyan sajtót kellett csinálni, hogy további adományokat lehessen generálni és végig lehessen vinni a dolgot. Ott, mivel állami tervezdélködés soha nem volt és tudományos tervek soha nem voltak úgy, ahogy itt voltak, ott ők mindig ebben éltek és ezt meg tudták csinálni nagy nehézségek árán, mert ott ilyen világ van.

A létbizonytalanság itt sokkal kisebb volt '90-ig, mint Amerikában, vagy általában a nyugaton. Ennek voltak jó és rossz folyamatai. Én személy szerint nagyon rossznak tartom azt, hogy az a társadalmi fölfordulás, ami itt '90 körül történt, ez olyan gyorsan jött, hogy számos lényeges, fontos, már félkész nagy kollektív kutatás derékba tört ennek következtében, vagyis nagyon nagy pazarlás lett az átállásból. Lehet, hogy majd utódaink elmondják, hogy pedig mennyi sok jó származott ebből, de nagyon nagy áldozatokkal és pazarlással is történt ez az átállás. Persze amikor lebontják a berlini falat, akkor nem szoktak azzal szórakozni, hogy most mi lesz az Új Magyar Tájszótárral, vagy a Budapesti Szociolingvisztikai Interjúval.

Tehát itt van Amerika. Akkor ugyanazok a stratégiák fognak működni, mint Amerikában? Nem kerülhető meg a kérdés, hogy milyen a magyar kutatók helyzete összehasonlításban. Mennyiben lenne más tudományos munkásságod, ha amerikai kutató lennél, tekintve, hogy jó pár évet töltöttél az Egyesült Államokban mint tanár és kutató?

Amerika itt van, igen, csak a pénz nincs itt. Itt van, abból a szempontból, hogy versenyezni kell a kutatási pénzekért. De nincsenek fizetések. Az itteni kutatói fizetés az nem olyan, hogy ha én nyerek pályázati pénzt, akkor utána úgy kutathassak, mint egy amerikai. Szó sincs róla. Különböző is csak látszólag van itt Amerika. Azt érteni kell azért, ha valaki bead egy *National Science Foundation* pályázatot és azt megnyeri, akkor az úgy szól, hogy az illetőnek a teljes fizetése is benne van a pályázatban. Például nyer félmillió dollárt, akkor annak X része a kutatás vezetőjének az éves fizetése. Ez azt jelenti, hogy a kutató abban a pillanatban, amikor ezt megnyerte, az egyetemről kivonul. A fizetését megkapta külső forrásból, az egyetem pedig azt a fizetést úgy használja, ahogy jónak látja. Fölvesz arra az időre egy másik embert tanítani. Tehát én nyerek egy rendes nagy pályázatot, és akkor napi annyi órában, amennyiben bírok az év minden napján a kutatással foglalkozok és semmilyen anyagi hátrány nem ér. Egy amerikai kutató normál esetben, hogy ha olyan pályázatot nyer, amiben a fizetése is benne van, akkor az napi 8–10 órát, heti 5 napot, ha nem 6-ot a kutatásával foglalkozik és csak azzal. Ez Magyarországon elképzelhetetlen, még akkor is, ha hatalmas pénzt nyerek. Mert a rendszer olyan.

Végezetül, hogyan látod, milyen a kommunikáció minősége a kutatók között, mármint egyazon szakmában valamint a társszakmák kutatási területein dolgozók között?

Ez is egy jogos kérdés. Én csak a saját szűk tapasztalataimról tudok beszélni. Ez az embereken múlik. Tehát az én kommunikációs rendszerem a magyar nyelvészekkel lehetne sokkal jobb, mint amilyen. Többet kéne velük beszélgetnem különböző dolgokról. Jobban kéne ismernem az ő munkájukat, kutatási beszámolóikat, előadásait stb., mint amennyire ismerem. Ez fordítva ugyanennyire elmondható. A társszakmákkal pedig még inkább ez lenne a helyzet. A társszakmák kerülését, vagy a nem megfelelő tájékozódást a társszakmák között, ezt nagyon érzi egy magyar nyelvész. Mert ha nyelvi

jogokkal foglalkozik, ami nekem az egyik szórakozásom, akkor nagyon hamar kiderül, hogy a jogászokkal nem értünk szót. Mert a jogászok nem olvasnak nyelvészetet, a nyelvészek nem tudják a jogot, és hiányzik az egymással való társalgás. Ugyanez lenne a helyzet az orvosokkal stb. A politikusokról nem is beszélve. Én néhány szociológussal hosszú évekig együtt dolgoztam és abból nagyon sokat tanultam, és állítólag ők is tanultak tőlem ezt-azt. Ez nagyon jó volt. Ez azért volt így, mert nagyon szerencsés volt ez a két nagy intézeti kutatási program a '80-as években, hogy mind a kettő alapvetően a szociológusokhoz kapcsolódott és tőlük is függött sok szempontból.

Tehát én Angelusz Róberttel, Tardos Róberttel és Terestyéni Tamással évekig majd-hogynem napi kapcsolatban voltam, és ebből sok minden jó kijött. Az lenne a kívánatos, hogy minden nyelvész többet beszéljen a társszakmákkal, a társtudományok művelőivel is, és viszont. Ráadásul még egymással is sokkal többet kéne beszélni. Én most az Intézetben belül is elég tragikusnak érzem a helyzetet, mert látom azt, hogy egyre kevesebbet tudunk egymásról, ami nagyon rossz.

Tudnál konkrét példával élni? Szerinted a te publikációidat hányan olvassák?

Ezt nem tudom. Nem is tudom, hogy ezt hogy lehet igazán mérni. Mert úgy nem lehet, ahogy most a MTA gondolja. Nevezetesen azt csinálják a szerencsétlenek, hogy minket köteleznek arra, hogy mi gyűjtsük a ránk vonatkozó hivatkozásokat. Ilyen baromságot a világ még nem látott, ez csak Magyarországon képzelhető el. Én nem is gyűjtöm, de volt, amikor kellett gyűjtenem és akkor elég sokat láttam. Amikor az akadémiai doktori kérelmemet beadtam, ott kötelező felsorolni, hogy mi van, akkor én csináltam egy 30 oldalas listát, az tudtam, hogy minden igényt ki fog elégíteni, ez messze nem volt egy teljes lista, de hát ezt is gyűlöltem.

Nekem elég jó a nemzetközi hivatkozási listám, mert sokat publikálok angolul és némely dolgomat többen idézik. Az itthoni idézettségem, az biztos nagy. De azt nem mondhatom különösebben, hogy látnám azt, hogy sikerült mélyebb nyomot hagynom a magyar nyelvésztársadalom gondolkodásában. Mert nagyon sokszor látok olyan rám történő hivatkozást, amiről sűt az, hogy kötelező hivatkozás. Meg olyat is látok, hogy az illető hivatkozik, de láthatóan nem értette, vagy félreértette, vagy rosszul jegyzetelte ki magának azt, amire hivatkozik.

Tehát vannak olyan dolgaim, amik különböző egyetemeken kötelező olvasmányok, különböző kurzusokon, ez általában magyar nyelvészet vagy szociolingvisztika, vagy esetleg angollal kapcsolatos dolog. De előfordul jogászoknál is. Az ember rámeleg az Internetre és ha hosszan nézegeti saját magát, akkor látja, hogy valamelyik jogi egyetemi programban föl van sorolva ez vagy az a cikkem, vagy könyvem és akkor azt ott olvassák. Biztos van olyan publikációm, amit viszonylag sokan olvastak és olvasnak, és van olyan, amiről nem is tudják, hogy megírtam, pedig esetleg nem is rossz. Most van ez az új könyv, a 2003-ban megjelent *Osiris*-könyv, *A nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon*. Ez várhatóan egy olyan könyv lesz, amit még 30–40 év múlva is fognak idézni.

Azt tanulmányoztad, hogy a Google-on hogy jelensz meg?

Láttam én azt, de hogy milyen logika szerint készül, azt nem tudom. Ott először a szege-di tanszéki honlapom jön be, nem tudom, hogy ennek van-e logikája, és az, hogy

a Google-ban mi jelenik meg, az is teljesen esetleges. A Google-ban megjelenik az is, hogy a Nancy Hornberger a University of Pennsylvanián a saját „language and education” típusú kurzusában, a kötelező olvasmányok között felsorolja a '99-es CEU Pressnél megjelent könyvünket. Az is egy Google-találat.

De ha elég sokáig nézed, akkor azt is látod, hogy melyik könyvtár vette meg melyik könyvet. Ezek igazán furcsa dolgok. Ez nem tudományos hivatkozás, hanem könyvtári-eltári micsoda. De olyan is van, hogy a Google-ban föltűnik az, hogy egy könyvemről egy folyóiratban megjelent egy recenzió, és akkor azt ott vagy el lehet olvasni, vagy nem, de kiderül belőle. Tehát én a Google-t bizonyos szempontból érdekesnek tartom, de tudományos szempontból lényegtelen, mert amit ott rólam látni lehet, az nem mutatja meg azt, hogy a nyelvészek mennyire tartanak engem számon, melyik munkámat idézik, vagy nem idézik.

Utolsó kérdésként, szerinted milyen az utánpótlás? Ki megy ma kutatónak? Milyenek látod a jövőt saját szakmádon belül és tágabb értelemben a magyar tudományosságban?

A helyzet igen rossz. 1995-ben megjelent egy angol könyv a szocializmus szociolingvisztikájáról, Jeff Harlig és Pléh Csaba szerkesztették, *When East Met West: Sociolinguistics in the Former Socialist Block* a címe. Abban írtam egy áttekintést, ahogy én látom, a magyar szociolingvisztikáról, mondjuk így. A végén azt írtam, hogy teljes a létbizonytalanság, nem lehet tudni, hogy 2000-ben mi lesz, de könnyen lehet, hogy 2000-ben már nemigen lesznek magyarországi kutatói a magyar szociolingvisztikának. Azért gondoltam így ezt, mert a '90-es évek elején számosan, jó nyelvészek, igen gyorsan mentek el Magyarországról, és nem lehetett tudni, hogy ez meddig és hogyan fog folytatódni. Még azt is mondtam, hogy érdekes módon a '80-as években a legfontosabb magyar szociolingvisztikai és szociológiai jellegű dolgokat általában amerikaiak írták. Susan Gal, Martha Lampland és Sozán Miska stb. Hogy vajon ez visszajön-e még egyszer, hogy az a helyzet fog-e kialakulni, hogy itt akkora az elszegényedés, hogy a piacképesebb nyelvészek elmennek nyugatra és a gazdag nyugatiak meg jönnek ide és kutatnak minket, mint kutattak a szocializmusban, a vasfüggöny mögött, vagy hogy lesz. Én ezt nagyon pesszimistán láttam akkor.

Most már megértük a 2000. évet, sőt mindjárt a 2004. is véget ér, és vannak itthon magyar nyelvészek, tulajdonképpen nem is kevesen, persze akik kimentek, azok nem nagyon jöttek haza. Kiment Kornai András,³ Szabolcsi Anna meg még mások is. De elég sokan itthon maradtak és utánpótlásképzés tulajdonképpen van. Elsősorban Budapesten, de azért a vidéki egyetemeken is, és nyelvész diplomás emberek és PhD-t szerző fiatalok vannak elég nagy számban. Hogy jól érzik-e magukat, vagy nem, azt nem tudom. Gondolom, hogy aki Hollandiában szerezte meg a PhD-jét és hazajött, az nem nagyon fickándozik az örömtől, de megvan.

3 Kornai azon kevesek közé tartozik, akik néhány évtizedes távollét után hazatértek. Ugyanakkor, ha megszámlalnánk őket, több tucatra rúgna a Bécstől nyugatra működő, relatíve fiatal magyar nyelvészek száma.

Én a magyarországi nyelvészetánpótlás kérdését azért látom egy kicsit borúlátóan, mert ez egy kis ország, és itt a húsos fazék kicsi, és a körülötte nyüzsgők sokan vannak. Ha egy csoport megpróbálja, akkor meg is tudja valósítani azt, hogy majdnem egyeduralomra jut, és ez most is látszik. Ez pedig azért baj, mert az egyeduralom akármilyen csoport, vagy iskola, vagy elmélet egyeduralmáról van szó, az mindig nagyon kártékony. Nincs olyan sokszínűség, mint amilyennek lenni kéne. Tehát nagyon gyenge lábakon áll a magyar empirikus nyelvészet. Ezen azt értem, hogy a technológiai része, a nyelvtechnológiai része, a számítógépes része viszonylag jól áll. De egy csomó más minden, aminek jól kéne mennie, az nincs. Mert nem fér bele abba a programba, vagy pedig nem jut levegőhöz. Egészen pontosan: nincsen magyar cigánykutatás. Ez borzalmas, ez főlháborító. Az más kérdés, ha a katalógust megnézi az ember, és ha megkérdezi X.Y.-t, akkor azt mondja, hogy hogyan lenne, dehogynem, és ő is milyen nagyszerűt csinál! De valójában nincsen magyar cigánykutatás, vagy alig van. Egy-két ember majdhogynem magánálapon csinálja, amit csinál.⁴ És még egy csomó dolgot el lehetne mondani, aminek lenni kéne és nincsen. Nincsen rendes magyar anyanyelvi neveléssel kapcsolatos nyelvészeti, nyelvpedagógiai kutatás.⁵

Van olyan valami, amire azt lehet mondani, hogy ez odatartozik, de nem olyan jó az, és nem olyan támogatottságú, amilyennek egy rendes országban lennie kéne. És például abszolút nincsen orvos-beteg kommunikációval kapcsolatos kutatás. Nincsen igazságügyi nyelvészet. Egy valamirevaló egyetem jogi karán kellene, hogy legyen igazságügyi nyelvészprofesszor legalább. Ilyen abszolút nincsen, sőt a jogászok nem is tudják, hogy nekik erre szükségük lenne.

Köszönöm az interjút.

4 Amikor ezt mondtam, három év telt el Réger Zita (1944–2001) halála óta.

5 Ma, 2017-ben már van, lásd Kálmán László és Molnár Cecília: *A nyelvi nevelés módszertana*. Budapest, : Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. 2009. http://www.kih.gov.hu/documents/10179/1314726/05_Nyelvtan.pdf Más kérdés, hogy a 2010-es kormányváltás következtében a kutatási eredményeket és a tananyagokat Magyarországon nem hasznosítják, parlagon hevertetik.

Dokumentumok az Országos Magyar Kisgazda Földműves és Kisiparos Párt és a Magyar Nemzeti Párt történetéhez 1920–1936¹

Csaknem másfél évtizedes késéssel készült el ez dokumentumgyűjtemény, amelyet most kézbe vehetnek a történészsakma képviselői és remélhetően a nagyszámú érdeklődő olvasóközönség. Összefoglaló munkám a két világháború közötti csehszlovákiai magyar pártpolitikáról *Érdekvédelem és önszerveződés* címmel 2002-ben jelent meg.² Már akkor tervbe vettem két tematikus dokumentumkötet összeállítását a levéltári és sajtóanyagokból, amelyek a tanulmány forrásául szolgáltak. Az első kötet, amelyben az akkori legerősebb magyar jellegű párt, az Országos Keresztényszocialista Párt történetével foglalkozó dokumentumokat gyűjtöttem össze, 2004-ben jelent meg.³ A másik magyar polgári párthoz, a kisgazda és a belőle alakult Magyar Nemzeti Párthoz kapcsolódó dokumentumok közzététele azonban más elfoglaltságom miatt mostanáig csak terv maradt.

Az eltelt majdnem másfél évtized alatt a kutatott időszakról, a csehszlovákiai magyar pártpolitikáról, amelynek munkám az első jelentősebb rendszerváltás utáni összefoglalása volt, számos tanulmány, kötet jelent meg,⁴ amelyek gazdagították a

---

1 Részlet a szerző azonos című, hamarosan megjelenő könyvéből.

2 Angyal Béla: *Érdekvédelem és önszerveződés*. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938. Galánta–Dunaszerdahely, 2002.

3 Angyal Béla: *Dokumentumok az Országos Keresztényszocialista Párt történetéhez 1919–1936*. Somorja–Dunaszerdahely, 2004. (A továbbiakban *Dokumentumok*).

4 A teljesség igénye nélkül megemlítem Simon Attila munkáit: Simon Attila: *Telepesek és telep falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között*. Somorja, 2008. Simon Attila: *Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban*. Somorja, 2010. Simon Attila: *Az elfeledett aktivisták. Kormánypárti magyar politika az első Csehszlovák Köztársaságban*. Somorja, 2013. Két szlovák tanulmánygyűjteményt is meg kell említenem: Pekník, Miroslav (szerk.): *Pohľady na slovenskú politiku. Geopolitika – Slovenské národné rady – Českoslovakizmus*. Bratislava, 2000. Zemko, Milan–Bystrický, Valerián (szerk.): *Slovensko v Československu (1918-1939)*. Bratislava, 2004. Filep Tamás Gusztáv a pozsonyi államfordulat eseményeit dolgozza fel: Filep Tamás Gusztáv: *Főhatalomváltás Pozsonyban 1918–1920*. Pozsony,

képet erről az addig kevésbé ismert témáról. A szerzők több részterületet dolgoztak föl, az egyes helyszíneken lejátszódott eseményeket részletesen mutatták be munkáikban. Dokumentumkötetek is napvilágot láttak, erről az időszakról⁵ azonban a kiscgazdapárt-ról nem jelent meg olyan munka, amely a tervezett dokumentumkötet tervét feleslegessé, idejétmúlttá tette volna.

A kötetet, amelyet a kezébe vesz az olvasó, nagyrészt ugyanazokból a forrásokból állítottam össze, amelyek az említett munkáim forrásai voltak. Időközben két olyan levéltári iratanyagot sikerült megismernem, amelyek bővítették, gazdagították ismereteimet, és amelyekből bekerültek dokumentumok az új kötetbe. Elsősorban Alapy Gyula irathagyatékát⁶ kell megemlítenem, aki az OKP jelentős regionális vezetője, tartománygyűlési képviselője volt Komáromban. Az államfordulat után a városban indult csaknem valamennyi pártszervezési kezdeményezés aktív részese volt Alapy Gyula. Iratanyagából figyelmet érdemel a Magyar Népszövetséggel kapcsolatos dokumentumok mennyisége, hiszen 1920-tól éveken át, mint a szervezet egyik vezetője, főtítkára, próbálta engedélyeztetni a hatóságoknál a szervezetet, ezért nagymennyiségű iratanyag gyűlt össze. Erre a szervezetre vonatkozóan két újságcikk került az OKP doku-

---

2010. Fedinec Csilla kronológiája az eddig kevésbé ismert kárpátaljai eseményekre vet fényt: Fedinec Csilla: A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944. Galánta–Dunaszerdahely, 2002. Lexikonszerűen, címszavakba foglalva is jelentek meg ismertetések a két világháború közötti csehszlovákiai magyar pártokról: Malír, Jiří–Marek, Pavel (szerk.): Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. Brno, 2005. és A (Cseh)szlovákiai Magyarok Lexikona. Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. Bratislava, 2014. Az akkori korszak politikai szereplőiről már életrajzi monográfiák is megjelentek: Angyal Béla: „...engedjenek népem javára munkálkodni...” Palkovich Viktor életútja (1850–1930). Gúta, 2010. Simon Attila–Tóth László: Kis lépések nagy politikusa. Szent-Ivány József, a politikus és művelődésszervező. Somorja, 2016., valamint Michálek, Slavomír (szerk.): Juraj Slávik Neresnický od politiky cez diplomáciu po exil (1890–1969). Bratislava, 2006. Tóth Endre három cseh nyelvű munkája nagyon részletesen foglalkozik Esterházy János és az OKP működésével, valamint Beneš köztársasági elnökké választásával: Tóth, Andrej: Nástup hraběte Jánose Esterházyho do čela maďarské Zemské křesťansko-socialistické strany v Československu na sklonku roku 1932. Moderní dějiny. 2010/1, 77–101. Tóth, Andrej: Zemská křesťansko-socialistická strana v Československu pod vedením hraběte Jánose Esterházyho v letech 1933–1935. Moderní dějiny. 2011/1, 67–103. Tóth, Andrej: Maďarské menšinové politické strany v Československu a volba Masarykova nástupce do úřadu prezidenta republiky v prosinci 1935. I. díl, II díl. Moderní dějiny. 2012/1, 157–201. Moderní dějiny. 2012/2 83–137.

- 5 Fedinec Csilla: Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918–1944. Somorja–Dunaszerdahely, 2004. Gaucsik István: A jog erejével. A szlovákiai magyarság gazdasági önszerveződése 1918–1938. Dokumentumok. Pozsony, 2008. Gaucsik István: Az állameszme kritikusa. Tarján Ödön válogatott kisebbség- és gazdaságpolitikai beszédei és írásai. Pozsony, 2017. Kordokumentum a Kaiser Gyula kéziratát Bukovszky László szerkesztésében megjelentető kötet is: Kaiser Gyula: Nehéz hőskölteményt nem írni. Az Országos Keresztényszocialista Párt kezdetei. Dunaszerdahely, 2014.
- 6 Státny archív Nitra pobočka Komárno, fond Alapy (Nyitrai Állami Levéltár Komáromi Részleg, Alapy iratok).

mentumai közé,⁷ ha korábban is kutatható lett volna ez az iratanyag, bizonyára több és másféle dokumentum jelent volna meg a kötetben. A másik, szintén rövid életű és a hatóságok által el nem ismert pártkezdeményezés, a Magyar Nemzeti Párt dokumentumait itt, ebben a gyűjteményben találtam helyesnek közölni Alapy hagyatékából. További újonnan felfedezett iratanyag a Gútai Plébániahivatalban található, ahol Palkovich Viktor, aki néhány éven keresztül az OKP egyik vezetője volt, működött esperes plébánosként. Itt az ő hagyatékában bukkantam rá néhány érdekes dokumentumra, amelyek közül az érsekújvári egyezmény néven emlegetett pártközi szerződés eddig ismeretlen szövegét soroltam a kötetbe.

Az új kötetet ugyanazon szempontok alapján állítottam össze és hasonlóan közlöm a dokumentumokat, mint az OKP anyagából készült gyűjtemény esetében. A közölt dokumentumok időrendben követik egymást, arab sorszámmal megjelölve. A sorszámot az általam készített rövid regesztum követi, amely megjelöli a közölt dokumentum keltezésének helyét és idejét. A regesztum további részében néhány sor erejéig, értékelés és minősítés nélkül tájékoztatást nyújt a közölt dokumentum tartalmáról.

A kötetben 53 dokumentum kerül közlésre, amelyből 25 a sajtóanyag, a többi első sorban levéltári irat vagy kisnyomtatvány, pártkiadvány. Kettő⁸ megjelent a Gaucsík István szerkesztette *A jog erejével című* dokumentumkötetben, egy dokumentum részletét pedig újra közlöm⁹ az OKP-kötetből, a többi eddig nem jelent meg máshol forrásközlésként. Ez a 53-as szám még a felét sem éri el az előző gyűjteményemben található 109 dokumentumnak, azonban ott több olyan is közlésre került, amelynek itt, az MNP anyagában is lenne helye és szerepe. A két kötet tehát együtt igyekszik átfogó képet alkotni az akkori pártokról, pártpolitikai viszonyokról, politikai küzdelmekről. Ennél a kötetnél is megfigyelhető bizonyos aránytalanság, ami a dokumentumok időbeli eloszlását illeti. A legtöbb dokumentum 1920-ból származik (12), a következő legtöbb az 1925-ös esztendőből keltezett 7 dokumentum. Ezekben az években indult, illetve alakult át a párt, ezért került több forrás besorolásra a kötetbe, hogy ezeknek az eseményeknek a körülményeit jobban megismertessem. A többi évekből 1–4 dokumentum került közlésre.

A kötet célja a tudományos forrásközlés, ezért az egyes dokumentumok jegyzetekkel vannak ellátva, amelyek kiegészítő információkat tartalmaznak, kijavítják az esetleges elírásokat, téves információkat. A források teljes szövegének közlésére törekedtem. Ahol erre terjedelmi vagy tartalmi okokból nem kerülhetett sor, részleges közlést alkalmaztam, a kihagyásokat szögletes zárójellel [...] jelöltem. A sajtóból átvett cikkek esetében az eredeti cím szerepel a szöveg előtt.

A dokumentumok szövegeit a mai akadémiai helyesírás szabályai szerint közlöm, de nem ragaszkodtam a mai irodalmi nyelvhez, például a kis- és nagybetűk írását, továbbá az egybeírásokat-különírásokat is megtartottam. A régies szóalakokat is megtartottam, a magyartalanul hangzó értelmetlen mondatokat nem javítottam ki, hanem

7 L. Dokumentumok, 19. sz. 94–96. p. és 22. sz. 106–113. p.

8 A jelen kötet 18. és 23. sz. dokumentumairól van szó.

9 A jelen kötet 14. sz. dokumentuma.

[sic!] betoldással jelöltem. A szövegekben korrigáltam a betűcseréket, a nyilvánvaló elírásokat. Ahol óhatatlanul szükséges volt a közölt szövegben valamiféle betoldás, akkor azt [-]be tettem.

A bekezdéseket megtartottam, a szöveg eredeti kiemeléseit kurziválással jeleztem. A középre helyezett belső címeket balra zártam. Lábjegyzetekben utalok az esetleges tárgyi tévedésekre és utalok más forrásokra, irodalomra is. Többször utalok az OKP anyagával kapcsolatos gyűjteményemre, pl. (L. Dokumentumok, 19. sz. 94–96. p.), hiszen mint már említettem, ott közlésre került több olyan dokumentum, amelynek tartalma összefügg az itt megjelentekkel. A jegyzetekben feloldom a nem magyar nyelvű szövegrészeket, az idegen szavakat és a régies kifejezéseket. Ha irodalomra vagy más forrásra utalok, azt L.-lel (lásd) jelölöm. A személyneveket a jegyzetekben nem magyarázom, erre a névmagyarázatokban kerül sor. A névmagyarázatok összeállításánál felhasználtam az utóbbi évek kutatási eredményeit és így több korábbi munkáimban hiányosan megjelent életrajzi adat került kiegészítésre.

A dokumentum szövegét minden esetben az irat lelőhelyét megjelölő jelzet követi. Ezt követően az irat típusát (tisztázat, fogalmazvány, másolat), illetve az előállítás módja (kézzel írt szöveg, gépelt, nyomtatott szöveg) adom meg. A lapokból átvett cikkek esetében a lap címe, a lapszám kelte, oldalszáma, szerzőre való utalás szerepel.

Minden egyes dokumentumot kommentár követ. Itt, a kommentár elején közlöm a felzeten, vagy az irat borítóján található iktatószámot, az érdemi megjegyzéseket, az irat hivatali útját. Néhány mondatban szólok továbbá az irat szerzőjéről, a dokumentum létrejöttéről, a kapcsolódó más dokumentumokról, illetve az adott dokumentumra vonatkozó szakirodalomról. A gyűjteményt korabeli, gazdag képanyag igyekszik teljessé tenni.

11

Komárom, 1920. november 7. A Barázda, a kisgazdapárt lapja közzétette a kisgazdapárt első hivatalos programját.

MIT AKAR AZ ORSZ. MAGYAR KISGAZDA-, FÖLDMÍVES- ÉS KISIPAROS PÁRT?

Általános program

Az eddiginél anyagi és szellemi tekintetben elégedettebb, boldogabb, művelt és szabad emberi társadalmat létesíteni, melynek gazdasági léte a magántulajdonnal bíró földművelő lakosság nagyságára és erősségére van építve. Ezen az alapon nyugszik világprogramunk, melynek vázlata a következő:

A kereszténységben kifejezett erkölcsi felfogás és keresztény erények istápolása.

A mezőgazdasági és ipari termelés minden természetes eszközzel való fokozása.

Oly sok tagú kis- és középgazda osztály létesítése, mely a mezőgazdasági igen magas termelőképességét egyrészt szaktudása, másrészt a termelést elősegítő összes eszközök befogadására alkalmas földtulajdona révén biztosítja.

A közigazdasági élet és termelés irányításának autonóm szervek kezébe helyezése.

A szövetkezeti működés szabadsága.

Teljesen szabad és minden állami beavatkozástól mentes termelés és forgalom.

A sajtó, a gondolat, az egyesülés és gyülekezés szabadsága.

Szabad vallásgyakorlat.

Törvényes jogrend, jog és vagyonbiztonság. Törvényelőtti feltétlen egyenlőség.

Az állam törvényeinek szigorú, de azok szellemében való végrehajtása.

Fejlett, de egyszerű közigazgatás.

A nemzet önrendelkezési és önkormányzati joga a kantonrendszer kifejlesztésével.

A többségi elv alapján való demokratikus kormányzás.

A községek és más politikai közületek széles önkormányzati joga.

Az egyházak önkormányzata.

Az értelmiség mint a politikai joggyakorlás alapja.

Az emberiség közös érdekeit, de az egyes népek nemzeti sajátosságait és hagyományait is figyelembe vevő korszerű jogalkotás.

Ingyenes, pártatlan és gyors igazságszolgáltatás. A bírói függetlenség intézményes kiépítése.

Az általános hadkötelezettség megszüntetése. Kis számú fizetett hadsereg a rend fenntartására.

A nemzetvédelem céljaira az ifjúság kiképzése az állam felügyelete alatt álló autonóm sportegyesületekben.

A testedzés fokozása és állami előmozdítása.

Az ipar, elsősorban a mezőgazdasági és általában a mezőgazdasággal kapcsolatos iparágak fejlesztése, természetes úton. Erőteljes kisipar létesítése. A kisiparos osztály védelme. Fejlett kisiparos szakoktatás.

A teljesen szabad világkereskedelem. A tisztességes és legitím kereskedelem és pénzpiac kiépítése. Helyes közlekedésügyi politika.

Magas fokon álló és mindenki által hozzáférhető saját anyanyelvű iskolák a nemzetek számarányához és kultúrigényéhez mért számban.

Az eddigi elemi iskoláknál sokkal magasabb műveltséget biztosító, gyakorlati értékű általános tankötelezettség.

A felnőttek művelődésének, állandó haladásának biztosítása rendszeres tanfolyamok, könyvtárak és más, a művelődést előmozdító intézmények felállításával.

A falu kulturális kifejlesztése.

A munka szabadsága. A testi és szellemi munkának mennyisége és minősége értékelése. Munkaalkalmak létesítése.

A munkaközvetítés szervezése és kiépítése.

Az érdekeltek autonóm szervei által irányított, kiterjedt és eredményes működésű népjóléti intézmények.

A közegészségügy magas és gyakorlati kiépítése.

A reá szorulóknak ingyenes gyógykezelése.

S betegsegélyezés és balesetbiztosítás újjászervezése.

Részletes program

A mezőgazdasági termelés az állam alapja, ennek felkarolása, segítése és lehetővé tétele elsősorban állami feladat, mert fellendülése a közjóét, az ipari termelés és így az államfenntartó összes társadalmi és gazdasági tényezők fejlődését eredményezi. Ma a mezőgazdasági termelés fellendüléséhez nélkülözhetetlenül szükséges szabadsággal nem rendelkezünk. Támogatás helyett üldözés és lebecsülés az osztályrészünk, miért is a jelenlegi helyzetben a következő programot állítjuk politikánk elé:

Követeljük a demokratikus, szabad, a kereszténységre épített polgári társadalmi rendet. A magántulajdon szentségét. Követeljük az iskolákban a kötelező vallásnevelést, az egyház és az állam közötti kapcsolat fenntartását. Megtagadunk minden közöséget az Istentagadó és a keresztény társadalmi rendet egy elenyésző kisebbség zsarnokságának és életfelfogásának alárendelő bolsevizmussal.

Követeljük az autonóm, törvényhatósági joggal felruházott mezőgazdasági érdekképviseletek azonnali felállítását és az iparkamaráknak a mai kor kívánalmainak megfelelő átszervezését.

Követeljük a földművelők társadalmának szabad szervezkedését.

A szövetkezési szabadság biztosítása céljából követeljük az úgynevezett Ustredné Druzstvo (Központi Szövetkezet) egyeduralmának azonnali megszüntetését. A szövetkezetek tetszésük szerint csatlakozhassanak az általuk választott vagy létesített központhoz.

Követeljük a kisiparosság helyzetének könnyítését, elsősorban a nyersanyagbeszerzés elősegítésével és e célra olcsó hitel nyújtásával. Részükre szervezkedési szabadságot.

Követeljük, hogy a mezőgazdaságra vonatkozó törvények és rendeletek csupán a földművelők meghallgatásával hozassanak.

Követeljük a földbirtokreformot úgy, hogy tisztességes áron minden hadviselt földművelő olcsó hitel segítségével földhöz juthasson, a kisgazda birtokok kiegészítése és rendezése lehetővé tétessék, hogy azokon okszerű mezőgazdaság folytatható legyen. Mezőgazdasági munkások részére a saját ház és telek szerzése mozdítassék elő. A kisiparosoknak és tisztviselőknak is jusson annyi föld, melyen saját és családjuk szükségletét kitermelhetik. A föld legyen magántulajdona mindenkinek, de megterhelésének határt kell szabni. A földdel való üzérkedés megakadályozandó. A földreform végrehajtása független bíróságok és a mezőgazdaság autonóm érdekképviselete kezébe legyen letéve. A sokat termelő nagy- és középbirtokok a kisajátítástól mentesek legyenek. Községek részére megfelelő legelők létesítendőek és az eredményes növekedésként nevelés céljára legalább jársonként szűzgulya legelők és ménesek létesítendőek, melyek szakszerű gondozásának irányítása a gazdák érdekképviseleti szervei kezében legyen. Ily közlegelők első és modern berendezését az állami költségvetés terhére kell fogantatni. Magyarlakta vidéken csak magyarok részesülhetnek a reform előnyeiben.

Követeljük a kereskedelem szabadságát. Az összes maximálások és rekvirálások azonnali megszüntetését, az Obilny Ustav (Cseh Haditermény) és más állami központok felosztatását, a lánckereskedelem szigorú és könyörtelen büntetését. A szomszédos államokkal való forgalom sürgős felvételét, mert csak így remélhetjük a drágaság megszüntét.

Követeljük a sajtó és gondolat szabadságát; a cenzúra azonnali megszüntetését és a sajtóóvadék eltörlését. Követeljük az alkotmányjogi törvény szellemében való egyesülés, különösen az érdekvédelmi szakegyesülés és gyülekezés szabadságának biztosítását.

Követeljük a polgári jogok valódi védelmét s a törvény előtti feltétlen egyenlőséget. Fejlett és egyszerű közigazgatást, a falusi nép panaszainak emberséges, igazságos és gyors elintézését. Kevés, de jól fizetett tisztességes, munkás tisztviselőket.

A magyar vidékeken csak magyarul tudók alkalmazhatók. Magyar járásokban a – közigazgatás – belső ügykezelése is magyar legyen. Azonnali megszüntetését követel-

jük annak az igazságtalanságnak, hogy a cseh tisztviselők két-háromszor annyi fizetést kapnak, mint a szlovák és magyarok. Fenntartjuk nagy programunk azon alapelvét, hogy a nemzetek s így a magyarság részére is széles önkormányzati jogot követelünk. Ennek kapcsán összes nemzeti, faji és kulturális szokásunknak, fejlődésünknek alkotmányjogilag, törvényhozási úton való biztosítását.

Követeljük, hogy a hadseregben való szolgálat alól a magyarság, az Olaszországhoz csatolt tiroli németiség mintájára, 10 évig mentes legyen.

Követeljük a vasúti fuvardíjak leszállítását a mezőgazdaság nyersanyagszükségletei és feleslegei szállításánál.

Követeljük az utak jó karban tartását. A fedenyagról a közérő kirendelésének mellőzésével, szállítási vállalkozók útján kell gondoskodni.

Követeljük a gazdasági elemi iskolák sürgős előkészítését. A mezőgazdasági szakoktatás, valamint a felnőttek oktatásának és továbbképző tanfolyamainak állami támogatását. A kassai magyar gazdasági akadémia visszaállítását.

Követeljük a magyarság iskoláinak megnyitását, a magyarság által fenntartott középiskolák megnyitásának engedélyezését, hogy a sok ezer magyar gyermek előtt is nyitva álljon a középfokú képzettség megszerzésének most elzárt útja. Az iskolák oktatási nyelvét a községek határozzák meg.

Az adózásnál követeljük a mezőgazdaság és kisipar védelmét, az összes adótörvények és a hadikölcsöntörvény sürgős revízióját.

Követeljük a nemzetgyűlés felosztatását, új választásokat. A községi és törvényhatósági választások azonnali elrendelését.

A munkaügy kérdésében a termelés növelése és a munkás jóléte egyenlő nagy fontosságú, egymással szorosan összetartozó tényező, miért is követeljük az ipari termelés növekedése és az árszabályozó szabad verseny érdekében a magántőke vállalkozásának előmozdítását a tőke hatalmi túltengésének megfékezésével és a munkásság gazdasági és kulturális helyzetének a mai kornak megfelelő emelésével. Követeljük a munka érdem szerinti díjazását, a tisztességes megélhetést biztosító létminimum megállapításával. A munkásság szakegyesülései csupán érdekvédelmi célokat szolgálhatnak.

Követeljük a munkásbiztosító pénztáraknak minden politikai párt érdektől való mentesítését. Külön pénztárt az iparnak és külön a mezőgazdaságnak, gyakorlati alapon a gyógyszerek bármelyikének szabad használatával. Az egészségügyi gondozás kiterjesztését a 14 éven felüli családtagokra is, ha önálló foglalkozást nem űznek. Tisztességes megélhetést biztosító aggkori nyugdíjat minden munkásnak.

Követeljük a kisgazdák és kisiparosok részére a saját használatra való dohánytermelés engedélyezését mérsékelt díj lefizetése mellett.

Követeljük a kisüstök engedélyezését.

Követeljük a pénzlebélyegzés alkalmával visszatartott pénzeknek 10.000 koronáig való visszafizetését a kisgazdák és kisiparosok részére.

1920. szeptember hó.

Az ideiglenes országos pártvezetőség.

Barázda, 1920. november 7. 1–2 p.

A kisgazdapárt programjának alaptéziseit, amelyet fentebb az Általános program névvel jelöltek, az augusztusi pöstyéni értekezleten fogadták el. A részletes programot a párt vezetése 1920 augusztusában kezdte el kidolgozni Szent-Ivány József vezetésével, végső szövegét az ideiglenes elnökség 1920. október 23-án Pöstyénben tartott ülésén hagyta jóvá és a Barázda hozta először nyilvánosságra november elején. A program két fő téma köré van fölépítve: az egyik a magyar kisebbség helyzete és a sérelmeinek orvoslása, a második a kisgazdák és iparosok gazdasági helyzetének javítása. Figyelemre méltó a földreformmal kapcsolatos elképzelés, amely szerint a hatékonyan gazdálkodó nagybirtokokat is mentesítették volna a kisajátítás alól, és a magyarlakta vidékeken csak magyarok kaphattak volna földet. Figyelemre méltó továbbá az is, hogy a programpontok között nem szerepel tételelesen Szlovenszko autonómiájának a követelése, mely később az egyik legfontosabb követelés és a magyar pártok együttműködésének alapja lett. Talán az a kissé érthetetlen mondat az általános részben, hogy „A nemzet önrendelkezési és önkormányzati joga a kantonrendszer kifejlesztésével.” értelmezhető ilyen módon is. A pöstyéni ülésen fogadták el a párt szervezeti szabályzatát, valamint itt adták ki Szent-Ivány javaslatára a felhívást a magyar pártok együttműködésére és egy pártközi végrehajtó bizottság létrehozására is.

22

Rimaszombat, 1924. augusztus 9. A Prágai Magyar Hírlap egy nappal a kisgazdapárt rimaszombati országos választmányi ülése előtt közli Szent-Ivány Józsefnek a tanácskozáson elhangzó beszédét. A hosszú betegség után a politikai életbe visszatérő pártelnök kritizálta az egységes nemzeti politizálás hiányát és fölvezolta politikájának új irányvonalát.

SZENT-IVÁNY JÓZSEF: A MAGYAR POLITIKA AKTÍV KÜZDŐTERÉN

Az országos magyar Kisgazda, Földműves és Kisiparos Párt országos választmányi ülésén elmondandó beszéd

Rimaszombat, augusztus 9.

Az Országos Magyar Kisgazda, Földműves és Kisiparospárt holnap tartja országos választmányi ülését Rimaszombatban. A gyűlésnek országos jelentőségű eseményét alkotja az, hogy a párt vezére, Szent-Ivány József nemzetgyűlési képviselő másfélhetes tartó betegsége után hatalmas beszéddel lép az aktív politika küzdőterére. A P.H.M. abban a szerencsés helyzetben van, hogy a beszédet már ma közölheti Szlovenszko és Ruszinszko magyarságával.

Szent-Ivány beszéde elején megjegyzi, hogy egészségi állapota egyáltalán nem teszi lehetővé, hogy a régi munkabírással dolgozzék s hogy mégis kilép kényszerű visszavonultságából, az azért történik, mert érzi, hogy szükségük van munkájára azoknak, akik erre a helyre állították és úgy látja, hogy a magyar kisebbség politikai életében való munkássága bizonyos egyensúlyozó és kiegyenlítő hatással van.

A magyar politika első fázisa

Amidőn a nagy összeomlás bekövetkezett – mondta beszédében – és a mai Szlovensz-kót a cseh és cseh-szlovák hadsereg tartotta megszállva, anélkül, hogy a cseh-szlovák állam határai jogérvényesen meg lettek volna állapítva, az akkori kormány elrendelte a nemzetgyűlési választásokat. Ezek a választások a magyarságot teljesen készületlenül találták – szervezeteink nem voltak, a kormány különféle nehézségeket támasztott a pártok alakítása elé, a magyar intelligencia felfogása a választásokon való részvételt illetően nagyon ellentétes volt és még az aktivisták között sem lehetett az egységet feltalálni.

Magyar népünk nagy részét az előtte csaknem teljesen ismeretlen tanok: a szocializmus és kommunizmus csalták lépre – és igen sokan a községi választásokon csúfos vereséget szenvedett cseh-szlovák szociáldemokrata párthoz csatlakoztak. A választási küzdelem katonai diktatúra alatt folyt le és így, ha mindezeket figyelembe vesszük, nem lehet csodálkozni azon, hogy oly aránylag is kevés számmal küldhettünk a prágai parlamentbe [képviselőket – A.B.].

Mi, akik a politikai aktivitást sürgettük, népünk igazi óhajának és a magunk érzelmeinek tettünk eleget akkor, amidőn megválasztásunk után kifejezést adtunk a nemzetünkön esett nagy igazságtalanságnak, tiltakoztunk önrendelkezési jogunk elkobzása ellen. Ebben a levegőben, mely természetesen a forradalmi jelleget viselte magán és ilyen indító okok mellett született meg a mi politikánk és éveken keresztül nem is szorítkozhatott egyébire, mint állandó és folytonos hangoztatására a velünk történt igazságtalanságnak – ezt tette a trianoni béke ratifikálásakor, ezt a határkiigazító bizottságok előtt, a népgyűléseken, a parlamentben, a külföldön, magam személyét illetően a köztársasági elnök előtt is és mindenütt, ahol erre alkalom kínálkozott.

A becsületteljes köteleességteljesítés tudata adta meg nekünk a nyugalmat erre, hogy minden akadályok és üldözések dacára mindig és mindenütt hallhatóvá tegyük a katasztrofálisan sújtott magyar nemzet hangját és felkiáltását. Így kellett cselekednünk, ezt *kívánta tőlünk a lelkiismeret, nemzetünkhöz való hűség és a nemzet hangulata.*

Ha másként teszünk, joggal zúdulhatott volna reánk népünk haraga, joggal vádoltak volna meg hűtlenséggel és árulással. Ellenségeink megvetését pedig megérdemeltük volna.

Küzdelmünk a győztes békéje, a hatalom békéje ellen eredményeket nem hozott, az új állam fokozatosan foglalta el helyét minden téren, a szerződések, melyek az új határokat létesítették, jogerőre emelkedtek. És itt érkeztünk el politikai tevékenységünk egyik állomásához.

Az első fázisa politikánknak a békeszerződések jelenlegi alakjában való létesítése elleni akcióknak volna nevezhető, jellege erősen és csaknem kizárólag forradalmi volt és főleg a politikai megszervezésre szorítkozott, anélkül, hogy népünk részére gyakorlati előnyök kivívására gondot fordíthatott volna.

A második fejezet: a gyakorlati politika

A második fázisa a politikai tevékenységünknek a már most végleges állapotra való tekintettel, miután a politikai megszervezés megtörtént, *a gyakorlati munka felvétele és magyar népünknek elsősorban gazdasági fellendülése, a magyarság gazdasági erőinek megtartása vagy fokozása érdekében.*

Amilyen egyszerű és könnyű volt a magyar embernek egyenes megnyilatkozását állítani a politika szolgálatába, oly nehéz és akadályokkal megrakott út a gyakorlati politika

útja. Különösen és elsősorban azért, mert a hatalom újabb és újabb sérelmek és jogfosztásokkal teszi kétségessé, hogy a fokozott gazdasági tevékenység sikerebb munkát eredményezzen. Ezek dacára minekünk fel kell vennünk az erőteljes gazdasági munkát és *a magyarság politikai pártjainak egyik legfontosabb feladata a gazdasági megerősödés, a magyarság gazdasági fennmaradásának biztosítása, elősegítése.*

És e célból szükségesnek tartom a közös érdekeket szolgáló intézmények, szervezetek között az összekapcsolódást, elsősorban a magyarság gazdasági szervei között, azután, ha annak előfeltételei megteremthetők, egyéb a köztársaság területén levő érdekcsoportok, társadalmi és politikamentes társadalmi szervezetei között.

Cselekednem kell...

Engem egyetlen szempont vezet. Nemzetem életlehetőségének biztosítása és emelése, ebben a részünkre rendelt hazában. És ha ezt állítom előre minden egyéb elé, akkor nem várhatok egyetlen pillanatig sem, akkor *cselekednem kell* és ott kell kezdenem, hogy rámutatok azokra a nehézségekre, melyek a szövetkezett ellenzéki pártok egységét, az egységes működés nagy erejének kihasználását nem teszik lehetővé olyan mértékben, ahogy az kívánatos volna.

Politikánk a katasztrófák és forradalmak behatása alatt keletkezett, és az az áradat, mely a megszületéskor végigömlött a tömegeken, sok szennyet vetett a felszínre itt is, amott is. A jelszavak, üres szövegek, a hazugság, a törtető önzés oly sokasága úszott ezen a zavaros folyamon, hogy kihalászni, megtalálni benne a tisztaságot, az erkölcs, a tisztesség, a lelkiismeret színeit szinte lehetetlenség volt. Ennek a hatása érezhető egész politikai életünkön, amelynek területén ma az egész idezárt magyarságot átfogó erők helyett *sokszor partikuláris érdekek mozgatnak.*

Az egységes vezetés hiánya

A nemzeti munka egyesítése céljából létesített közös bizottság, a szövetkezett ellenzéki pártok központi irodája és más ilyen szervezetek működése *állandó háttámadásoknak vannak kitéve* és csaknem kimerül a kicsinyes és lényegtelen ellentétek elsimításában. Ez az állapot nem teszi lehetővé a magyarság erőinek megtartását. Az egységes vezetés hiánya akadály a gyakorlati értékű, kulturális és gazdasági tevékenység erőteljes és népünk sorsára oly fontos kifejlődésének.

Már pedig azért, amit mi, kiket az első vonalba küldöttek teszünk, *felelőséggel tartozunk nemzetünknek, önmagunknak és a történelemnek.*

Az utóbbi évek új politikusai az egész világon a taktika érdekében sokszor minden felelősségérzet nélkül vezették a népet, tekintet nélkül arra, hogy az élet vagy a pusztulásba viszik-e. Miránk a felelősség súlyosabban nehezedik, mint talán másokra, mi egy törzsétől letört darabja vagyunk egy nemzetnek és magunk erejéből, a magunk munkájából kell fenntartanunk kultúránkat.

Mi legyen hát a teendő?

Meg kell teremteni a magyar nemzeti munka és politika egységes frontját! A magyarság politikáját elsősorban a nemzeti demokrácia alapjára helyezni. Így keresni a kapcsolatot azokkal a szlovák és német politikai pártokkal, amelyek velünk egy alapvető programot vallanak, például Szloveszkó autonómiáját.

Fel kell venni az erőteljes gazdasági munkát, a létező és alakítandó gazdasági és általában közgazdasági szervezetekben és intézményekben való hatásos részvételünkkel ott, ahol biztosítani tudjuk szavunknak a megfelelő súlyt, ahol megtaláljuk az előfeltételeit tevékenységünk eredményes és közhasznú voltának. Végül fel kell állítani a pártokat összefogó, azok gazdasági és politikai tevékenységét irányító közös szervezet, mely szervei kapcsolatban áll a pártokkal és lehetővé teszi a fegyelmezett munkát és a kompromisszum helyébe lépteti az egyenes és határozott irányvonalak megállapítását s a célból, hogy szerveiben az őszinte és komoly együttműködésre való törekvés domináljon.

„Megvetni lábunkat a cseh-szlovák köztársaság területén”

Tudom és érzem, hogy szavaim a köztársaság politikai életében visszhang nélkül maradni nem fognak, látom politikai ellenfeleim kárörömét a nekik annyira kedves és általuk annyira felfújt ellentéteinken. Látom a becsületrablók falánk csoportját, látom az intrikusok lázas tevékenységét, hallom a szélső pártemberek heves felzúdulását. Ám tisztítson meg a kritika a mi hibáinktól, ha vannak, fejlődjön ki belőle az, ami mindnyájunknak óhaja: a magyarság politikai és gazdasági erejének megnövekedése. Az itt élő magyarok között a cél tekintetében különbségek nem lehetnek: *megvetni lábunkat a cseh-szlovák köztársaság területén!*

Csak abban lehet különbség, hogy ezt milyen utakon keresztül éadjuk el. Csak az lehet a kérdés, vajon *a forradalmi jelszavak vagy a pozitív cselekvés útjait tartjuk-e helyesnek.*

A mi politikánk ma már átment azokon az állomásokon, melyek az egész magyarság sorsára oly döntő befolyást gyakoroltak, minékünk látni kell a tényeket és az eseményeket, minékünk azokhoz alkalmazkodni kell a nemzetnek ezért a darabjáért, amelyik bennünket előre küldött, anélkül, hogy jogaink bármely részét vagy ellenzéki álláspontunkat egy pillanatra is feladnók. Szervezeteink erősek, a legközelebbi választásokig azonban tökéletesíteni kell azokat éspedig az egységes erőkifejtés irányában, mert számbeli növekedésünk megfelelő kihasználása csak az esetben fogja a kívánt sikereket meghozni.

Az agrárprogram magasabb értelme

Pártunk hivatása és feladata ebben a munkában *elősegíteni és fenntartás nélkül támogatni a szövetkezett ellenzéki pártok zavartalan együttesét, azt kimélyíteni, a magyar nemzeti munka egységes vezetését előmozdítani, népünk gazdasági erejének növelése érdekében erélyes gazdasági tevékenységet fejteni ki, a párt agrár jellegét fenntartani abban az egyoldalúságtól mentes magasabb értelemben, mely a pártunk programjában van kifejezve és amely szerint az emberiség jólétét a földművelők elégedettségére alapítja.*

Körmendy-Ékes Lajos illetőségi ügye: politikai üldözés

Ezután az aktuális kérdések közül megemlékezett az illetőség kérdésében kelt legfelsőbb közigazgatási bírósági döntésről és megállapítja, hogy a kormány a bíróság döntésére hivatkozva nem egy esetben tagadta meg az illetőséget politikai okokból. Szól Körmendy-Ékes Lajos dr. illetőségi ügyéről, és hiszi azt, hogy az említett és sérelmes döntés reparációja be fog következni. A teljhatalmú miniszter intézkedését

Körmendy-Ékes Lajos dr. esetében politikai üldözésnek minősíti s ez ellen erélyesen tiltakozik és javasolja, hogy Körmendy-Ékes Lajost üdvözöljék és szeretetükről, valamint bizalmukról biztosítsák.

A mezőgazdaság katasztrófális helyzete

Ezután a gabonavámok kérdéséről szólott és megállapította, hogy a mezőgazdaság válságos helyzetét az idei rossz termés katasztrófálissá tette, úgyhogy követelni kell a kormánytól a vagyondézsma és vagyonnövekedési adó, valamint az összes adók megfelelő leszállítását, illetőleg azok végrehajtásának felfüggesztését, a mezőgazdaság és ipar védelme közötti paritás létrehozását, az árvíz sújtotta vidékek szegény sorsú lakosainak anyagi támogatását és a mezőgazdasági olcsó hitel megszervezését a szövetkezetek és takarékpénztárak útján.

Válasz a támadásokra

Politikánk és általában a szövetkezett ellenzéki pártok belső összetétele – folytatta – az utóbbi időben több ízben foglalkoztatta a szlovenszkói sajtó egy részét. Nem kívánok polémiába bocsátkozni a kezdeményezővel, a Kassai Napló cikkírójával, mert hinni akarom, hogy a magyar ügy érdekeit vélte szolgálni, ha ez nem is sikerült neki, de jellemző, hogy ezeknek a cikkeknek a hatása alatt jelent meg legutóbb a Hlinka-párt orgánumban egy közlemény, mely a szlovenszkói magyarokat – kiket a cikk állítása szerint szabadkőművesek és protestánsok vezetnek – az intranzigens katolikus pártba hívja. Nem kívánok a felhívással érdemben foglalkozni, csak sajnálni tudom azt, akit az intranzigens katolicizmus annyira elragad, hogy talán az eretneküldözés és oroszlánvermek korát is felidézni volna képes. Az ellen pedig a leghatározottabban tiltakozom, mintha az itteni magyar politika irányítására a szabadkőműveség gyakorolna számbavehető befolyást. És azt is meg kell mondanom, hogy az, aki magát magyarnak vallja, aki a magyarság küzdelmében részt vesz, azt becsülettel szolgálja, mind értékes munkatársunk, ha katolikus, protestáns vagy „horribile dictu” zsidó is.

A Hlinka-párt ma határozottan a legerősebb szlovák és egyszersmind a legnagyobb szlovenszkói párt és nem csodálkozunk rajta, ha hatalmát és erejét növelni akarja s Szlovenszkó őslakóinak minden rétegét meg akarja nyerni működésének. Az ilyen szellemű megnyilatkozás azonban semmi esetre sem alkalmas céljai elérésére, mert míg egyrészt az autonomista magyarság vezetőinek egy részét akarja támadni, másrészt és ez még nagyobb hiba, az intranzigens katolicizmusban látja a nagy összefogó erőt, a keresztényi türelem és demokrácia helyett. A mi pártunk politikájának iránya mindig a középút volt és sohasem tartoztunk a szélsőséges elemekhez, *ma is a kiegyenlítő szerepet vagyunk hivatva betölteni és a magyarság egységes fellépésének útjait, valamint a speciális szlovenszkói politikát ilyen tevékenységgel segíteni elő.*

A szlovenszkói ellenzéki pártokhoz való viszonyunkat az határozza meg, mennyire respektálják jogainkat és mennyiben egyezik meg programunk az alapvető kérdésekben.

Politikánk előterében ma is Szlovenszkó és Ruszinszkó autonómiaja áll

ez ma már sokszorosan elismert életszükséglete az itteni őslakoságnak, és elmúlt már az az idő, amikor a centralisták beállítását, mely szerint az autonómia csak a heccpolitika eszköze, komolyan venné.

Beszédét azzal a kijelentéssel fejezi be, hogy megfogyatkozott erővel bár, de nyugodt lélekkel kívánja folytatni a munkát, mert elmondhatja, hogy: nem cselekedett a lelkiismerete ellen.

Prágai Magyar Hírlap, 1924. augusztus 10. 3. p.

Szent-Ivány József ebben a beszédében fejtette ki először új politikai irányvonalát, amelynek lényege a szorosabb együttműködés a magyar pártok között, valamint a belpolitikában a nemzetiségi sérelmek után a gazdasági ügyek előtérbe helyezése. A csehszlovák állam megszilárdult, itt kell a magyarság számára megtalálni a boldogulást. A kifejtette gondolatok előrevetítették a Magyar Nemzeti Párt megszületését és a húszas évek közepén az által gyakorolt „reálpolitikát”.

24

Érsekújvár, 1925. január 6. A sajtó által az érsekújvári egyezmény néven emlegetett szerződés szövege, amelyet az ellenzéki magyar pártok közötti ellentétek rendezése érdekében a két legerősebb magyar párt, a kisgazdapárt és a keresztényszocialista párt egyezményt kötött.

Másolat.

A szlovenszkói és ruszinszkói ellenzéki pártok az őslakosság politikai, gazdasági és kulturális érdekeinek hathatósabb szolgálatát tartván szemük előtt, alulírott megbízottjaik útján az alább felsorolt irányelveket állapítják meg, illetve az alább részletezett megállapításokat kötik.

I.

A csehszlovák köztársasággal szemben elfoglalt álláspontunk tekintetében – mint a békeszerződés becikkelyezése óta eddig is – cikkeinkben, beszédeinkben s minden nyilatkozatainkban mindig irányadók a következő megállapítások:

1. Az állammal szemben a békeszerződés becikkelyezéséig elfoglalt negatív álláspontunkat feladtuk. Feladtuk az állam tényleges és jogi létét illetően, de fenntartjuk annak etikai alapjait illetően, mert ezen alapon legfőbb követelménye: a népek akarata hiányzik.

Az utóbbi a szlovenszkói magyarság és németségre áll csupán, a szlovákság maga jogosult meghatározni, vajon azok, akik nevében nyilatkoztak, erre jogosultak voltak-e vagy sem?

2. Elismerjük az állam tényleges és jogi létét, hogy annak polgáiraivá váltunk s hogy azzal szemben állampolgári kötelezettségeink vannak.

3. Állampolgári kötelezettségeink teljesítéséért jogunk van a békeszerződésekben és az állami alap, alkotmány és egyéb törvényekben biztosított összes jogaink tejjességére.

4. Miután népeink állampolgári kötelezettségeinek – felelős kormánytényezők által elismerten – mindenbe, mégpedig a többi nemzetek közül kiemelkedve megfelelnek s mert ezzel szemben jogaink a gyakorlatban nem adatnak meg, megállapítjuk, hogy a lojalitás terén nem ők vannak tartozásban az állammal szemben, de ez velők szemben.

Az állammal szemben köteles lojalitás nem azonos a kormányokkal szemben való lojalitással, sőt a kettő közül éppen ezért kell éles különbséget tennünk, mert azon jogainkat, amelyet az állam részünkre a szerződések és a törvényekben biztosított, éppen a kormányok nyirbálják meg és kobozzák el.¹⁰

A fentieknek és az azokból levont következtéseknek megfelelően megállapítjuk, hogy

6. Az adófizetés és a katonáskodás mint a legfőbb állami kötelezettségek teljesítésén kívül, népeinktől mindaddig, amíg papíron biztosított jogaik teljességének birtokában nem lesznek, mi sem kívánható, sőt a kötelezettségek és jogok egyensúlya csakis akkor fog beállni.

7. Arról tehát, hogy népeink az állam javaiért az adófizetés és katonáskodáson kívül egyebet is nyújtsanak, csakis a jogok és kötelezettségek egyensúlyának az előző pontban említett helyreállása után lehet szó, addig minden ilyen irányú tárgyalás visszautasítandó.

8. A kormánnyal, tényezőivel, a kormány többség tagjaival ilyen irányú tárgyalások, hivatalos vagy magántárgyalások a pártközi bizottság előzetes felhatalmazása nélkül nem kezdeményezhetők. A másik oldalról netán történő kezdeményezés a pártközi bizottság elnökével azonnal a legrészletesebben közlendő s csakis a bizottság 2/3 többségének megállapodása alapján s annak szigorú betartásával fogadható el és folytatható, mégpedig szigorúan csak az általa megállapított keretek között.

II.

Tekintettel arra, hogy az orsz. ker. szoc. párt a szó tevőleges értelmében nemzetközi jelleggel bír, ezzel szemben az orsz. magyar kiscgazda, földműves és kisiparos párt, valamint a szepesi német párt és a magyar jogpárt nemzeti jelleget viselnek, az utóbbiak.

1. Tudomásul veszik, hogy a ker. szoc. párt a pozitív internacionále elve alapján állva az őslakosság összes nemzeteit egy elvi alapon, keresztény erkölcs elvi alapján akarja egyesíteni.

2. Miután a ker. szoc. párt ezen törekvése se a magyarság se a németség, se az egyetemes közérdek ártalmára semmiképpen sem lehet, sőt azoknak hasznára akar válni, a többi pártok ne tűrjék, hogy a sajtójuk vagy híveik a ker. szoc. párt ezen nemzetközisége ellen írjanak, beszéljenek, agitáljanak és ha ez mégis megtörténne, tartoznak az illető lapok vagy személyek ellen a legélesebb eszközökkel is fellépni.

3. A kiscgazda, szepesi német és jogpárt Szlovenszkó és lakosságának szlovák nyelvű részével szemben érdektelenek lévén, megnyerésükre irányuló minden akciót kizáróan a ker. szoc. pártnak engednek át s erre szolgáló minden lehetőséget a ker. szoc. párt elnökségének tudomására juttatnak, s ha a párt azt kívánja, a végrehajtást is teljesen neki engedik át.

III.

Megállapítják a jelen megegyezésben részt vevő pártok, hogy új magyar vagy nemzeti alapú, esetleg internacionális színezetű párt (pld. autonómia pártja, katolikus párt stb.) megalakítását tárgyi szükségesség nélkül levőnek s így személyi érdekeket

¹⁰ Az eredeti szövegben is hiányzik a felsorolásból az 5. szám. Bizonyára ennek a bekezdésnek elejéről maradt ki.

szolgálónak tekintik, az ellen határozottan állást foglalnak s amennyiben azok előkészítésében, megalakításában, előmunkálataiban tagjaik részt vennének, azt a párhűség megszegésének tekintik s eszerint bírálják el.

IV.

Megállapítják a jelen megegyezésben részt vevő pártok, hogy azon már elfoglalt álláspontjukat revidiálásra, mely szerint Szloveszkó autonómiájának kiküzdésére irányuló minden mozgalmat minden feltétel nélkül támogatják, ez idő szerint okuk nincsen és se szóval, se írásban ezzel ellenkező nyilatkozatokat nem tesznek.

V.

Megállapítják a jelen megegyezésben részt vevő pártok, hogy a következő nemzetgyűlési választásokban – úgy a képviselőházat, mint a szenátust illetően – közös listával vesznek részt az alábbi módozatok mellett:

1. A lista címe: „Az őslakos magyar, szlovák, német keresztényszocialisták, kisgazdák, földmívesek, kisiparosok, kereskedők és munkások pártja.” A címfelírás a két magyar kerületben magyar nyelven, a szlovák kerületekben szlovák nyelven kezdődik.

A közös listán felölelendők pártállás szerinti arányát illetően a mindenkori utolsó megyei választásoknál kimutatott, illetve az alábbiak szerint kiszámítandó számarány az irányadó.¹¹

3. Alapul szolgál a megyei választás. Ott, ahol a megyei választás közös listán folyt le, a megosztás a tényleg megválasztott tagok pártállása szerint történik. Esetleges korektívumok gyanánt szolgál az ugyanottani járási vagy községi választás külön listáinak eredménye.

4. A jelölési arányszám országosan, kerületenkint állapíttatik meg.

5. A két párt rendelkezésére álló helyek betöltése kizáróan az illető pártok illetékes szerveinek tartatik fenn.

6. A kisgazdapárt és egyéb pártok a szlovák kerületben nem jelölnek, híveiket a közös listára szavaztatják le.

7. Az egyes pártok részére a következő helyek állanak rendelkezésre.

Az érsekújváriiban:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.
- 11.

A kassaiban:

¹¹ Az eredeti szövegben is hiányzik a felsorolásból a 2. szám. Bizonyára ennek a bekezdésnek elejéről maradt ki.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.
- 11.

Az egyesített szenátusi kerületben:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.
- 11.

8. A választási megbízottak kijelölése, a jelölőlisták elkészítése s szükséges nyilatkozatok beszerzése, az 1000 aláírás biztosítása s általában az egész választási akció irányítása és ellenőrzése céljából kerületenkint egy-egy választási bizottság alakítandó a pártközi bizottság legelső ülésén, s ezen bizottságok megfelelő instrukciókkal már eleve ellátandók.

9. Amennyiben a választás eredménye a megállapított arányszámtól eltérő lenne, a második skrutinium céljaira való külön jelölésnél az eltérés korrigálandó. Ha ennek dacára eltérés mutatkoznék, avagy ilyen eltérés időközi megüresedés által állana elő, akkor a rövidséget szenvedett párt vezetőségének kívánságára a másik párt az általa szám fölött bírt helyet a másik pártnak átengedni tartozik.

A közigazgatási választásoknál népeinknek vitális érdekeire való tekintettel közös lista és közös választási küzdelem határoztatik el elvileg.

VI.

Miután a közös bizottság, annak vezérlőbizottsága s amennyiben működése az előbbiekre kiterjed, a központi iroda is a pártközi bizottságnak egyidejű megalakítása által politikai jelentőségét jórészen elveszítette, de mert viszont ezen szervek megszüntetése se célszerűnek, se kívánatosnak nem mutatkozik, elvben elhatározzák jelen megegyezést létrehozó pártok, hogy a közös bizottságot, vezérlő bizottságot, s amennyiben feladata az előbbiekre kiterjed, a központi irodát is Dr. Lelley Jenő nemzetgyűlési képviselő úr memorandumában lefektetett irányelvek szerint s a netán felvetendő egyéb megfelelőnek mutató elvek s gondolatokkal kibővítve a szlovenszói és ruszinszói őslakosság erkölcsi erejét reprezentáló testületekre és szervekké fejlesztik

ki, s az ez irányú előmunkálatok együttes elvégzésével dr. Petrogalli Oszkár és Dr. Lelley Jenő urakat bízzák meg.

A tervezet felett a pártközi bizottság fog dönteni, a kifejlesztés végrehajtása a közös bizottság és szerveinek feladata lesz.

VII.

A jelen megállapodásban részt vevő pártok egy bizottság megalakítását határozták el a következőleg:

1. A bizottság neve: „Pártközi vezérlő bizottság.”
2. A bizottságot a pártok létesítik, minél fogva a pártoknak jutó tagsági helyekre a pártok illetékes szervei delegálnak rendes tagokat és párttagokat.
3. A bizottság áll:

Gyors intézkedést igénylő és kisebb jelentőségű kérdésekben szűkebb bizottság dönt, amely áll:

Elvi kérdések eldöntése a teljes bizottság elé tartozik.

4. A bizottság hatásköre:

a. döntés a jelen megállapodás I-II-III. fejezetében foglalt elvi megállapodások megváltoztatása, vagy hatályon kívül helyezése fölött.

b. határozni afölött, amit a jelen megállapodás reábiz.

c. a megállapodáshoz hozzájáruló pártok politikájának egységes irányítása.

E pontokat illetően félreértések elkerülése céljából a következők állapíthatnak meg:

Az egységes irányítás a pártok között azonos programpontokra vonatkozik csupán, oly programpontokat illetően azonban, amelyeket egyes pártok külön vállalnak és megvalósítani iparkodnak, a pártok részére teljes szabadság tartatik fenn.

A pártoknak agitációs szabadságát csupán az egymással szemben köteles loyaltás korlátozza.

A pártok belügyei (adminisztráció, szervezet stb.) nem tartoznak a pártközi bizottság hatáskörébe.

E felsorolás csupán exemplifikatív.¹²

d. elhatározatván, hogy a pártok, vagy tagjai közt felmerülő politikai természetű vagy azon alapuló vitás esetek a nagy nyilvánosság kizárásával intézendők el, megállapítatik a következő köteles eljárás:

A vitás eset a panaszlott párt elnöksége elé terjesztendő megfelelő intézkedés és jóvátétel végett. Ha ez kielégítő nem lenne, mindkét fél egy-egy döntőbíróvá választ, a döntőbírótság elnökét a pártközi bizottság küldi ki s ezen bizottság határozata végérvényes.

A sajtó útján felmerülhető személyes ügyek hasonlóan alakítandó döntőbírótság által intézendők el.

e. a pártközi bizottságnak feladata közérdekű bizalmas kérdésekben előterjesztéseket tenni.

¹² Szemléltető, példálózó.

f. a pártok politikai jelentőségű gazdasági működését irányítja. Közgazdasági szervezeteknek együttműködését esetlegesen egyesítését segíti elő.

Úgy a pártok, mint azoknak tagjai kötelesek a pártközi bizottság által hatáskörébe adott irányításokat követni, határozatait respektálni, döntéseit elfogadni. Joguk van a pártok elnökségeinek a pártközi bizottság elé, valamelyes intézkedés ellen halasztó hatállyal nem bíró előterjesztéssel élni. Az intéző bizottság az előterjesztés indokaival sürgősen foglalkozni s az előterjesztésre indokolt választ adni tartozik.

Lelley Jenő s.k. Szent-Ivány József s.k. Petrogalli Oszkár s.k. Körmeny-Ékes Lajos s.k. Füssy Kálmán s.k. Jabloniczky J. s.k.

Gútai Plébániahivatal Irattára. Gépelt aláíratlan tisztázat.

Az irat utolsó oldalának hátoldalán kézzel írva „Palkovich Viktor”, valamint „Az érsekújvári egyezmény 924 ⁶/XII”.

Az érsekújvári egyezmény szövege eddig ismeretlen volt, ez a dokumentum Palkovich Viktor egykori gútai esperesplébános irathagyatékából került elő. Palkovich ekkor nemzetgyűlési képviselő és az OKP pártvezetőségének tagja volt, ilyen minőségében részt vett az érsekújvári ülésen.

A sajtóközlemények nem szóltak részletesen az egyezmény tartalmáról, csupán azt emelték ki, hogy új közös szervezet hoznak létre Pártközi Vezérő Bizottság néven, és megegyezés született a közös jelölőlista állításáról a legközelebbi nemzetgyűlési választásokon. Maga az egyezmény azonban más fontos kérdésekkel is foglalkozott. Az első pontban kimondják, hogy a Csehszlovák Köztársaságot jogilag elismerik ugyan, de a nemzetközi egyezményekben garantált kisebbségi jogoknak a be nem tartása, csorbítása miatt az együttműködés a kormánnyal kizárt. Minden esetleges tárgyalás a kormánnyal a pártok részéről csak azután folytatható, ha azt az alakítandó pártközi bizottság előzetesen jóváhagyja. A második pont kimondja és elismeri, hogy az OKP nemzetközi párt, szemben a többi párttal, amelyek csak nemzeti jellegűek. Ezért a többi párt részéről a keresztényszocialista párt nemzetközi jellegének támadása a sajtóban tilos. Továbbá elfogadják, hogy a szlovák lakosság körében folytatott agitáció teljesen az OKP hatáskörébe tartozik. A harmadik pont kimondja, hogy semmilyen új párt megalapítására nincs szükség, ilyen csak személyes érdekeket szolgálja, ezért a tagjaik ellen, akik ilyen pártalapításban részt vennének, az aláírók fellépnek. A negyedik pontban továbbra is elkötelezték magukat minden Szlovénia autonómiájáért folytatott politikai mozgalom támogatása mellett. Kimondták azt is, hogy az eddig létrehozott Közös Bizottság, annak Vezérő Bizottsága, és részben a Központi Iroda is politikai jelentőségét elveszíti, és helyüket, szerepüket az új pártközi bizottság veszi át.

Figyelemre méltó az a tény is, hogy csupán a két legerősebb párt kötötte ezt az egyezményt, a kisebb pártok, a szepesi németek, a ruszinszlovákok csak később csatlakoztak az egyezményhez. Nyilvánvaló az is, hogy az új pártközi bizottságban többségben voltak a keresztényszocialisták. Ezek a jelenségek arra utalnak, hogy az egyezmény előkészítése során elsősorban Lelley Jenőnek a pártok függetlenségét megőrizni kívánó akarata érvényesült Szent-Ivány Józseffel szemben.

Budapest, 1925. április 10. Valószínűleg a kisgazdapárt vezetői által a magyar kormány részére készített javaslat egy jövődöbeli egységes magyar párt finanszírozásáról.

AZ EGYSÉGES PÁRT PÉNZÜGYI KÉPE

A mai felvételezés havonta

Ker. szoc. párt	Kc. ¹³	84.000. –		
le a tót osztályé „	„	<u>15.000. –</u>		
Marad	Kc.	69.000. –	Kc.	69.000. –
Kisgazda párt			„	30.000. –
Zipser párt ¹⁴			„	5.000. –
Prágai Magyar Hírlap			„	<u>26.000. –</u>
			Kc.	130.000. –

Beszerzendő volna évente

Kg. párt jelenlegi bevétele	Kc.	400.000. –		
Ker. szoc. pártnál beszedendő		<u>400.000. –</u>		
Összesen	Kc.	800.000. –		
Egy hónapra 800.000/12			„	66.000
Összes fedezet havi Kc.			„	196.000

Az egységes párt ügyvitelének tervezete és költségei
központ Pozsony

Irodai segéd személyzet:

könyvelő		Kc. 1600. –		
pénztárnok		„ 600. –		
4 gépipró á 500		„ 2000. –		
1 gép- és gyorsíró		<u>„ 1200. –</u>		5400

Főtisztviselők:

a/ A segédhivatal főnöke és adminisztráció, pénzkezelés

ifj. Koczor Gyula „ 4000. –

b/ Politikai, sajtóügyi főnök dr. Flachbart Ernő „ 5000. –

c/ Gazda szakosztály főnöke

Szabó István tanár (Esetleg Kassán)¹⁵ „ 4000. –

d/ Munkásügyi szakosztály főnöke

Fleischmann Gyula „ 5000. – 18.000. –
23.400. –¹⁶

e/ Ipari, kereskedelmi szakosztály főnöke ? Kc. 3000. –

13 Csehszlovák korona, Kč.

14 Szepesi Német Párt.

15 A zárójeles rész utólag kézzel beírva.

16 Ez az összeg utólag kézzel beírva.

f/ Kulturális szakosztály pozsonyi vezetője (székhely Kassa)	„	2500. -	
g/ Hitel és pénzügyi szakosztály főnöke			
verzatus ¹⁷ bankemver	„	<u>5000. -</u>	„ 10.500. -
Irodai költségek havonta	„	2.000. -	
Fűtés, világítás, lakbér	„	3.000. -	
Nyugdíj és munkásbiztosítás	„	3.000. -	
Utazások napidíjak	„	20.000. -	
Előre nem láthatók Vándortitkár stb. szolgálata	„	<u>10.000. -</u>	
Pozsony központ havi költsége		Kc 71.900. -	
Kassai központ.			
Segédszemélyzet			
1 könyvelő		Kc. 1600. -	
1 pénztárnok	„	600. -	
2 gépiró	„	<u>1200. -</u>	Kc. 3.400. -
Főtisztviselők:			
a/ Administratív osztály a pozsonyinak alárendelve			
főnök Böhm Rezső		Kc. 3000. -	
b/ Politikai sajtóügyi titkár Forgách Géza	„	3000. -	
c/ Gazda szakosztály pozsonyi tisztviselője ?	„	2000. -	
d/ Munkásügyi szakosztály kassai része ?	„	3000. -	
e/ Ipari, kereskedelmi szakosztály vezető	„	1500. -	
f/ Kulturális osztály vezetője Kassa, Sziklay Ferenc	„	<u>4000. -</u>	„ 16.500. -
Iroda költség havi	„	1.000. -	
Fűtés, világítás, lakbér	„	2.000. -	
Nyugdíj és munkásbiztosítás	„	2.000. -	
Utazások, napidíjak	„	10.000. -	
Előre nem láthatók	„	<u>5.000. -</u>	
Összesen	„	39.900. -	
<i>Egyéb költségek</i>			
Titkárok és egyéb tisztviselők			
6 munkástitkár á Kc. 800. -		Kc. 4.800. -	
2 főtitkár á Kc. 1800, -	„	3.600. -	
14 titkár á Kc. 1000. -	„	14.000. -	
Nagyobb titkárságoknál segédszemélyzet			
10 személy á Kc. 600. -	„	6.000. -	
Pénzügyi ellenőrzés	„	1.000. -	
2 vándor tanító á 2000. -	„	<u>4.000. -</u>	
Összesen		Kc. 33.400. -	

A járási irodák fenntartási, titkárok egyéb költségeit az egyes járási szervezetek maguk szerzik be, hasonlóan ők gondoskodnak esetleg ezen kívül szükséges tisztviselők fizetéséről.

17 Verzátus – jártas, tapasztalt valamiben.

Újság előállítás

A jelenlegi helyzet szerint a Pmh. és Magyar Újság fúziója esetén oly munkamegosztás volna lehetséges a lapoknál és oly elterjedése azoknak, hogy minden bizonyos deficitmentes volna előállításuk, de havi Kc. 20.000. – támogatás bizonyosan elegendő volna.

Fenti egyéb költségek összege	Kc. 33.400. –
Ezek szerint tehát beállítunk havi	„ <u>20.000. –</u>
Összesen	Kc. 53.400. –
Összesítése a kiadásoknak	
Pozsonyi központ	Kc. 71.900. –
Kassai Központ	„ 39.900. –
Egyebek	„ <u>53.400. –</u>
Összes havi költségek:	Kc. 165.200. –
<i>Szükséges fedezet összehasonlításai</i>	
Rendelkezésre áll	Kc. 196.000. –
Szükséglet	„ 165.200. –
Maradvány	Kc. 30.800. –

A fenti számadásokban nem vettük figyelembe azokat az összegeket, melyek a központi irodával kapcsolatosan használtak fel, mert az ez esetben megszűnnék, a párt prágai képviselete a Clubtitkárságnak egy tisztviselővel való kiegészítése útján volna kivihető, ennek azonban önmagát kell fizetnie, vagy pedig a képviselők, szenátorok havi befizetésével találna fedezetet. A megtakarítás tehát jóval nagyobb.

Ha a párt pénzügyeinek kezelése megfelelő kezekbe kerül – vannak ebben a szakban kiváló tehetségű tisztviselőink, így elsősorban ifj. Koczor Gyula és az ő munkáját egy pénzügyi bizottság ellenőrzése alá állítjuk egészen bizonyos, hogy nagy megtakarítások és a bevételek emelkedése következne be. A költségvetésben felvett tételek elég magasak, azok redukálása lehetséges.

A pártlapoknak az egész párt által való támogatása pedig rövidesen szintén megnövekedne a maga eredményét pénzügyi szempontból.

Általános elv volna a tisztviselők beállításánál, hogy az erre alkalmas emberek kerüljenek minden helyre. A jelenlegi viszonyok szerint sok olyan ember van még alkalmazásban, akik ismeretlenül, vagy csak szükségből alkalmaztattak és egyáltalán meg nem felelők.

Az egységes párt működése fenti megosztás szerint igen értékes volna, mindenestre összehasonlíthatatlanul nagyobb munkát tudna végezni a mai pártok, vagy központi szerveknél kevesebb költséggel.

1925. április 10.

MNL OL, K 437, 11. csomó, 10. tétel. 872-875 f. Gépelt tisztázat.

Az elemzésből kitűnik, hogy a magyar pártok a magyarországi rendszeres anyagi támogatásból fedezték csaknem az összes kiadásukat. A magyar kormány által nyújtott támogatás havi összege 1925 elején 145 ezer cseh koronát tett ki. A feltételezett egyesülés után az új párt kiadásainak nagy részét is a magyar kormány fedezte volna,

ennek összege azonban némileg csökkent volna, feltételeztek némi megtakarítást. A fenti elemzést bizonyára a kisgazdapárt vezetői készítették, feltételezhetően Szent-Ivány József, erre utal az is, hogy a javaslat az ő támogatóit, Koczor Gyulát, Forgách Gézárt igyekezett előtérbe tolni, vezető pozíciókba javasolni.

28

Pozsony, 1925. október 20. A Pozsonyi Rendőr-igazgatóság jelentése a megyefőnöknek a Magyar Nemzeti Párt megalakulásának körülményeiről és a keresztényszocialista párthoz fűződő viszonyáról.

Pozsonyi Rendőr-igazgatóság¹⁸

Tárgy: Magyar Nemzeti Párt – megalakítás és a keresztényszocialista párthoz való viszonya

Zsupán úrnak Pozsonyba

Szent-Ivány József képviselő igyekezett sikertelen kísérletét a szlovákiai magyar ellenzéki pártok egyesítésére kijavítani egy új politikai párt megalapításával, a pártot romániai minta alapján Magyar Nemzeti Párt néven nevezte el.

E hónap elején Szent-Ivány képviselő Budapestre utazott és valószínűleg utasítást kapott, hogy ha lehetséges, egyesítse a szétforgácsolt szlovákiai magyar pártokat. Ennek bizonyítéka a budapesti újságok hírei ott tartózkodásának idején, amelyek ezt a gondolatot szellőztették. Akkor Szlovákiában erről az akcióról még semmit nem írtak.

A párt átfogó programját az idei év október 14-én a Prágai Magyar Hírlap 232. sz. hozta nyilvánosságra vezércikkében: Szlovenszkó és Ruszinszkó magyarságához.

Fő oka Szent-Ivány új akciójának magának a kisgazdapártnak a bomlása. Jól informált körök szerint az utóbbi időben jelentős számban hagyták el támogatói a magyar kisgazdapártot, különösen a magyar kálvinista papok, akik eddig a legszilárdabb támaszát alkották, akik lassan más liberálisabb politikai pártok felé orientálódtak. Ennek következtében, igyekezve megmenteni politikai karrierjét és képviselői mandátumát, kitalált Szent-Ivány képviselő új szimpatikusabb politikai jelszót, hogy megszerezze a magyarok más rétegeit, ugyanis ez az új párt nem csak egyetlen csoport érdekeit védené, mint volt pártja, a kisgazdapárt.

Szent-Ivány képviselő elgondolása a megegyezés és együttműködés volt a keresztényszocialista párttal, ezért tárgyalt Dr. Szüllő csoportjával a keresztényszocialisták Zsolnán rendezett kongresszusán 1925. V. 15-én és javasolta, hogy Dr. Jabloniczky János, Bittó Dénes, P. Viktor, Gregorovics és Wirth Gyula vegyenek részt a Magyar Nemzeti Párt alakuló gyűlésén 1925. X. 18-án Érsekújvárbán, amelyet Szent-Ivány

¹⁸ Fejléces nyomtatott papír.

hívott össze. Pozsonyban 1925. X. 16-án bizalmas találkozója volt a nevezett keresztényszocialista párti küldöttekkel.

Sikerült bizalmas úton megtudnom, hogy ezeknek a tárgyalásoknak a témája a két nevezett politikai párt közös együttműködése volt. Szent-Ivány képviselő kérte, hogy a keresztényszocialista párt a Magyar Nemzeti Párt megalakulása után lépjen be a pártba és a választásokon állítsanak közös jelölőlistát, ugyancsak az új párt neve alatt. A tárgyalás nem végződött megegyezéssel. Szent-Ivány képviselő a tárgyalásról nagyon feldúlt hangulatban távozott, amely nem hagyta őt el még a Magyar Nemzeti Párt alakuló gyűlésén sem, amelyre e hónap 18-án került sor Érsekújvárott.

Dr. Jabloniczky és társai nem jelentek meg ezen a közgyűlésen.

Érsekújvárott a gyűlésen mindössze 300 személy vett részt az Érsekújvári és a Komáromi járásból. A lefolyásáról a napi sajtó terjedelmes referátumokban számolt be. Eredménye nem mutat jó kilátásokat az új párt számára, az egész olyan benyomást kellett, hogy a kisgazdapárt régi nevének átfestéséről volt szó.

A gyűlés folyamán éles fellépésre került sor az érsekújvári és a komáromi csoportok között a képviselőjelöltek sorrendjéről történt tárgyalás során. Az érsekújvári csoport az első helyre a mostani érsekújvári polgármestert, Dr. Holota Jánost akarta, a komáromi csoport pedig Dr. Füssy Kálmán képviselőt. Hosszas, fárasztó tárgyalás után, amelyről közben Szent-Ivány képviselő feldúltan távozott, a komáromi javaslat győzött. Ennek következtében valószínűleg Dr. Holota esélye teljesen szertefoszlott mandátum szerzésére.

Úgy tűnik, Szent-Ivány képviselőnek ez a kísérlete a magyarság egyesítésére teljesen sikertelen, még abban az esetben is, ha Dr. Szüllő keresztényszocialista csoportja csatlakozna. Egy ilyen esetleges lépés a Dr. Lelley Jenő képviselő támogatóinak az óhaja is, mivel így a keresztényszocialista párt tagjainak nagy része a Dr. Lelley frakciójába jönne, liberálisabbnak ítélve azt,¹⁹ nem utolsó oka lehet ennek a lépésnek, hogy a Magyar Nemzeti Párt a jelölőlistájára teszi a losonci zsidó gyárost, Tarján Ödönt. Ezért Dr. Lelley keresztényszocialista csoportja még nem kezdte el a választási kampányát, mivel várt a Magyar Nemzeti Párt megalakításával kapcsolatos események eredményére. Küldöttek delegálását a zsolnai kongresszusról az érsekújvári közgyűlésre úgy is lehetett volna értelmezni, mint fúziót, vagy legalábbis közös fellépését a Dr. Szüllő frakciójának a Magyar Nemzeti Párttal, amely eddig csak a Magyar Jogpártot szerezte meg, összeolvadva vele, azzal a feltétellel, hogy Tarján gyáros Losoncra jelölve lesz. Ezt a feltevést akarta ez a frakció megragadni, mint agitációs eszközt.²⁰

Az érsekújvári keresztényszocialista párt belső csoportja e hó 16-án bizalmas ülést tartott, amelyen a pártszervezet tagjainak kötelékébe fogadta a keresztényszocialista párt zsolnai kongresszusa által kizárt tagokat: Dr. Lelleyt, Dr. Mérey Lajost, Szappanos Lajost.

Az események további fejlődését ezekkel a politikai pártokkal kapcsolatban gondosan figyelem és folyamatosan jelentést adok a megfigyelésről.

1925. X. 20.

[olvashatatlan aláírás]

19 A „liberálisabbnak ítélve azt” szavak kihúzva.

20 A Lelley-csoportról van szó.

SNA, fond PR BA, 242. doboz 12198/1925 prez. Kézzeel írt cseh nyelvű fogalmazvány.

Az irat hátoldalán iktató pecsét Pozsonyi Rendőr-igazgatóság Elnökség, Érkezett 20. okt. 1925., sz. 12198.

A Pozsonyi Rendőr-igazgatóság folyamatosan figyelte Szent-Ivány József tevékenységét és helyesen úgy ítélte meg, hogy terve a magyar pártok egyesítésére nem járt sikerrel. A keresztényszocialista párt Szüllő Géza vezetésével egyedül indult a választásokon, és igyekezett elhatárolódni a Magyar Nemzeti Párttól, nehogy ütőkártyát adjon a Lelley Jenő vezette nyugatszlovenszkói keresztényszocialista párt kezébe. A keresztényszocialisták nem is képviseltették magukat az új párt alakuló gyűlésén. A keresztényszocialistáknak a Magyar Nemzeti Párthoz fűződő viszonyában külön problémát jelentett Tarján Ödön zsidó gyáros, akinek jelentős szerepe volt az új párt megalakulásában. A kisgazdapárt ugyan egyesült a kicsi Magyar Jogpárttal, de a megalakulás mégis inkább a párt új elnevezésének elfogadásáról szólt, mint egy új párt létrejöttéről.

29

Komárom, 1925. december 1. Alapy Gyula levele Flachbart Ernőhöz, amelyben beszámol a keresztényszocialista párt és az MNP között Komáromban a nemzetgyűlési választások után kialakult helyzetről. Nem lát esélyt arra, hogy a keresztényszocialisták közeledjenek a nemzeti párthoz.

Komárom, 1925. dec. 1.

Kedves Barátom!

Nov. 27. kelt nagybecsű soraidra²¹ egyet aludtam, hogy nyugodtan és elfogultság nélkül adhassam meg reá a választ és ne vádolhassam magamat a szükséges megfontolás hiányával. Előre kell bocsátanom, hogy a helyzetet sokkal sötétebbnek látom, hogyszem az együttműködésnek tárgyi és személyi feltételeit a mai adott körülmények közt biztosítani lehetne. Ma a tényleges helyzet az, hogy a M.N.P. nemcsak belegázolt a mi területünkbe, hanem ellenünk meg nem engedhető eszközökkel korteskedett a választások alatt. Itt Komáromban protestáns szervezeteinket csaknem mind elvitték felekezeti jelszavak meggondolatlan felvetésével, nem számolva azzal, hogy ennek ellenkező oldalon is következhetik sokkal súlyosabb folytatása, amely a tények bizonyítékaival tudja ezt

21 Flachbart Ernőnek Prágában kelt, a „Szlovenszkói és Ruszinszkói Szövetk. Ellenzéki Pártok Központi Irodája, Igazgató” nyomtatott fejléccel ellátott levélpapírjára kézzel írt leveléről van szó. Flachbart azt írta Alapynak: „meg vagyok győződve róla – a mellett vagy, hogy a két párt együttműködését, akár az érsekújvári egyezményben megjelölt formában, akár pedig egy más alkalmas formában fönne kell tartani.” Arra kéri Alapyt, a keresztényszocialisták komáromi körzetének vezetőjét, közvetítsen a két párt között és a hozzon a komáromi pártszervezet az egységre felszólító határozatot. Flachbart levele Alapy válasza mellett található a levéltári dobozban.

ellenük fordítani. Molnár Béla és a Budapesti Hírlapban Körmendy-Ékes cikkei körülbelül helyesen jelzik a keresztényszocialista pártban uralkodó hangulatot.

Ilyen körülmények közt nem tudom, elérkezett-e az időpont a két párt között levő szövetség megalapozásának, amikor nincsenek likvidálva és elintézve a személyi sérelmeken kívül ezek a veszteségek, amelyeket nekünk okoztak.

Komáromban például mi keresztényszocialisták azt a szót, hogy kisgazdapárt, vagy nemzeti párt: nem mondtuk ki, Richter János szenátor ötnegyedórás beszédben tépte és marcangolta a keresztényszocialista pártot, amit nem lehet a lojalitás javára írni velük szemben. Mikor a komáromi párthíveink panaszaik folytán erről teljes objektivitás mellett cikket írtam pártom felszólítására a P.M.H.-ban, ezt egyszerűen papírkosárba tették akkor, amikor egész héten át közölték a M.N.P. reklámciókát. Ez sem lojalitás. De tovább megyek. Egy lapnál dolgozunk²² Komáromban nemzeti pártiakkal, akik ebben a lapban nemcsak pártjuk propagandáját helyezték el, hanem állandóan csipkedték a keresztényszocialista pártot, folyton azt hánytorgatván, hogy az egyesülésnek, a közös lista elmaradásának, amelyet tényleg várt a magyar választóközönség, mi voltunk az akadályai. Minden népgyűlésen ezzel tömték tele a választók fejét és ezzel agítottak ellenünk. Ez sem fair eljárás.

Mi a Lelley ellenpárttal meghendikeppelve mint első célért, pártunk egységének megmentéséért dolgoztunk a választások alatt és küzdöttünk a kormány pártjai hallatlan erőfeszítései és agitációja ellen. Ugyanakkor bennünket felekezeti pártnak minősítenek és tudva valótlanságokkal hangolják ellenünk a magyar választókat. Reám ebben az irányban a legrosszabb benyomásokat tették a választások tapasztalatai. Sőt ez sem volt elég. A közvéleményt mesterségesen is ellenünk hangolják még ma is. Politikai célokra használnak ki – természetesen ellenünk – minden társadalmi, sőt jótékonyági akciót is diszkreditálni igyekezvén a ker. szoc. párt helyi vezetőit.

Mindezt én pártom tudomására hoztam azzal, hogy Komáromban súlyosnak látom a helyzetet pártunk számára és a megfelelő védelmi intézkedések megtételét kérem ezekkel szemben. Magam sem erőt, sem kedvet nem érzek magamban az előreláthatóan kiélesedő küzdelmekre, és félreállok a politikai térről, tudományos és kulturális téren kívánok a jövő évtől kezdve dolgozni, leteszem a városi képviselő-testületben és minden más helyen elfoglalt közéleti tisztségemet és elvárom, hogy munkámat és helyemet a MNP legalábbis olyan munkaértékkel töltsse be.

Ez az oka annak, amire most reátérek, hogy nagybecsű soraidban vett nagybecsű kívánságodnak ezúttal nem tehetek eleget. Nem gondolom, hogy a párt is kezdeményezhetné ezt a történetek után. A nagyobb sérelmet mi szenvedtük el a nagyobb párt részéről és a közeledésben nem találnám meg azt az őszinteséget és az utógondolatok hiányát, amelyek nélkül fontosabb és hosszabb lélegzetű szerződések a politikában nem köthetők.

Még egyet akarok hangsúlyozni előtted is, amit Böhmnek is elmondtam, hogy ezt az elhatározásomat teljesen függetlenül hoztam meg attól, hogy a választások eredménye milyen kimenetelű volt. Őszinte és igaz örömet érzek a felett, hogy pártunkat a parlament-

²² A Komáromi Lapokról van szó.

be beillő és közéleti súlyuknál fogva is értékes emberek képviselik. Én a választás előtt is tudtam és hangoztattam, hogy a lista negyedik helye dízsírhely, mégis küzdöttem a pártért és a párt egységéért a Lelley-csoport ellen az én körzetemben kielégítő eredménnyel. Ezzel pártommal szemben meghoztam minden áldozatot, melyet tőlem várhatott.

Lelkiismeretem nyugodt, hogy nem vétettem sem pártom, sem a magyarságom érdekei ellen.

Ezekben kívántalak a legőszintébb [...] ²³

ŠANR PKN, fond Alapy, 26. doboz. Géppel, másolópapír segítségével készült aláíratlan másolat.

Alapy levelében elkeseredetten számol be a keresztényszocialista párt számára kedvezőtlen választási eredményeiről és az elmérgesedett választási kampányról Komáromban a két magyar párt között. Komor képet fest a régióban kialakult feszült helyzetről és visszautasítja a neki felajánlott közvetítő, kezdeményező szerepet a közlekedésben a nemzeti párt irányába. A politikából való kivonulásával is fenyegetődzik, azonban ez nem valósult meg. A következő tartományi választásokon már első helyen jelöli őt pártja az érsekújvári választási körzetben.

33

Pozsony, 1927. április 29. A pozsonyi zsupán levele a rendőrigazgatónak és a járási parancsnokoknak, amelyben figyelmezteti őket, hogy Szent-Ivány „aktivista” politikáját a magyar kormány irányítja.

Pozsonyi Zsupáni Hivatal Elnöksége

Szám: 2841 prez. 1927

Bizalmas

Tárgy: A magyar aktivisták (Szentiványi J.) viszonya a kormányhoz

Rendőrigazgató úrnak Pozsonyba
Minden járási parancsnoknak
Komáromi rendőrség adminisztrátorának

Az itteni elnökséghez a következő információ érkezett:

A magyarországi félhivatalos Budapesti Hírlap nagy hangsúlyt fektet Szentiványi képviselő részéről a CsSzK-ban a német aktivistákra gyakorolt nyomásra, annak érdekében, hogy kezdjenek intenzívebb tevékenységbe a kisebbségek védelmében. A németeknek elsősorban támogatniuk kell a magyar törekvéseket 1. az elbocsájtott és nyugdíjas tisztviselők kérdésében, 2. továbbá az állampolgárság megoldása terén a

²³ A szöveg folytatódik, azonban a hártypapír elcsúszott a gépben és az utolsó sorok lemaradtak.

CsSzK-ban, és 3. a tervezett közigazgatási reform módosításában.²⁴ Rámutat [az érkezt információ – A.B.] a tényre, hogy mielőtt a német aktivistáknál Szentiványi képviselő fellépett (aki a felsőház elnökének és a magyar külföldi propaganda egyik vezetőjének, Wlassics Gyulának a veje), Budapesten tartózkodott, ahová Ternyei László szerkesztő kíséretében érkezett Prágából. Egyértelmű, hogy Szentiványi aktivista képviselő tevékenységét és az „ellenzéki” Szüllő képviselőt (aki szintén gyakran érkezik Budapestre) egyaránt innen irányítják a magyar kormány részéről, amely az egyik oldalon „aktivizmus” útján igyekszik törvényes előnyöket és védelmet szerezni a magyar kisebbség részére, a másik oldalon ugyanakkor Szüllő feladata – ahogyan az egyik utolsó kassai beszédéből kitűnik – az elégedetlen elemek összefogása, és megtartása a szlovák–ruszin területi csehellenes frontnak.

Az itteni sajtó az utóbbi időben több figyelmet szentel Ruszinszko kérdésének is, újból cikkek szellőztetik a Saint-Germain-i szerződés egyes rendelkezéseit, így valószínű, hogy a magyar kormány ún. „kisebbségi” akciójának jelenségeiről van szó.

Ezt hozom tudomására. Az ottani megfigyeléseit az adott ügyben jelentse.

Pozsony, 1927. április 29.

zsupán
[olvashatatlan aláírás]

SNA PR, 242. doboz, 2841/prez./1927. Gépelt szlovák nyelvű tisztázat.

Az irat hátoldalán olvashatatlan iktató pecsét. Továbbá kézzel ráírva „tudomásul véve”, „elhelyezni [az irattárban A.B.]!”

A pozsonyi zsupán leveléből világosan kitűnik, hogy a rendőri és közigazgatási szervek vezetői tisztában voltak Szent-Ivány József magyarországi rokoni és politikai kapcsolataival, valamint véleményük szerint mindkét magyar párt tevékenységét, egyik oldalon az aktivista politikát, a másik oldalon ellenzéki lépéseket, a magyar kormány irányítja.

A levél akkor íródott, amikor, még bízva a sikerben, Szent-Ivány tárgyalásokat folytatott a kormányba lépésről Švehla miniszterelnökkel és a kormányzó német pártokkal a magyar követelések támogatásáról.

49

Pozsony, 1935. június 21. Bartók László pozsonyi magyar konzul jelentése a külügyminisztérium politikai osztálya vezetőjének a csehszlovákiai parlamenti választások után a magyar pártok képviselői között előállt helyzetről. Jaross Andor kijelentette, hogy nem támogatja Szüllő Géza jelölését a közös parlamenti klub élére.

²⁴ A tervezett tartományi rendszer bevezetéséről van szó, amelyre a szlovák néppárt nyomására került sor.

MAGYAR KIRÁLYI KONZULÁTUS
POZSONY²⁵

37/főn./1935

Pozsony, 1935. évi június hó 21-én

Titkos!

Méltóságos
báró Bakách-Besseney György
követségi tanácsos úrnak, Budapest

Kedves Barátom!

I. Bár Tamás²⁶ időközben Pestre utazott az ügyről referálni, Éva²⁷ mégis megkért, hogy külön is írjam meg, mi történt Prágában a két párt között a közös klub konstituálása ügyében.

Éva előadása szerint Pál²⁸ kijelentette, hogy többé nem alkalmazkodik Pesthez, nem csinál többé szervilis politikát és ezek alapján nem hajlandó belemenni abba, hogy a közös klub a régi formájában ismét megalakíttassék és annak elnöke Éva legyen. Nem hagyják magukat többé Éváék gyámsága alá helyezni – mondotta Pál, és inkább lemond három kollégájával együtt. Szeretné tudni, hogy akkor mit fog kezdeni Budapest az itteni politikával.

Már Elemér²⁹ kihagyásánál is látható volt Pál önfejlősége, amit azonban most produkál, az véleményem szerint is túlmegy minden határon, és ezért hamarosan vagy le kell törni a szarvait, vagy lehetőleg eliminálni a politikából. Légy kegyes ezt Árpádnak³⁰ is megmondani.

Talán legcélszerűbb volna, ha akár Wettstein, akár én magamhoz hivatnók és az időközben beérkező budapesti instrukcióknak megfelelően felszólítanók arra, hogy az utasítást haladéktalanul teljesítse a közös klubnak régi formájában való létesítése végett, annál is inkább, mert ellenkező esetben a pártoknak nem lesz meg a képvisellete az állandó választmányban, amely a törvényhozás elkerülhetetlenül szükséges teendőit látja el a parlament feloszlatásának tartama alatt.

25 Nyomtatott fejléces papír felirata.

26 A Tamás név fölé kézzel beírva: Eszterházy. Ebben az időben a magyar kormány részéről a titkosítás céljából a magyar politikai vezetőket fedőnevekkel látták el. Ez az irat azon kevesek közé tartozott, ahol kézzel beírták az összes fedőnévhez tartozó személy vezetéknevét.

27 Az Éva név fölé kézzel beírva: Szüllő. A továbbiakban a szövegben minden esetben beírták a Szüllő nevet az Éva fölé.

28 Pál név fölé kézzel beírva: Jaross. A továbbiakban a szövegben minden esetben beírták a Jaross nevet a Pál fölé.

29 Az Elemér név fölé kézzel beírva: Szilassy.

30 Az Árpád név fölé kézzel beírva: Pataky. Pataky Tiborról, a Miniszterelnökség II. ügyosztályának vezetőjéről, a kisebbségi ügyek felelőséről van szó.

Hiába, most látható, hogy egyre jobban elharapózik az a mentalitás, hogy Budapestnek nem állanak szankciók a rendelkezésére.

II. Éva ezenkívül még kérte általam a Minister Úrnak jelenteni, hogy a brüsszeli interparlamentáris konferencián Póka-Pivny Béla az ismeretes Beck-féle (lengyel) kisebbségi javaslat mellett szólalt fel a román és a cseh (Slávik) delegátussal együtt, míg a javaslat ellen foglalt állást Éva, valamint a német, holland és angol delegátus. A német és holland delegátusok neki is mentek Póka-Pivnynek, és az angolok is haragudtak rá. Magyar szempontból sajnálatos volt Póka-Pivny állásfoglalása és egyben különös is, hogy más álláspontot képviselt, mint Éva.

Az angoloknál és németeknél azonban nem lett nagy a baj, mert észrevették abból, hogy Póka-Pivny és Éva álláspontja nincsen összestimmelve, hogy Póka-Pivny felszólalása inkább egyéni akció lehetett. Mindenesetre jó volna azonban ezt a jövőben elkerülni – mondotta Éva.

Éva egyébként július elsején megy Pestre, és akkor részletesen referálni fog.

Szívélyes üdvözlettel

igaz híved
[olvashatatlan aláírás]

MNL OL, K64, 62. csomó, 7. tétel, 439/res/1935. Gépelt aláírt tisztázat.

Jaross Andor, a nemzeti párt ügyvezető elnöke, aki először lett tagja a prágai parlamentnek, nem akart beleegyezni, hogy a közös klub elnöke a keresztényszocialista Szüllő Géza legyen. Azonban a magyarországi kormány egyértelmű támogatása nyomán mégis Szüllő lett a parlamenti klub elnöke.

53

Prága, 1936. november 16. A csehszlovák belügyminisztérium elnöksége elküldi a bizalmas úton megszerzett jegyzőkönyv fordítását a Miniszteri Tanács Elnökségének az Egyesült Országos Keresztényszocialista és Magyar Nemzeti Párt vezetőségének alakuló üléséről, amelyre 1936. június 21-én került sor Érsekújvárott.

Belügyminisztérium Elnökség³¹

25.613 sz.

Prága, 1936. november 16.

Egyesült magyar keresztényszocialista és magyar nemzeti párt
Bizalmas³²

Miniszteri Tanács Elnökségének, Prága

31 Nyomtatott fejléces papír.

32 Pecséttel ráütve az iratra.

Mellékelve küldjük tudomásulvételre a bizalmas úton megszerzett feljegyzés fordítását az egyesült magyar keresztényszocialista és magyar nemzeti párt vezetőségének üléséről, amelyre 1936. június 2-án³³ került sor Érsekújvárott.

Ez a feljegyzés áttekintést ad a párt elnökségéről, a végrehajtó bizottságáról, és az egyes szakosztályokról.

A miniszter nevében
[olvashatatlan aláírás]

Másolat a 25.613/1936 pres.belügy.min sz.-hoz

Fordítás

Jegyzőkönyv

az egyesült országos keresztényszocialista és magyar nemzeti párt vezetőségének 1936. június 21-én Érsekújvárott a Posta utca 2. sz. helyiségében délután 16 órakor tartott üléséről.

Dr. Szüllő Géza megnyitja az ülést és megállapítja, hogy az ülés határozatképes, mivel az ülésen részt vesz a vezetőség 200 tagja. Ezután megbízza a jegyzőkönyv vezetésével Dr. Aixinger Lászlót és hitelesítéssel megbízza Dr. Haiczl Kálmánt és Kontsek Györgyöt.

Dr. Szüllő Géza a rövid üdvözlő beszéde után felhívja a párt vezetését, hogy válasszon új elnökséget.

Az egyhangú szavazás eredménye a következő:

A párt elnöke: Jaross Andor.

Országos ügyvezető elnök: Eszterházy János.

Az elnökség tagjai: Dr. Szüllő Géza, a parlamenti klub elnöke és Szentiványi József.

Alelnökök: Balázs Péter, Gregorovits Lipót, Dr. Korláth Endre, Pintér Béla, Dr. Szilassy Béla és Toszt Barnabás.

Szintén egyhangúlag választották meg az országos végrehajtó bizottságot, ezenkívül az országos szakosztályok elnökeit és alelnökeit.

A párt országos végrehajtó bizottságának tagjai, a már megválasztott pártelnökségi tagokon és a törvényhozókon kívül, akik hivatalosan a végrehajtó bizottság tagjai, a következő párttagok voltak megválasztva:

1/ Bártfay Kálmán	1/ Antal Gyula
2/ Dr. Bittó Dénes	2/ Baig Árpád
3/ Bessenyei György	3/ Egry Ferenc
4/ Bujanovics Gyula	4/ Fábry Viktor
5/ Csuha Sándor	5/ Fodor Jenő
6/ Galambos Béla	6/ Forster Lajos ³⁴
7/ Dr. Gyurky Ákos	7/ Fulop Zsigmond

33 A dátum hibás, mint a jegyzőkönyvből is kitűnik, az ülésre június 21-én került sor.

34 Helyesen Förster Lajos. A szlovák szövegben nem használtak ő és ü betűket.

8/ Király József	8/ Dr. Gothe Árpád
9/ Dr. Loscherer Géza ³⁵	9/ Koszorú Károly ³⁶
10/ Majthényi László	10/ Nagy Ferdinánd
11/ Dr. Simon Menyhért	11/ Papezsik András
12/ Dr. Sziklay Ferenc	12/ Papp Mihály
13/ Dr. Tomaschek László	13/ Polchy István
A párt országos szakosztályainak elnökei:	14/ Rázga Károly
14/ Dobránszky János	15/ Rhédeky János
15/ Dr. Haiczl Kálmán	16/ Siménfalvy Árpád
16/ Dr. Kuthy Géza	17/ Soross Béla
17/ Dr. Neumann Tibor	18/ Szabó Béla
18/ Schubert Tódor.	19/ Bartal István
	20/ Dr. Kmosko Béla.

A párt országos szakosztályainak az elnökei, illetve az alelnökei szintén egyhangúlag lettek megválasztva a következőképpen:

- 1/ Nemzetiségi szakosztály: Elnök Dobránszky János, alelnök Kreibich Károly,
- 2/ Kisiparos szakosztály: Elnök Dr. Kuthy Géza, alelnök Helyei Gyula,
- 3/ Szociális szakosztály: Elnök Dr. Neumann Tibor, alelnök Dr. Rhédeky László,
- 4/ Kulturális szakosztály: Elnök Schubert Tódor, alelnök Antal Gyula,
- 5/ Egyházpolitikai szakosztály: Elnök Dr. Haiczl Kálmán, alelnök Soross,³⁷
- 6/ Mezőgazdasági szakosztály: Elnök Dr. Szilassy Béla, alelnök Bujanovits Gyula,
- 7/ Közalkalmazottak szakosztálya: Elnök Dr. Holota János, alelnök Toszt László,
- 9/ Ifjúsági szakosztály: Elnök Bartal Iván, alelnök Dr. Kozma Ferenc,
- 10/ Munkásszakosztály: Elnök Kontsek Gyula, alelnök Vircsik Károly.

Az országos pártvezetőség egyebek között határozott arról, hogy létrehoz két jogvédő irodát, egyet keleten, egyet nyugaton. Ezek vezetésével Pozsonyban Dr. Szilárd Marcellt, Rimaszombatban Dr. Törköly Józsefet bízták meg.

A választások lefolyása után Dr. Szüllő Géza az elnöki széket átadta az újonnan megválasztott elnöknek, Dr. Jaross Andornak, aki ezután impozáns székfoglaló beszédet tartott.

Utána Eszterházy János vette át a szót, aki mint ügyvezető elnök megköszönte a bizalmat és a legeredményesebb munka kifejtését ígérte.

Dr. Rhédeky László (Kassáról) és Pintér Gyula (Udvardról) köszöntötték a párt újonnan választott elnökséget, köszöntötték elsősorban Jaross Andor elnököt és Eszterházy Jánost, az ügyvezető elnököt és megköszönték az előző elnökség eddigi munkáját.

Seppenfeld János (Körmöcbányáról) köszönti az új alakulatot, amelyhez a jövőben a szlovenszkoói németek is csatlakozni akarnak. Biztosítja az új pártot a németek legodaadóbb támogatásáról.

35 Helyesen Löcherer Géza.

36 Helyesen Köszörű Károly.

37 Hiányzik a szövegben a keresztnév. Sörös Béla református lelkészről, a losonci református teológia igazgatójáról van szó.

Ifj. Lakatos János (Deregyőről) ugyancsak lelkes üdvözlő szavakat mondott.

Jaross Andor ez után javasolja, hogy június 21. legyen kihirdetve a csehszlovákiai magyarok ünnepének, hogy a jövőben ezen a napon a párt elnöksége mindig ülést tartson, amelyen aztán megünnepelik a mai kongresszust.

Az országos elnökség Jaross Andor javaslatát egyhangúlag elfogadja.

Az elnök Jaross Andor „Éljen” felkiáltással és nagy taps közepette az elnökség ülését bezárja.

Jegyzőkönyv lezárva és aláírva

K.m.f

Jegyzőkönyvvezető:

Jegyzőkönyv-hitelesítők:

NA, fond PMR, 575. doboz, S 1468 – Maďarská křesťansko-sociální strana a maďarská národná strana na Slovensku – činnost, PMV 25613/1936. Az első oldal cseh nyelvű, a jegyzőkönyv fordítása szlovák nyelvű. Gépelt tiszttázat.

Az első oldalon iktatópecsét, felirata: „Miniszteri Tanács Elnöksége Titkárság, érkezett: 1936. november 19. Melléklet: 1 szám 9172” több olvashatatlan aláírás is látható, valamint „a-a”.

Az egyesülést kimondó érsekújvári kongresszus után tartott első pártvezetőségi ülésen a két elődpárt tagjai közül paritásos alapon választották meg az új párt elnökségét és a Végrehajtó Bizottságot, valamint az egyes szakosztályok elnökeit és alelnökeit. A bizottság névsorában a jobb oldalon az MNP, a bal oldalon az OKP által delegáltak, illetve volt tagjai sorakoznak.

Fórum

spoločenskovedná revue

Obsah:

20. výročie vzniku Fórum inštitútu

LÁSZLÓ GYURGYÍK

Vývoj zmiešaných manželstiev (sobášov) na Slovensku

ILONA L. JUHÁSZ

Dodatky k symbolickému pohrebu dvoch komunistických vodcov – Josifa Vissarionoviča Stalina a Klementa Gottwalda

ZOLTÁN KŐRÖS

Americké, britské a francúzske zajatie po 2. svetovej vojne v zrkadle výpovedí pamätníkov

ZSUZSANNA LAMPL

Slovenské vysokoškolské vzdelávanie a percepčia univerzity očami mladých Maďarov a Slovákov

JÓZSEF LISZKA

„Rastie (pribúda?) ako šaty Pražského Jezuliatka...“ . Pokus o vysvetlenie kultúrnej histórie jedného porekadla

LÁSZLÓ ÖLLÖS

Identita strednej Európy

ÁRPÁD POPÉLY

Bratislavské Új Szó a maďarská revolúcia roku 1956

ATTILA SIMON

V dvojtom zovretí. Židia južného Slovenska medzi Trianonom a Osvienčimom

ŠTEFAN ŠUTAJ

Spoločenské vedy na Slovensku a Fórum inštitút pre výskum menšín v Šamoríne

Z výskumov

Recenzie

Publikácie a projekty Fórum inštitútu pre výskum menšín 2013-2016

2016

Számunk szerzői

Angyal Béla (1958)

helytörténész (Gúta, Szlovákia)

Bajcsi Ildikó (1985)

doktorandusz (Eszterházy Károly
Főiskola, Eger, Magyarország)

Bauko János (1970)

nyelvész (Konstantin Filozófus Egyetem,
Nytitra, Szlovákia)

Fülöp László (1944)

nyelvész (Kaposvári Egyetem, Kaposvár,
Magyarország)

Kontra Miklós (1950)

nyelvész (Károli Gáspár Református
Egyetem, Magyarország)

Kolláth Anna (1954)

nyelvész (Maribori Egyetem, Maribor,
Szlovénia)

Liszka József (1956)

etnológus (Selye János Egyetem,
Komárom; Fórum Kisebbségkutató
Intézet Etnológiai Központja, Komárom,
Szlovákia)

Misad Katalin (1961)

nyelvész (Comenius Egyetem, Pozsony,
Szlovákia)

Molnár Miklós (1952)

tanár (Hungarolingua Language School,
Magyarország)

Szűts István Gergely (1977)

történész, levéltáros (Veszprém Megyei
Levéltár, Veszprém, Magyarország)